

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

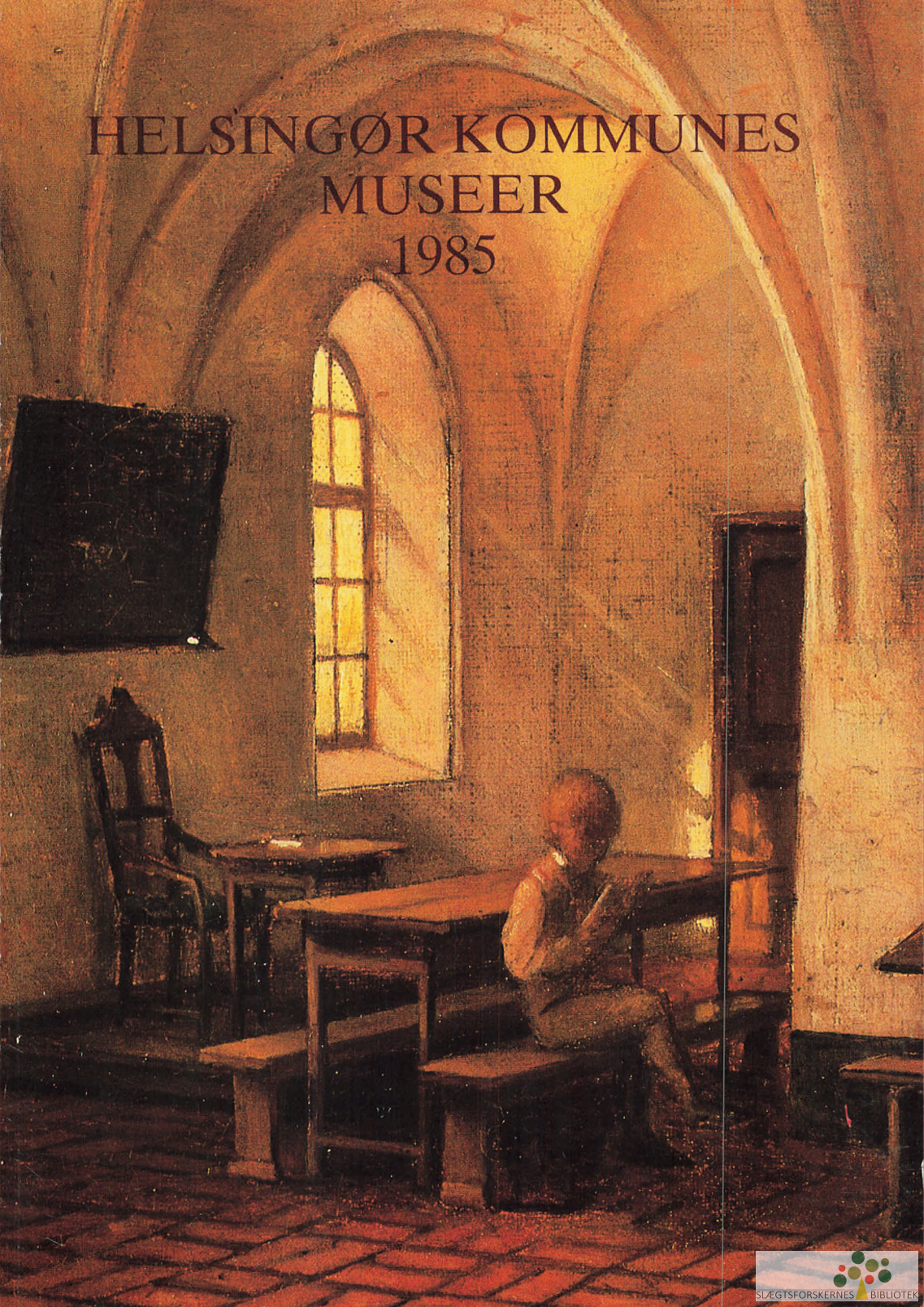
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

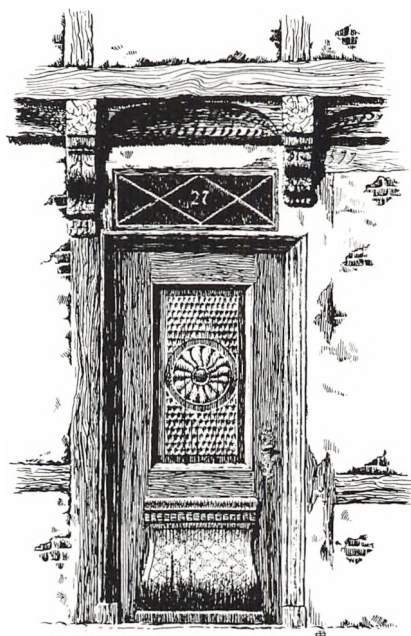
Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HELSINGØR KOMMUNES MUSEER 1985

HELSINGØR KOMMUNES MUSEER 1985

HELSINGØR 1986

Redaktion og tilrettelæggelse:
Museumschef Kenno Pedersen
Fotografier: Helsingør Kommunes Museer
Sat med 10 punkt ordinær og
kursiv Times og trykt på Uno-
coat 100 gr. hos
Nofo-print, Helsingør
Oplag: 800 eksemplarer

ISSN: 0108-0393

Årbogens forfattere er alene ansvarlige
for deres bidrag.
Aftryk i referat af årbogens artikler
er tilladt, når årbogen angives som kilde,
og et eksemplar af aftrykket sendes til
Helsingør Kommunes Museer.
Ved aftryk i større omfang må forfatterens
samtykke indhentes gennem museet.

Modstående side: *Tegning af dør i Strandgade 27, opmålt og tegnet af Otto Bülow, marts 1924.*

Omslaget: *Interiør fra den tidligere latinskole i Karmeliterklostret malt af Morten Jepsen (1826-1903).*

Indhold

Træk af skoleudviklingen i Helsingør 1857-1970 Erik Gøbel	5
Snekkersten og Skotterup fiskelejer Christian Sørensen	137
Aase Faye in memoriam Kenno Pedersen	191
Helsingør kommunes Museer - Beretning 1985 Kenno Pedersen	192
Årsberetning fra museumspædagogen	199

Indledning

Året 1857 danner udgangspunkt for denne beretning, dels fordi det indvarslede en helt ny situation for Helsingør, og dels fordi overlærer Laurits Pedersens bøger enten kun er ført frem til dette år («Helsingør i Sundtoldstiden») eller behandler stoffet fra 1857 til omkring 1900 i korte træk («Almueundervisning i en dansk Købstad»).

Den seneste store omvæltning i byens forhold blev kommunesammenlægningen i 1970, da købstaden forenedes med Tikøb kommune og blev til storkommunen Helsingør.

Hovedvægten i skildringen er lagt på Borger- og Almueskolevæsnets - senere Helsingør Folkeskole - men også træk af den højere skoles udvikling må nødvendigvis med for at danne billedet, ligeså de engang talrige private skoler.

Skoleudviklingen i Helsingør har vel i princippet ikke formet sig meget anderledes end i mange andre danske købstæder, men den specielle lokal-økonomiske baggrund har - som det vil ses - ofte bestemt tempoet i byens skoleudvikling. Når der er medtaget stof, som ikke direkte har med skolen at gøre, er det for at give lidt af baggrunden for byens og dermed skolens udvikling.

De mest benyttede kilder har været kommunens årlige indberetninger til Undervisningsministeriet samt de publicerede uddrag af byrådets forhandlinger og endelig skolevæsnets trykte beretninger. Iøvrigt henvises til kildefortegnelsen. Efter 1943 er stoffet suppleret ud fra mine egne notater og erindringer.

Jeg skylder en tak til mange, der har været til hjælp under udarbejdelsen. Særlig vil jeg nævne Rigsarkivets personale, Helsingør Kommunes Museers leder *Kenno Pedersen* og min søn, arkivar *Erik Gøbel*, som alle har ydet værdifuld støtte. Sidst, men ikke mindst, vil jeg takke overlærer *Johs. Busck Lorentsen* for at have leveret en væsentlig del af det nyere billedmateriale.

Det er mit håb, at fremstillingen kan udfylde et tomrum mellem de mange skrifter om Helsingør gennem tiderne.

Helsingør, marts 1985

Erik Gøbel

Træk af skoleudviklingen i Helsingør 1857 - 1970

Af Erik Gøbel

1. BYENS ALMENE FORHOLD OMKRING 1857

I løbet af 1856 indløb til Helsingør rygterne om, at Øresundstolden skulle afløses af en erstatningssum en gang for alle. Med den økonomiske stramning i vente ansøgte byen om at få udsættelse med gennemførelse af lærerlønningssloven af 8. marts s.å., indtil spørgsmålet om Øresundstoldens kapitalisering var afgjort. Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsen svarede, »at Ministeriet ikke anser sig kompetent at bevilge det ansøgte«. Man forsøgte påny, byens repræsentation tilskrev Indenrigsministeriet om at få udsættelse, »til Byens Skjæbne har fundet sin endelige Afgjørelse«. 24. november 1856 får man afslag igen: »at man ganske maa henholde sig til sin tidligere Skrivelse«.

Den 14. marts 1857 kl. 9 om aftenen undertegnedes på Amalienborg generaltraktaten om Øresundstoldens afløsning mod en godtgørelse på 30.570.698 rigsdaler. Traktaten skulle træde i kraft 1. april 1857. 28. marts 1857 - lige før det uafvendelige skulle ske - sendte borgerrepræsentationen et andragende til Rigsrådet, hvori det bl.a. hedder: »Ikkun eet Samfund - Helsingør Commune - er blevet smerteligt berørt af denne Overenskomst Med eet Slag og faa Dages Varsel berøvet sit Hovederhverv, seer denne By, der tæller 9000 Indvaanere, kun en mørk Fremtid imøde«. Man forkla-

rer, at kommunen har en kapitalformue på omtrent 75.000 rigsdaler, mens gælden er omtrent 100.000 rigsdaler. Kommuneafgifterne indbringer ca. 40.000 rigsdaler, og »de kongelige Skatter« ca. 14.000 rigsdaler. Af de 40.000 rigsdaler har de ansatte ved Øresunds Toldkammer betalt ca. 1/3. Der andrages om et beløb svarende til de kgl. skatter og kommuneafgifter i 10 år, dog således at beløbet nedsættes hvert år med 1/10. Endvidere ønsker man foretaget en tiltrængt udvidelse af havnen.

Nogen hjælp fik byen, men langt mindre end det ansøgte. I september 1857 bønfales undersøgelseskommissionen påny: »Endvidere tillader vi os at henlede Commissionens Opmærksomhed paa de Beløb, som tidligere har været udredede af Øresunds Toldkammer... nemlig:

Bidrag til 2 Embeds-

lønninger	145 rigsdaler
St. Mariæ Kirke	200 rigsdaler
Fattigvæsenet	140 rigsdaler
Borgerskolen	620 rigsdaler
Søndagsskolen	100 rigsdaler

Disse beløb har man tænkt sig at inddrage, uagtet det er iøjnefaldende, at Kommunen mindst under de nuværende trykkende Forhold vil kunne afse denne Understøttelse«.

Men statsmagten holdt fast om pengepungen, først i 1859 kom hjælpen: 20.000 rigsdaler. De følgende 3 år fik

byen 16.000, 12.000 og 8.000 rigsdaler. Så var det slut.

Det var et lammende slag, der ramte den før så levende by, hvis væsentlige opland havde været søen. Der blev stille på havnen, og mange forlod byen, og de store skibsklarerer-firmaer (Knox, Permin, Massoneau's Enke, Marcussen, Thune m.fl.) afvikledes. At der samtidig omkring 1857-58 var almindelig pengekrise, gjorde det ikke lettere for bystyret at klare dagen og vejen. Man havde tilmed p.gr.a. det netop opførte rådhus stiftet en gæld på 30.000 rigsdaler.

Havnen fik en udvidelse 1859-63, og dette gav en del beskæftigelse, men først i årene efter 1878 kom der en betydelig udvidelse og uddybning. Også anlægget af Nordbanen skaffede (i 1862-64) nogen ekstraporttjeneste.

Byen måtte altså se svære nedgangstider i møde - både befolkningsmæssigt og økonomisk. Omstående oversigt A vil vise, hvordan det kom til at forme sig i de kommende år.

Omsider - nemlig i 1880'erne - nåedes indbyggertallet fra 1855, og billedet begyndte at vende sig til det bedre for økonomiens vedkommende og dermed for byens videre udvikling. Fra 1880'erne bliver det nye værft en væsentlig kilde til vækst og fremgang for byen.

2. SKOLEFORHOLDENE OMKRING 1857

Siden den i 1841 indførte skoleplan bestod Helsingør skolevæsen af en betalingskole og en friskole (byen havde ønsket navnet »fattigskole«, men ministeriet godkendte det ikke!).

Endvidere en »videnskabelig Realskole«, og hertil kom en række private »institutter«, der væsentligst underviste piger. Yderligere var der undervisningsmuligheder for de større elever i den såkaldte »søndagsskole«, som senere skal omtales.

I såvel betalingskolen (Borgerskolen) som Friskolen indførtes som noget nyt heldagsundervisning (dog var lørdag eftermiddag altid fri). Borgerskolen deltes i en pige- og en drenges afdeling. Denne første måtte nedlægges i 1860, da elevtallet var faldet til 15 piger, idet mange forældre foretrak de private skoler, hvor der blev lagt vægt på finere håndgerning og fremmedsprog - og der var mange skoler at vælge imellem, til tider en snes stykker, hvoraf dog nogle få var for små børn (»pogeskoler«).

Et ret udførligt billede af skoleforholdene omkring 1857 kan fås af kommunens årlige indberetning til ministeriet for året 1856 (for netop 1857 findes ingen indberetning). Ud fra indberetningen kan følgende oversigt opstilles pr. 31. dec. 1856:

Borger- og Almueskolerne	
	358 dr. 201 pg. = 559
Videnskabelig Realskole	
	94 dr. 0 pg. = 94
Private institutter (10 skoler)	
	32 dr. 279 pg. = 311
Privat undervisning	
	12 dr. 22 pg. = 34
I Gurre skole	
	6 dr. 4 pg. = 10
Uden undervisning	
	62 dr. 68 pg. = 130
Byens skolepligtige børn	
	564 dr. 574 pg. = 1138

Det store antal uden undervisning forklares således: »Børn, som fordi de nylig vare indtraadte i den skolepligtige Alder, eller formedelst Sygelighed, eller fordi deres Ophold i Districtet ikke var bleven anmeldt etc., endnu ikke søgte nogen offentlig eller [privat] Skole«.

Borgerskolen opgives at have 146 drenge og 37 piger, mens Friskolens elevtal ikke angives. Det kan ud fra de anførte tal beregnes til 212 drenge og 164 piger.

Angivelsen af navnlig skolepligtige børn skal nok ikke tages alt for bogstaveligt. I 1842 anføres, at »Skomager Lorentzen har ikke villet opgive sine Børns Antal...« og i 1864 meddeles i indberetningen til ministeriet: »Skolekommissionen har bestandig sin Opmærksomhed henvendt paa de Børn, for hvis Undervisning der ikke synes tilbørligt at blive sørget med privat Undervisning, blive optagne i de offentlige Skoler, saa at der, saavidt Skolekommissionen bekjendt, ikke findes Børn, der i længere Tid kan gaae uden Undervisning«.

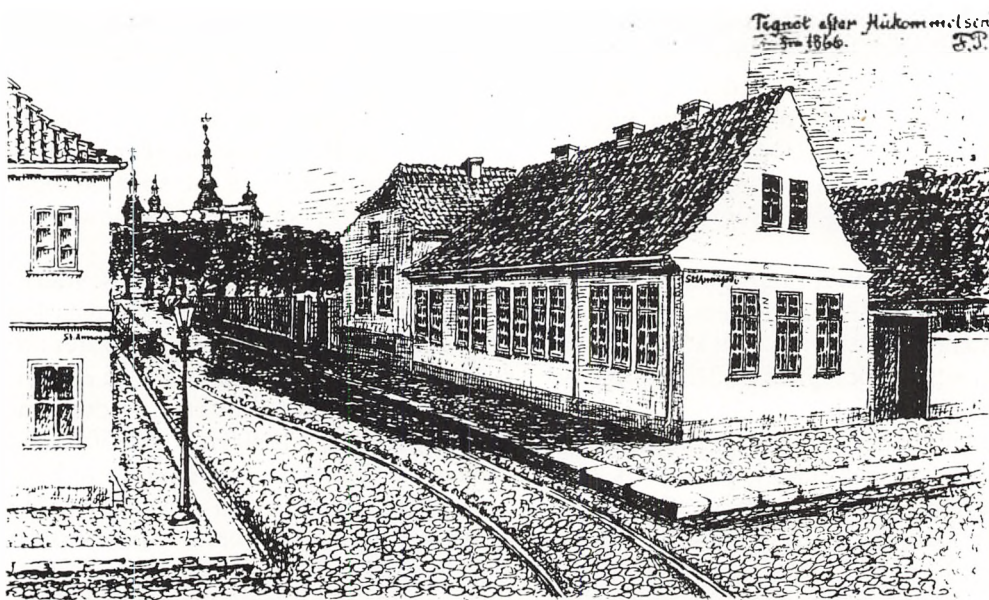
Sagen synes ikke at være klaret hermed, for endnu så sent som i 1866 bemærkede man i ministeriet: »Skolekommissionen bedes gjort opmærksom paa, at det efter Byens Folkemængde synes nødvendigt at søge positiv Oplysning tilvejebragt om Antallet af de skolepligtige Børn i Kjøbstaden ved en fornuftig Optælling af samme mindst een Gang aarlig«. I 1869 førte skolekommissionen korrespondance med ministeriet angående fortolkning af begrebet »skolepligtige børn« - ministeriet gentog sin henstilling om en årlig optælling. Året efter

stemte tallene i indberetningen heller ikke, hvorfor skolekommissionen måtte give en forklaring: »af de 1091 skolepligtige børn fandtes 4, hvilke de paabegyndte Tvangsmidler endnu ikke havde ført til at søge Skole«. (Tallet 1091 stemmer ikke med det tidligere indberettede!).

Forholdene kompliceredes yderligere af, at enkelte elever i Realskolen var over skolepligtig alder og atter andre ikke var hjemmehørende i Helsingør. Endelig kan noteres, at der gennem flere år i 1840'erne og 1850'erne i Gurre skole undervistes nogle af købstadens børn, »som formedelst den lange Vei ikke kunne søge Skole i Helsingør«. Ordningen må have fungeret i lang tid, men med mellemrum, således hedder det i protokollen for Tikøbs skolekommission i referat af mødet 12. april 1842: »Da Gurre Skole hidtil har været frequenteret af en Deel Børn hvis Forældre ere boende paa Helsingørs Omraade, men Antallet af Districtets egne Børn [er] voxet i den Grad at man ikke længere har Plads til at modtage fremmede Børn besluttede Sogneforstanderskabet at tilskrive Helsingørs Skolekommission at disse Børn ikke længere kunne have Adgang til Gurre Skole end til 1ste May d.A.«.

Også på anden vis kunne der blive usikkerhed om skolepligtens overholdelse. I 1853 androg ejeren af »Glasfabriken Godthaab« om »Concession til at lade holde Skole for de Børn, der arbeide paa Fabriken«. Det drejede sig om 16 drenge og 6 piger. Han fik tilladelsen...

Til alt dette kom, at der var børn, der nylig var tilflyttet byen (og endnu

Skolen på hjørnet af Kongensgade/Sci. Annagade tegnet af en elev. I fløjen langs Kongensgade Dreng-Borgerskole, i bygningen til højre Pige-Friskole. Plankeværkerne skulle skille færene fra bukkene.

ikke registreret), eller som var syge m.m.

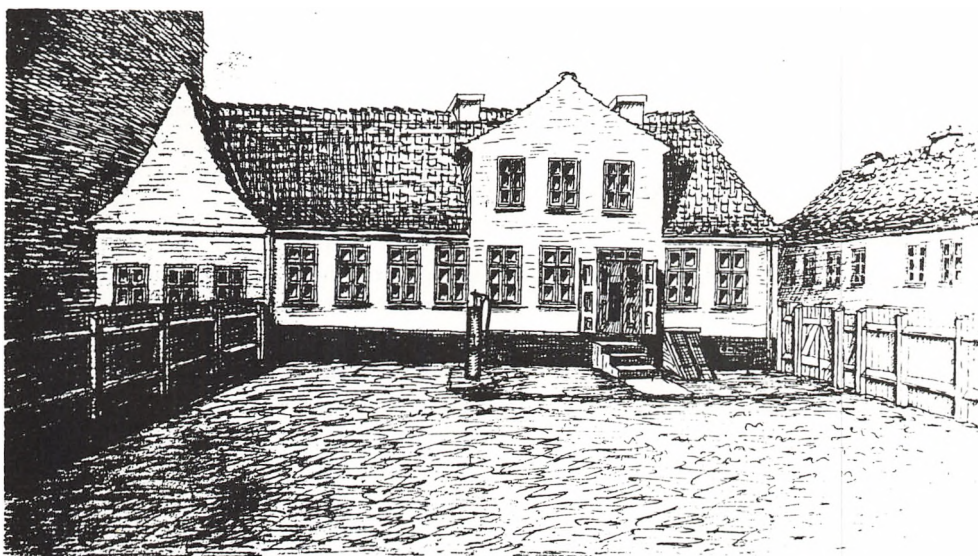
Borgerskolens elever var fordelt i 6 drengeklasse og 2 pigeklasser. Ældste drengeklasse, realklassen, havde (1856) 11 elever, i de øvrige 7 klasser var klassekvotienten 24.

Friskolen (1856) omfattede 4 drenge- og 6 pigeklasser, klassekvotienten var her 40! Særlig slemt var det i drengafdelingen: 230 drenge i 4 klasser! Det bemærkes, at »hvert Kiøn undervises særskilt i Klasser med egen Indgang, adskilt Gaard etc.«.

De private skoler var i 1856 ialt 10 og anførtes med flg. elevtal (drenge - piger):

1. Enkefru Joelsson	2 - 60
2. Jomfru Lund	0 - 14
3. Madame Andresen	0 - 64
4. Jomfru Schubell	0 - 24
5. Jomfru Cronwall	2 - 23
6. Enkefru Rømeling	0 - 26
7. Jomfru Salling	4 - 40
8. Frøken Nissen	0 - 14
9. Frøken Nestler	0 - 14
10. Hr. Translateur Doss	24 - 0

Ovenstående var de »koncessionerede« skoler oprettet efter en særlig resolution, som kancelliet 24. nov. 1827 havde stadfæstet for »de i Helsingør oprettede Privatinstututer«. Skolekommissionen havde foreslået, 1) at man skulle anmelde skolen til skolekommissionen, og at lederen skulle godtgøre sin duelighed i moralsk og intellektuel henseende 2) at der skulle føres protokol over eleverne og deres forsømmelser

3) at der 2 gange årligt skal holdes offentlig eksamen, og endvidere, at sognepræsten kan inspicere, når det findes for godt

4) at man mistede koncessionen, hvis man overtrådte reglerne, eller børnene ikke fik forsvarlig undervisning.

Hertil føjede kancelliet, »at ingen uden Kandidater og Studenter, der kunne bevise, at de havde hørt de vigtigste teologiske Forelæsninger, eller med gode Charakterer dimitterede Seminarister, ... ansættes til Lærere i Religionen«. En foreslået bestemmelse om, at der i skolerne skulle være multregler som i den offentlige skole, kunne kancelliet ikke bifalde.

Undervisningsfagene i Borger- og Friskolen i 1856 fremgår af nedenstående fagfordelingsskemaer (taget direkte fra indberetningen til ministeriet):

Borgerskolen:

Løregjerstande:
 4. Prøveordnings reglement.

	Rel. klasse	1 ^{ste} Cl.		2 ^{de} Cl.		
		A	B	A	B	C
Religion	3	6	6	6	6	6
Dansk	4	5	6	6	8	8
Historie	2	2	2	2	2	2
Geografi	2	2	2	2	2	2
Bogføring	4	6	6	6	6	6
Revisning	2	5	5	6	6	6
Regning	2	2	2	2	2	2
Engelsk	4	4	2	2	.	.
Fransk	4
Matematik	2
Algebra	4
Geometri	2	2	2	2	2	2
Latin	4	4	4	4	4	4

Udvisning samt i Kommunalraadet, under Forsigtighed d. 11. 11.

Friskolen:

*Lærergjensetningen
af Højskoleklasserne sigendelig.*

	1 ^{te} Kl.	2 ^{de} Klasse	
		A	B
Religion	8.	9.	6.
Danske	10.	7.	8.
Historie	4.	6.	6.
Regning	6.	6.	8.
Sang	1.	1.	1.
Gymnastik	6.	6.	6.

*af 300 Kl. 18 timer sigendelig und.
byttes med Undervisning.
Lærergjensetningen i Højskoleklasserne
saaledes sigendelig sigendelig.*

Vedrørende Friskolens fagkreds hedder det i skoleplanen af 12. juni 1841: »I denne Skole ere Undervisningsgjenstandene følgende: Religion, Dansk med passende Forstandsøvelser, hvorved Lærebøgerne vælges saaledes, at almenyttige Kundskaber, som ikke særskilt læres i Skolen, saasom Fædrenelandets Historie og Geographi m.m. derved tillige kunne vorde Ungdommen bibragte, Skrivning, Regning, Sang, Gymnastik for Drengbørnene og Haandgjerning for Pigerne«.

Allerede i 1860 nedlagdes realafdelingen og Borgerskolens pigeafdeling af økonomiske grunde, da elevtilgangen var minimal.

Undervisningen i religion var prioriteret højt, det fremgår f.eks. af planens bestemmelse om tungnemme

børn. Om disse hedder det, at når »det ikke kan anses hensigtsmæssigt at vedblive at søge Skolen sammen med de andre Børn, skal der føies Foranstaltning for, at den fornødne Religionsundervisning kan vorde dem meddelt, at naar Antallet maatte fordre det, skal der for saadanne Børn holdes en egen Aftenskole med 2 Timer daglig Undervisning ved Timelærere«. Det tilføjes, at da det vil være betænkeligt at lade så mange børn nøjes med 2 timer daglig, »saa har man foreløbig oprettet Hjelpeklasser, hvori de anførte Børn nyde 6 Timer daglig Undervisning«.

I Undervisningsplanen (1841) for den højere realskole hedder det bl. a. om religionsundervisningen: »Den største og vigtigste Opgave for Skolen er at behandle Religionsundervisningen paa det omhyggeligste og samvittighedsfuldeste, saaledes som den hellige Skriffs Aand fordrer det, saa de unge Hjerter bevares fra eensidig Pietismus og hyklet Andagt, og ledes og

*Borgerskolens
Pigeklasserne sigendelig.*

	1 ^{te} Kl.	2 ^{de} Kl.
	Religion	5.
Danske	4.	4.
Historie	2.	.
Geographi	2.	2.
Regning	3.	3.
Skrivning	2.	2.
Regning	2.	.
Historie	3.	.
Haandgjerning	10.	18.
Sang	2.	2.

 Friskolen.
 5te Klasseene gymnastik.

	1 ^{te} Klasse			2 ^{de} Kl.	
	A	B	C	A	B
Religios	5	5	5	5	6
Opnær	5	4	4	4	6
Skrimning	4	3	3	3	3
Tegning	4	3	3	3	3
Skap	1	1	1	1	1
Høledgjøring	15	15	15	15	15
af 3 ^{de} Kl. 15 timer indb. Skrivning og 18 - Jævnlydning.					

hæves til en i den inderligste Kjærlighed og dybeste Beundring begrundet, klar, kraftig og virksom Tro, der kan blive det en sikker Støtte, saavel imod Forførelsernes Magt, som imod Skjæbnens Slag«.

Vedrørende gymnastikken bemærkes (for Borgerskolens drenge): »Svømning øves i Sommermaanederne, naar Veirliget tillader det«. Denne undervisning fandt i hvert fald sted fra 1850, da bystyret oprettede kontrakt med N.S. Rolin om »at levere de Indretninger, som ere fornødne til de anordnede Svømmeøvelser ved Byens Skoler«, nemlig en svømmeflåde, bro, omklædningshus m.m. Det noteredes, at byens lærere skal kunne benytte badeanstalten uden betaling - åbenbart et lille »frynsegode«. Indtil Kystbanens anlæggelse var badestedet ca. ud for Skyttenstræde.

Særlige lokaliteter til gymnastik havde skolerne ikke, det kom først i

1876. Fra 1840 havde man stiftsøvrighedens tilladelse til at drive gymnastik i klostrets have, idet det var besværligt at benytte gymnastiksalen på Kronborg, som man i 1835 havde fået tilladelse til at benytte. Da gymnastikken således måtte foregå udendørs, fandt den kun sted fra april til udgangen af oktober.

Hvordan de private skoler har klarer gymnastikundervisning kan ikke ses af de benyttede kilder. Iøvrigt undervistes der i de alm. skolefag samt fremmedsprog. På et tidspunkt gav 5 skoler undervisning i tysk, engelsk og fransk, 4 i tysk og engelsk, mens 1 kun angiver engelsk. Da undervisningen overvejende varetoges af ueksaminerede kvinder, skulle i hvert fald religionstimerne læses af en godkendt, uddannet lærer som tidligere nævnt.

Realskolen bød på et meget omfattende udbud af fag. Foruden Borgerskolens fag undervistes i f.eks. aritmetik, geometrisk tegning, kemi, teknologi og varekundskab, handelsregning, bogholderi, svensk og spansk. Her som i de andre skoler holdtes frikvarterer på 10 minutter. Ordensreglementet siger herom: »Dette Ophold paa 10 Minutter imellem hver Time er kun for at forfriske Legemet og Aanden, samt for at forebygge den for Underviisningen saa skadelige Løben i Timerne, men ikke til Adspredelse; det bør derfor ingenlunde benyttes til Leeg og Tummel«!

Undervisningsformen, som siden 1828 havde været stærkt præget af »Den indbyrdes Undervisning«, var nu næsten helt erstattet af almindelig klasseundervisning. Indbyrdes undervisning var en fra England indført me-

tode, der bestod i, at ældre (eller dygtigere) elever hjalp til med at undervise de andre. Undervisningen var baseret på ophængte tavler til de forskellige fag. Eleverne var inddelt i hold, som anført af den ældre elev, stavede, regnede og læste på hver sin tavle, indtil læreren med et fløjt i en signaltube markerede, at der skulle skiftes til næste tavle. Dette skete tit under megen larm og træskotrampen. Læreren væsentligste arbejde var at føre bog over gruppernes fremskridt, så klasserne kunne være ganske store. Metoden var altså særdeles økonomisk m.h.t. lærerforbrug.

Allerede i 1849 var indbyrdes undervisning stærkt på retur. Et ministerielt cirkulære dette år tillod ombytning af læsetabellerne med Børnenes ABC. Også i regning trængte bøgerne frem. Vedrørende undervisningen i 1859 meddeler skoledirektionen til ministeriet: »I Borgerskolens samtlige Klasser gives Heeldagsundervisning. Ligeledes i Friskolen med undtagelse af 3die Drengeklasse (indbyrdes Undervisning), der kun faar Halvdagsundervisning«. I 1865 kom det endelige dødsstød, da ministeriet ophævede de gældende bestemmelser til fremme af den indbyrdes undervisning.

Om forholdene i de private skoler kan fås et indtryk gennem Galschiøt's bog: »Helsingør omkring Midten af forrige Aarhundrede«. Fru Joelsson var en kendt dame i byen. hun havde som jomfru Cantor oprettet et pigeinstitut og drevet det i 20 år. Da hun i 1840 blev gift, fik skolen adresse på Stengade (ved siden af Sparekassen), skolen lå i en sidebygning i gården og

var en af de største. Undervisningen foregik på fransk, og der blev særligt lagt vægt på »fransk broderi« og tegning. Madam Sine Andresen havde startet sin pigeskole i 1841 og drev den til 1868. Hendes navn blev landskendt gennem hendes »Strikkebog«. Frk. Nissens skole, der var af de mindre, havde et grundtvigiansk anstrøg. Hun blev senere gift med forstander Jeppe Tang på Blaagaard Seminarium.

Af pogeskolerne var jomfru Holms (i Sct. Annagade) den fineste. Galschiøt (født 1844) har åbenbart selv gået her, idet han fortæller: »Her sad vi et Par Snese smaa Dreng og smaa Piger i 5-9 Aars Alderen i en mellemstor Stue med 2-3 Kubikmeter dunstfyldt Luft pro persona [oversigt C: 2,6 m³], sad hver paa sin lille medbragte Stol eller Skammel og skrev Streger og Bogstaver eller regnede Smaastykker paa den lille Skifertavle, vi havde i Skødet og spyttede paa og viskede af, naar det var galt eller godkendt, hvad vi skrev; men naar vi skulle stave eller læse, stod vi enkeltvis henne hos Jomfru Holm, der troede i en Lænestol ved et rigtigt Bord, og fik Ros eller Skænd, alt eftersom Præstationen faldt ud; var vi rigtig flinke, fik vi et Kys, hvilket ikke var behageligt, da Jomfruens Næse var lang og spids og som oftest fugtig i Spidsen. Saa foretrak vi næsten Hjælperlæreren, den blide Jfr. Bine Seyers Kno oven i Hovedet, naar vi gjorde noget forkert«.

Lærebøgerne i de offentlige skoler kunne f.eks. være: i dansk Hjorth's danske Børneven og Krossings »Schema til dansk Grammatik«. I religion brugtes Balles Lærebog og Luthers

Katekismus samt Herslebs mindre Bibelhistorie og naturligvis Psalmebog. Til regning anvendtes Jensen & Ursins Regnebog.

Det bemærkes - for Borgerskolens vedkommende - at lærebøger ikke anskaffes for skolens regning.

Klasselokalernes udstyr bestod af den sortmalede vægtavle (indtil ca. 1880 foreskrevet størrelse 2 x 2½ alen svarende til 126 x 158 cm) samt tavlerne til indbyrdes undervisning. Eleverne sad ved lange, umalede borde på tilsvarende lange bænke. Det nævnes så sent som i 1885, at skolebordene var »de gammeldags, dels flade og dels skraa Borde med fast eller løs Bænk, eller Skraaplader som ved Hængsler ere befæstede til Væggen«. Til læreren et kateder, der blot var et almindeligt bord med en stol på en forhøjning (først senere blev det påbudt, at bordet på forsiden skulle være afdækket).

Af og til fandtes også en nodetavle og naturligvis også et eller flere landkort og billede samt forskellige bøger og nogle blækhuse (af bly). Laur. Pedersen nævner, at helt til 1879 havde skolen 6 spinderokke - undervisning i at spinde praktiseredes endnu i 1871.

I Borgerskolen betaltes skolepenge: 3 mark månedlig - dog i realklassen 6 mark. Nedslag blev givet, når en familie havde mere end 2 børn i skolen. For flittige elever med god opførelse fandtes en del fripladser. I skolens reglement hedder det: »Naar Betalingen ikke erlægges, eller naar Børnene komme i Skolen uanstændigt klædte eller urenlige, eller naar de forsømme Skolen og Paamindelser desangaaende ere frugtesløse, da bør de igjen ud-

vises af Borgerskolen og henvises til Friskolen«. I de årlige indberetninger hedder det år efter år om Borgerskolen: »I denne Skole betales ingen Mulkt«.

Kun i den gratis Friskole kunne forældrene idømmes mulkt for deres forsømmelige børn. Først fra 1860 anføres mulktbeløbene i indberetningerne (dette år drejede det sig om 88 rigsdaler og 17 skilling, året efter 110 rigsdaler og 90 skilling). Nogle af mulkterne måtte eftergives, når de var »uerholdelige«.

Ligsom Borgerskolen var den videnskabelige Realskole en betalings-skole. I de fleste klasser betaltes ikke mindre end 5 rigsdaler om måneden - dog med moderation for 2 eller flere brødre.

Betalingen i de private skoler findes ikke oplyst før 1879.

De disciplinærmidler, som stod til rådighed, når elever viste sig opsætsige eller forsømmelige, var vist meget varierende fra skole til skole, ja fra lærer til lærer - hvis man skal tro de beretninger, som eleverne sidenhen har givet....

Hvilke lovlige midler, der kunne benyttes, ses i 1870'erne (Skibsted: Almueskolevæsenet) at være:

- 1) udelukkelse af et barn fra de andre børns lege eller flytte det en eller flere pladser ned i klassen
- 2) revselse med et lille ris (børn under 10 år)
- 3) slag med en tynd tamp uden knuder eller et tyndt spanskrør (de større børn)
- 4) forlængelse af den almindelige skoletid - ikke mere end en time (dog ikke i de korte vinterdage).

LÆRERNE

Skolevæsenets øverste lokale ledelse var fra 1815 skolekommissionen (bestod af sognepræsten og magistraten, evt. byfogeden, samt 2-3 »skoleforstandere«, som valgtes af skoledirektionen). Denne bestod af amtmand + provst. Senere tilkom yderligere kommunalbestyrelsens »Staaende Udvalg for Skolevæsenet«, der bestod af 3 medlemmer - alle fra byens råd. Dets funktion svarede nærmest til det nuværende skoleudvalgs.

Overopsynet med amtets skoler lå hos skoledirektionen, f.eks. vedrørende skolernes indretning, lærernes forhold og børnenes oplæring. Biskoppen skulle føre nøje tilsyn med stiftets købstadskoler gennem visitatser, hvor ungdommen skulle overhøres og indberetning gives til cancelliet (ministeriet).

Det lokale tilsyn med skoleundervisningen - navnlig religion - påhvilede efter anordningen af 1814 »Kateketen«, der altid skulle være en teolog. Han skulle visse ugedage overhøre skolebørnene i katekismus og iøvrigt bistå sognepræsten med konfirmationsundervisningen, sjælesorg og lejlighedsvis også med prædiken.

Indtil 14. nov. 1856 var cand.theol. Glørfeldt ordineret som kateket. Han underviste i Borgerskolen ikke alene i religion, men også i dansk, tysk, historie og geografi - ialt 34 egentlige undervisningstimer.

Han afløstes 8. jan. 1857 af Jacob Elisius Gjellebøl, som fungerede i godt 2 år. I det hele taget skiftede kateketerne ret hurtigt til et præstekald.

Kateketen virkede ved Borgerskolen som førstelærer (overlærer), de

øvrige lærerkræfter var især ved Borgerskolen teologer, mens Friskolen havde lærere med eller uden lærerek-samen. Ved begge skoler virkede ueksaminerede timelærere, især til fag som tegning, sang og gymnastik. Det drejede sig ofte om malere og militærpersoner. Noget lignende var forholdene ved Realskolen, der lededes af en »bestyrer«.

Antallet af lærerkræfter ved Borger- og Friskolen var (1859) henholdsvis 6 og 7, antallet af timelærere 3 og 1. Af lærerkræfterne var ved hver af skolerne den ene en lærerinde. Til 4 af lærerembederne var knyttet kirkelige funktioner, idet 2 lærere fungerede som kantorer og 2 andre som klok-kere ved Sct. Olai og Sct. Maries kirker. Denne ordning bestod til 1918.

Lærernes ansættelses- og lønningsforhold var ringe. Kun kateketen var ansat »for bestandigt«, de øvrige ansattes kun for 1/2 år - sommetider 3 måneder - ad gangen, så kunne der hurtigt korrigeres, hvis børnetallet faldt.

I 1856 kom en ny lønningslov, der bl.a. indeholdt bestemmelser om bedre pensionsforhold, hvilket bevirkede, at mange ældre lærere tog deres afsked efter 1860.

En vis del af lønnen bestod af kirkelige indtægter og var altså svingende - og ofte betydelig lavere end anslået. Som eksempel kan nævnes, at i 1841 omsendte en af lærerne 447 offersedler, hvoraf »374 forblev upaaagtede«. Offer var en ydelse fra folkekirkens medlemmer til lærerne (ophævedes delvis ved lov i 1913 og helt i 1919).

Om Borgerskolens lærerlønninger i 1856 ses af indberetningen til ministe-

Skolelærere, Friskolen: J. Jacobsen, Tom Olsen, P. Jensen.
Borgerskolen: Mygale, Meisæl, Gernike.

Skolelærere, Friskolen: Christensen, Børresen.
Borgerskolen: Ansen, Bonlesen, Schütz, Mesenborg-Hilson.

Skolernes lærere ca. 1873. Øverst Friskolen, nederst Borgerskolen.

riet, at mandlige lærere fik hver 300 rigsdaler årlig, fri bolig (eller 50 rigsdaler i erstatning) samt 2 favne brænde. Kateketen fik godt og vel det dobbelte, mens en lærerinde måtte nøjes med 160 rigsdaler og 2 favne brænde.

I Friskolen var forholdene mere udviklede, da 4 af lærerne havde de-

res væsentlige indtægt fra deres kirkelige arbejde som kantorer eller klokkere. De 2 øvrige fik hver 300 rigsdaler, den ene tillige 2 favne brænde og 50 rigsdaler som erstatning for bolig. Lærerinden - madam Liebe - fik en helt speciel løn, idet hun oppebar 200 rigsdaler + personligt tillæg på 20 rigsdaler, desuden 2 favne brænde.

I november 1859 søgte overlæreren ved Friskolen, Børresen, kommunen om et løntillæg, idet de 120 rigsdaler, han tidligere havde som overlærer-tillæg ikke var blevet forhøjet ved 1856-loven, så afstanden mellem hans og lærernes løn var blevet formindsket. Man fandt, at der »under de for Helsingør Commune tilstedeværende trykkende Forhold, ikke kunne være Anledning til ud over Lovens Byden- de at forøge den store byrde, som forhøiede Lærerlønninger allerede medførte«. Bestyrelsen ville dog - hvis det ikke betød udgift for kommunen - »gjerne række Haanden til, med særdeles Anerkjendelse af Hr. Cand. Børresens bekendte Nidkærlighed for Skolen...«. Det endte med, at Børresen skulle have lønnen forhøjet med 90 rigsdaler årlig. Pengene kunne skaffes ved, at man tog 10 rigsdaler fra hvert af de øvrige lærerembeder ved ledighed. »Repræsentationen tiltraadte denne Betænkning i Eet og Alt«! (4 af de embeder, som således skulle nedskæres, oppebar i gennemsnit 462 rigsdaler. Børresen havde i 1858 haft 693 rdl. i løn).

Forholdene gav anledning til mange beklagelser, og andragender om kommunale tilskud til det ene eller andet formål indsendtes og kunne undertiden give kontant resultat.

Det kan således ikke undre, at lærerne søgte at skaffe sig supplerende indtægt, f.eks. ved at læse timer i de private skoler, hvad mange af dem efterhånden gjorde. En tid havde 3 af lærerne selv privatskoler, som dog delvis besørgedes af deres koner. Også ved Realskolen og Søndagsskolen (for håndværkerlærlinge) kunne ekstra timer opnås. Op til 1856 fik tegnelæreren ved Borgerskolen f.eks. 10 rigsdaler årlig for at levere fortegninger.

En del af lønnen bestod i bolig (bl.a. på førstesalen i klostrets skolefløj). Boligforholdene gav anledning til utilfredshed flere gange - f.eks. manglende kakkellov i det ene værelse.

Som allerede nævnt fastsattes ved lov af 8. marts 1857 nye forbedrede lønninger. I den lokale lønningsplan opstilledes flg. aflønninger:

1. Catechet og overlærer ved Borger-skolen

Løn	300 rdl.
5 tønder byg	340 rdl.
Fri bolig	150 rdl.
4 favne brænde eller	40 rdl.
Højtidsoffer	450 rdl.
Andel i skolepenge	25 rdl.
Ialt	1305 rdl.

2. Overlærer ved Friskolen 660 rdl.

3.-6. Højere lønnede lærere

hver 660 rdl.

7.-11. Lavere lønnede lærere

hver 465 rdl.

Til ovenstående kom kirkeligt vederlag for de 4 lærere, der virkede som kantor eller klokker (beløb fra 300 til 742 rdl.).

ET PAR LÆRERSKÆBNER...

Det er ikke mange oplysninger af personlig art der kan meddeles om de enkelte af de ældre lærere udover deres nøgne data - fødselsår, ansættelse og afsked. Dog et par enkelte kan der tegnes et mere udførligt billede af:

Carl Wilhelm Doss

Han er født 29. dec. 1801, søn af snedkermester Johan Andreas Doss. Hans første skolegang oplyses ikke, men han blev i hvert fald konfirmeret i Sct. Marie kirke i 1815. Han var elev i Helsingør lærde Skole, hvorfra han dimitteredes i 1821 med karakteren »meget duelig« og studerede derefter ved Københavns Universitet, hvorfra han året efter tager filosofikum.

22 år gammel tager Doss til Basnæs, for at virke som huslærer for senere justitsråd Fiedler i 3 år, hvorefter studierne ved Universitetet fortsættes i årene 1827 til 1829, idet han overværer de teologiske forelæsninger og samtidig ernærer sig ved at undervise ved Major Fastings institut.

1830 er han på Bornholm, hvor han virker som huslærer hos byskriveren i Nexø, cancelliråd Voigt. Her oprettede Doss »paa Borgernes Forlangende« sit eget private institut i 1832. Under Nexø-opholdet gifter han sig 1834 med den 28-årige Elisabeth Margrethe Birch, født 1806, datter af en borger i Nexø. I ægteskabet kom der 5 børn - en søn og 4 døtre. Sønnen, Jacob Ludvig Doss, tog studentereksamen og studerede siden medicin.

Doss forberedte sig nu til lærereksamen, som han bestod som privatist på Jonstrup Seminarium i 1841, hovedkarakter »duelig«. I efteråret 1843

antoges han som lærer ved Helsingør videnskabelige Realskole, hvor han fik fagene dansk og tysk. Mens han var ansat ved Realskolen tog han 1849 translatoreksamen i tysk. Da rektor i 1852 forflyttedes til Flensborg, forlod Doss Realskolen og oprettede »efter meddelt Concession« en »Middelskole« - i indberetningerne kaldt »Hr. Translateur Doss' Skole«. Skolen rummede i 1856 24 drenge, som undervistes i alle fag af ham selv, dog var lærer Leuning fra Borger skolen tilknyttet som anerkendt religionslærer.

Privatskolen blev opgivet i efteråret 1857, da han ansattes som klokker og graver ved Sct. Olai kirke samt lærer ved Borger- og Friskolen. I skolevæsenets indberetning for 1860 anføres Doss som lærer ved Friskolen. Han bliver (ligesom alle de andre lærere) karakteriseret som »sædelig, flittig og duelig«. Hans elevers fremgang betegnes som »god« (= de øvrige læres). Hans fag er religion, dansk, skrivning og regning.

I 1865 undervises stadig i de samme fag i Friskolen, og karakteristikken af ham og undervisningen er som for 5 år siden. I hans 68. år anmærkes på indberetningen: »Ved Visitatsen i Helsingør Friskole 21. juni 1869 5te Lærer Vilhelm Doss på Grund af Alder og Svækkelse snart vil trænge til Medhjælp«. Ikke desto mindre omtales han året efter stadig som »sædelig, flittig og duelig«.

På 1870-indberetningen skrev stiftprovst Djørup: »Til denne beretning findes kun at bemærke, at Nr. 5 af Lærerne ved Friskolen, Seminarist Doss, på Grund af Alder og Svækkelse trænge til Medhjælp«.

På de følgende indberetninger ses intet bemærket, først i 1874 lysnede det for den nu 72-årige: Seminarist Emil Rønne Olsen antoges som hjælpelærer for ham.

Endelig entledigedes Doss med pension fra 1. september samme år ifølge ministeriel skrivelse af 5. august *året før*. Han levede som pensionist i 4 år og døde 12. august 1878 i lejligheden Blågårdsgade 30² på Frederiksberg (sønnens lejlighed). Samme år nedsatte sønnen sig som praktiserende læge i København. Hustruen overlevede ham med næsten 3 år.

En noget særpræget, men lidt trist skæbne har tegnet sig på grundlag af de bevarede akter. Han er næppe typisk for lærerstanden.

Marie Magdalene Liebe

Da man i 1829 etablerede håndgerningsundervisning for piger - den såkaldte »Haandgerningsskole« - ansattes en lærerkone til at forestå pigernes oplæring. Allerede året efter døde fru Nielsen, og i hendes sted antoges den 32-årige Marie Liebe. Hun skulle blive en særdeles kendt og agtet personlighed i byens liv i de kommende år.

Marie Magdalene Richter var født i 1798. Som ung virkede hun i København som »koristinde« ved Det kgl. Teater, hvor faderen var regissør. Da hun i 1829 kom til Helsingør, var det som Madam Liebe, idet hun havde giftet sig med musiklærer Edouard Liebe. Da musikundervisningen i Helsingør ikke kastede meget af sig, søgte hun stillingen ved skolen og fik den (1830) »i Mangel af bedre Ansøgere« (Galschiøt). Skolekommissionen var - med henblik på pigernes

moralske opdragelse - noget betænkelig ved at antage en dame fra teatret og betingede sig derfor, at hun havde »forladt alt Teaterengagement«.

Skoleledelsen måtte siden erkende, at Madam Liebe var et fund. Hun var meget virksom i skolen og havde et ukueligt godt humør. Få år senere fik hun ansættelse som timelærerinde i håndgerning ved Friskolen. Herved kom hun i forbindelse med byens fattigste børn, og det blev afgørende for hendes virke gennem resten af hendes liv, hvor hun utrætteligt ofrede sig for at hjælpe, hvor der var nød.

Galschiøt skriver herom: »Som hun havde Evne til at ta Børnene, saa de lystrede hende, saadan kunne hun ogsaa ta Forældrene, ofte netop gennem Børnene. Hun gik lige paa dem i deres usle Boliger, blev ofte modtaget med Uvilje, skældt ud af halvfulde mænd, afvist af arrige koner, men hun skældte igen, lod sig ikke afvise og endte med at faa Overtaget. I Aarenes løb fik hun en saadan rutine i at behandle dem og vandt et saadant Ry mellem dem, at næppe nogen anden Autoritet i Byen havde en tilsvarende Magt«.

Hun ofrede af sit eget, og da vinteren 1845 blev særlig hård, fik hun optaget en appel i avisen og bad om hjælp til arbejdet for både voksne og børn. I en lignende opfordring i Helsingør Avis 27. dec. 1847 skriver hun bl.a.: »ligesom i nogle af de sidste Aar er jeg atter i denne Vinter af Flere bleven anmodet om, dersom denne længere hen skulle vise sig streng eller langvarig, at bidrage til at hindre den Nød, Dette vil medføre for de Trængende, ved at foranstalte Uddeling af

varm Middagsmad visse Dage om Ugen til *fattige Børn*«. I dette arbejde havde hun god støtte af pastor Gruner, som tog imod de kontante bidrag.

Hendes piger i skolen nød godt af både hendes undervisning og hendes omsorg for at skaffe dem i vej, når de kom ud af skolen. Også konfirmationstøj skaffede hun til de mest trængende.

Som andetsteds anført, havde hun (efter 1843) fået et personligt løntillæg på 20 rigsdaler årlig, og i 1852 fik hun et »Gratiale« på 50 rdl. i erkendelse af hendes omsorg for elevernes »intellektuelle og moralske Udvikling....«. To år senere - hun havde da 186 elever - søgte hun om yderligere løntillæg på 30 rdl. Magistraten overtalte borgerrepræsentationen, der oprindeligt havde nægtet bevillingen, til at give tillægget »i Betragtning af hendes lange Tjeneste og utrættelige Virksomhed«.

Hun levede i et lykkeligt ægteskab med sin Edouard, der senere fik titel af hoforganist, da han blev ansat som organist ved Marie kirke og Kronborg slotskirke. Børn var der ikke i ægteskabet - det var andres børn, der lagde beslag på hendes moderlige omsorg.

I 1866 blev Madam Liebe enke, og samme år tog hun sin afsked, men trods hendes 68 år fortsatte hun sit velgørenhedsarbejde i byen, selv om det nu kneb økonomisk for hende selv. Hun sad med ejendommen i Suedergade, og den kostede hende mere at holde, end den indbragte. I 1867 søgte hun Sparekassen for Helsingør om at få del i de juleuddelinger, som ydedes til enker og ugifte fruentimmer. Hendens pension udgjorde ca.

186 rdl. årlig. Hun fik de 10 rdl. og opnåede siden fast plads på »uddelingslisten«. »De ti Rigsdaler kom rimeligvis mere andre end hende selv til gode« skriver Galschiøt (Sparekassen 1829-1929).

I 1879 satte døden punktum for hendes travle virke. Efter et fald på gaden lå hun syg i 3 uger og døde den 6. december 1879, 81 år gammel. Gennem et halvt århundrede havde hun ydet en utrolig indsats for byens fattige børn.

Endnu - 100 år efter hendes død - nyder trængende børn i konfirmationsalderen godt af hendes midler, idet hun 17. maj 1879 oprettede »Hoforganist J.E. Liebes Enke, Marie Liebe, født Richter's Legat«. Legatet forvaltes af Helsingør byråd.

Carl Mathias Theodor Schütz

En helt speciel og yderst afholdt Borgerskolelærer var Carl Schütz, der længe efter sin død mindedes af sine gamle elever, der ligefrem dannede en forening med ham som en slags skytsengel (Galschiøt).

Han fødtes 24. april 1814 i Fredensborg, hvor faderen var købmand. Efter at have taget studentereksamen 1832, læste han ved Universitetet og blev theologisk kandidat (laud) i 1843. Siden bestod han »homiletisk prøve« (prøveprædiken), inden ansættelsen som lærer ved Borgerskolen i Helsingør 1. januar 1847. Her virkede han, til han pensioneredes.

Af sine tidligere elever skildres han adskillige gange, og samstemmende fortælles om en meget høj og slank person med grove, markerede ansigtstræk. Hans natur var en blanding af

»Hæftighed, Godmodighed, Strenghed og Kjærlighed«, hvad der bevirkede, at han var både frygtet og elsket af drengene.

En gudbenådet fortæller var han - klassen var tryllebundet, når han fortalte, navnlig hans levende skildringer fra den græske og romerske historie. Schütz var særdeles godt hjemme i tysk og botanik. Mens han underviste, bakkede han på en merskums-slange-pibe, som ustandselig gik ud og derfor krævede en masse svovlstikker.

Han betegnes i indberetningen 1876 som »meget duelig« i sin undervisning. Hans fag var da dansk, tysk, historie og naturhistorie.

Udenfor skolen var han særdeles høflig og elskværdig over for alle elever. »Først oplivedes Ansigtet i et bredt Smil, dernæst kom et fint Buk og saa Hatten - en stor bredskygget sort Cylinderhat, om Sommeren en stor Høst-Straahat - af i en stor Bue. Altid havde han en rød Silke-Næsedug liggende halvvejs i Diplomatrakkens Baglomme, saaledes at Fligene ... paa det meste vare synlige«.

Undertiden gik det mindre højtideligt til. Om vinteren kunne man se ham tumle sig på skøjtebanen blandt børnene. Ja, selv en glidebane i en rendesten kunne få ham til at råbe: »Af Vejen, Dreng! Nu kommer den gamle Skyt!« - hvorefter han kom farende med kavajen flagrende efter sig.

Mest populær var han på de mange skovture, som han arrangerede i omegnen, hvor »Gamle Schütz« trods sin alder og stolte skikkelse blev som et barn mellem sine elever. Det var en frygtelig trussel, når han af og til stille-

de i udsigt, at skovturen ikke blev til noget.

Schütz »var den legemliggjorte Glæde over Tilværelsen, en Poet og Romantiker med Trang til at se lyst paa Livet og med aabent Sind for alle løftede stemninger, skønhedsbejæstret, varmhjertet og saa uendelig beskeden i sine Fordringer til Livet som til alle sine Medmennesker; derfor et lykkeligt Menneske« skriver Galschiøt.

En anden stor interesse var musikken og poesien. I hans beskudne hybel fandtes både fortepiano og violin foruden en betydelig samling af Horats' værker. Hans foretrukne komponister var Haydn og fremfor alt Mozart, hvis partiturer han næsten kunne udenad. Selv var han en flittig komponist, ligesom han skrev et væld af sange til fester og udflugter. »Helsingørs Digter og Sanger« kalder Laurits Pedersen ham.

I 1856 var Schütz medstifter af »Helsingør Musikforening«, hvis dirigent han blev.

Schütz elskede at rejse, navnlig Tyskland besøgte han, men mens han havde helbredet, kneb det med pengene, og da han som ældre arvede en god del penge, rakte helbredet ikke til rejser.

I næsten 36 år underviste han i Borgerskolen, 1. november 1882 tog han sin afsked og levede i Helsingør til sin død, 13. juni 1890, 76 år gammel. Om hans begravelse beretter Helsingør Avis: »Et meget stort Følge havde i gaar samlet sig for at ledsage Kandidat Schütz til hans sidste Hvilested. Ved Graven holdt Pastor Faarftoft en Tale, hvori han gik ud fra et af den Af-

døde ved Skolernes Indvielse forfattet Digt Taleren dvælede ved den Høndengangnes store Kjærlighed til alt Stort og Skjönt, hvad enten dette mødte ham i Naturens, Kunstens eller Poesiens Rige«. Helsingør Haandværkersangforening sang ved graven, og i Skydeselskabets have »afgaves 9 Minutskud«.

Helsingør Avis bragte iøvrigt to mindedigte. Skolebestyrer Højberg havde forfattet det ene, hvori det bl.a. hed:

Høre og se ham syngende om »Bingen«,
tolke i Toner Kildens viltre Springen,
eller af Skovens lyse, hvalte Sale
Billeder male -
det var en Fryd, som den kun kunde
bringe,
der selv blev baaren højt paa Glædens
Vinge.

Glæde at sprede paa sin Vej i Livet -
det blev ham givet.

På hans grav på Helsingør kirkegård rejste elever og venner 1914 en smuk mindsten i poleret granit prydet med et relief, hvor en bog og en lyre symboliserede hans virke.

Så sent som i 1926, da Foreningen af gamle Borgerskoledrenge« havde generalforsamling, vedtoges det at bekoste en istandsættelse af hans gravsted. Det sløjfedes i 1930'erne.

SKOLEBYGNINGER

Indtil 1841 havde Fattigskolen og Borgerskolen til huse i Karmeliterklostrets vestfløj mod Sct. Annagade, hvor der fra den gamle Latinskoles tid (før 1807) fandtes indrettet skolestuer. De 3 store lokaler i stueetagen

Nedlægningen af grundstenen til Friskolen (bygn. III) 8. juli 1885. Borgmester Wahl står med murerskeen. »Stenen lagdes i det sydlige hjørne ud mod Alleen«.

havde hvælvinger båret af svære midtersøjler. Da vinduesarealet, som det vil ses af det følgende, var beskedent, har der været temmelig mørkt. Henrik Steffens, der var elev i Latinskolen her (1780-85) beskriver klasselokalet i »Was ich erlebte« som »de gravliggende kælderhvælvinger, der i midten blev båret af en kort plump søjle...«

Hentydningen til kælder var ikke uberettiget. Af en undersøgelse omfattende alle landets skolelokaler¹ (i 1882 - men for klosterlokalerne var der næppe sket store ændringer, siden

Friskolens børn rykkede ind) fremgår det, at gulvene lå $7\frac{1}{2}$ " (ca. 20 cm) under det omgivende niveau! Det fremgår også af undersøgelsen, at man klarede sig uden kunstigt lys, bortset fra det ene lokale forsynet med petroleumslamper. Vinduesarealet i klasserne udgjorde i de 3 lokaler $7\frac{1}{12}$ kvadratalen, i det fjerde $14\frac{29}{96}$ kv. alen og i det femte $9\frac{31}{288} + 13\frac{127}{192}$ kv. alen (omsat: ca. 3,1 - 5,6 og 9 m² lysareal).

Eleverne havde adgang til drikkevand, men det betegnes som »urent, ildelugtende«. Såkaldte »priveter« fandtes ikke i bygningen, men i nærliggende huse, hvor der angives »muret og lukket Kule« samt pissoir.

Vedrørende elevernes placering oplyses, at de sad på bænke uden ryg-

læn, dels løse og dels fast forbundet med bordene. Længden af de samlede bordsider i hvert lokale opgives at variere mellem knap 32 og godt 37 alen (ca. 20m og 23,2m). På spørgsmålet om eleverne sidder ved borde med forsk. højde i forhold til deres legemsudvikling, er svaret kort og klart »Nej«.

I alle 5 klasser fandtes kakkelovn med skærm. Den mindste afstand til ovnen fra eleverne var i det ene lokale 19 tommer (knap 1/2 meter)

NY SKOLEPLAN

Af et skrift forfattet af borgmester Stenfeldt: »Skole- og Undervisningsvæsenets Tilstand i Helsingør« (1843) fremgår, at man for at kunne praktisere den ny skoleplan af 1843 måtte skaffe bedre pladsforhold. En heldig lejlighed kom, da en rummelig bygning på hjørnet af Sct. Annagade og Kongensgade (nuv. Sct. Annagade nr. 44) med tilhørende ret store have skulle afhændes af et dødsbo ved offentlig auktion. Kommunalbestyrelsen turde ikke forud afgøre, hvor meget man evt. skulle byde, men borgerrepræsentant brygger Jeppesen købte ejendommen for egen regning (5.950 rdl.) og tilbød kommunen den for samme beløb, i givet fald ville han selv beholde den. Byrådet tog mod tilbudet.

Istandsættelse og indretning til skole blev udbudt i licitation, og to borgerrepræsentanter, kaptajn Tegner og garvermester Rohde, tilbød at indestå for, at tilbudssummen ikke blev overskredet. Det gik stærkt med indretningen: »Uagtet Arbejdet først paabegyndtes i Juni Maaned, og bety-

delige Tilbygninger og Ombygninger maatte skee, kunne dog allerede i Slutningen af August Localet i det Væsentlige benyttes til Skole«. Samlet udgift for kommunen blev omtrent 10.500 rigsdaler.

Bygningen rummede 8 værelser til Borgerskolen (5 drenge- og 3 pige-klasser) samt 4 til Friskolens pige-klasser. Hertil kom en forsamlingsstue til skolekommissionen, bopæl for 4 ugifte lærere og til budet. Den var i brug til de nye skolebygninger i Lundegade/Marienlyst Alle toges i brug 1886.

Om dagliglivet i denne skolebygning skriver en tidligere Borgerskoleledning²:

»En gammel Bindingsværkbygning... noget utæt i Vægge og Vinduer, indrettet i 5 Klasser, i hver af disse en Bilæggerovn. Borde og Bænke i lange Længder, omtr. i Lokalernes Bredde, - nogle af disse haves for Tiden endnu i Brug i »teknisk Skole« - Kateder og Stole med læderbetrukne Sæder til Lærerne. I Klasserne af omtrent 25 kv.Meter - særlig de 2 Klasser til Kongensgade blev der til Tider sammenpresset 25 til 35 elever i hver.

Undervisningen var om Sommeren fra 7-12 og 1-3, om Vinteren 8-1 og 2-4. Kun een Gang om Dagen havde man om Formiddagen et »Frikvarter« i Reglen 1/4 Time til at spise det medbragte Smørrebrød. Fraregnet den Tid var man saaledes indelukket i de 5 Formiddagstimer, naar undtages nogle enkelte, der ikke kunde Lektierne, eller af Drengestregere eller urolige i Klassen, vare saa heldige at blive »smidt« ud paa den lange Gang for en lille Stund.

Men den grusbelaagte Legeplads, hvor man kun tumledes i »Frikvarteret« og en Gang om Aaret opstilledes til Afmarch til de længselsfulde Skovture, tjente Pladsen ligeledes til Gymnastikundervisning. Springredskaber, Balancebrætter m.m. der fandtes i Kjælderens brugtes og paa Pladsen.

Hesten [blev] taget ud af sit lille overdækkede Bræddeskur, og saa begyndte Undervisningen af den mere tysk- end dansktalesende Leutenant Lassen.

Datidens Skoledrenge brugte kun Træfodtøj, i al Fald de fleste af dem, og de maatte derfor løbe i Strømpesokker paa Gruspladsen. Det var der »Sjov« i, desbedre kunne man løbe og springe over Hest og Springtov. Af den Grund blev jo Strømperne saa medtagne, at man turde vise dem frem for sine Forældre uden Frygt for en velment Overhaling.

Ovenstaaende Betragtninger
i Tiden 1860-70«.

Friskolens drengeafdeling måtte forblive under de skumle hvælvinger i klostret i endnu 46 år. Med et elevtal på godt 200 i 1850'erne og 60'erne og voksende til nær 300 drenge i 80'erne må forholdene have været mere end trange. Bedre blev det ikke af, at ikke alle skolestuerne havde direkte indgang - man måtte passere gennem nabostuen for at komme til sin egen.

Oversigt B viser med al tydelighed, hvor slet det stod til i 1856, navnlig for Friskolens drenge. Tilsvarende oplysninger om Realskolens forhold kan ikke gives, men de langt lavere elevtal pr. klasse har sikkert kunne føre til acceptable tal. Også lysforholdene har været rimelige.

Den højere Realskole - fra 1843 »Helsingør videnskabelige Realskole« - som indtil 1807 havde haft til huse i klosterfløjen, havde nu lokaler i Kongensgade 12, hvor bygningen siden kom til at bære mindetavlen for skolens berømteste elev, H.C. Andersen, 1826-27. Skolen var en privat skole, idet bestyreren selv fik skolepengene og skulle udrede alle udgifter mod et årligt kommunalt tilskud på 1500 rdl. samt fri benyttelse af skolen og bestyrerens lejlighed. 1883 blev skolen rent kommunal.

Foruden de nævnte skoleformer og de private skoler nævnes i de årlige

indberetninger fra 1859 og videre en »Søndagsskole for den confirmerede Ungdom af Haandværkerstanden«. Her undervistes i dansk, skrivning, regning og tegning. Skolen var en aften-skole og en del af den offentlige undervisning. Allerede i 1802 havde Helsingør - som den første by udenfor hovedstaden - oprettet en Søndags-skole svarende til »De Massmann'ske Skoler«, som pastor Massmann havde startet i København i 1800. Det var konrektor H.C. Hansen ved Helsingør lærde Skole, der etablerede skolen i Helsingør.

Skolelærerne havde pligt til at undervise i den uden godtgørelse, »men det er billigt, at en saadan tilstaa dem« (Skibsted: Almueskolevæsenet...). Elevtallet svingede fra 84 i 1859 til 24 i 1882, men fra 1883 steg det til 85, 1884: 107, 1885: 187 og endelig i 1886 var det 179, hvorefter Søndags-skolen nu »er smeltet sammen med den tekniske Skole for Haandværkerlæringer«.

De private skoler - institutter som de ofte kaldtes - var talrige, også efter 1857. Selv om de fleste havde et beskedent elevtal (gennemsn. omkring 18, spændende fra 6 til 36), undervistes en væsentlig del af byens børn, navnlig piger. I 1856 tegnede privatskolerne sig for 31% af byens skolesøgende, men fra 1864 var deres andel over 40% og holdt sig mellem 40 og 50% lige til midten af 80'erne (se iøvrigt oversigt E).

Man kan undre sig over, hvor der var plads til disse mange skoler. De kneb sig ind i alm. borgerhuse, navnlig i Stengade, Stjernegade og Sct. Annagade. At forholdene ikke altid

var ideelle m.h.t. skolestuer og udenomsplads kan man tænke sig. Vedr. skolelokalernes størrelse kan henvises til skema over private skolars lokalforhold (oversigt C).

Til oversigten kan oplyses, at alle værelserne har bræddegulv og er forsynet med kakkelovn (»vindovn«). Kun 3 af skolerne opgiver at have ventil eller trækrude i skolestuerne.

Man havde nok en mistanke om, at det ikke stod for godt til, for i 1853 udarbejdede kommunen et forlæg til et sundhedsregulativ, i § 7 hed det: »Sundhedspolitiet bør kontrollere samtlige private Skolelokaler og paase, at de have det i Forhold til Elevernes Antal fornødne Rumfang, nemlig fra 150 til 200 Kubikfod Luft for hver Elev, og at de iøvrigt er saaledes indrettede med Hensyn til Ventilation og deslige, som det tilbørlige Hensyn til Elevernes Sundhed fordrer«.

Målet var højt sat - kommunens egne skoler lå (med en enkelt undtagelse) gennemgående langt dårligere m.h.t. rumfang (se oversigt B).

I den endelige sundhedsvedtægt af 6. sep. 1860 kom der i § 42 til at stå: »Bestemmelsen i Lov af 8. Marts 1856 om passende Ventilation af Skolestuer og om det fornødne Rumfang Luft for hvert Skolebarn, udvides til også at gjælde for de private Skoler her i Byen...«.

Lovens bestemmelser gik ud på, at nyopførte skoler skulle have 90 kubikfod luft pr. elev. Allerede i brug værende skolestuer »bliver dog i alle Tilfælde at udvide, naar de ikke idetminste har 50 Kubikfod Rum for hvert af Børnene« (svarende til godt 1,5 m³) -

hermed var friskoledrengenes trange forhold i klostret legaliseret!

De trange lokaleforhold var ikke noget specielt for Helsingør. Ifølge en statistisk undersøgelse 1867 havde 57% af Danmarks skoler mindre end 90 kubikfod luft pr. barn.

3. DE TRANGE ÅR - OP TIL 1887

Årene efter 1857 blev - som tidligere nævnt - magre år: der skulle holdes igen på pengene, og det blev føleligt for skolerne. Endelig i 80'erne lettede det, men forinden var der forløbet 25 år, hvor elevtallet i Friskolens drenges afdeling i klostret svingede (oversigt F) omkring 200, og fra 1882 voksede det til nær 300. Indtil en femte klasse oprettedes i 1881, var klassekvotienten, som det vil ses af samme oversigt, endda meget høj.

Forholdene i 1872 gav anledning til, at ministeriet henledte skoledirektionens opmærksomhed på »om ikke Underviisningen i Friskolen maatte lide ved Classernes Talrighed«. Direktionen anmodede skolekommissionen om at overveje, hvad der kunne gøres. Man svarede, at børnetallet i Friskolens 3 øverste klasser er 44, 53 og 53, de undervises af 3 lærere, altså 50 elever pr. lærer »som Anordningerne fastsætter som Maximum for 1 Lærer, under Forudsætning at Børnene undervises i 2 Afdelinger«. Kommissionen gjorde gældende³, at hvis klasserne deltes i 6 med halvdagsundervisning, »ville der aldeles ikke kunne ankes over Overfyldning eller Mangel på Lærerkraft. Dog har Skolekom., som den tør formene, havt vægtige Grunde til at bibeholde

Klar til servering. Skolebespisning i spisekælderen på bygn. IV i 1930.

Heeldagsundervisningen«. Det tilføjes, at det ganske vist er besværligt for læreren at have 50 elever i klassen, men så længe lærerne vil beholde heeldagsundervisningen, og skolens standpunkt ikke er under en almindelig god almueskoles, er kommissionen betænkelig ved at dele klasserne. Til lige nævnes, at der ved halvdagsundervisning er stor fare for, at de større drenge vil vænnes til at drive om på gaderne og ved søen og give anledning til skulkeri. Til slut tilføjes dog: »Det Ønskeligste var vel, om Lærerkraften ved Skolens 3 øverste Klasser kunne forhøjes ... men en saadan Foran-

dring maatte medføre betydelige pecuniaire Offre«. Måneden efter besluttede byrådet enstemmigt, at den daværende ordning af Friskolen med heeldagsundervisning er at foretrække.

I maj 1875 anmodede skolekommissionen⁴ om ansættelse af en lærerinde mere til Friskolens pigeafdeling, idet frk. Myhre har 61 og 58 piger i håndgerning, og det er mere »end hun paa een Gang med Nytte kan undervise og holde i Orden«. En lærerinde mere vil også kræve et lokale mere.

Skoleudvalget kunne anbefale, men overlod til byrådet at afgøre, om man burde antage en ueksamineret lærerinde (løn 200 kr. + 2 favne brænde = 40 kr.) eller en eksamineret lærerinde (løn 200 kr. + 33½ tønne byg, 2 favne brænde og husleje 100 kr.).

»Denne sidste kan være til større Nytte under Vakance ved at overtage Undervisningen i alm. Skolefag«. - Både lokalet og ansættelsen af en ueksamineret lærerinde vedtoges af byrådet. I oktober konstitueredes Anna Tadea Holst som lærerinde på prøve i 1 år.

I 1876 holdtes bispevisitats i Borger- og Friskole. Mens Wesenberg Nielsen og Schmidt får prædikaten »Meget duelig«, og A. Jacobsen »Duelig«, må Friskolens overlærer Børresen nøjes med »Antagelig«, og undervisningens fremgang, som i Borgerskolen og Friskolens pigeafdeling er »Tilfredsstillende«, betegnes for drengedelingen »Antagelig«.

Provst Brasen visiterede skolerne i 1880, han bemærker vedr. Friskolen, at »4de Drengeklasse var meget overfyldt« og fortsætter »Alt gik godt og vidnede baade om et godt Tilsyn fra oven og om Lærernes og Lærerindernes Flid og Dygtighed«.

At det kunne være endog særdeles vanskeligt at opnå forbedringer for den betrængte undervisning, skal belyses ved flg. eksempel på et sejt tovtrækkeri mellem skolekommissionen, byråd og ministerium.

I januar 1880 fandt skolekommissionens 6 medlemmer, at situationen i Friskolens drengedeling var helt uantagelig og fremsendte en skrivelse til skoledirektionen herom. Det fremhæves heri, at middeltallet i 1860-79 har været ca. 214 elever fordelt i 4 klasser, og at førend sidste eksamen havde en klasse 68 elever. Kommissionen ønsker derfor en deling i 5 klasser, det foreslås at flytte en mandlig lærer fra pigeafdelingen over, så man »under de nærværende Forhold saa

sparsommeligt som muligt« kan nøjes med at ansætte en ny lærerinde - årlig udgift 816 kr.

Også Borgerskolen trængte til endnu en lærer, nemlig for at kunne erstatte de nuværende timelærere (dog ikke i gymnastik). Ekstra lønudgift: 196 kr. 50 øre (når der regnes med en lærer på *ungste* lønning).

Skoledirektionen begærede i en skrivelse af 27. januar 1880 en erklæring fra byrådet, som tog sagen op i 2 møder i februar. Byrådsmedlemmerne C.F. Jensen, I.L. Tvede, H. Donatsky og M. Grosmann stillede forslag om ikke at gå ind på kommissionens andragende, bl.a. begrundet i at byens folketal var i tilbagegang og skatteevnen ligeledes, så enhver udgift, der ikke var ubetinget nødvendig, måtte undgås. Endvidere var der alm. tilfredshed med Friskolen, hvis elevtal syntes aftagende, og dens lærere udnyttedes ikke i det pligtige time-tal. Endelig kunne man jo evt. indføre halvdagsundervisning i en af klasserne. Sagen udsattes.

I rådets næste møde, 4. mar. 1880, forelå til sagen en skrivelse fra kateketen, pastor Nørregaard, hvori ansættelsen af en fast lærer ved Borgerskolen anbefalede.

Der foretoges afstemning ved navneopråb. Forslaget om ansættelse af en ny lærerinde forkastedes med 10 mod 8 stemmer. Ansættelse af en fast lærer ved Borgerskolen forkastedes med 12 stemmer mod 6.

Nu greb højere skolemyndigheder ind. Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet fremsendte en skrivelse af 29. dec. 1880, hvori det bl.a. hed: »Efter ... at have brevvexlet

saavel med Stiftets Biskop som med Skoleraadet for Frederiksborg Amt skulle Ministeriet til behagelig Efterretning og videre Bekjendtgørelse tjenstligst melde, at man bifalder Forslaget om Oprettelsen af en 5te Klasse i Friskolen; men at man derimod finder det rigtigst, at Ansættelsen af en fast Lærer ved Borgerskolen udsættes til et for Kommunen mere beleiligt Tidspunkt...«.

Sagen behandlede i byrådet 10. feb. 1881 og udsattes til et følgende møde, idet det vedtoges at anmode ministeriet om at gøre byrådet bekendt med alle sagens indstillinger og erklæringer.

Efterhånden mente skolekommissionen, at det havde været længe nok, idet man »indtrængende bringer Sagen i Erindring, eftersom Børnetallet i Skolens yngste Klasse nu er steget til 69«. Skrivelsen forelægges i byrådsmødet 7. apr. 1881 - sagens afgørelse udsættes til et følgende møde, som afholdes 28. apr. Her hævder de 4 modstandere af forslaget, at ministeriet, biskoppen og skolerådet ikke har fået kendskab til de argumenter, som de fremsatte i januarmødet 1880. Før sagen atter indsendes, må det oplyses, at elevtallet i Friskolen sikkert vil falde, hertil kommer, at en ny privatskole er ved at blive oprettet. Det ønskes også oplyst, hvor mange timer lærerne udnyttes (da der ikke er undervisning lørdag eftermiddag, bliver deres timental ikke 36, men kun 33). Endelig kunne man i stedet for 5 pikeklasser og 4 drengklasser oprette 4 pikeklasser og 5 drengklasser.

Borgmesteren stillede forslag om, at skoleudvalget anmodes om at leje

et lokale til den nye klasse.

Afstemningen viste 8 stemmer for og 5 imod de 4's forslag. Borgmesteren beklagede, at »det fornyede Op- hold, som Sagen nu kommer til at lide, kunne og burde have været und- gaaet«, men at han ikke opfattede rådets beslutning som en vægring ved at efterkomme ministeriets resolution af 29. dec. 1880.

Ministeriet lod høre fra sig i juli 1881. Det hed bl.a.: »det maa have sit Forblivende i saa Henseende ved Mi- nisteriets Resolution af 29. Dec. f.a. med Tilføjende, at forsaavidt Byraa- det fremdeles maatte vægre sig ved at efterkomme denne, forventer man nærmere Indberetning herom, for at Ministeriet da ved Henvendelse til In- denrigsministeriet kan bevirke Raa- det sat under Tvang til at opfylde sin Pligt....«.

Denne utilslørede trussel fik ende- lig sagen til at glide. Oprettelsen af en klasse yderligere i Friskolen vedtoges efter kraftig henstilling fra borgmeste- ren med 12 stemmer mod 4, 1 stemte ikke. - Klassen oprettedes samme år.

Halvandet år var gået, siden skole- kommissionen rejste sagen.

DEN HØJERE SKOLE

Også i Helsingør højere Realskole var lokaleforholdene efterhånden ved at være problematiske. I efteråret 1870 havde byens skoleudvalg (borgmester Olrik, stadsfysicus Müller og tømmer- handler Rohde) fremlagt en plan, hvorefter skolen kunne etableres som offentlig skole med lærd undervis- ning, dog kun med matematisk-natur- videnskabelig retning. Planen kom dog aldrig til udførelse p.g.a. udgifter-

ne derved, men kravet om forbedring af lokaleforholdene fremførtes stadig i den kommende tid.

Eksempelvis delte man en tid ved skoleårets begyndelse det største lokale i to med en skillevæg, som blev taget ned igen, når der holdtes eksamen. Siden indrettedes et entreværelse til klasselokale. Også skolens samlinger havde kummerlige forhold. Samlingerne var vist ikke imponerende, hvis man skal tro Galschiøt: »Møl og Rust fik mere ud af disse end vi Dreng, for vi saa dem saa godt som aldrig.... De mest imponerende Stykker var en udstoppet Elg, paa hvis Skind der omtrent var To [hår] tilbage, og en Elektricermaskine med en stor rund og revnet Glasskive«.

I 1874 afgav forstander V. Lassen på byrådets opfordring en omfattende erklæring⁵ om forandringer ved skolens bygninger. Det bestående gymnastikhus bør nedrives, på dets plads opføres en 2-etagers bygning til at rumme skolens bibliotek i stuen, og på 1. sal de naturhistoriske og fysiske samlinger »der da efterhaanden kunne modtage en Completering«, som pladsen hidtil har forhindret.

Angående gymnastiklokalet bemærkes, at det vel var et fremskridt, da det blev indrettet, så undervisningen ikke længere måtte foregå på den åbne legeplads, men det er nu alt for lille og tillige utæt, så træk og kulde ofte forhindrer dets brug om vinteren. Skolen vil derfor anbefale opførelsen af et nyt, rummeligt gymnastikhus et andet sted - selv om det skal benyttes af de andre skoler også. Det er ønskeligt, at der indrettes særskilt opbevaringsmulighed for hver skoles rekvi-

sitter, f.eks. gymnastiksko, fægteredskaber m.m.

Skolekommissionen ønskede herefter, »at der opføres et Gymnastikhuus, fælles for alle 3 offentlige Drengekoler, og at dette lægges i Skolehaven med direkte Udgang til Gaden for at undgaae Rivninger mellem de forskellige Skolers Disciple«.

I begyndelsen af 1875 forelægges for byrådet tegninger til en sådan bygning, udarbejdet af tømrermester Hansen. Gymnastikhuset tænkes opført i Kongensgade (nuværende nr. 24), længde 38 alen, bredde 20 alen (24 og 13 m) med gavl mod gaden. Udgiften ansloges til 12.000 kr.

Inden sommerferien 1876 var den nye bygning færdig til brug, herefter kunne moderniseringen af Realskolen i de gamle bygninger i Kongensgade 12 forberedes. Grundarealet ønskedes udvidet med godt 500 kv.alen af den Eckard'ske Stiftelses have, »der for Tiden er aldeles ufrugtbringende«. Tilbygningen skulle foruden bibliotek og samlinger rumme et klasseværelse og 2 værelser til brug for en ugift lærer. Udgiften beregnedes til 11.000 kr.

Endvidere vedtoges at ombygge de daværende latriner, »da en stor Del fra det gamle Gymnastikhuus kunne benyttes hertil«. Udgift: ca. 500 kr.

Byggeriet gennemførtes i 1877-78, men der skulle gå endnu 5 år, inden skolen blev kommunal, og yderligere en snes år, inden skolen kunne flytte ind i egne, tidssvarende bygninger ved Kongevejen.

FRISKOLENS FORHOLD

Det var stadig Friskolens drenge, der var ladt i stikken. Landfysikatet (= embedslægen) fremsatte - efter besigtigelse af lokalerne i klostret - i november 1881 en klage over forholdene, bl.a. er legepladsen uegnet og latrinerne slette.

Byrådsflertallet erkendte 26. januar 1882, at manglerne ved lokalerne »ere af den Beskaffenhed, at en nærmere Undersøgelse og eventuel Afhjælpning deraf maa ansees nødvendig«.

Her handlede hurtigt. Allerede i maj kunne skolekommissionen meddele, at der nu var flyttet om på skolens klasser, og hvad der var foretaget »til Latrinernes hensigtsmæssige Indretning«, d.v.s. forsynet med tønder og høje luftskorstene samt bedre adskillelse mellem drenge- og pigeafdelingerne. I september fremsendtes regningen, tøndesystemet kostede 329 kr. 35 øre.

De øvrige kritiserede forhold (manglende lys, ubrugelige udluftningsventiler samt forældede borde og bænke) måtte vente, idet man forudsatte, »at den nuværende Tilstand er aldeles forbigaaende«.

Også gymnastikundervisningen blev kritiseret. Skoledirektionen havde bemærket, at der i 1880 kun var 1 ugentlig gymnastiktime - ministeriet ønskede mindst 2. I 1881 fik så Borger-skolen 2 ug. gymnastiktimer, og ministeriet affandt sig i 1882 med, at Friskolen fortsatte med kun 1 ug. time.

Efter en visitats i april 1882 slutter provst Brasen sin indberetning således: »Skolelokalerne ere i høi Grad

mangelfulde, saaledes af Direktionen forestillet Byraadet, der foreløbig har gjort alt for at afhjælpe Manglerne, indtil den nye Skolebygning om kort Tid kan blive opført«.

I juli samme år erklærer skolekommissionen, »at Klasseforholdene nu ere saa gode, som de efter Omstændighederne kunne blive«.

Ved årets udgang tiltrådte byrådet en plan fremlagt af overlærer Schmidt, hvorefter Friskolens 5. drengeklasse deltes i 2 klasser, A og B, således at A-klassen undervistes kl. 8-12, og B klassen kl. 1-6. Tillige bevilgedes til det ene lokale 3 petroleumslamper.

De stadige klager over forholdene, især i Friskolen, har ikke kunnet undgå at påvirke bystyret. Tanker om at der måtte skabes nye lokaler trængte sig på; efterhånden var byen ved at forvinde de voldsomme økonomiske følger af Sundtoldens ophævelse. Indbyggertallet - og dermed skatteevnen - voksede.

SKOLEBYGGERI FORBEREDES

Endelig - 27. nov. 1884 - kan et 7-mands udvalg nedsat af byrådet den 20. marts fremkomme med detaljerede forslag til opførelse af nye bygninger for Borger- og Friskolen. Der fremlægges tegninger og overslag fra arkitekt J.E. Gnudtzmann. Borger-skolen anslås til 67.000 kr. og Friskolen til 57.000 kr. samt 12.000 kr. til en inspektørbolig ved skolerne. Hertil naturligvis udgifter til inventar og evt. grundkøb.

Det sidste var der ikke enighed om. To synspunkter stod ret skarpt over

for hinanden: Et flertal i udv. afviste grundene i Kongensgade (på begge sider af gymnastikhuset) og foreslog køb af en del af reberbanehaven. Her var rigelig plads, luftig beliggenhed og ingen sundhedsfarlige virksomheder lige ved. Grundstykket på ca. 11.500 kv.alen (godt 4.500 m²) ville kunne købes for 1 kr. pr. kv.alen. En del af skolegrunden i Kongensgade kunne indbringe en god sum ved salg.

Mindretallet gik ind for den bestående skoles grund med facade mod Kongensgade (pigerne kunne få indgang fra Sct. Annagade) til Borger-skolen, mens Friskolen kunne placeres på Grønnehave med facade ud mod Alléen (= Allégade) - her ville være ubegrænset plads til udvidelser.

Mod mindretallets forslag fremførtes en række indvendinger, især støj og røg fra værftet, trafikken i Kongensgade p.g.a. værftet og ikke mindst jernbanevognene ad sporet midt i gaden. Dette sidste blev imødegået med, at med skolerne på Reberbanen skulle næsten alle børnene tværs over sporet, »hvilket turde medføre større Fare end at gaee langs ad Sporet«.

Mindretallet fremførte til ugunst for reberbanegrunden tillige, at den var beliggende ved foden af store bakker og derfor fugtig samt ikke mere end ca. 130 alen (82 m) fra to damme.

Bølgerne har sikkert gået højt blandt borgerne - for første gang i byens historie skulle der rejses bygninger bygget til skolebrug.

Allerede 4. dec. 1884 skulle skolesagen til 2. behandling i byrådet. Der skete det lykkelige, at udvalgets medlemmer, for at en så vigtig sag ikke

skulle afhænge af tilfældigheder, var blevet enige om at gå ind for placeringen i Reberbanehaven. Borgerskolens grund i Kongensgade samt gymnastikhuset dér »bestemmes til brug for Latin- og Realskolen«, som jo også var i en trængt situation.

Herefter vedtoges indstillingen enstemmigt, og allerede 9. april 1885 kunne udvalget meddele, at købet af 12.578 kv.alen var foretaget, og man forelagde for rådet udkast til de to skolebygninger samt gymnastikhus.

Friskolen burde bygges med 12 klasseværelser (nuværende bygning 3 langs Marienlyst Alle). Alle klasseværelser skulle vende mod øst for at undgå generende skyggevirksomheder fra vingerne på Christine Mølle (stod til 1928 på højdedraget, hvor nu Byskolens sportsplads er). Man beregnede, at i over 2 måneder om året ville skyggeslaget ramme alle vinduer i vestsiden. Denne bygning kalkuleredes til 67.000 kr. Borgerskolens bygning (bygning 1 langs Lundegade) til 63.000 kr. Gymnastikhuset (nuv. lille gymnastiksal ved bygn. 1) til 5.500 kr.

Byrådet vedtog enstemmigt at udbyde bygningerne i licitation, hver bygning for sig, og betingede sig, at de skulle kunne tages i brug følgende forår.

Friskolen blev udbudt 18. maj, Borgerskolen 1. september. Og nu gik det stærkt: Borgmester Wahl nedlagde grundstenen til Friskolen 8. juli, og mindre end 4 måneder efter, 30. oktober var der kranssehejsning. Afleveringen af bygningen blev forsinket (p.g.a. hård vinter). Den fandt sted 1. juli 1886. De sidste dage før blev en del skolemateriel (formentlig de nye

Håndgerning i tagetagen på bygn. IV i 1930. Lokalet var i brug fra 1886 til branden i 1967.

skoleborde) afleveret fra Jernskibsværftet, som på dette tidspunkt havde afskediget 500 mand, og de resterende 200 blev sat til at lave »Kosteskafter og Sjippetove« (Galschiøt: Sparekassen...).

Skolen åbnedes for forældre og andre interesserede tre eftermiddage - og der var stort besøg.

Den 1. september samme år kunne Friskolen tages i brug. Helsingør Avis skrev: »Helsingør Friskole træder i Dag frem i fornyet Skikkelse, baade hvad den ydre Bygning, Beliggenhed og indre Orden angaar ... Beliggenhe-

den er som bekendt ved Marienlyst Alle, rolig og isoleret samt med en henrivende Udsigt over Sundet - en Udsigt, som Autoriteterne fortjener Paaskjønnelse for ikke at have berøvet Børnene ved at blænde Ruderne, hvilket her vilde have været på urette Plads...«.

Klokken 10 samledes skolens 300 drenge og 250 piger med deres lærere og lærerinder, skoleinspektør Faartoft, Borgerskolens lærere, skolekommissionen og en del byrådsmedlemmer til fest i det nye gymnastikhus med sang og taler. Borgmesteren overgav skolen til inspektør og lærerpersonale og ønskede, at byens borgere aldrig måtte fortryde de ofre, der var bragt. Faartoft takkede for skolen og bad om, at det her måtte lykkes at

udvikle sunde sjæle i sunde legemer.

Borgerskolen kom lidt bagefter, kransen kunne hejses 31. maj 1886 med taler af borgmester Wahl, tømrermester Tesch og kaptajn Tvede. Festen sluttede med, at borgmesteren opfordrede arbejderne til at gå ned i gymnastikhuset, hvor kapt. Tvede ville uddele »noget sølvtøj«.

Den 5. august afleveredes gymnastikhuset og inspektørboligen, som straks overlodes insp. Faartoft, og 22. august kunne Tesch aflevere selve skolebygningen.

Borgerskolens indvielse fejredes med en stor fest 22. oktober 1886 med deltagelse af en lang række honoratiories. Tidligere borgmester Wahl, nu stiftamtmand, var naturligvis også med. I forbindelse med festen talte byrådsmedlem, kapt. Tvede, om skolevæsnets udvikling, siden skolen i Kongensgade toges i brug 1841-44. Før 1844 ejede kommunen ikke sine egne skolebygninger. Tvede udtalte bl.a. »Den nuværende Slægt er jo udgaaet fra de gamle Skoler og kan vidne om, at det mere er Kjærlighed til og Omsorg for Ungdommens Bekvemmelighed og Aandsudvikling end ligefrem Nødvendighed, der har ladet Nutiden frembringe store og gode Skolelokaler«. Han håbede, at man ville finde, at byen loyalt havde efterkommet anmodningen om at tilvejebringe bedre skolelokaler.

Mens skolebyggeriet stod på, hjemstøgtes byen af en koppeepidemi, så det blev nødvendigt at indrette skolebygningen i Kongensgade til koppelazaret med 60 senge. Det oplyses, at der i september-oktober 1885 anmeldtes 56 tilfælde, heraf døde 6 - af

disse var de 4 uvaccinerede børn. Borgerskolen lånte 5 lokaler i Teknisk Skole, men en tid måtte undervisningen alligevel helt ophøre. I december var epidemien overstået - udgifterne ved koppelazarettets inventar blev opgjort til 6.726 kr.

Det har sikkert været med ikke ringe stolthed, at byggeudvalget 16. februar 1887 kunne meddele, at det nu havde afsluttet sit hverv: de to skoler var rejst, og regnskabet v sluttet. Hovedposter var: Grundkøb 13.461 kr., Friskolen 58.669 kr. og Borgerskolen med gymnastikhuset og inspektørbolig 71.848 kr. Hertil kloakarbejde, arkitekthonorar og skolemateriel, ialt 160.230 kr. 8 øre. Det tilføjes trøstende, at fra beløbet kan trækkes værdien af den nu forladte skolebygning i Kongensgade.

Det meste af arbejdet var udført af Helsingør-håndværkere, dog var der københavnsk murer og maler på Borgerskolen.

Udvalget beretter, hvad man har fået for pengene:

- 1) En friskole med 12 klasseværelser til 30 elever (177 kubikfod = 5,5 m³ luft pr. elev), desuden lærer- og lærerindeværelser og i kælderen 2 store legestuer og en god lejlighed til opsynsmanden. Gården er gruset, der er halvtag, brønd og latrinhuse.
- 2) En Borgerskole med 10 store og 4 små klasser samt lærer- og lærerindeværelser og kontor for inspektøren. Også her er der legestuer i kælderen. Gårdsplads som Friskolens.
- 3) Gymnastikhus på 300 kv. alen (118 m²) forsynet med kakkellov og rekvisitter.
- 4) Inspektørbolig med 6 værelser samt have og gårdsplads.

Det bemærkes, at begge skoler fik Reck'ske varmesystemer (fra et rum i kælderen sendes opvarmet luft gennem kanaler til de enkelte rum).

kr. hertil, men forslaget faldt i byrådet.

Fagfordelingen efter 1884-planen for de to skoleformer ses af hosstænde aftryk.

Vedr. skolepenge i betalingskolen fastsattes de i skoleplanen til 1 kr. 50 øre mdl. i forberedelsesklasserne, stigende for hver klasse med 50 øre til 4 kr. i 5. klasse. Der ydedes som hidtil moderation til søskende. Tildeling af fripladser kom i faste rammer: 1 for hver 10 betalende elever. Hertil ydede byrådet ekstraordinære fripladser til særdeles flittige og flinke elever, som fra Friskolen overgik til Borgerkolen.

De private skoler kunne også yde fripladser, idet amtet ydede sådanne til de skoler, der afholdt eksamen. - Da skolebestyrer Højberg i 1887 søgte byrådet om et beløb til fripladser i hans skole, fik han afslag, idet det tilføjedes »at man har langt fra kunnet stille ønskeligt Antal Fripladser til Raadighed i Kommunens egne Skoler«.

Efter den nye skoleplan skulle piger atter kunne få borgerskoleundervisning, dels i forberedelsesklasser, dels i 4-5 højere klasser. Betaling som i drengeskolen. I forhåndsomtalen af pigeskolen kaldes den »Helsingør Døtreskole«, og det betones, at pigerne vil få egen indgang og egen legeplads, der ligesom klasserne vil blive fuldstændig adskilt fra drengesafdelingen.

Man håbede nu på, at der ville blive en rimelig tilgang af piger - det ville jo være en økonomisk fordel for kommunen med flere betalende elever. Pessimisterne udtrykte frygt for, at

forældrene ikke ville underkaste deres døtre de offentlige skolers tvang. Fra anden side var der stor tillid til, at forældrene ville erkende den offentlige skoles fordele: gode lokaler og legeplads, eksaminerede lærere og lærerinder, godt undervisningsmateriel og endelig »at den voksende Trang til grundigere Undervisning for Piger, for hvis Evner og Kræfter der nu er aabnet et langt rigere Arbejdsfelt, maatte gøre en saadan Middelskole i høj Grad ønskelig»⁶.

Det viste sig siden, at ikke alle forældre var tilfredse, man kritiserede de strengere fordringer m.h.t. stadig skolegang, den delte skoletid og endelig håndgerningsundervisningen (nemlig at der ikke lagdes vægt på finere håndarbejde, broderi o.s.v.), men alligevel voksede elevtallet.

Skolen kom i gang 1. jan. 1887 med ca. 100 piger i 4 klasser. Den uventet store tilgang skyldtes, at frk. Marie Holm, der havde en privat pigeskole, ansattes som lærerinde ved skolevæsenet - omkring 50 af hendes elever fulgte med.

Udviklingen ses tydeligt af nedenstående oversigt:

Borgerskolens drenge og piger 1884 - 87

	31.dec. 1884	31.dec. 1885	31.dec. 1886	1.jan. 1887	31.dec. 1887
Drenge	102	104	170	174	171
Piger	-	-	-	103	111
Ialt	102	104	170	277	282

Kilde: Skolevæsenets trykte beretning 1887.

Sløjdsalen på bygn. II. Lærer Palmark ser kritisk på en elevs arbejde. Lokalet blev gennemmoderniseret og stærkt udvidet i 1970'erne.

LÆRERNE

Også skoleledelsen undergik efter den nye plan forandringer. Fremtidig ledes begge skolerne af den ordinerede kateket som skoleinspektør. Hans tidligere pligt til at føre tilsyn med de private skoler afskaffes. Som medhjælp for inspektøren blev 2 lærere udnævnt til ordensinspektører - en forløber for de viceinspektører, som senere skulle blive lovfæstet. Inspektørens timetal sættes til 20, for alle andre var det 36, som hidtil.

En følge af de forbedrede forhold blev ansættelsen af yderligere lærer-

kræfter, nemlig 2 lærerinder, 4 time-lærerinder og 3 timelærere, ialt ansattes 1886-1887 15 lærerkræfter, idet der også skulle skaffes erstatning for afgående.

Også lærernes løn blev berørt af den nye skoleplan. De hidtidige ansættelsesvilkår bevirkede hyppige ansøgninger om regulering af lønnen. I begyndelsen af 1886 prøvede lærerne at få ændret beregningen af den del af lønnen, som var fastsat i byg at udbetale efter kapitalstaksten, så lønnen ikke svingede fra år til år.

Borgmester Wahl erkendte, »at et Lønningssystem, der til sine Tider har medført en Nedgang i Lønning fra det ene Aar til det næste af henved 300 Kr., er uheldig« og foreslog et ændret

beregningsgrundlag, som vedtoges af byrådet.

Med de nye skoler forsvandt lærerboligerne ved skolerne, men endnu opretholdtes åbenbart nogle få af boligerne i klostret, for da professor Storck skulle i gang med restaureringsarbejdet, bevilgedes i 1891 en erstatning på 63 kr. og 100 kr. til henholdsvis kontor Borregaard og A. Jacobsen for flytteomkostninger (Storck's arkiv). Omkring samme tidspunkt nævnes, at »i en af disse lange Klostergange boede gamle Kantor Jacobsen, hvis ældste Søn vi fik til Engelsklærer i Skolen« (Ellen Storm Petersen).

Ved en biskoppelig visitats i de nye skoler juli 1888 er der kun rosede ord om lærere og lokaler: »I tvende af de nyt opbyggede smukke, rummelige og hensigtsmæssige Skolebygninger undervises, i Betalingsskolen 310 og i Friskolen 559 Børn af 32 Lærere og Lærerinder, der have det Lov at være dygtige og flittige, saaledes som det befandtes med dem, hvis Undervisning jeg overhørte. Skolernes Inspektør, Kateket Faartoft, fortjener megen Tak og Paaskjønnelse, hvilken jeg også må udtale til Byen for den Opofrelse og indsigtfulde Omhu, hvormed den har bragt sit Skolevæsen i saa fortrinlig Stand«.

Biskoppens pæne ord om skolevæsenet gjaldt dog kun »almueskolerne« - den højere skoles lokale problemer ventede endnu på deres løsning, men den lå ikke lige for. Først efter århundredskiftet stod en ny skole klar.

4. TIDEN FRA 1887 TIL NY SKOLEORDNING 1910

De følgende år voksede børnetallet - som det vil ses af oversigt H - næsten konstant. Det ses, at Borger skolens elevtal vokser stærkere end Friskolens, omkring århundredskiftet er den oppe på halvt så mange elever som Friskolen.

Med de nye skolebygninger måtte man vente, at de private skolers elevandel ville falde, især på grund af pigeborger skolens popularitet. Oversigt I viser udviklingen i forholdet mellem de offentlige skoler og de private. De sidste viser næsten konstant vigende andel faldende fra 30% til kun 14% i 1909. Det fremgår også af oversigten, at faldet især bliver markant omkring århundredskiftet. Også selve antallet af privatskoler falder i denne periode fra 10-12 til 6 (hvoraf den ene med kun 6 elever).

Den næsten ubrudte stigning i børnetallet efter 1887 stod i forbindelse med, at købstadens indbyggertal steg med ca. 44% fra år 1880 (8.878 indb.) til år 1900 (12.948 indb.). Selv om man ved de nye skolers projektering mente at have taget højde for en tilvækst i antallet af klasser, begyndte det snart at knibe især i Friskolens pigeafdeling, hvor klassetallet - oversigt J - i 1898 nåede et maksimum på 14, selv om man for at få en bedre udnyttelse af lokalerne havde indført enkelte blandede klasser (kun for de yngste årgange). Herved kunne man undgå at have halvfylde dreng- og pige-klasser.

I april 1896 tilbød redaktør Galschiøt, som ejede en del af Reberbane-grunden (nord for Friskolens områ-

de), at kommunen kunne købe ca. 4.500 kv.alen for 1 kr. 50 øre pr. kv.alen - dog 2 kr. for de ca. 400 kv.alen med facade til Lundegade. Byrådet vedtog i første omgang at henvise sagen til et udvalg, som i oktober fik en skrivelse fra skoleinspektøren, hvori indberettes, at alle Friskolens lokaler vil være udnyttet i skoleåret 1897-98, så der må skaffes flere lokaler ved tilbygning eller en selvstændig bygning.

Først det følgende år vedtog byrådet at købe ca. 3.850 kv.alen af red. Galschiøts have. Arkitekt Gnudtzmann kunne herefter udarbejde en skitse til en ny, fritliggende bygning for skolens pigeafdeling. Samlet overslag ca. 68.000 kr. Byrådet vedtog at udbyde opførelsen i licitation i juli 1897 og en måned efter antages murermester Plum's tilbud på 49.400 kr. Hertil Reck varmeanlæg: 3.250 kr.

Lokalesituationen blev næsten samtidig alvorlig også for pigerne i Borgerskolen. Den blev i første omgang afhjulpet ved, at man lejede lokaler i Teknisk Skole. På budgettet for 1899 optoges en post på 200 kr. til belysning, opvarmning samt renholdelse af de 5 lokaler fra april til december. Det skulle ikke blive sidste gang, man måtte låne lokaler hos Teknisk Skole....

Foreløbig var det Friskolens piger, der skulle hjælpes. Den nye bygning (bygn. 4) kunne indvies 6. september 1898 ved en højtidelighed, hvor borgmester Rosenstand, provst Bertelsen og skoleinspektøren talte. Efter talerne fik alle Friskolens elever chokolade og wienerbrød.

Skolebygningen blev lagt med gav-

len mod Marienlyst Alle p.g.a. arealets form. Den havde plads til 12 klasseværelser, men foreløbig blev plads svarende til 2 lokaler + gang indrettet til gymnastiksal. Senere - når et nyt gymnastikhus er bygget - kan de 2 klasser så retableres. Endvidere var der kontor og lærerindeværelse samt i kælderens lærerværelse og et større rum til legestue og til skolebespisning samt et skolekøkken (med gas!) og en badeanstalt med 6 brusere og 6 fodbrusere.

Skolen skulle forsynes med helt nyt materiel, da det der hidtil har været benyttet »er af meget forældet Konstruktion og for Størstedelen kassabelt«. Dog købtes en del af skolebordene brugt fra Højbergs skole.

Også for eleverne i Borgerskolen kneb det som sagt efterhånden med pladsen. I begyndelsen af 1900 tog byrådet bestemmelse om også her at opføre en selvstændig bygning til pigerne. I byrådsmødet 5. juni forelå skitse fra arkitekt Gnudtzmann. Det vedtoges at opføre bygningen med 12 klasseværelser og lærer- og lærerindeværelser samt i kælderens rum til senere indretning som sløjdløkkale samt legestue og et udsalgsrum for skolebetjenten. I loftsetagens sydlige ende indrettedes bolig til skolebetjenten. Den anden ende af etagen tænkte senere anvendt til et skolekøkken. Med henblik på fremtiden opføres bygningen, så der evt. senere kan tilbygges 4 klasser.

Grunden langs Marienlyst Alle i forlængelse af drengefriskolen erhvervedes for 6.688 kr. Hvor nu Fynsplan-bygningen ligger, lå en ældre ejendom, som ikke købtes. Hovedadgangen til bygningen måtte derfor ske

fra Lundegade. Da bygningen således ikke lå ud til gaden, blev der ikke ofret noget særligt på dens ydre.

Murermester Plum, der havde givet laveste tilbud - 53.500 kr. - kunne starte byggeriet i oktober, det afsluttedes i september 1901. De samlede udgifter for kommunen blev ca. 85.000 kr.⁷.

Eleverne rykkede ind 23. september, 11 klasseværelser toges straks i brug af pigerne.

Allerede i 1903 blev det nødvendigt med flere lokaler. Arkitekt Gnudtzmann udarbejdede forslag til indretning af 3 klasseværelser i i tagetagen, og byrådet tiltrådte udvidelsen tillige med en ny retiradebygning. Arbejderne var færdige i april 1904.

De stadig voksende krav til lokaler, især til gymnastik, kneb det dog stadig at honorere. Indtil 1895 undlod man at give forberedelsesklasserne gymnastik, men gymnastikinspektionen forlangte, at de fik det. Fra 1896 fik de deres 2 ugentlige timer.

I 1905 krævedes der en tilbygning til gymnastikhuset med forstue og omklædningsrum. Arkitekten tegnede, og byggeriet udførtes i sommren 1905.

Alvorligere var det at skaffe flere klasselokaler til Friskolen. En mulighed var at omdanne den midlertidige gymnastiksal i Friskolens pigebygning til 2 klasseværelser. I stedet skulle så opføres et nyt gymnastikhus. Forskellige forslag fremkom og debatteredes i 1906-07: 1) opførelse af 2 gymnastiksale med 2 klasseværelser i tagetagen, eller 2) 1 gymnastiksal alene samt indretning af 2 klasseværelser i pigeskolens tagetage.

Gymnastikinspektøren foreslog, at

man byggede 2 mindre sale fremfor 1 stor. Skoleinspektøren ønskede 1 stor sal (så flere klasser kunne undervises sammen), siden kunne man evt. opføre en mindre sal til. Ministeriet advarede mod kun at bygge 1 sal, men ville dog ikke modsætte sig den af arkitekt Gnudtzmann skitserede store sal.

Den store gymnastiksal stod klar til brug 1. oktober 1908. Med målene 20 x 10 m og en højde på 6 m var det en imponerende sal, som også kunne anvendes til fester for eleverne. Store gaslamper hang ned fra loftet, og i salens ene ende var indrettet en pyntelig balkon. En lille finesse var, at der foran ribberne fandtes en række lemme i gulvet, så de uundværlige skamler let kunne gemmes af vejen, når salen skulle tages i brug til fester og møder. Opvarmningen skete ved 2 store ovne. På den ene langvæg opførtes en lang, lav bygning indeholdende 2 omklædningsrum.

Da den lille gymnastiksal i pigefrikskolens bygning (bygn. 4) ikke kunne undværes, kunne man altså ikke - som det oprindeligt var planlagt - nedlægge salen og indrette klasselokaler i stedet. Man fandt udvej for at lette lokalpresset ved i sommeren 1908 at indrette 4 lokaler i bygningens tagetage: sang-, fysik- og naturhistorieklasse samt rum til samlingerne.

LATIN- OG REALSKOLEN UDBYGGES

Også Latin- og Realskolens lokaleforhold var hen mod århundredskiftet blevet helt utilstrækkelige og langt fra tidssvarende.

Efter skolens overgang til kommunal skole og ansættelse af en ny leder,

Kælderlokale til husgerning (bygn. II). Gassen havde holdt sit indtog, men gruekedlen var stadig kulfyret (1930).

professor Chr. Julius Kryger, voksede elevtallet fra 65 til over 200 i 1898. Studentereksamen afholdtes første gang i 1889.

I 1884 var udgiften til skolens drift 20.932 kr., indtægten (væsentligst skolepenge) udgjorde 16.916 kr. Underskuddet dækkedes dels ved diverse bidrag fra amt m.v., dels for restens vedkommende af kommunen. Fra 1886 fik skolen et årligt statstilskud på 3000 kr. Da de gamle Borger- og Friskolebygninger rømmedes samme år, havde man regnet med evt. på dette sted at rejse en helt ny skole, men planen kom aldrig til udførelse.

Kommunen fik i 1891 tilbudt ejendommen »Hamlet« for 75.000 kr., men byrådet forkastede tilbuddet med 11 stemmer mod 7. En overgang tænkte man på at opgive studentklasserne p.g.a. ringe elevtal - professor Kryger mindede senere i en tale om »de mange og ofte pinagtige Forhandlinger om denne Sag«⁸.

Da den forlattede jernbanestation ved Trækbanen købtes af kommunen i 1894, og den gamle Borgerskolegrund solgtes, kom der gang i forhandlingerne om nye lokaler. Sidst på året overvejedes at indrette stationsbygningen til skole, men planen blev opgivet, da arkitekt Gundtzmanns overslag viste, at omdannelsen ville koste omkring 200.000 kr.

Opførelsen af en helt ny skole på

stationsterrænet vedtoges af byrådet i marts 1896. Man regnede med, at salget af stationsbygningen ville nedbringe netto-udgiften til ca. 70.000 kr. Murermester Faarup fik efter licitationen overdraget arbejdet, der startedes 8. september samme år efter Gnudtzmanns tegninger.

Ludvig Heuer skriver (1897): »paa det nuværende Tidspunkt har Skolebygningen som saadan ikke nogen lang Levetid tilbage; den lider ogsaa, skønt den i og for sig ikke kan siges at være særlig gammel, af saa mange Svagheder, at den næppe vil blive savnet af hverken Lærere eller Elever, naar Skolen i en nær Fremtid flyttes til den nye, smukke bygning, som Helsingør Kommune har ladet opføre til dette Brug ved Kongevejen«.

Nogle dage efter sommerferien 1897 - 24. august - kunne skolen tages i brug. Bygningen ud til Kongevejen indeholdt 13 klasser samt 3 faglokaler til fysik, naturhistorie og samlinger. Endvidere bibliotek, rektorkontor og lærer- og lærerindeværelser. I kælderen bolig for skolebetjenten. Vest for hovedbygningen gymnastikhuset (nu lille sal) med gavlen mod gaden.

Klasseværelserne blev lagt mod syd, øst og vest, »da man har ønsket, at de skulle have Sol«. Arkitekten skriver ikke uden lune i sin beskrivelse af bygningen: »Erfarne Skolemænd paastaar, at Børn der undervises i Skolestuer, hvor der ikke kommer Sol, er mindre livlige (gør færre Spilopper) end de, der har Solskin i deres Klasser. Man har da her foretrukket det lunefulde Solskin med den større Livlighed for det rolige Lys fra Nord med det stilfærdige Væsen«.

I løbet af mindre end 25 år havde kommunen præsteret opførelse af 5 store, tidssvarende skolebygninger med tilhørende gymnastikhuse⁹. De fleste penge måtte skaffes ved optagelse af lån. I perioden fra 1890 til 1910 steg kommunens udgift til Borger- og Friskole (oversigt K) næsten til det 4-dobbelte, men hertil kom renter og afdrag på lånene. I 1887 blev der lånt 160.000 kr. til de to skoler, hertil kom et bestående lån i de gamle skolebygninger på 8.000 kr.

Som det ses af oversigt K vedr. skolerne driftsregnskaber voksede kommunens udgifter til skolevæsenet temmelig støt år for år. Skolepengenes andel af udgifterne blev stadig mindre - ca. 24% i 1890 mod ca. 10% i 1910.

Kommunens udgift til skolevæsenet beløb sig i 1890 til ca. 16% af driftsregnskabets balancesum. 1900 var andelen ca. 20% og i 1910 knap 25%.

UNDER DEN NYE SKOLEPLAN

Siden ibrugtagelsen af de nye skolebygninger i Lundegade og Marienlyst Alle i 1887 fungerede skoleplanen af 1884 - med mindre ændringer - til 1. januar 1901, da en ny skoleplan af 1900 trådte i kraft. Samtidig fik skolerne en selvstændig undervisningsplan, hvor de enkelte fags forhold fastsattes. Først med denne plan udgik den tidligere passus om, at elever »der komme i Skolen [Borgerskolen] uanstændigt paaklædte eller urenlige, udvises af Skolen«.

Det fastslås nu, at alle Borgerskolens klasser har samlet undervisningstid mellem kl. 8 og 14. For Friskolens vedkommende hedder det: Alle Klas-

	Klasse	Religion	Sang	Ekstraining	Regning	Skifort	Sjette	Geografi	Rechtskrift	Sang	Spil	Engelsk	Tidmet	Regning	Gymnastik	Blm. Ønskerberning	Samlet Tidmet
Drenge-afdelingen	I.	1/2	9	4	5	1/2	1/2						24				26
	II.	1/2	9	4	5	1	1/2			1			24				26
	III.	1/2	9	4	5	1	1/2						24				26
	IV.	2	7	3	5	2		2	2	1			24				26
	V.	3	7	3	5	2		2	3	1			26	2			30
	VI.	3	7	2	4	3		3	3	1			26	2			30
	VII.	3	7	2	4	3		3	3	1			26	2			30
	Alt.	3	6	1	4	3		3	4	1	5		27	2			34
Pige-afdelingen	1.	1/2	8	4	4	1/2	1/2			1			22			6	26
	2.	1/2	8	4	4	1	1/2						22			6	26
	3.	1/2	8	4	4	1	1/2	1/2		1			22			6	26
	4.	2	8	3	4	2		2	2	1			24			6	30
	5.	3	6	3	4	2		2	3	1			24			6	30
	6.	3	6	2	4	3		2	3	1			24	1		6	30
	7.	3	6	2	4	3		2	3	1			24	1		5	30
	Alt.	3	5	1	4	3		2	3	1			27	1		6	34
Følgsaarlige Klasser	1/2	8	4	4	1/2							18					18

Det forbeholdt under Sagttagelse af den i Lov af 24. Marts 1899 § 13 nævnte Fremgangsmaade at kunne indføre Sløjd og Tindelig Udgørelse som Undervisningsfag henholdsvis for Drengene og Pigerne samt forstøtte saabaaes Foranstaltninger i Tidsplanen, der som følger heraf maatte blive nødvendige.

Timefordelingen i Friskolen. (Undervisningsplanen 1900)

ser have Hverdagsskolegang med, saa vidt muligt, samlet Undervisningstid enten om formiddagen eller om Eftermiddagen«. Reglen om klassernes elevtal ændredes lidt: i Friskolen maksimalt 35 elever (i 1. og 2. kl. og af-

g. r.
Undervisningen meddeles efter følgende Tidsplan, der angiver Undervisningsfagene og deres Tidmet samt den enkelte Klasse Tidmet (ugentlig).

	Klasse	Religion	Sang	Ekstraining	Regning	Sjette	Geografi	Rechtskrift	Sang	Spil	Engelsk	Tidmet	Regning	Gymnastik	Blm. Ønskerberning	Samlet Tidmet
Drenge-afdelingen	I.	1/2	12	5	6	1/2						11				26
	II.	1/2	10	5	6							11				26
	III.	1/2	10	5	6		1					11				26
	IV.	1/2	8	7	6			1				11				26
	V.	1/2	8	7	6				1			11				26
	VI.	1/2	8	7	6					1		11				26
	VII.	1/2	8	7	6						1	11				26
Pige-afdelingen	1.	1/2	11	4	4	1/2						11				26
	2.	1/2	10	4	4							11				26
	3.	1/2	10	4	4		1					11				26
	4.	1/2	8	5	4							11				26
	5.	1/2	8	5	4							11				26
	6.	1/2	8	5	4							11				26
	7.	1/2	8	5	4							11				26

Med Hensyn til Indførelse af Sløjd og Tindelig Udgørelse som Undervisningsfag tages samme Forbehold som i § 4 nævnt.

Timefordelingen i Borgerskolen. (Undervisningsplanen 1900). Bemærkning ang. sløjd og husgern.: se Friskolens plan.

gangsklassen dog højst 30), og i Borgerskolen maksimalt 30 elever (dog kun 24 i 1. klasse).

Som noget nyt bestemtes - for Friskolens vedkommende - at læremidler, der kun bruges på skolen, anskaffes for kommunens regning. Det bemærkes, at skolen forsyner de piger, hvis forældre ønsker det, med materiale til håndgerning - de færdige arbejder bliver da skolens ejendom....

For hvert fag findes nu en læseplan med nøje angivelse af, hvad der skal nås i hver klasse.

Forklaringen på de »halvårige Klasser« skal findes i, at der var indskrivning 2 gange om året, nemlig ved skoleårets begyndelse i april samt til 1. oktober.

Ligeledes kunne udskrivning ske 2 gange om året. Dette medførte, at et stigende antal elever forlod skolen i det halvår, hvor de gik til præst. For at modvirke dette indførtes afgangsbekræftelse til elever med eksamen fra øverste klasse (ved lov af 24. marts 1899 ophævedes retten til udskrivning efter det 13. år).

Eksamen (= årsprøve) afholdtes i slutningen af marts måned. Det fastslås, at eksamen er offentlig. Den omfattede alle klasser og varede gerne 5 dage fra kl. 8 til 15 eller 16. Både sang og gymnastik var repræsenteret i fagrækken. Ved hver eksamination optrådte fagets lærer som eksaminator, mens en kollega fungerede som censor.

Også bestemmelser om badning var medtaget i planen: På skolens varmbadeanstalt får hvert barn et varmt bad hver 14. dag i tiden fra 15. sep. til 31. maj.

Sommerhalvårets svømmeundervisning for drengene opretholdtes stadig. I april 1900 fik hr. A.P. Hansen byrådets tilladelse til for 5 år at videreføre faderens kontrakt vedr. badeplads for byens skoler. Vederlag: 100 kr. årlig.

Skolerne havde jævnlig besøg af faginspektørerne i gymnastik og sang. I 1891 indberettede sidstnævnte, at sangundervisningen var fælles for flere klasser, og henstillede til byrådet, at hver klasse fik sang for sig.

Visitationerne blev nu sjældnere. Provst Brasen besøgte skolerne i 1890 og skrev om: »...Helsingørs Skoler, hvor Lærernes Dygtighed, Børnenes Fremgang og de lyse, rummelige Localer svare godt til hverandre, og jeg forlod Skolen med den Tanke, at man vel næppe kan forlange noget bedre«.

Fra 1880 havde man i hvert fald ved Friskolen en bogsamling for eleverne. Lærer Schmidt ansøgte dette år byrådet om tilskud til samlingen, som har »været ikke lidet benyttet og har sin store Betydning«. De ansøgte 30 kr. bevilgedes, og de følgende år gøttedes tilskuddet. I 1884 var det steget til 50 kr.

Skolebibliotekerne kom i faste rammer i henhold til et ministerielt cirkulære af 6. juni 1905 om oprettelse af bogsamlinger for børn i folkeskolen, og måneden efter kom cirkulæret om lærerbogsamlinger (som man i Helsingør havde haft i hvert fald fra 1895).

1. april 1906 trådte de udarbejdede vedtægter for bibliotekerne i kraft, og byrådet valgte købmand Kempel som medlem af bestyrelsen for både børnenes og lærernes bogsamlinger. For

1906-07 oplyses for første gang i skoleberetningerne statistik over udlån til eleverne. Gennemsnitlig lånte hver låner i henholdsvis Borger- og Friskolen 14,6 og 12,6 bind. Året efter var tallene 18,7 og 15,3 og stigningen fortsatte de følgende år. Adgang til at låne havde man i Borgerskolen fra 4. klasse, i Friskolen først fra 5. klasse.

Bogbestanden var 1. april 1908 832 bind i Borgerskolen og 1050 i Friskolen. Selv om der hvert år anskaffedes en del nye bøger, bevirkede det store slid, at bogbestanden kun voksede langsomt (i 1910 var tallene 889 og 1094 bind). Som bibliotekar i Borgerskolen fungerede Sonne Holm, i Friskolen P.J. Palmark, som afløstes af Axel Julius Nielsen.

Skolernes øvrige samlinger voksede år for år, dels gennem køb, dels ved gaver fra eleverne. De trykte skoleberetninger indeholder fra 1895 og fremefter talrige eksempler på gaver, f.eks. »skeletdele af en hund«, en hummerskal, æg af snog, en træbuk, et stk. lava, en flaske Sargassotang o.s.v. Eksempler på indkøb til fysiksamlinger: »samkvemhavende Rør«, kompas i Cardani's ophængning (findes endnu!), 1899: en glødelampe (!) og 1902 en fonograf.

I skoleplanen fra 1900 fandtes som nævnt ferieplanen. Heri bestemtes skoledagenes antal mellem 240 og 250 (i et enkelt år - 1894 - var man i Friskolen nede på 229 undervisningsdage p.g.a. megen sygdom blandt lærerne). Sommerferien var på 5 uger, der var 1 fridag før og efter eksamen, efterårsferien var kun på 3 dage.

På grundlag af de årlige indberetninger kan man fra 1889 danne sig et

Tegneklassen rummede et stort udvalg af egnede modeller - ikke alle lige spændende. Friis-Jensen fik efterhånden indført friere tegning.

indtryk af elevernes forsømmelser i de to skoler (oversigt L).

Som man ville vente, er de ulovlige forsømmelser talrigest hos Friskolens drenge - ca. 3 gange så stort antal som i Borgerskolen. Derimod er fravær p.g.a. sygdom størst i Borgerskolen (både drenge og piger). Til sammenligning er vist gennemsnitstal for en 3-års periode i folkeskolen 40 år senere.

Det var stadig 16 drenge fra Friskolen, der skulle fungere som kordrenge og derved ofte forsømme undervisningen. Det holdt hårdt at få denne

ordning erstattet med faste kirkekor, først i 1909 lykkedes det.

Mange elever havde krævende erhvervsarbejde udenfor skoletiden. For at få et overblik over omfanget foretog skolelæsen i januar 1899 en undersøgelse blandt de to skolers elever. Udfaldet af denne undersøgelse publiceredes i skoleberetningen for 1899. Desværre kan det ikke ses, hvordan undersøgelsen er foretaget, om der er udfyldt spørgeskemaer af den enkelte elev, eller om lærerne har foretaget indberetning på grundlag af f. eks. elevernes markering ved håndsoprækning el. lign.

Det ses tydeligt, at det er Friskolebørnene, der er hårdest spændt for, ikke mindre end 71 har byplads både

før og efter skoletid, og byplads om søndagen angives af 205 Friskoleelever! De tilsvarende tal for Borgerskolens elever er 5 og 29. Særlig må man have ondt af de 11 fra Friskolen med over 8 timers byplads.

Knap 10 år senere - juni 1908 - foranstaltede Indenrigsministeriet en undersøgelse vedrørende skolesøgende børns erhvervsmæssige arbejde. Der udsendtes spørgeskemaer til alle kommuner:

Skoler i Byerne.

Kommune i Amt.

Skolens Navn:				
Skolens Art: (Højskole eller Friskole, Højskole eller Højskole)				
Klasse:				
Klassens Elevantal:	Klassens Skoletid:	f. Frn Kl.	til Kl.	
		f. Frn Kl.	til Kl.	
Barnets Løbe-Nr.	1.	2.	3.	4.
1. Dreng (D) eller Pige (P)				
2. Fyldt Aldersaar				
3. Faderens eller Moderens (Forærgere) Livsstilling saa nøje angivet som muligt. Eks.: Sædlermester, Smedsvend, Murersarbejdmand, Vasker, Fabrikarbejder. Hvis Barnet er forældreløst eller af anden Grund i Pleje, gøres Bemærkning herom				
4. Forærgere's ægtekabelige Stilling (gift, ugift, Enkemand, Enke, forladt Kone, separeret, fraktilt)				
5. Hvis Barnet har Arbejde udenfor Hjemmet, anføres: Arbejds Art: (Bygning, Fabrikarbejde med nøje Angivelse af Fabrikens Art, Mølledreng, Kogebane, Bøværling, Høugerling, Vask, Strøgning o. s. v.) Klokkeslet for Barnets almindelige Arbejdstid: See vidt muligt anføres Klokkeslet for Arbejdets Begyndelse og Slutning (Eks.: 6-11 1/2 Frn. samt 6-8 Etm.)				
6. Hvis Barnet har erhvervsmæssigt Arbejde i Hjemmet, anføres: Arbejds Art (Syning, Strikning, Cigarrolling o. s. v.) For hvis Regning (Forældre, fremmed Arbejdsgiver)				
7. Arbejder Barnet ogsaa om Søndagen, fuldt eller delvis?				
8. Arbejder Barnet hele Aaret? Hvis ikke, angives i hvilke Maaned				
9. Hvilket Vedertag faar Barnet for sit Arbejde? Pengeløn: (Og pr. Uge) Kost: (Inkl. Kost, Middagsmad, Frokost o. s. v.) Løgn: (Ja eller Nej) Andet: (Klæder, Fodtøj o. l.)				
10. Faar Barnet Drikkepenge foruden ovennævnte Løn? I bekræftende Fald, hvormed omtrøst?				
11. Harer Barnet til den sikkreste, (a) I de almindeligste Skolefag? (Og pr. Uge) Klasse? (b) I Gymnastik, Sløjf o. l.				
12. Bemærkninger:				

	Borgerskolen				Friskolen			
	6-10	10-14	6-10	10-14	6-10	10-14	6-10	10-14
Efter Odstilling: foretaget i Januar Maaned 1899	Aar		Aar		Aar		Aar	
	D.	P.	D.	P.	D.	P.	D.	P.
Borneantal:	140	75	107	77	226	225	218	224
Daglig Skoletid (Timer)	5	5	6	6	4-5-4-3-4-3-4-8			
Arbejder paa Fabrik:						3		17
Har Byplads:			2		33	4	33	16
Har 2 eller flere Bypladse:			5		5	2	30	26
Har 2 eller flere Bypladse under 6 Timer:			2		1	1	2	19
Er i Byplads paa Fabrik under 6 Timer:			1		23	3	34	10
Er i Byplads paa Fabrik under 6 Timer:			1		7	2		138
Er i Byplads paa Fabrik under 6 Timer:			1		2	1		11
Er i Byplads paa Fabrik under 6 Timer:			1		1	1		8
Er i Byplads paa Fabrik under 6 Timer:			1		1	1		10
Er i Byplads paa Fabrik under 6 Timer:			1		16	1	3	42
Er i Byplads paa Fabrik under 6 Timer:			4		5	9	2	40
Er i Byplads om Søndagen:			2		25	2	16	11
I de Tid til Lektielemning i Bypladsen:			2		1	2	2	16

Tabel VI. Helsingørskoleelever i Bypladse (M. M.)

De indkomne skemaer bearbejdedes af Danmarks Statistik og resultatet offentliggjordes 1911 (Statistiske Meddelelser XXXV, bind 1.H. Kbh. 1911).

For Helsingørs vedkommende var antallet af deltagende børn 1014 drenge og 1123 piger. Af drengene arbejdede (for forældre eller fremmede) 342 = 34%, for pigerne var tallene 156 og 14%. Til sammenligning kan anføres gennemsnitstallene for provinsbyer over 10.000 indbyggere: drenge 28,0%, piger 16,2%.

En særlig institution i nær tilknytning til skolen er skolebespisningen, som i denne periode nåede et betydeligt omfang. Bespisningen for fattige elever var ikke af ny dato - allerede i 1840'erne tog lærerinde ved Friskolen 1830-66, Marie Liebe (som tidligere omtalt) opgaven op på privat basis. Gennem Helsingør Avis bragte hun velformede og hjertevarme opfordringer om milde gaver til at lindre den nød, en streng eller lang vinter ville medføre for byens fattigste børn.

I begyndelsen af 1880'erne tog lærerinde frk. Vilhelmine Galschiøt¹⁰ initiativet til en bespisning for sine elever,

som for hendes egen regning kunne få en portion varm mad. Denne bespisning udvidedes senere takket være bidrag fra borgere i byen. 3. januar 1890 meddeler Faartoft således i Helsingør Avis: »Til Friskolebørns Bispisning har jeg i Julen modtaget af byens Bagere: 75 Kr. Desuden er der som Følge af min tidligere Opfordring i Bladene om at støtte denne gode Sag indkommet i Aarets Løb: 196 Kr. og 20 Pd. Ris. Herfor bringes Giverne en hjærtelig Tak«.

Bespisningen finansieredes indtil 1896 gennem frivillige bidrag (naturalier og penge). Fra 1896 synes bespisningen at være lagt i faste rammer, da den herefter omtales i de årlige skoleberetninger, og samtidig var kommunen kommet ind i billedet, der bevilgedes et tilskud på indtil 200 kr. Fra private ydedes samtidig 487,37 kr. foruden varer. Foreløbig ledede frk. Galschiøt - uden honorar - bespisningen, til hun 1. april 1904 70 år gammel måtte standse p.g.a. svigtende helbred¹¹. Herefter måtte antages lønnet medhjælp.

De næste par år stillede byrådet også op til 200 kr. til rådighed for det tilfælde, at de indkomne bidrag ikke kunne slå til. I 1898 forhøjedes beløbet til 300 kr., senere til 400 kr. Normalt fandt bespisningen sted fra begyndelsen af januar til slutningen af marts, i 1909 dog 5 måneder p.g.a. arbejdsløsheden. Kommunen måtte derfor tilskyde 363,49 kr. udover de 400 kr.

I perioden fra 1896 til 1910 nød mellem 250 og 300 elever fra Friskolen godt af ordningen, d.v.s. mellem 25 og 30% af skolens elever. Der serve-

redes i vintermånederne daglig en varm ret mad.

Hensynet til gulvene i de nye skoler medførte, at eleverne skulle benytte skiftesko i klassen, hvad der kunne være et problem for de dårligst stillede hjem. Kul- og Havnearbejdernes Fagforening søgte derfor i 1894 byrådet om, at det måtte tillades børnene i Friskolen at beholde deres fodtøj på i klassen, eller at der i modsat fald måtte blive anskaffet skiftesko for kommunens regning. Skoleinspektøren erklærede sig imod, at børnene måtte have deres træsko på inde, »da Gulvene ville lide for meget derved og blive utilladeligt tilsølede«. Byrådet finder ikke at kunne anskaffe skiftesko, da det tør antages, at forældrene med god vilje vil kunne give børnene et eller andet at skifte med.

Renholdelsen af skolernes lokaler blev i 1906 fastlagt ved en rengøringsvedtægt (affødt af lov af 14. april 1905 om Tuberkulosens bekæmpelse). Det fastslås, at klasseværelsernes trægulve skal være tætte og mindst 4 gange år-

Den årlige Eksamen.

Den årlige Eksamen afholdes efter omstaaende Skema

- i **Borgerskolen** fra den 18. til den 25. April,
- i **Friskolen** fra den 18. til den 26. April.
- De skriftlige Arbejder ere samtidig fremlagte.
- Pigernes Haandarbejder fremlægges Tirsdag den 25. April Kl. 8—11 og 1—3.
- Nye Elever til Borgerskolen indskrives og prøves Onsdag den 26. April Kl. 8.**
- Onsdag den 26. April Kl. 10** Lærermøde for **Borgerskolens** Lærere og Lærerinder.
- Onsdag den 26. April Kl. 4** Lærermøde for **Friskolens** Lærere og Lærerinder.
- Det nye Skoleaar begynder Mandag den 1. Maj.**
- Borgerskolens Elever møde Kl. 8.
- Friskolens Formiddagsklasser møde Kl. 10.
- Friskolens Eftermiddagsklasser møde Kl. 1.

ligt imprægneres med »Dustless Oil« (der skulle binde støvet). Det er forbudt at spytte på gulvene, i hver klasse skal findes en spyttebakke, som skal være forsynet med vand og renses daglig. Spyt må ikke anvendes til rensning af tavler (vægtavler såvel som håndtavler).

Vedtægten kræver daglig aftørring af inventaret og fejning af gulve. Hovedrengøring finder sted 2 gange om året, vinduer pudses 4 gange årlig.

I en af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet udarbejdet håndbog¹² hedder det vedr. skiftesko: »I Forbindelse med Skolens Renholdelse finder Ministeriet Anledning til at omtale og indtrængende at anbefale Brugen af Skiftesko som en Foranstaltning, der ikke blot har Betydning for Gulvets Renholdelse og Bevaring, men ogsaa er af største Vigtighed for Børnenes Sundhed navnlig om Vinteren, naar Træskoene paa Vejen til Skolen ere blevne kolde og fugtige, saaledes at Børnene sidde og fryse paa Fødderne i Skoletiden - bortset fra, at saadant fugtigt Fodtøj bidrager til at gøre Luften i Stuen tung og ubehagelig. - Skiftesko maa helst være et til Skolen hørende Inventarium, og det anbefales derfor, at de anskaffes af Kommunen....«

UNDERVISNINGSMIDLER

Udvalget af undervisningsmidler, ikke alene bøger og vægkort og billeder, men også forskelligt apparatur, var omkring århundredskiftet vokset meget.

I 1899 tog lovgivningen problemet om anskaffelse af bøger m.v. op¹³.

Det hedder herom, at de læremidler, der kun bruges på skolen, anskaffes til alle børn for kommunens regning. Det blev nødvendigt i et cirkulære (af 10. sep. 1901) at præcisere, at det ikke alene gjaldt vægkort, billeder o. lign., men også læsebøger, skrivelbøger, stilebøger o.s.v. samt tavler og tegnepapir.

I 1903 udsendte ministeriet en fortegnelse over bøger m.v., som kunne anbefales for folkeskolen. Enkelte af de nævnte lærebøger blev anvendt i skolerne i et halvt århundrede eller længere i den ene let ændrede udgave efter den anden. Rekorden har vist biskop Balslevs »Luthers Katekismus«, som alene fra 1849 til omkring 1930 kom i 137 oplag - men den var også obligatorisk.

Kirkehistorie (7. klasse) læstes i Helsingør efter »Kirkehistorie for Folkeskolen« af lærer Hans Rasmussen og udgivet på Jens Møllers forlag i Helsingør. Anbefalet af ministeriet var også Hans Rasmussens Danmarkshistorie (ligeledes Møllers forlag), men den optræder ikke på Borgerskolens boglister.

I Helsingør Borgerskole efterlevede man åbenbart ikke gratisprincippet. Det hedder i boglisterne - f.eks. skoleberetningerne for 1906 og 1910: »Endvidere medbringer hver Elev et par Gymnastiksko, en Tavle, en Lineal, et Penalhus med Griffel o.s.v., samt Skrivelbøger, Stilebøger, Tegnepapir o.s.v.«

LÆRERNE

Begge skoler lededes i h.t. skoleplanen fra 1884 af kateketen (senere benævnt skoleinspektøren). Da embe-

Almenskolen; Naturhistorielokalet var - som de fleste fagklasser - trangt i 1930'erne.

det blev ledigt i 1892 (Faartoft blev forstander for Ranum Seminarium), drøftedes i byrådet i juli 1892 muligheden af at nedlægge kateket-embedet. I en erklæring fra skolekommissionen indstilledes, at ordningen videreførtes »idet det kan antages, at der fremdeles vil være Theologer, der har skjænket Skolevæsenet virkeligt Studium og Interesse, som ville attraa Embedet. Det kan da ogsaa være et Gode, at der periodisk kan tilføres Skolevæsenets Ledelse nye Kræfter«. Byrådet vedtog herefter at videreføre kateketordningen. Embedet opsol-

ges, og i oktober samme år forelå udnævnelsen af cand.theol. Felix Camillo Johannes Thorbjørnsen, som skulle blive byens sidste kateket.

I 1895 ophævedes Friskolens overlærerembede, så også denne skole - ligesom Borgerskolen - var lagt direkte under kateketens ledelse. Planerne om at overdrage ledelsen af byens skolevæsen til Latinskolens rektor skrinlagdes efterhånden¹⁴.

Kateketordningen - som var hjemlet i skoleordningen af 1814 - kom i Helsingør til at bestå i næsten 100 år. Først med kaldelsen af lærer A.O. Andersen (= Arkil) i 1912 forsvandt stillingen. Bortfaldet blev næppe begrædt af byens lærere. Laurits Pedersen skriver 1909 om skolens myndighed: »For Helsingørs Vedkommen-

de illustreres Forholdet mellem Lærerstandens og Præstestandens Indflydelse ved følgende Fakta: Lærerrådets Formand er en Præst, Skoleinspektøren er en Præst, Skolekommissionens Sekretær er en Præst, to Præster er selvskrevne Medlemmer af Skolekommissionen. De højere Autoriteter er Provst og Biskop. Ja, selv Statens Konsulent i Skolesager er Præst. Medens Præstestanden saaledes beklæder de fleste af Skolens overordnede Poster, er Lærerstanden den eneste Stand, der ved Lov er udelukket fra Andel i Skolens Styrelse, idet det ved Lov af 26.5.1868 er forbudt at vælge Lærere til Medlem af Skolekommissionen. I god Samklang hermed staar den endnu gældende Ordning, at Lærerne i Embedssager skal dømmes af Provsteret og Landemode, hvor Præster er selvskrevne Dommere. At en Stand saaledes i et og alt er en anden Stand underordnet, er i det 20. Aarhundrede enestaaende...«¹⁵

I kateketens instruks fandtes bl.a. bestemmelser om, at han kunne indvarsle til lærermøder, hvor lærerne havde mødepligt. Det praktiseredes således, at der holdtes lærermøde en gang årlig lige efter eksamen og altså på et tidspunkt, da kateketen selv havde truffet alle bestemmelser for det nye skoleår¹⁶.

Lærernes utilfredshed med deres foresatte blev medvirkende til dannelsen af »Danmarks Købstadlærerforening« i 1898. Et halvt år tidligere havde en kreds af lærere fra Helsingør og Hillerød besluttet at stifte en forening for de 2 købstæders lærerpersonale - bortset fra overlærerne¹⁷.

Efter 1904 oprettedes ved alle skoler lærerråd i h. t. lov af 29.3.1904 § 30. En ny instruks for skoleinspektøren i Helsingør approberedes i 1906. I § 5 hedder det: »Han sammenkalder Lærerpersonalet til Møder i Overensstemmelse med Regulativet af 1. Juni 1904 og leder Forhandlingerne paa disse Møder«. Efter det nævnte regulativ skal lærerrådet samles mindst 2 gange årlig og iøvrigt, når 1/3 af rådets medlemmer ønsker det.

Instruksens § 6 bemyndiger skoleinspektøren til at føre tilsyn med de private skolers undervisning og hygiejniske forhold. Hermed var han altså chef for alle kommunens skoler bortset fra den højere skole (fra 1903: Helsingør højere Almenskole).

Lærerne iøvrigt

Flertallet af timerne læstes af de faste lærerkræfter, men der var mange timelærerkrafter. Nedenstående opstilling på grundlag af skoleberetningerne for de pågældende år viser udviklingen (i parentes anført personantallet):

År	Faste lærere ¹	Faste lærerinder	Ek-Timelærere/ stratimelærerin. timer	IALT
1890	344 t.(10)	252 t.(7)	30 254 t.(16)	880 t.
1895	380 t.(11)	252 t.(7)	42 286 t.(13)	960 t.
1900	548 t.(16)	432 t.(12)	45 366 t.(15)	1391 t.
1905	837 t.(23)	768 t.(21)	2 355 t.(14)	1960 t. ⁴
1909	847 t.(25)	966 t.(28)	63 221 t.(9)	2097 t. ⁴

¹ herunder sk.insp. 20 t., fra 1905: 16 t.

² ikke angivet.

³ nemlig Borgersk. 961. Friskolen 1136 t.

⁴ + ekstratimer.

I januar 1890 ønskede ministeriet at få forklaret, hvorfor antallet af timelærere var så påfaldende stort. Skolekommissionen forklarede i sit svar¹⁸,

at der til gymnastikundervisningen var ansat 5 timelærere, deraf 3 underofficerer, idet man har valgt at tage en fra hver af de 3 batailloner med forpligtelse til at vikariere for hinanden. Endvidere påpeges, at man ikke kan være sikker på, at den overordentlige tilgang, siden de nye skoler toges i brug, vil fortsætte, og »da der endnu, hvis det exceptionelle Opsving, der har fundet Sted i Arbejderforholdene heri Byen i de seneste Aar, ikke maatte holde sig, meget let vil kunne indtræde en Tilbagegang...«¹⁹.

Senere blev der sat faste grænser for, hvor stor andel af timerne der måtte besørge af timelærerkrafter, i 1899 højst 1/7 og fra 1906 højst 1/10²⁰.

Endnu eksisterede de 4 lærerembeder med tilknyttede kirkelige funktioner (som kantor og klokker ved de to kirker). Gentagne gange gjordes forsøg på at bryde forbindelsen. I 1899 stillede skolebestyrer Højberg og købmand Kempel i byrådet forslag om at skille de kirkelige funktioner fra lærerstillingerne. I mødet 4. maj 1899 holdt flertallet sig til skoleinspektørens erklæring om at undgå adskillelse, men dog at nedsætte de pågældende læreres timetal til 30 (evt. 24) ug. timer. Forsvar for ordningen: der vil så altid være 4 lærere, der er selvskrevne til at undervise i religion.... Timetallet blev nedsat til 24 for de 4 lærere.

I 1907 prøvede 4 byrådsmedlemmer med lærer Hartelius i spidsen at få rene lærerstillinger ved kommende opslag ved ledighed. Sagen faldt igen.

Lærerlønningerne blev reguleret ved den ny skoleplan i 1900 (der var kommet en ny lønningslov 24. marts 1899). Skoleinspektøren fik herefter

2400 kr. årlig, stigende til 3600 kr. Lærerne startede med 1000 kr. stigende til slutløn 2400 kr. (efter 20 år). Tilsvarende tal for lærerinder var 800 kr. og 1500 kr. De 4 embeder med kirketjeneste fik 2/3 af den anførte løn og et tillæg (1999, 1555, 1258 og 1417 kr.) for arbejdet som kantor eller klokker.

Til faste lærere ydedes for overtimer 75 øre, faste lærerinder 60 øre²¹. Timelærere og -lærerinder fik timebetaling svingende mellem 85 øre og 50 øre.

Vedrørende løn under sygdom bestemtes i samme plans § 10: »Er en fast ansat eller konstitueret Lærer (Lærerinde) paa Grund af Sygdom eller en anden den vedkommende utilregnelig Aarsag ude af Stand til at besørge den ham (hende) paahvilende Undervisning eller Dele af denne, betaler Kommunen for et Tidsrum af indtil 3 Maaneder Halvdelen af Vederlaget for den derved nødvendiggjorte Vikartjeneste. - Timelærere og Timelærerinder betale under Sygdomsforfald selv Vikar«.

I marts 1909 skulle byrådet tage stilling til et andragende fra lærerinde fru Lydia Wamberg, om at få nedsat hendes timetal til det halve. Skoledirektionen havde sagt nej, men byrådet anmodede direktionen om at overveje sagen endnu en gang, da »det maa anses for absolut heldigt for Skolen, at gifte Lærerinder, i Særdeleshed naar de selv ønsker det, faar Nedsættelse«. Nedsættelsen blev faktisk bevilget i 1910²².

Skoleplanen af 1910 fik på lokalt initiativ indsat en bestemmelse om gifte lærerinders ret til nedsat timetal

mod tilsvarende lønreduktion.

Ved et skoleplanstillæg i 1908 reguleredes lønningerne. Skoleinspektør-lønnen blev 3200 kr. stigende til 4200 kr. For lærerne mellem 1600 og 3000 kr., mens lærerinderne måtte klare sig med fra 1500 til 2000 kr. Overtimeløn m.v. reguleredes også.

Skoleplanen i 1910 fastholdt i det store og hele lønningsbeløbene fra 1908 for folkeskolens lærere. Almenskolens personale aflønnedes væsentlig højere: både lærere og lærerinder oppebar årlig 800 kr. mere på alle trin.

En mulighed for at skaffe ekstraundervisning ved seminarieundervisning blev forsøgt i 1901, idet lærer Laurits Pedersen arbejdede med planer om at få oprettet et seminarium i Helsingør for forskolelærerinder²³. I januar 1901

sendte Laurits Pedersen og lærer T. Frederiksen et andragende til byrådet om bistand til et sådant seminariums oprettelse (tilladelse til at benytte 3 af Borger skolens klasseværelser om eftermiddagen og mulighed for overflytning af børn til undervisning i seminariets børneskole). Imidlertid ønskede ministeriet ikke flere forskoleseminarier oprettet foreløbig, så planen måtte skrinlægges.

I 1907 sendtes fra skoleinspektøren forslag til byrådet om betalt tilsyn med Borger- og Friskolens børn i frikvartererne (7 lærere á 100 kr. årlig).

Mellemskolen 1930. Kun Almenskolen havde mulighed for elevforsøg i fysik og kemi.

Selv om skolekommissionen anbefalede, vedtog byrådet ved 2. behandling at overlade sagen til et i 1905 nedsat byrådsudvalg, der skulle tage kommunens hele fremtidige skolevæsen under samlet overvejelse.

DE PRIVATE SKOLER

Som tidligere omtalt var skoleinspektøren (kateketen) i sin instruks blevet pålagt at føre tilsynet med byens private skoler.

De private institutters andel af skolesøgende børn var (oversigt I) støt faldende i perioden fra 1890 til 1909, hvor ca. 14% blev undervist privat. Også antallet af undervisningssteder var stærkt aftagende - efter 1901 var antallet 7, og ved slutningen af 1910 var det faldet til 5, nemlig:

Elisabeth Andersens skole: 154 elever i 11 klasser (10 lokaler)*
Frk. Jespersens skole: 78 elever i (ikke oplyst)
Frk. Jensens skole: 56 elever i 2 klasser (2 lokaler)
Fru Larsens skole: 20 elever i 1 klasse (1 lokale)
Romersk-katolsk skole: 40 elever i 3 klasser (3 lokaler)
*klasseantal og lokaler i h.t. indberetning 1908.

Af disse 348 elever var størstedelen, nemlig 316, piger (hvor mange der evt. var udenbys specificeredes ikke i hverken de årlige indberetninger til ministeriet eller i skolevæsnets årsberetninger). De to største skoler var eksamensskoler, idet de havde dimissionsret til Alm. Forberedelseseksamen.

Obligatoriske undervisningsfag var religion, læsning, skrivning, regning, sang og gymnastik. I de største skoler - der jo var eksamensskoler - undervistes yderligere i historie, geografi, naturhistorie, naturlære, matematik, tegning og håndgerning samt fremmedsprog: tysk, engelsk og fransk. I de mindre skoler var fagrækken ikke

så omfattende, og enkelte oplyser »Der undervises ikke i Gymnastik« eller endda »Der undervises ikke i Sang og Gymnastik«²⁴.

De førende pigeskoler var »Elisabeth Andersens Skole« (EAS) og »Ottilia Jespersens Skole« (OJS). Det skulle da også blive disse to, der holdt længst ud, nemlig til midten af tyverne²⁵.

Fra den førstnævnte eksister et komplet sæt trykte årsberetninger fra 1897 til 1925²⁶. Det ses af disse, at »Louise Hansens Skole« (oprettet i 1884) fra 1. januar 1897 blev overtaget af frk. Elisabeth Andersen (senere gift Jeppesen). Under den nye ledelse blomstrede skolen op, elevtallet voksede fra 70 ved overtagelsen til 89 året efter, og ved årsskiftet 1899 var det 116 elever (heraf 12 drenge, idet frk. Andersen 1. sep. 1898 havde startet en Frøbel-børnehave ved skolen - heri optoges drenge og piger fra 3 år). I en årrække lå skolens samlede elevtal omkring 120.

Skolen havde - ligesom OJS - sigte mod Alm. Forberedelseseksamen. Fra 1896 svingede antallet af dimittender mellem 3 og 8 (enkelte år var der ingen). Fra 1907 afholdt skolen mellemkoleeksamen, året efter tillige realeksamen. Eksaminandtallene lå gerne omkring en halv snes på hvert hold. Fra 1902 indførtes augustskoleår.

I efteråret 1897 var skolen flyttet ind i en ny, stor skolebygning (nu ejendommen Trækbanen 8). (Også OJS fik forbedrede lokaleforhold, idet skolen 1899 fik tilladelse til opførelse af en ny skolebygning (»Wycliffe«, I.L. Tvedesvej 17).

Drengeborgerskolen i Lundegade - det ydre næsten uændret siden 1886.

Skolerne afpassede skolepengene efter hinanden. Omkring århundredskiftet betaltes mellem 4 og 14 kr. pr. måned (moderation for søskende). Hertil kom brændselspenge 4 kr. (for hele vinteren). Lærebøger måtte pigerne selv anskaffe. I EAS fandtes en »boglade«, der forhandlede hefter, penne o.s.v. Eleverne kunne også købe mælk og øl i det store frikvarter. Pigerne skulle være forsynet med gymnastikdragt og -sko i pose, syæske med sysager, strikkepose, tavle med svamp i voksdugspose, en lille flaske til vand samt lineal og penalhus. End-

videre krævedes madkasse og serviet og endelig »Klemme til Galoscherne«. Det bemærkes, at bøgerne skal have papirbind (ikke avispir!).

Begge skoler havde ordensregler, i det væsentlige ret ensartede. Karakterbog udleveres hver lørdag og afleveres mandag morgen med underskrift. Slik må ikke medbringes (i OJS er endda frugt forbudt). I sidstnævnte skole måtte børnene lege i gymnastiksalen »dog er det her *bestemt forbudt* at røre Apparaterne«. Reglerne i EAS var mere udførlige, f.eks.: Den ugehavende [elev] skal ved timens begyndelse stå ved katederet med sin bog for at vise læreren, hvad klassen har for. - Om spisefrikvarteret hedder det: »Hver elev bliver siddende ved sin Pult og spiser sin i Madkasse med-

bragte Frokost. Kl. 11 forlade alle Eleverne Klasseværelserne enten for i godt Vejr at gaa paa Legepladsen eller i daarligt Vejr til Gymnastiksalen. Læreren forlader sidst Klasseværelset efter at have lukket Vinduer op«. - »Efter sidste Skoletime skal ethvert Barn gøre sin Pult i Orden og lade denne staa aaben. Hver Pult bliver eftersat og lukket af Læreren«.

EAS var præget af lederens nytænkning, f.eks. etableredes i årene 1901-09 udveksling af en af lærerinderne med en kollega fra en Helsingborg-skole (1 dag ugentlig i 1/2 år eller 2 uger i træk). I 1901 indførtes »Sløjd« - nemlig mulighed for træskæring i almue- og dragestil ledet af 2 lærerinder, og samme år åbnedes mulighed for »Skræddersyning« med måltagning o.s.v.

Skolernes økonomi hvilede dels på elevernes betaling, dels på tilskud fra stat, kommune og amt. I 1898 drejede det sig (EAS) om fra staten 500 kr. + godt 100 kr. til samlinger, og fra kommunen 200 kr. til friplads. I OJS fandtes i en lang årrække en privat velynder, der skænkede en hel eller halv friplads.

I 1905 skulle byrådet besvare en forespørgsel fra ministeriet om, hvorvidt de private skoler, der gav undervisning af mindst samme omfang som den offentlige skole, men *ikke* forbereder til nogen særlig eksamen, fortjente støtte fra stat og kommune. - Byrådet fandt ikke, at der var grund til at anbefale de pågældende skoler til at støttes²⁷.

Det så siden bedre ud for de to eksamensskoler. Kommunen øgede sit tilskud i 1908 med 100 kr. til hver²⁸.

Statens tilskud forbedredes væsentligt, således i 1908 til 1600 kr. (EAS) og 1700 kr. (OJS). Året efter øgedes begge beløb med 100 kr.²⁹.

Også de øvrige privatskoler var (næsten) rene pigeskoler - med en undtagelse: »Hr. Højbergs Skole« der havde flere drenge end piger. De sidste 6 år inden den lukkede i 1901 havde den mellem 129 og 116 elever - det sidste år dog kun 71.

Lærerkrafterne ved privatskolerne var overvejende kvinder, hvoraf kun ganske få havde lærerindeeksamen. Endvidere fungerede enkelte af den offentlige skoles lærere som timelærere, ligeledes byens præster.

NY SKOLEORDNING - FOLKESKOLEN PLANLÆGGES

Vedtagelsen af loven om højere almenskoler af 24. april 1903 medførte, at der for denne skole måtte udarbejdes en ny skoleplan (stadfæstedes 28. okt. 1904).

Skolens struktur ændredes, så skolen nu skulle rumme en mellemskole (4 årgange) med realafdeling (1 årgang) og et gymnasium (3 årgange) med 2 retninger: nysproglig og matematisk-naturvidenskabelig. Endvidere - foreløbig i 5 år - en forberedelsesafdeling med 5 klasser.

Ministeriet ønskede, at undervisningen i forberedelsesklasserne skulle være gratis, men bøjede sig for skoleudvalget, der fastholdt skolepengene for at undgå et misforhold mellem elever i forberedelsesklasserne og Borgerskolens tilsvarende årgange. Godkendelsen gjaldt dog kun for 5 år, hvorefter der skulle tages bestemmelse om enten at opgive skolepengene

eller aftrappe forberedelsesklasserne.

Ministeriet gav også efter m.h.t. ønsket om gratis undervisning for lærersønner (piger optoges først i 1910), noget som hidtil havde været gældende. Skoleudvalget anførte bl.a. herimod: »Da der ved Borger- og Almueskolevæsenet er ansat 22 lærere, ville en saadan Indrømmelse kunne føre til et uoverkommeligt Resultat«³⁰.

I sit møde 2. marts 1905 nedsatte byrådet det tidligere omtalte udvalg »til at tage Kommunens hele fremtidige Skolevæsen under samlet Overvejelse«. Medlemmer blev: forretningsfører Chr. Rasmussen, brygger C. Heise, købmand V. Kempel og købmand F. Monrad (forslagsstillerne til udvalget). Endvidere valgtes snedker Chr. Jensen, købmand Chr. E. Mortensen og direktør C. Tvede. Udvalget skulle afgive betænkning inden skoleårets udløb 1. august (!).

I byrådsmødet 17. august 1905 meddeler udvalget, »at det turde sige sig selv, at en ikke blot i pædagogisk, men ogsaa i økonomisk Henseende saa omfattende Sag paa den korte Tid, der har været til Raadighed, ikke kan foreligge blot nogenlunde be-lyst... Da imidlertid de fra andre Byer indhentede Oplysninger alle synes at gaa i Retning af, at Kommunerne i stedse stigende Grad søger at udvikle deres Skolevæsen kommunalt ... vil Udvalget anse det for sandsynligt, at Kommunen i Fremtiden vil tage det hele Skolevæsen i sin Haand«.

Udvalget fortsatte sit arbejde. I februar 1906 erstattedes Chr. Mortensen med den radikale lærer J.C. Hartelius, som skulle blive en af drivkræf-

terne i arbejdet sammen med udvalgsformanden Chr. Rasmussen³¹. Under udvalgsarbejdet afgik købmand Kempel ved døden, og Chr. Jensen flyttede fra byen, men der blev ikke sat suppleanter ind for disse to.

Betænkningen forelå 25. august 1906 ledsaget af et meget detaljeret skoleplansforslag fra skoleinspektør Thorbjørnsen og rektor Krüger suppleret med 12 bilag bl.a. omhandlede børnetalsudviklingen i skolerne og de økonomiske konsekvenser for kommunen m.m. Der er her tale om et af de vigtigste aktsstykker i skolevæsnets historie. Derfor bringes nedenstående så omfattende uddrag. Betænkningen indledes med redegørelse for udvalgets sammensætning og arbejde. Derefter gennemgås betænkningen, som udvalget 14. april 1906 havde modtaget fra de to skoleledere.

Denne gik bl.a. ud på,

»at Kommunen fremtidig opretholder *een* kommunal Skole, der bestaar af 2 sideordnede Afdelinger: A, kaldet *Folkeskolen* og B, kaldet *Den højere Almenskole*. Folkeskolen bliver den egentlige Grundskole, som faar den Opgave dels at undervise de Børn, der indtil det 14. Aar frekventerer Skolen for derefter at gaa ud i det praktiske Liv, og dels at forberede til Optagelse i den højere Almenskole. Undervisningen i denne Skole bør være saa god, at alle Forældre kan være tjent med at sætte deres Børn der, og derfor gaar Forslaget ud paa at højne Undervisningen i en meget betydelig Grad.

Den højere Almenskole skal besørge den højere Undervisning og forberede de Børn, som skal modtage denne, til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen, og gaar Forslaget ud paa, at Gymnasiet som hidtil faar en nysproglig og en matematisk-naturvidenskabelig Linie. Iøvrigt gaar Forslaget ud paa, at Undervisningen skal være fælles for Drengene og Piger paa alle Klassetrin og gratis i Folkeskolen og Mellemskolen, medens der i Realklassen og Gymnasiet betales

Morgen på kontoret: vikarskemaer udskrives efterhånden som afbud fra lærerne indløber.

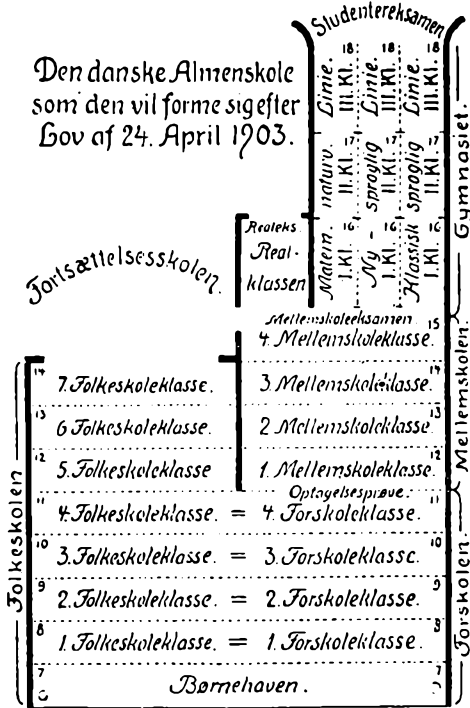
Skolepenge. Børnene i Folkeskolen skal saavidt muligt samles efter Evner i 3 forskellige Klasseafdelinger. Den nuværende Deling af Folkeskolens Elever i et Formiddags- og et Eftermiddagshold bortfalder, og i Stedet for indføres mellem Kl. 8 og Kl. 3 eller senest Kl. 4 en saavidt mulig samlet skoletid for alle Børn. Foruden den almindelige Folkeskoleundervisning, skal der for de Børn, som kunne magte mere, indføres *udvidet Folkeskoleundervisning* omtrent svarende til, hvad der kræves for at opnaa den saakaldte Borgerskoleexamen. Antallet af Elever i Folkeskolens Klasser nedsættes noget«.

Skolens ledelse skal fremdeles være skoleinspektøren for Folkeskolen og rektor for den højere Almenskole.

Der stilledes forslag om 1 viceinspektør ved Folkeskolen, et antal ordensinspektører ved begge skoler samt om legepladsinspektion ved Folkeskolen. Endelig ønskedes ansættelse af en skolelæge. Også berørtes et forslag om fortsættelsesundervisning for den konfirmerede ungdom (som i København og Frederiksberg).

Økonomien gav anledning til mange overvejelser i byrådet. Gennemførelsen af forslaget - men uden udgifter til nye lokaler m.v. - ansloges til godt 27.000 kr. ved planens fulde gennemførelse i 1917-18. Når man tog i betragtning, at byens borgere ville spare ca. 20.000 kr. i skolepenge, udgjorde den reelle merudgift altså kun ca. 7.000 kr. Man forhandlede med re-

Den danske Almenskole
som den vil forme sig efter
Lov af 24. April 1903.

præsentater for Vejle, Kolding og Fredericia, der også havde kommunale højere almenskoler, om et samlet andragende til ministeriet om forhøjet tilskud til de 4 byers skolevæsen. Det blev tanken, de 3 byer ville ikke være med.

Der var indhentet udtalelser fra lærerrådene, der foreslog mindre ændringer. Fra lærer Laurits Pedersen forelå en separat indsigelse, hvor han anser, at »den stærke Centralisation, hvor en enkelt Mand, som Skoleinspektør, Sekretær i Skolekommissionen, Formand for Lærerrådet og de af dette nedsatte Udvalg - saa godt som enevældigt styrer Byens kommunale Skolevæsen - for at være en saa væsentlig Hindring for pædagogiske Fremskridt, at de Fordele, der mulig

ved denne Ordning opnaaes m.h.t. Skolevæsenets Administration, sikkert ere købte for dyrt«.

Byrådet nedsatte et underudvalg bestående af Hartelius, Monrad og Chr. Rasmussen til at løse de spørgsmål, der ikke var enighed om. Det var navnlig fællesundervisning for drenge og piger, deling af eleverne efter evner, skolepenge, de kirkelige funktioners udskillelse, de foreslåede nye stillinger m. m.

Udvalget enedes om at indstille, at delingen efter evner ændredes, så de elever, der ikke kunne følge den almindelige undervisning, skulle optages i særlige hjælpeklasser med en undervisning afpasset efter deres evner. I disse klasser skulle elevtallet nedsættes med 6, og der skulle ydes timereduktion til lærerne (8 timer = 9).

Efter 4. klasse skulle elever til mellemskolen udskilles, mens der ved Folkeskolen skulle oprettes 5., 6. og 7. klasser, hvoraf nogle med udvidet undervisning for de elever, som kunne magte det (V, VI og VII klasse). Det var navnlig fremmedsprogundervisning, der var tænkt på.

Problemet med skolepenge i real- og gymnasieklasserne skulle klares ved fripladser i et omfang, så »intet i

Meisingers kommunale Skolevæsen efter den nye Plan, skematisk fremstillet

A. Folkeskolen		B. Den højere Almenskole		Alder
Grundskolen: Kl. 1				6-7
2 (med Hjælpeklasser)				8-9
3 (med Hjælpeklasser)				9-10
4 (med Hjælpeklasser)				10-11
Klasser med udvidet Folkeskoleundervisning		Klasser med almindelig Folkeskoleundervisning		
Kl. V	Kl. 5 (med Hjælpeklasser)	1 Mellemskoleklasse		11-12
VI	6 (med Hjælpeklasser)	2		12-13
VII	7 (med Hjælpeklasser)	3		13-14
		4		14-15
		5		15-16
		6		16-17
		7		17-18
		8		18-19
		9		19-20
		10		20-21
		11		21-22
		12		22-23
		13		23-24
		14		24-25
		15		25-26
		16		26-27
		17		27-28
		18		28-29
		19		29-30
		20		30-31
		21		31-32
		22		32-33
		23		33-34
		24		34-35
		25		35-36
		26		36-37
		27		37-38
		28		38-39
		29		39-40
		30		40-41
		31		41-42
		32		42-43
		33		43-44
		34		44-45
		35		45-46
		36		46-47
		37		47-48
		38		48-49
		39		49-50
		40		50-51
		41		51-52
		42		52-53
		43		53-54
		44		54-55
		45		55-56
		46		56-57
		47		57-58
		48		58-59
		49		59-60
		50		60-61
		51		61-62
		52		62-63
		53		63-64
		54		64-65
		55		65-66
		56		66-67
		57		67-68
		58		68-69
		59		69-70
		60		70-71
		61		71-72
		62		72-73
		63		73-74
		64		74-75
		65		75-76
		66		76-77
		67		77-78
		68		78-79
		69		79-80
		70		80-81
		71		81-82
		72		82-83
		73		83-84
		74		84-85
		75		85-86
		76		86-87
		77		87-88
		78		88-89
		79		89-90
		80		90-91
		81		91-92
		82		92-93
		83		93-94
		84		94-95
		85		95-96
		86		96-97
		87		97-98
		88		98-99
		89		99-100
		90		100-101
		91		101-102
		92		102-103
		93		103-104
		94		104-105
		95		105-106
		96		106-107
		97		107-108
		98		108-109
		99		109-110
		100		110-111
		101		111-112
		102		112-113
		103		113-114
		104		114-115
		105		115-116
		106		116-117
		107		117-118
		108		118-119
		109		119-120
		110		120-121
		111		121-122
		112		122-123
		113		123-124
		114		124-125
		115		125-126
		116		126-127
		117		127-128
		118		128-129
		119		129-130
		120		130-131
		121		131-132
		122		132-133
		123		133-134
		124		134-135
		125		135-136
		126		136-137
		127		137-138
		128		138-139
		129		139-140
		130		140-141
		131		141-142
		132		142-143
		133		143-144
		134		144-145
		135		145-146
		136		146-147
		137		147-148
		138		148-149
		139		149-150
		140		150-151
		141		151-152
		142		152-153
		143		153-154
		144		154-155
		145		155-156
		146		156-157
		147		157-158
		148		158-159
		149		159-160
		150		160-161
		151		161-162
		152		162-163
		153		163-164
		154		164-165
		155		165-166
		156		166-167
		157		167-168
		158		168-169
		159		169-170
		160		170-171
		161		171-172
		162		172-173
		163		173-174
		164		174-175
		165		175-176
		166		176-177
		167		177-178
		168		178-179
		169		179-180
		170		180-181
		171		181-182
		172		182-183
		173		183-184
		174		184-185
		175		185-186
		176		186-187
		177		187-188
		178		188-189
		179		189-190
		180		190-191
		181		191-192
		182		192-193
		183		193-194
		184		194-195
		185		195-196
		186		196-197
		187		197-198
		188		198-199
		189		199-200
		190		200-201
		191		201-202
		192		202-203
		193		203-204
		194		204-205
		195		205-206
		196		206-207
		197		207-208
		198		208-209
		199		209-210
		200		210-211
		201		211-212
		202		212-213
		203		213-214
		204		214-215
		205		215-216
		206		216-217
		207		217-218
		208		218-219
		209		219-220
		210		220-221
		211		221-222
		212		222-223
		213		223-224
		214		224-225
		215		225-226
		216		226-227
		217		227-228
		218		228-229
		219		229-230
		220		230-231
		221		231-232
		222		232-233
		223		233-234
		224		234-235
		225		235-236
		226		236-237
		227		237-238
		228		238-239
		229		239-240
		230		240-241
		231		241-242
		232		242-243
		233		243-244
		234		244-245
		235		245-246
		236		246-247
		237		247-248
		238		248-249
		239		249-250
		240		250-251
		241		251-252
		242		252-253
		243		253-254
		244		254-255
		245		255-256
		246		256-257
		247		257-258
		248		258-259
		249		259-260
		2		

Indringning i 50'erne. Senere blev det mindre formfuldendt...

Helsingør Kommune hjemmehørende Barn af Hensyn til Skolebetalingen skal hindres i at naa Skolens Maal«.

Forslagene om viceinspektør og legepladstilsyn blev strøget. Man kunne således regne med en merudgift for kommunen ved gennemførelse af udvalgets forslag på ca. 28.000 kr. (I beløbet ikke medregnet udgifter til evt. flere lokaler o.l.). Det bemærkedes, at byens borgere ville spare ca. 20.000 kr. i skolepenge.

Betænkningen slutter således: »en Udgift, som maa anses for forsvarlig, naar man tager i Betragtning, hvilket uvurderligt Gode en saadan Skoleordning vil blive for Byens opvoksede Slægt«.

Endelig vedtoges det ændrede forslag i byrådet 13. februar 1909 med 15 stemmer for, mens købmand Hilligsøe, der fandt det urigtigt med en sådan reform i en for kommunens forretningsliv så faretruende tid, stemte imod.

Forslaget indsendtes til ministeriet, som krævede forskellige ændringer, de fleste af redaktionel art. Dog var det væsentligt, at ministeriet ønskede en tilføjelse til bestemmelsen om, at elever, der fra Folkeskolen overflyttedes til Almenskolen uden optagelsesprøve, når de havde Folkeskolens vidnesbyrd om egnethed for mellem-skolen. Tilføjelsen åbnede mulighed for, at forældre til børn der ikke kunne få et sådant vidnesbyrd »dog kan begære vedkommende Elev indstillet til en Optagelsesprøve ... Udfaldet af

denne Prøve er da bestemmende for Elevens Optagelse«.

Det endelige forslag til den kommende skoleplan vedtoges af byrådet 3. marts 1910 og stadfæstedes af ministeriet 16. marts samme år, så nyordningen kunne træde i kraft successivt fra 1. april 1910, der altså er Helsingør Folkeskoles fødselsdag.

Det omsider opnåede resultat kan kort resumeres således:

1. nedlæggelse af den gamle skoleordning mellem april 1910 og april 1917
2. enhedsskolen gennemført - et kommunalt skolevæsen i 2 afd.
3. gratis undervisning i Folkeskolen og i Mellemkolen
4. adgang til Mellemkolen uden prøve (eller med bestået prøve)
5. fripladser i real- og gymnasieklasser, så alle har mulighed for en højere uddannelse
6. fællesundervisning for drenge og piger
7. heldagsundervisning
8. de kirkelige funktioner udskilles fra skoleinspektørembedet.

Selv om de fleste var glade for nyordningen, var der dog også kritik i både byråd og presse. Modstanderne påstod bl.a., at det var en dyr, socialistisk ordning.

»Helsingørs Avis« havde allerede 3. marts 1908 skrevet om det nye: »den nye Skoleplan er ren socialistisk - derom kan ikke disputeres; det kommer vi ikke bort fra. Vedtoges Planen, da er det en socialistisk Foranstaltning, som gennemføres i Helsingør Byraad«.

Når skoleplanen alligevel kunne vedtages enstemmigt, idet Højre også stemte for, skyldes det følgende synspunkt, som Højres ordfører fremførte i byrådet, at »vi kan lige saa godt gaa med dertil nu, thi det vil dog kun vare et halvt Aars Tid, inden Højre er i

Mindretal i Byraadet, og da vil Sagen blive gennemført, og muligt i sin fulde Udstrækning«³². (Det viste sig iøvrigt ved kommunevalget i 1909, at Socialdemokraterne ikke fik flertal).

En del af modstanden mod planen gik på udsigten til, at drenge og piger nu skulle undervises sammen. Rektor Krüger forsvarede den nye plan i en glimrende forsvarstale og sagde bl.a.: »Nej, man kan ganske roligt lade Faar og Bukke græsse sammen, Direktør Tvede gjorde mig den Tjeneste netop at bruge Ordet græsse - det var et fortræffeligt Ord, Drenge og Piger kan netop saa dejligt græsse sammen paa Kundskabens Mark, uden at man behøver at være bange for, at nogen af dem skulle tage Skade deraf, saa længe de græsser....«³³.

Lektor Hakon Müller (der var ansat ved Almenskolen) skriver om resultatet: »Helsingør havde hermed faaet Landets utvivlsomt mest demokratiske Skoleordning, som siden da har staaet sin Prøve og nydt Tilslutning og Tillid fra alle politiske Partiers Side«.

I 1928 kunne borgmester Peder Christensen skrive: »Der er imidlertid den glædelige Kendsgerning at note, at efter Skoleordningens fulde Gennemførelse, er Borgerne i Almindelighed uden Hensyn til politisk Anskuelse glade for Skolevæsenet, saaledes som dette nu er formet«³⁴.

5. FOLKESKOLEN TAGER FORM (1910-1937)

1. april 1910 indvarslede en helt ny periode i Helsingør skolevæsens historie. De nærmest kommende år skulle

Friskolen og Borgerskolen gradvis aftrappes og afløses af Helsingør Folkeskole. Oversigt N viser aftrapningen, der afsluttedes i 1916.

Til at begynde skolegangen i 1. klasse indmeldtes i marts 1910 233 elever³⁵. De skulle alle starte i Folkeskolen, idet der ikke oprettedes klasser ved de hidtidige skoler. I oktober samme år indmeldtes yderligere 62 elever til 2 »pogeklasser«. I alt startede Folkeskolen med ikke mindre end 10 1.klasser + de 2 pogeklasser. Det samlede elevtal ved årsskiftet 1911 var 383.

Starten af Folkeskolen synes ikke at have påvirket tilgangen til de private skoler - deres elevtal holdt sig nogenlunde konstant de flg. år (oversigt N). Utvivlsomt var det fællesundervisningen af drenge og piger i den offentlige skole, der var medvirkende hertil.

Allerede året efter drøftedes en revision af de nye planer. Et udvalg havde arbejdet med sagen, det var i første række økonomien, det drejede sig om. I byrådsmødet 20. juli 1911 kunne udvalget meddele, at der kunne opnås besparelser på 7.272 kr., foruden at nybyggeri kunne udskydes »i en fjern Fremtid«³⁶. Besparelsen fremkom ved forhøjelsen af klassekvotienten i 1.-4. kl. fra 28 til 30 elever og samtidig nedsættelse af timetallet i 1. og 2. kl. med 2 ugentlige timer - men der skulle ikke røres ved hovedprincipperne i den nys vedtagne skoleplan iøvrigt.

Efter nogen korrespondance gik ministeriet med til ændringen, men et forslag om, at lærere med bopæl uden for kommunen ikke skulle kunne have ekstratimer eller andet særlig be-

talt ekstraarbejde, måtte ministeriet afvise.

Den ændrede (forringede) skoleplan approberedes 18. dec. 1912. Ministeriet fik indføjet en bestemmelse om, at der skulle ansættes en overlærer foruden skoleinspektøren, når den nye skoleordning blev helt gennemført. En passus om ansættelse af en skolelæge kom til at lyde: »en saadan ansættes efter nærmere Bestemmelse« - den kom først i 1937....

Netop som alt det nye skulle stå sin prøve, kom i efteråret 1911 meddelelsen om, at skoleinspektør Thorbjørnsen fra 1. nov. var kaldet til skoledirektør på Frederiksberg. Kort forinden havde provst Trojel været i Helsingør på visitats og kunne indberette: »Forholdene ved Skolen er i alle Henseender fortrinlige og Undervisningen som Helhed i Række med det bedste, der præsteres i Folkeskolen herhjemme. En væsentlig Fortjeneste herfor har daværende Skoleinspektør Thorbjørnsen, som nu er forflyttet til Frederiksberg³⁷«.

Ved afskedsfesten på Hotel Øresund hyldedes han af lærerpersonale og skolekommissionsmedlemmer m.fl. Skolekommissionens formand, Chr. Rasmussen, bragte byens tak for ledelsen af skolevæsenet. Klokker Rand holdt festtalen og omtalte Thorbjørnsens venlighed, humanitet og tjenstvillighed, men skjulte ikke, at »der havde været Tider, hvor Inspektøren, f.Eks. i Lærerrådsmøderne, havde taget en haard Dyst, men Dagen efter var alt glemt, og Inspektøren den sædvanlige venlige Mand. En haard Haand havde Inspektøren ogsaa haft nu og da, hvor det drejede

sig om Skolens Anliggender - der var vel også dem, der syntes, at han til Tider kunde være noget despotisk; men han var aldrig traadt Lærernes Selvstændighed for nær...«³⁸.

Nu var det endelig slut med kateket-ordningen. I byrådets møde 11. april 1912 kunne borgmesteren meddele, at det ved kgl. resolution af 9. marts var bifaldet, at det med skoleinspektør- og førstelærerembedet i Helsingør forbundne kateketembede nedlægges... I samme møde vedtoges opslag af embedet i overensstemmelse hermed, og 6. september udnævntes lærer i Nykøbing Mors A.O. An-

En klasse klar til march gennem byen ved lejrskolefesten 1952. Hver 4. og 5. klasse havde sit land at repræsentere. Omkring 500 elever deltog.

dersen (senere Arkil) til skoleinspektør i Helsingør. Han blev altså den første ikke-teolog på lederposten, som han besad de følgende 25 år.

BYGNINGER

I takt med afviklingen af Friskolen - hvor 2 klasser kunne dele 1 lokale - voksede behovet for flere klasselokaler. Med henblik på, at det ville blive nødvendigt med udvidelse af skolen, fremkom fælleslærerrådet i sommeren 1910 med en betænkning om sanitære forhold i nuværende og kommende skoler. Betænkningen fremlagdes i byrådet 7. juli 1910.

Lærernes betænkning spændte vidt - lige fra ønsket om indretning af en søbadeanstalt på Grønnehave til at anbefale ved fremtidigt skolebyggeri

at overveje indførelse af pavillon-systemet. Endvidere ønskede man - af hensyn til fællesundervisningen - enmandsborde indført. At opvarmningssystemet med varm luft har virket uheldigt, gør det nødvendigt at overveje fremtidig at benytte damp eller vandanlæg. Samtidig ønskes, at fagmænd undersøger, hvad der er i vejen med det nuværende varmesystem, og hvordan det kan forbedres. (Hvori vanskelighederne har bestået nævnes ikke, men det synes at have været både selve opvarmningen og ikke mindst ventilationen i klasserne).

Også legepladserne ønskes ændret, da de er generet af støv om sommeren og sølet føre om vinteren. Endvidere ønskes en del af pladsen overdækket til brug i regnvejr - det er langt at foretrække for legekældre med betongulv, hedder det.

Sluttelig begrundedes ønsker om drikkekummer udendørs og vaskefade og vaskeborde på gangene.

Byrådet tog betænkningen til efterretning.

På det sanitære område skete et stort fremskridt, da byrådet i 1913 bevilgede 3.200 kr. til indretning af 19 vandklosetter ved Folkeskolen. Man beregnede en årlig vandafgift på 200 kr. og toiletpapir 50 kr., men også »nogen Besparelse paa Renovationsvæsenets Budget«³⁹.

Ligeledes i 1913 bevilgedes 3.900 kr. til indretning af et sløjdlokale i pigeborgerskolens kælder (bygn. II)⁴⁰. Forsynet med 36 høvlebænke kunne det tages i brug fra skoleåret 1914/15.

Skolekommissionen kunne i april 1916 fremlægge planer for opførelse af en tilbygning til pigefriskolens byg-

Småsløjd: Jan Erik ser lidt betænkelig ud.

ning (bygn. IV). Lærerrådet havde i alt væsentligt tiltrådt udformningen. Det var nu ved at haste, da der allerede var vandreklasser. Den projekterede tværbygning skulle rumme 11 klasselokaler og et lærerværelse. Udgiften ansloges med inventar til knap 54.000 kr.⁴¹.

Det skulle komme til at gå helt anderledes p.g.a. krigen. Boligmangelen bevirkede, at bygning IV fra april flyttedag 1916 og frem til slutningen af juni måtte tages i brug til husvilde familier. En gymnastiksal blev også inddraget - lige til oktober. Eleverne måtte undervises i de øvrige bygninger efter en reduceret timeplan. De

forringede undervisningsforhold gav anledning til besværinger fra såvel skoledirektionen som lærerrådet, og en fader til en elev indgav endda en klage til ministeriet⁴².

Byggeplanerne måtte helt skrinlægges i juni 1916. På grund af dyrtiden steg byggematerialerne kraftigt, så selv om licitationstilbudet lød på 74.000 kr., ville det p.g.a. forbehold for yderligere prisstigninger sandsynligvis blive endnu større⁴³.

En udvidelse af skolegrunden blev dog realiseret, idet redaktør Galschiøt var villig til at sælge ca. 5000 kv.alen af sin have til kommunen for 2 kr. pr. kv.alen. Købet gik i orden 1917.

For midlertidig at skaffe plads til klasserne lejede kommunen fra 1. april 1917 5 lokaler i Teknisk Skole, heri placeredes 8 klasser. Lejen androg 15 kr. pr. måned for hvert lokale + betaling for varme⁴⁴. Lejemålet kom til at løbe til 1. april 1920.

Imens arbejdedes videre med byggeplanerne. Arkitekt Poul Holsøe kunne i marts 1918 meddele, at hele arbejdet sikkert ville stige mindst 100%. Måneden efter viste licitationen godt 100.000 kr. med forbehold for prisstigninger og ikke omfattende tag, da skifer ikke kunne skaffes. Yderligere kom hertil udgifter til udgravning, installationer m.m. (Byrådsmødet 25. apr. 1918).

I januar 1919 beregnedes anskaffelse af inventar og materiel til godt 20.000 kr. (Byrådsmødet 16. jan. 1919).

Den nye bygning (V) stod klar til 1. april 1920, men det stod stadig slet til med gymnastiklokaler. Byrådet mod-

tog i juni 1918 en skrivelse fra Undervisningsministeriet foranlediget af gymnastikinspektørens indberetning⁴⁵. Det fremhæves heri, at 2 af de 3 sale har væsentlige mangler: den ene har ikke forstue og er uden loft, den anden (i bygn. IV) er midlertidig, bestående af 2 klasseværelser og mangler omklædningsrum og redskabsrum m.m. Der henvises til, at ministeriet tidligere har tilrådet opførelse af 2 mindre sale fremfor - som sket - en større, 2 alen længere og 1 alen bredere end de bedste i København, Århus, Ålborg m.m. Ministeriet ønsker ændringer *straks*.

Byrådet vedtog 18. juli s.å. at anskaffe 1 bomsæt og 30 skamler til den gamle sal (ved bygn. I) og til det midlertidige lokale 7 fag ribber. De øvrige spørgsmål skulle tages op, »naar der maatte indtræde roligere Forhold«.

Ministeriet henvendte sig påny i skrivelse af 16. sep. 1918: der ønskedes oplysning om, »hvad der maatte være passeret i Sagen om Opførelse af en ny Gymnastiksal«. Skrivelsen besvaredes derhen, at sagen ønskedes udsat indtil videre...⁴⁶.

En skrivelse fra ministeriet af 14. dec. 1918 oplyser, at bygning af en ny sal kan stilles i bero i 4-5 år, såfremt der indrettes omklædningsrum ved den midlertidige sal, og at et gangareal inddrages til redskabsrum, og at der opsættes bomsæt + 13 fag ribber m.m. - Byrådet accepterede dette i mødet 16. jan. 1919. Herefter synes ministeriet at have henlagt sagen - i hvert fald kom der først i 1935 ikke en, men to nye gymnastiksale. I perioden 1930-35 havde presset været så stort, at det havde været nødvendigt at benytte

den katolske skoles gymnastiksal i 14 timer ugentlig.

De to nye gymnastiksale udførtes efter tegning af arkitekt Volmer Drost. De indrettedes i en 2-etages bygning med facade mod Lundegade indeholdende to moderne sale med bade- og omklædningsrum samt bolig for skolebetjenten. Omtrent samtidig fik den store sal installeret centralvarme, brusebad m.m., og den lille sal ved bygn. I moderniseredes på samme måde året efter.

I perioden efter krigen skete der en række lokaleændringer, så flere faglokaler m.m. kunne etableres, f.eks. tegnelokale, lysbilledlokaler, husgeringslokale, skolebespisningskælder, diverse kontorer, sløjdsal, bibliotek, lægeværelse m.m. En boldplads indrettedes mellem bygning V og Lundegade (1929) til erstatning for de hidtil benyttede pladser på Grønnehave og Ndr. Strandvej. Svømmeundervisningen var henlagt til de kommunale badeanstalter på Grønnehave, hvor der 1930 opførtes et omklædningskur og en svømmebro.

Fra 1914 begyndte man så småt at indføre elektrisk lys i skolerne fra det i 1911 anlagte Helsingør Elektricitetsværk, og i 1924 installeredes elektrisk lys i de sidste klasser.

Også opvarmningssystemerne moderniseredes, idet centralvarmeanlæg med vand eller damp erstattede de gamle varmluftsanlæg.

Helsingør højere Almenskole fik også i en årrække efter 1910 store lokalevanskeligheder. Allerede efter sommerferien 1911 måtte 1. mellem-skoleklasse deles i 2 klasser, A og B⁴⁷. Mellemskolen voksede kraftigt den

kommende tid, dels var den populær, og dels optoges efterhånden mange elever fra Tikøb kommune.

Da bystyret ikke ønskede mellem-skoleklasser ved Folkeskolen (som det blev tilfældet i de fleste andre købstæder), fik man altså ingen aflastning, og klassetallet vedblev at vokse. Først i 1956, da man fik 6 1. mellemklasser, besluttedes det at oprette mellemskoleklasser ved Folkeskolen det næste skoleår.

I 1913 gjorde rektor Krüger byrådet opmærksom på, at hvis stigningen i antallet af elever til mellemskolen fortsatte, skulle der skaffes 10 nye lokaler samt endnu en gymnastiksal⁴⁸. Et udvalg nedsattes til at undersøge sagen, og til mødet 6. nov. 1913 forelå en indstilling gående ud på, at tilgangen sikkert ville mindskes, så man kunne »vente en passende Tid med at træffe Bestemmelse om kostbart Byggeri. Foreløbig kan man indrette 4 Lokaler i Tagetagen«. Udvalget skønnede, at det ikke ville være muligt at udsætte opførelsen af et nyt gymnastikhus. Samtidig mente man, at børnetallet ved Folkeskolen ville falde, så man der kunne vente mindst et år med at opføre et nyt gymnastikhus.

Året før havde skolen fået en velbeliggende sportsplads, idet et areal af »Hammershøj« var blevet udlagt til brug for skolen.

I 1918 begyndte det igen at knibe med alm. klasselokaler, så byrådet måtte leje 2 lokaler i Teknisk Skole til 2 realklasser (drengklasser). 20. marts 1919 vedtog byrådet opførelsen af en ny skolebygning. Den tegnedes af Holsøe beliggende »hvor Pedellens Have er«.

Skolebiblioteket - et både vigtigt og populært element i skolens hverdag.

skaffes af skolen. Andre læremidler kunne fås til fattige elever efter ansøgning.

I 1912 måtte byrådet tage stilling til en ansøgning om optagelse af en dreng fra Ålsgårde. Skolekommissionen indstillede, at man tillod optagelsen, da der var god plads i 2. og 3. klasse, men man forbeholdt sig ret til at bringe skolegangen til ophør »til enhver Tid«. Skolepengene blev sat til 5 kr. pr. måned, men det betonedes, at drengen ikke fik ret til - som kommunens egne børn - at få gratis undervisning i mellemskolen. Indstillingen vedtoges⁴⁹. Fra april 1925 hævdedes

skolepengene til 15 kr. pr. måned. Denne betaling var gældende til efter 2. verdenskrig.

Senere samme år kom en lignende ansøgning fra Humlebæk. Også denne elev optoges på de nævnte vilkår. Siden bevilgedes adskillige børn fra Tikøb kommune optagelse (Tikøb-skolerne var alle landsbyordnede, først i 1938 fik skolerne i Espergærde og Hellebæk købstadsordning).

Det tilstræbtes at tilrettelægge fagfordelingen, så en lærer og en lærerinde delte timerne i en klasse, og at klasselæreren fik mindst halvdelen af timerne. Princippet blev i det væsentlige praktiseret det næste halve hundrede år.

En nyskabelse var, at alle elever over 1. klasse skulle have en karakterbog, hvor fagkarakterer i de fleste fag

indførtes 3 gange årlig. Ved skoleårets slutning udregnedes årskarakterer, som indførtes sammen med eksamenskaraktererne. Klassens lærere skulle tillige i forening give karakterer i flid, orden og opførsel. Efter undervisningsplanens revision i 1921 hed det vedr. karakterer: »Ved den daglige Undervisning gives der Karakterer, dog ikke i Religion, Sang og Gymnastik, i det Omfang som Læreren skønner kan forenes med Undervisningens Tarv«.

Den hidtidige eksamensordning (fra 2. klasse) blev efterhånden modereret en smule, men optog stadig 5 dage. Eksaminationerne foretoges af faglæreren, mens »Censor« - en kollega fra skolen - gav karakterer. Kun gymnastik og sang (hvor der ikke skulle gives karakterer) formede sig som en time overværet af en »tilsynsførende« kollega. Pigernes håndarbejde og drengenes sløjdarbejder blev udstillet, så forældrene kunne se årets udbytte. Forældrene var også inviteret til at overvære eksamen i de mundtlige fag.

De vigtigste undervisningsmidler var bøgerne - og der krævedes efterhånden mange. F.eks. i 6. klasse: Det ny Testamente, salmebog, lærebog i religion, kirkehistorie, læsebog, stiløvelse, regnebog, danmarkshistorie, verdenshistorie, geografibog og -kort, naturhistoriebog, fysikbog, 3 sangbøger. Hertil i klasser med udvidet undervisning 2 engelsk- og 2 tyskbøger⁵⁰.

Øvrige undervisningsmidler var som tidligere især billeder, landkort og lignende anskuelsesmateriale. Specielt til historie nævner læseplanen, at man ved hjælp af forhånden-

værende materiale: gamle bygninger og genstande m.m. skal søge at vække børnenes interesse og pietet for vore minder. I naturhistorie skal undervisningen så meget som muligt støttes ved anvendelse af levende planter og dyr, og lejlighedsvis foretages ekskursioner. I naturlære skal undervisningen i så høj grad som muligt bygges på forsøg.

Det var også ønskeligt at opbygge gode samlinger til brug for undervisningen, og i de kommende år anskaffedes mange effekter navnlig til zoologi. I 1930 anskaffede Skolen i M. A. sit første mikroskop. Ofte modtog samlingerne gaver fra forældre og elever, f.eks. diverse kranier, fuglereder, hugorme og snoge i sprit, forsteninger, udstoppede fugle, koraller, narhvaltand o.s.v. Anskaffelserne til fysik var meget beskedne, navnlig til Skolen i Lundegade, der først efter 2. verdenskrig fik et fysiklokale. I årsberetningen 1921 nævnes, at begge skoler modtog »et fortrinligt Apparat til traadløs Telegrafering« af en tidligere elev, instrumentmager Bronée. I 1924 nævnes, at Skolen i M. A. fik en radiomodtager på særdeles billige vilkår, idet fysiklærer R. Fr. Rasmussen udførte arbejdet.

I 1915 indrettedes på Skolen i M. A. et lysbilledlokale, som forsynedes med 2 apparater, et til glasbilleder og et episkop til fremvisning af fotos, udklip o.s.v. I 1932 fik også Lundegade apparat til glasbilleder.

For at live op i klasseværelserne startede lærerne i 1915 en kampagne for at få (gratis) billeder til ophængning. Kronborg Glasværk gav glasset, og sløjdlærerne klarede indramnin-

gen. »Det vil være af opdragende Betydning, at Børnene under Opholdet i Skolen har smukke og gode Billeder for Øje« hedder det.

I 1914 skulle for første gang oversendes elever til Almenskolens 1. eksamensmellemskoleklasser. Efteråret forud afholdtes på de to skoler et møde for 4. klassernes forældre, som fik orientering om elevernes mulighed for at oversendes uden prøve med folkeskolens vidnesbyrd om, at de havde de fornødne færdigheder og modenhed. For elever, som ikke fik dette vidnesbyrd, var der muligheden for at indstille sig til optagelsesprøve på Almenskolen.

For de elever, som ved udgangen af 4. klasse - 31. marts 1914 - skulle gå over uden prøve, oprettedes 2 »kursusklasser«, hvor de undervistes indtil sommerferien, hvorefter de i august startede på Almenskolen. Oprindelig var det tanken, at disse klasser skulle placeres ved Almenskolen, men pladsforholdene umuliggjorde det, og endelig var det jo billigere at lade Folkeskolens lærere læse timerne - et

ikke uvæsentligt argument. Den nævnte forældreorientering blev en fast tradition på skolerne.

Et indtryk af eksamensbørnenes skoleforløb kan fås af nedenstående oversigt⁵¹ udarbejdet 1927, da holdet fra 1920 nåede frem til studentereksamen (jfr. foranstående skema).

Som det ses, var der ca. 1/4 af eleverne, der ikke fik mellemskoleeksamen. Ca. 14% forlod skolen ved undervisningspligtens ophør (i reglen 3. mellem). Disse elever fik altså ikke det afrundede skoleforløb, som de ville have fået ved at fortsætte i folkeskolens 5.-7. klasse.

Det fremgår ikke af oversigten, hvor mange af de oversendte elever, der havde været igennem optagelsesprøve, men det var ganske få, som nedenstående opstilling viser⁵²:

1914 1915 1916 1917 1918 1919 1920

Overflyttet ialt	72	63	56	59	67	51	69
heraf med prøve	0	0	0	0	2	1	1

(NB.: Uoverensstemmelsen med tallene i foregående oversigt skyldes, at enkelte elever gik til f.eks. Rungsted Statsskole, ligesom der kunne komme tilflyttere til Helsingør i løbet af ferien).

Helsingør-ordningen med den lempelige form for udvælgelse, så optagelsesprøver næsten kunne undgås, fungerede lige til 1957.

HJÆLPEKLASSERNE

For de svage elever skulle der i h.t. skoleplanen af 1910 oprettes hjælpeklasser fra 2. til 7. klasse for elever, som havde vanskeligt ved at følge den alm. undervisning. Der skulle i videst muligt omfang tages hensyn til forældrenes ønsker i forbindelse med overflytningen, men skolen kunne gå

Optaget i 1. Melth fra Folkeskolen	Heraf beramt Mellemskoleklasser		Udg. til Aabng. til Skolekommissionen	Fre-Bytt. Bjen	Udsk.	At Eleverne kom til		
	Astal	gCd				Real-eksamen	Statsskolen	
1914	71	55	77,6	12	3	1	25	9
1915	62	44	71,0	10	6	2	30	4
1916	55	46	83,6	2	6		29	6
1917	59	48	81,4	6	3		32	6
1918	67	42	62,7	14	10		36	9
1919	54	43	79,6	6	4		26	7
1920	66	50	75,8	10	6		24	5
	434	328	75,6	60	38	3	192	46
		3 beramt ikke		= 13,8 %	18,8 %		= 34,8 %	

imod. Sidste ord havde skolekommissionen, som var ankeinstans.

Elevtallet i disse klasser skulle være lavere (6 elever mindre) end tilladt i normalklasser, så den enkelte elev kunne hjælpes af læreren - altså individuel undervisning i modsætning til klasseundervisningen, som dominerede al anden undervisning. Undervisningens omfang skulle afpasses individuelt efter børnenes evner, og hvis et barn nåede frem til at kunne følge alm. undervisning, skulle det flyttes tilbage til alm. klasse - noget som skete sjældent.

Fra 1918 var der 5 eller 6 hjælpeklasser fordelt på de to skoler.

»UDVIDEDE KLASSER«

Hjælpeklasserne alene var ikke tilstrækkeligt til gennemførelse af princippet om en undervisning svarende til børnenes evner. En del elever i 10-12 års alderen, som kunne magte en fyldigere undervisning, og hvis forældre ikke ønskede dem i eksamenskolen, placeredes i 5., 6. og 7. klasser med udvidet undervisning - disse såkaldte »udvidede klasser« fik romertallene V, VI og VII foran deres bogstav.

I disse klasser kunne undervisningen gøres mere omfattende, og der kunne kræves mere hjemmearbejde. Fra V klasse undervistes i engelsk, og i tysk fra VI klasse. Disse klasser blev snart meget attraktive.

SKOLEN I HVERDAG OG FEST

Fra 1914 kom som nyt fag for drengene træsløjd til, og fra 1921 indførtes husgerning for piger. Begge disse manuelle fag blev meget populære. Mens

1.-7. Klasse - Klasse med udvidet undervisning
V - VII = Klasse med udvidet undervisning
1911-1918

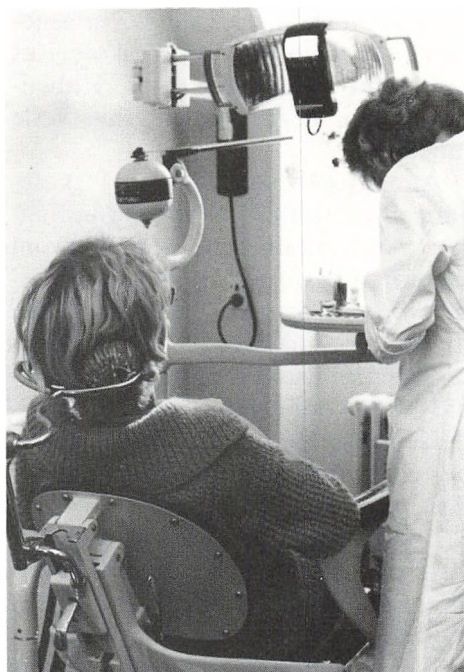
Klasse	Færdigheder for Drengs og Piger										Særlinger for Drengs				Særlinger for Piger			
	Religion	Dansk	Skrivning	Regning	Historie	Geografi	Naturhistorie	Sprog	Engelsk	Tysk	Tegning	Idræt	Opmærksomhed	Handarbejde	Husgering	Regning	Tegning	Idræt
I	10	5									19	2		2	2	2	2	2
II	10	5									21	2		2	2	2	2	2
III	10	5									23	2		2	2	2	2	2
IV	10	5									25	2		2	2	2	2	2
V	10	5									27	2		2	2	2	2	2
VI	10	5									29	2		2	2	2	2	2
VII	10	5									31	2		2	2	2	2	2
VIII	10	5									33	2		2	2	2	2	2
IX	10	5									35	2		2	2	2	2	2
X	10	5									37	2		2	2	2	2	2
XI	10	5									39	2		2	2	2	2	2
XII	10	5									41	2		2	2	2	2	2
XIII	10	5									43	2		2	2	2	2	2
XIV	10	5									45	2		2	2	2	2	2
XV	10	5									47	2		2	2	2	2	2
XVI	10	5									49	2		2	2	2	2	2
XVII	10	5									51	2		2	2	2	2	2
XVIII	10	5									53	2		2	2	2	2	2
XIX	10	5									55	2		2	2	2	2	2
XX	10	5									57	2		2	2	2	2	2
XXI	10	5									59	2		2	2	2	2	2
XXII	10	5									61	2		2	2	2	2	2
XXIII	10	5									63	2		2	2	2	2	2
XXIV	10	5									65	2		2	2	2	2	2
XXV	10	5									67	2		2	2	2	2	2
XXVI	10	5									69	2		2	2	2	2	2
XXVII	10	5									71	2		2	2	2	2	2
XXVIII	10	5									73	2		2	2	2	2	2
XXIX	10	5									75	2		2	2	2	2	2
XXX	10	5									77	2		2	2	2	2	2
XXXI	10	5									79	2		2	2	2	2	2
XXXII	10	5									81	2		2	2	2	2	2
XXXIII	10	5									83	2		2	2	2	2	2
XXXIV	10	5									85	2		2	2	2	2	2
XXXV	10	5									87	2		2	2	2	2	2
XXXVI	10	5									89	2		2	2	2	2	2
XXXVII	10	5									91	2		2	2	2	2	2
XXXVIII	10	5									93	2		2	2	2	2	2
XXXIX	10	5									95	2		2	2	2	2	2
XXXX	10	5									97	2		2	2	2	2	2
XXXXI	10	5									99	2		2	2	2	2	2
XXXXII	10	5									101	2		2	2	2	2	2
XXXXIII	10	5									103	2		2	2	2	2	2
XXXXIV	10	5									105	2		2	2	2	2	2
XXXXV	10	5									107	2		2	2	2	2	2
XXXXVI	10	5									109	2		2	2	2	2	2
XXXXVII	10	5									111	2		2	2	2	2	2
XXXXVIII	10	5									113	2		2	2	2	2	2
XXXXIX	10	5									115	2		2	2	2	2	2
XXXXX	10	5									117	2		2	2	2	2	2
XXXXXI	10	5									119	2		2	2	2	2	2
XXXXXII	10	5									121	2		2	2	2	2	2
XXXXXIII	10	5									123	2		2	2	2	2	2
XXXXXIV	10	5									125	2		2	2	2	2	2
XXXXXV	10	5									127	2		2	2	2	2	2
XXXXXVI	10	5									129	2		2	2	2	2	2
XXXXXVII	10	5									131	2		2	2	2	2	2
XXXXXVIII	10	5									133	2		2	2	2	2	2
XXXXXIX	10	5									135	2		2	2	2	2	2
XXXXXX	10	5									137	2		2	2	2	2	2
XXXXXXI	10	5									139	2		2	2	2	2	2
XXXXXXII	10	5									141	2		2	2	2	2	2
XXXXXXIII	10	5									143	2		2	2	2	2	2
XXXXXXIV	10	5									145	2		2	2	2	2	2
XXXXXXV	10	5									147	2		2	2	2	2	2
XXXXXXVI	10	5									149	2		2	2	2	2	2
XXXXXXVII	10	5									151	2		2	2	2	2	2
XXXXXXVIII	10	5									153	2		2	2	2	2	2
XXXXXXIX	10	5									155	2		2	2	2	2	2
XXXXXXX	10	5									157	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXI	10	5									159	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXII	10	5									161	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXIII	10	5									163	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXIV	10	5									165	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXV	10	5									167	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXVI	10	5									169	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXVII	10	5									171	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXVIII	10	5									173	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXIX	10	5									175	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXX	10	5									177	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXXI	10	5									179	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXXII	10	5									181	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXXIII	10	5									183	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXXIV	10	5									185	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXXV	10	5									187	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXXVI	10	5									189	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXXVII	10	5									191	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXXVIII	10	5									193	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXXIX	10	5									195	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXXX	10	5									197	2		2	2	2	2	2
XXXXXXXXXI	10	5																

først praktiseres efter 1930, da der blev etableret en svømmebro. Eleverne kunne nu aflægge svømmeprøver. I august 1933 afholdtes den første svømmeopvisning, hvor flere hundrede piger og drenge viste alskens svømning og udspring m.m. 91 af deltagerne havde i sommerens løb taget frisvømmerprøven. 1936 afholdtes igen svømmestævne, 400 elever deltog.

Boldspil kunne drives på banerne ved Ndr. Strandvej og på Grønnehaven. I nogle år fandtes en boldplads mellem bygning V og Lundegade, men den måtte vige, da den nye gymnastikbygning kom til. Om mulighederne for boldspil og om gymnastiktimerne beretter en elev⁵⁴:

Til gymnastik havde jeg en overgang hr. Fremming, en særpræget mand, der altid gik med knæbukser, sportsstrømper og sorte støvler samt en sort velourhat. Om sommeren spillede vi rund- eller langbold udendørs på bygning 5's legeplads, men om vinteren i den lille gymnastiksal på bygning 4 kunne vi ikke spille hånd- eller fodbold, fordi vinduerne sad så lavt her. Så spillede vi »sut«. Det var et gammelt læderovertræk fra en fodbold, der blev snøret sammen til en aflang pølse, som vi så sparkede til efter samme regler som til almindelig fodbold. Da »sutten« hverken kunne hoppe eller springe, var der ingen fare for, at vinduerne skulle blive smadrede. Målmanden lå på knæ på gulvet mellem to gymnastikskamler, som målstolper, for at fange »sutten«, der altid kom drønende fladt hen ad gulvet, akkurat som i moderne ishockey. En særpræget måde at spille fodbold på, og jeg gad vide, om den er praktiseret andre steder. Andre skoleår benyttede vi den store gymnastiksal ved bygning 3. Her sad vinduerne højt oppe over ribberne, så der kunne vi godt spille normal håndbold.

I gymnastiktimerne havde vi først en afdeling fritstående øvelser, så redskabsøvelser og sluttede af med en gang håndbold. Under redskabsøvelserne havde lærer Fremming altid en

Besøg på skoletandklinikken - en del af skolens hverdag.

ridepisk i hånden, som han gav os nogle rap i bagdelen med, når vi skulle springe over hesten. Han sagde, at det hjalp på vore spring, det var ligesom vi kom lettere over hesten! Lærer Fremming havde en livlig sputudvikling, og når han skulle spytte, gik han bare hen og spyttede på gulvet bag den ene af de to sorte kakkellovne, der stod i salens ender. Vi havde fortalt det til andre lærere, men de grinte bare og turde ikke sige noget. Til håndboldspillet havde han en stor, kraftig dommerfløjte, og hver gang han benyttede den, stod der en stråle af spyt gennem og ved siden af den lige ned i ansigtet på os. Det blev der heller ikke gjort noget ved.

Skolerne deltog i flere gymnastikstævner. I 1925 afholdtes det første i sin art i Helsingør: skoler af alle slags - private, kommunale, Almenskoler og Folkeskoler - fra hele amtet var repræsenteret ved stævnet, der slutte-

de med en masseopvisning. 3 år senere deltog Helsingør Folkeskole i et kæmpeskoleidrætsstævne i København, hvor begge skoler erhvervede fanepalader.

Andre oplivende indslag i skolegangen var skolernes fester og udflugter. Årsberetningerne fortæller om Genforeningsfesten 1920, skolevæsenets 100-års dag 1921, 250-års dagen for Holbergs fødsel (1934), hvor der i en gymnastiksal var installeret en radio, så eleverne kunne høre Vilh. Andersen læse Holberg, og i 1936 fejredes Reformationens 400-års dag - også med radioaflytning.

Begge skoler fik deres faner i 1920'erne, desuden flagstang, og Skolen i Lundegade en stilig scene (1927) bygget op af skolebetjent og lærere.

Når skolen skulle på skovtur, var det naturligvis med fanen og evt. musik i spidsen. Turen gik f.eks. til Dyrehaven, Gilleleje (med den nye bane), Fredensborg, Geels skov, Roskilde - altid med tog. Udflugter nævnes første gang i 1913. Til skovturene medbragte eleverne en madpakke, mens drikkevarer ofte leveredes som gave af Wiibroes Bryggeri. En lille pudsighed i forbindelse med forberedelserne til en sådan tur berettes af en elev⁵⁵:

Engang i 1927 skulle overlærer Laurits Pedersen arrangere en skoleskovtur. Det skulle være på en lidt anden måde, end det plejede. Ethvert barn, der deltog i skovturen, skulle have udleveret to stykker fedttæt smørrebrødspapir. Det var en helt ny speciel foranstaltning, han ville indføre, og jeg tror nok, at han selv betalte den. Et par dage før vi skulle af sted, kom overlæreren ind i klassen med en pakke smørrebrødspapir under armen. Han bad lærerinden om at dele ud, to stykker til hver. Lærerinden (fru Bøgh) spurgte, hvad det var for en ny ordning,

det havde hun ikke tidligere været med til. Overlæreren forklarede så, at han ikke mere ville se skolebørnene møde op med frokosten indpakket i avispapir, for når de havde løbet den halve dag rundt i sol og varme med madpakken, var den til sidst helt gennemblødt. Han strakte nu begge arme frem foran sig og lagde begge håndflader vandret mod hinanden, men bøjede fingrene væk fra hinanden, op og ned, så der blev luft mellem de to hænders fingre, og sagde så med stor patos: »Jeg har set osten gå den ene vej og brødet den anden, mens fedtet drev ned ad alle underne! Lærerinden morede sig højlydt, og overlæreren kom også til at grine, så maven hoppede og øjnene blev små. Men i skoven kom vi.

Omkring 1930 reduceredes de store udflugter med flere hundrede børn noget, de erstattedes efterhånden af studieture særskilt for et eller to klasse-trins elever, f.eks. til Frederiksborg slot eller Christiansborg, Zoologisk Have og andre seværdigheder. Også Roskilde var mål for sådanne ture. De yngste klasser måtte f.eks. nøjes med at komme til Fredensborg, Julebæk eller Sommariva. I 1937 var 475 elever fra Skolen i Marienlyst af sted med særtog for at se Storstrømsbroen.

Skoleballer nævnes første gang i årsberetningen 1928. Om et skolebal netop i 1928 skriver en gammel Marienlyst-elev⁵⁶:

Det var ikke så tit, der blev lavet skolebal, men i 1928 skulle der være et. Det syntes vi skoleledere kunne være meget skægt. Nogle af lærerne var mødt op i jaket eller skødefrakke med stribebeklædte og lærerinderne i deres fineste skrud. Skoleballen foregik i den store gymnastiksal på [ved] bygning 3. Pigerne havde selvfølgelig deres fineste kjoler på, og nogle havde slangekrøller og laksko eller spartasko på. Drengene havde deres bedste tøj på, enkelte var mødt med »frøllår« d.v.s. spidsbukser, også kaldet knæbukser, samt sportsstrømper og støvler, håret var vandkæmmet.

Nogle af drengene troede, at gymnastiksalen sådan en aften kunne bruges til at lave lange gli-

debaner ind mellem de dansende eller rende rundt og lege »tag fat« eller »sidste«. Men så greb den lange gymnastiklærer Rasmussen ind, idet han med sin store lab greb os i nakken og sagde på sit syngende fynske mål: »Ska du ikke danse!« »Nej, jeg kan ikke danse«. »Du kan da gå«, sagde han, og med den anden hånd havde han allerede grebet en pige, som intetanende kom gående forbi. »Nu skal I to danse«, sagde lærer Rasmussen. Vi kikkede begge to forundret på læreren og på hinanden, men han sagde: »I skal bare gå op og ned ad gul'et«. Og til tonerne af melodien »Hvad gør du der med dit knæ, lille Hans« måtte jeg og pigen gå op og ned i gymnastiksalen. På den måde fik lærer Rasmussen sat mange drenge i gang med »dansenøvelser«. Han stod på den ene langside med et skævt smil om munden og holdt øje med os, der var ikke noget at gøre.

Lærer Friis-Jensen, som var i elegant smoking, ledede skoleballet med stor myndighed. F.eks. kunne det ske, at nogle af de store drenge hellere ville danse »Østen om med skæv skulder«. Så dansede lærer Friis-Jensen hurtigt, men elegant hen til drengene og sagde kun disse ord: »Dans pænt«, og straks var den rigtige dansesstil og det korrekte dansetempo genoprettet. Det skulle gå pænt til, og det gjorde det.

Skolekommissionen var også inviteret til ballet. Jeg tror, det var dens formand, der var mødt op i pænt mørkt tøj med »klipfisk« og sort sløjfe om halsen samt løse manchetter, men han dansede ikke. Han sad det meste af aftenen på en af de lave, lange træbænke, vi brugte til balanceøvelser, og snakkede med forskellige af de voksne. En overgang talte han med overlærer Laurits Pedersen. De sad drejet mod hinanden, men med blikket stift rettet mod gulvet og ænsede slet ikke de glade skoleelever, der dansede forbi til tonerne af »Valencia«. Overlæreren kan umuligt have fortalt formanden om Helsingør i gamle dage, for så fik han lys i øjnene.

Men ellers var alle glade og tilfredse, især da vi fik at vide, at vi næste morgen først skulle møde en time senere, fordi vi havde været til bal den halve nat.

Også på Skolen i Lundegade var skolekommissionens medlemmer inviteret til skoleballerne, denne skik døde dog ud omkring 1950.

Den 20. juni 1926 holdtes på Skolen i Lundegade et specielt »elevmøde«, idet 35 tidligere Borgerskole drenge samledes i deres gamle lokaler for at holde den første generalforsamling i foreningen »Helsingørs Borgerskole drenge«, som var stiftet 3. oktober året før. Det blev en fast tradition, at de »gamle drenge« mødtes på skolen hvert år i juni - og det finder stadig sted, selv om kredsen er svundet stærkt ind, yngste »drenge« må være født omkring 1903!

Forældremøder vedr. overgang til mellemskolen er tidligere omtalt, men forældrene inviteredes også til andre møder på skolen med varierende emner, f.eks. erhvervsvejledning (i 1930, siden flere gange), Montessori's skoletanker, forholdet mellem skole og hjem, småbørnsundervisning o.m.a. Mange af disse møder kom i stand gennem de forældreforeninger, som oprettedes ved begge skoler omkring 1930. De fik dog kun en ret kort levetid - efter 1937 nævnes de ikke længere i årsberetningerne.

Fra midten af 1920'erne åbnedes mulighed for fribefordring med DSB for enkelte klasser på skolerejser, og tilbuddet benyttedes til rejser for 7. klasser, der i reglen var afsted 8-10 dage på studietur - ofte i Jylland eller på Bornholm.

Fra sommerferien 1925 kunne elever fra Helsingør få tildelt frirejse tur/retur til en rejse i ferien. Selv om det i reglerne hed »børn fra ubemidlede hjem«, udstedtes billetterne uden særligt hensyn hertil. Tusinder af Helsingør-børn nød de følgende sommerferier godt af ordningen. Skolerne skulle føre nøje regnskab over udste-

delsen, så DSB kunne opgøre den samlede billetudgift, hvorefter kommunen måtte refundere de 10%.

De tidligere omtalte beskedne bog-samlinger, der fandtes ved skolerne, blev flittigt benyttet af eleverne (4.-7. kl.). Lånertallet var i lang tid over 90% af de pågældende elever. Bog-samlingerne var indtil 1. april 1926 rent kommunale, men fra denne dato indgik samlingerne under Centralbiblioteket, men det medførte ingen ændringer i det daglige udlån. Bogbestanden var på det tidspunkt knap 4.000 bind ialt. Som det ses af udlånsstatistikken - oversigt P - hentede hver låner mange bøger i løbet af året.

Da skoleinspektør Arkil var trådt til, indførtes 1913 sparemærkesalg på skolerne. Børnene kunne købe mærker á 2 øre og derigennem opspare et beløb til konfirmationsudstyr i stedet for at bruge pengene til slik o.lign. I 1917 nåede salget over 1.100 kr. Allerede i 1920 ændredes systemet, så hver klasse fik en særlig kasse med et rum for hver elev, hvor pengene lagdes ned og siden af »kassereren« indsattes på børnenes sparekassebøger. Helsingør Sparekasse ydede en overrente til sparere. Det nye system animerede salget: Allerede de første 4 måneder indbetaltes knap 10.000 kr. fra de ca. 1200 sparere. De følgende år lå de samlede indbetalinger på 16-17.000 kr., i 1927-28 passeredes 20.000 kr., og heromkring holdt beløbet sig det næste tiår.

Verdenskrigen 1914-18 satte dybe spor i undervisningen. De varme bade måtte reduceres, og opvarmningen af undervisningslokalerne var ofte utilstrækkelig. I perioder lukkedes sko-

lerne p.g.a. »kuldeferie«, når det var særlig knapt med brændsel. Værst var det de sidste to krigsår. En tid opvarmedes de 2 største gymnastiksale slet ikke. I vinteren 1917/18 afkortedes timerne til 40 minutter, så undervisningen kunne starte kl. 9.

Størst skade tilføjedes undervisningen ved influenza-epidemien i 1918. Sommerferien forlængedes til 1. september, og kredslægen beordrede skolerne lukket godt en måned om efteråret. Ialt tabtes 42 undervisningsdage. Efter nytåret forlængedes juleferien med en uge. Hertil kom de mange sygeperioder for lærere og elever, så man i adskillige tilfælde måtte sende hele klasser hjem nogen tid. For at skaffe lidt ekstra undervisning sløjfedes eksamen i foråret 1919. Desværre krævede sygdommen dødsforer blandt både lærere og elever.

Under de vanskelige økonomiske forhold aktiveredes skolebespisningen. I 1914 spiste daglig ca. 250 børn, men tallet steg hastigt. Deltagelsen kulminerede i 1918 - ca. 900 spisere. Det blev nødvendigt at udvide spisekælderen. (oversigt O)

Menuen var uændret fra tidligere, nemlig daglig et måltid »god og kraftig Middagsmad« bestående af 1 ret grød, vælling, øllebrød eller - i reglen 2 gange om ugen - en kødret. Laurits Pedersen, som havde den daglige ledelse, skriver⁵⁷:

»For at undgå at der levnes, serveres al Søbemaad i smaa Portioner, men hvert Barn faar saa mange det vil have. Kødretter serveres derimod i større Portioner, men som Regel kun een til hvert Barn«. Kødretten var absolut den mest populære blandt bør-

nene, der kunne spise store kvanta deraf. - Efter krigen faldt deltagerantallet til sit normale leje.

Fra 1934 åbnedes mulighed for, at eleverne kunne købe mælk på skolen.

Den voldsomme dyrtid efter 1918 fik byrådet til at bevilge penge, så der kunne uddeles kapsko (træsko) til de børn, der anmodede herom. Endvidere foretoges uddeling af tøj, især undertøj, til de mest trængende elever.

På Undervisningsministeriets foranledning afholdtes 1918 i skolerne en høreprøve, idet man havde indtryk af,

Så er det spisefrikvarter - skolemælken hentes til klassen.

8.a forener det nyttige med det behagelige: tegningstid ved havnen.

at antallet af tunghøre børn var større end antaget. I Helsingør Folkeskole prøvedes 1759 elever, og det konstateredes, at høreevnen hos 219 elever (12,5%) var mangelfuld⁵⁸. Noget direkte ses ikke at være kommet ud af undersøgelsen, men omkring samme tidspunkt modtog byrådet en skrivelse fra »Foreningen til Skolehygiejnens Fremme«, hvori man rejste spørgsmålet om ansættelse af skolelæger. Sagen henvistes til skoleudvalget. Tiden var endnu ikke inde til større udgiftskrævende reformer.

Midlerne til opretholdelsen af den nødvendige disciplin og orden i skolen baseredes stadig på anordningen af 1814, hvorefter skolen vel kunne anvende »legemlig revselse«, men der måtte »aldrig anvendes Ørefigen, Stød eller Slag med Haanden, Kniben eller Skældsord, saalidt som Skambænk, Skamkrog eller andre vanærende Straffe, som kan kvæle Barnets Ærefølelse«. Legemlig revselse var stadig kun tilladt i form af slag med et tyndt spanskør på sædet. Eftersidning kunne anvendes, men højst 1 time og så vidt muligt efter forudgående meddelelse til hjemmet. Lussinger

Ikke alene pigerne har smag for timerne i skolekøkkenet - her er det statskontrolleret prøve det gælder.

var altså ikke tilladt, men praksis viser, at de ikke helt kunne undgås - næppe heller i hjemmene.

En ministeriel cirkulæreskrivelse⁵⁹ fastslog i 1929 som princip, at berøringer af børnene - venlige såvel som uvenlige - som ikke var absolut nødvendige, skulle undgås.

I midten af 30'erne klagedes i tidskrifter og aviser over tiltagende uro i landets skoler, der tales mere og mere om »disciplinkrise« I 1935 bragte lærernes blad en artikel om manglende disciplin og »forsømmelses-epidemi«⁶⁰, og året efter udtaltes fra overlærerforeningens årsmøde, at disciplinen var meget dårlig - hjemmene burde billige brugen af spanskrør⁶¹. Danmarks Lærerforening fulgte sagen op i en resolution, hvori det fastslås, at orden og disciplin er absolut nødvendigt for skolens resultat⁶².

For Helsingør Folkeskoles vedkommende kan man absolut ikke se tegn på nogen forsømmelses-epidemi, når man betragter årsberetningernes tal for ulovlige forsømmelser. Oversigt Q viser en grafisk fremstilling af ulovlige forsømmelser og de ikendte mulktter. Mulktbeløbet varierede fra 12 øre til 1 kr. pr. ulovlig forsømt dag.

LÆRERNE

Folkeskolernes lærerkorps bestod i 1910 af ialt 58 personer, nemlig 1 skoleinspektør, 24 lærere, 28 lærerinder og 5 timelærerkræfter. Tallene ændredes de følgende år kun lidt, i 1936 var der 2 skoleledere, 26 lærere, 28 lærerinder, 6 timelærerkræfter og 2 faste vikarer. Børnetallet holdt sig også nogenlunde konstant (oversigt N).

Endnu var 4 lærere ansat som klokkere eller kantorer ved siden af deres skolegerning. Spørgsmålet om en adskillelse var gentagne gange taget op i byrådet, der var stemt for adskillelsen, mens lærerrådet ønskede ordningen bevaret. I 1913 rejstes spørgsmålet på grund af lærer og kantor N.C. Borregaards afskedigelse pr. 30. juni⁶³. Et lærerargument var, at en lærer og kantor ville være villig til at overtage religionstimer, som det til tider kunne være svært at få besørget. Ministeriets svar på byrådets henvendelse gik på, at man ikke havde fundet grund til at bifalde adskillelsen⁶⁴. Endelig 15. nov. 1915 resolverede ministeriet, at adskillelsen skulle foretages for dette embede.

Efter klokker Rands død i 1916 besattes hans lærer- og klokkerembede med lærer H.C. Jacobsen, der hidtil havde været lærer og kantor. Jacobsens embede stod ubesat til 1. januar 1919, da det blev besat som rent lærerembede⁶⁵.

Først ved klokker Lunds afsked 31. juli 1926 forsvandt det sidste af de 4 kombinerede embeder.

I h.t. skoleplanens § 7 skulle der udnævnes en overlærer, når den nye skoleordning var gennemført for alle klasser. Da tiden nærmede sig, prøvede byrådet at få kravet stillet i bero⁶⁶. I stedet skulle en lærer virke som sekretær for skoleinspektøren. Man fandt det unødvendigt med en deling i 2 skoler, »hvor Skolebygningerne, som Tilfældet er her, ligger saa tæt paa hinanden«. Lærerrådet protesterede og ønskede stillingen besat pr. 1. april 1917. Undervisningsministeriet krævede skoleplanen overholdt, men kunne

Skriftlig eksamen - 4 timer med koncentreret arbejde ligger forude.

tillade, at delingen udsattes til 1. april 1918⁶⁷. Laurits Pedersen fik - som tidligere nævnt - stillingen.

En helt ny stilling i den modsatte ende af lønskalaen var hvervet som »fast vikar«, der første gang opføres på lærerlisten i 1914. Han/hun skulle normalt ikke læse faste timer, men være til rådighed under forfald blandt lærerpersonalet »naar og hvor det maatte forlanges« som det hed. Senere (1925) ansattes endnu en fast vikar, en kort overgang var der endda 3.

En anden nyskabelse var oprettelsen af viceinspektørembeder i 1931 i henhold til den ny lønningslov⁶⁸. I Helsingør havde skolerne fra Borger-

og Friskolens tid haft »ordensinspektører«, en for hver bygning, så da der skulle være en viceinspektør for hver dobbelt klasserække, ansattes pr. 1. juli 1931 de hidtidige ordensinspektører i de nye stillinger. Det var Laurits Jensen og fru A.M. Frederiksen på Skolen i Lundegade, og Valdemar Sørensen, frk. K.M. Nielsen og K. Wamberg på Skolen i Marienlyst Alle.

Lønforholdene blev, da dyrtiden ved verdenskrigen satte ind, stærkt forringet for både lærere og andre tjenestemænd. I 1918 fik lærerne et kommunalt løntillæg på 12½%, og for 1919 søgtes om forlængelse af ordningen⁶⁹. Da byrådet 6. februar 1919 bevilgede et midlertidigt tillæg til rektor og fastansatte lærere ved Almensko-

len, fornyede Folkeskolens lærere deres andragende for at opnå samme tillæg, men byrådet bevilgede - 6. mar. 1919 - et tillæg på 25% af grundlønnen.

1919 kom en helt ny lønningslov (lov af 4. okt. 1919), som fastsatte lønnen for folkeskolens lærere. For købstædernes lærere kunne lønnen beregnes efter en højere eller lavere skala. Helsingør valgte den høje:

Overlærere 5.400 kr. årl. stigende til 6.360 kr. (Skoleinspektøren tillige et tillæg på 600 til 1.000 kr.).

Lærere 2.820 kr. årl. stigende til 4.620 kr. (Ordensinspektører tillige et tillæg på 400 kr.).

Til den anførte løn skulle lægges stedtillæg, dyrtidstillæg og konjunkturtillæg.

Lønningsloven af 1931 fastsatte helt ensartede lønninger for lærere i købstæderne, nemlig flg. grundlønninger: Overlærere 5.460 kr. årl. stigende til 6.600 kr. Viceinspektører 3.120 kr. årl. stigende til 5.100 kr.

Lærere 2.880 kr. årl. stigende til 4.860 kr.

Hertil kom reguleringstillæg og stedtillæg.

Statens refusion til kommunerne var ret betragtelig, nemlig 1/5 af grundlønnen, hele alderstillægget, 4/5 af reguleringstillægget. Til vikarudgifter refunderedes 50%.

Lærernes pligtige timetal var stadig - som i 1814 - 36 ugentlige timer. Herfra gik evt. reduktion f.eks. for undervisning i hjælpeklasserne, for dansk i de 3 ældste klasser og for husgerning. Mange lærere havde overtimer, som honoreredes udover den faste løn. Ved skoleplansrevisionen i 1912 havde byrådet prøvet at få indføjet en bestemmelse om, at lærere med bopæl uden for Helsingør kommune ikke

kunne få overtimer (eller andre lønede hverv), men ministeriet kunne ikke acceptere dette⁷⁰.

Et særlig attraktivt hverv var undervisning i »kursusklasserne« i april-juni. Timerne blev lagt før eller efter de pågældende læreres andre timer.

Skolen - d.v.s. lærerne - var stadig under gejstligt tilsyn lige til 1933, da loven ændredes⁷¹, så præsterne ikke længere var fødte medlemmer af skolekommissionen. De gejstlige visitatser - undertiden kaldt »besøg« - fortsatte gennem 20'rne, den sidste nævnes i årsberetningen 1932. Efter 1933-loven fik sognepræsten ret til at føre tilsyn med kristendomsundervisningen.

Provst Trojel skrev om sit besøg i 1914⁷²:

»Den 14. maj besøgte jeg Helsingør Folkeskole. I det hele gaar Arbejdet under den nye, flinke Inspektør A.O. Andersen jævnt og godt. Skolen maa siges at staa paa et særdeles godt Trin, men den plages en Del af at miste de flinke Børn til Mellemskolen (gratis og kommunal).

Jeg besaa en ny Sløjdsal, som var fortræffelig, og hørte paa god Sangundervisning af Kantor Jacobsen, overværede Skriveundervisningen hos Lærer Palmak, som ved sin Metode synes at høste særdeles gode og forbavsende ensartede Resultater, Regnetime hos Vikar Th.I. Johansen (nu Timelærerinde), som er dygtig og tiltalende, do. hos Vikar Christensen, som synes at kunne egne sig til Ansættelse, do. hos kst. Lærer Bøgh (nu fast ansat), som ogsaa er flink, Danskundervisning hos Timelærer Møller-Hou, som ogsaa er værd at beholde, Religionsundervisning hos kst. Lærer Johs. Sørensen (nu fast ansat), som endnu er lidt uøvet i denne Undervisning, men nok bliver god.

Som Helhed en god og vel ledet Skole«.

Trojel kom igen i 1917 og 1919. Senere besøg foretoges i 1926 og endelig i 1932 af henholdsvis biskop H. Ostfeld og provst Johs. Petersen, Tikøb.

I 1915 havde skolen besøg af Undervisningsministeriets konsulent i folkeskolesager, professor N. A. Larsen. Endvidere fik skolerne hyppigt besøg af forsk. faginspektører i f.eks. sløjd, husgerning, sang og gymnastik.

Fra 1926 kom købstædernes skolevæsen til at sortere direkte under Undervisningsministeriet⁷³. Hidtil havde (amts-)skoledirektionen været medlem af ministeriet.

Flere og flere lærere efteruddannede sig gennem deltagelse i årskurser eller korte kurser på »Statens Lærershøjskole« i København. Også lokale instruktionskurser spillede en rolle, de kunne være arrangeret af en faginspektør eller af lærerforeningen, som f.eks. i 1927 afholdt et 3-dages kursus og 2 mindre kurser (med lokale instruktører)⁷⁴.

Kontakt til lærerne ved Hålsingborgs Folkskola var etableret allerede i 1908 med gensidige årlige besøg i de to byer⁷⁵. Undertiden gæstedes skolerne af kolleger fra udlandet, årsberetningerne nævner bl.a. Tjekkoslaviet, Norge, England, Belgien og Rusland (1918, nemlig 4 lærere - officerer - fra Horserødlejren).

Ved lærernes deltagelse i årskursus fritoges de for undervisning, og en vikar antoges. I 1918 bevilgede byrådet lærerinde frk. Haas 500 kr. i tilskud til deltagelse i årskursus »p.g.a. særlige Omstændigheder«⁷⁶. Det var altså ikke kutyme.

Lærerne var organiseret i »Helsingør Lærerforening«, som dannede en kreds under »Danmarks Lærerforening«. Lærerforeningen måtte som fagforening føre forhandlinger med de lokale myndigheder vedr. løn- og

arbejdsforhold.

Arbejdsløsheden blandt lærere var nu så alvorlig, at der på et møde på Lærershøjskolen rettedes skarpe angreb på lærernes overtimer, og der fremsattes krav om afskedigelse af lærerinder gift med lærere⁷⁷.

I 1924 kom en betydningsfuld ændring vedr. lærerrådernes stilling. Nu var skoleinspektøren ikke længere »født« formand, men rådet kunne selv vælge formand og fastsætte sin forretningsorden. Fra nu af etableredes tillige et fælleslærerråd omfattende alle kommunens lærerkræfter.

Ordningen skulle træde i kraft 1. april 1934, og valgenes udfald imødesås med spænding. Til formand for fælleslærerrådet valgtes viceinspektør Valdemar Sørensen, som tillige blev formand for lærerrådet ved Skolen i M. A. Skolen i Lundegade valgtes som sin første formand lærer P. J. Palmærk.

Der er næppe nogen skole, hvor lærerne - ofte de meget afholdte eller det modsatte - ikke får tillagt øgenavne af eleverne. Her skal ikke gives en udtømmende liste, men blot et citat fra den tidligere citerede Marienlyst-elev omkring 1928⁷⁸ omhandlende både nogle øgenavne og elevens indtryk af lærernes påklædning og optræden:

Eleverne kunne også finde på øgenavne til lærere og lærerinder. Det var »Mutter tg«, »Den lange Rasmussen«, »Mutter synd og dyden«, »Svinghullet«. Der var f.eks. en lærerinde med et kraftigt brystparti, som klassens mest uartige dreng kaldte for »Folkeskolens mælkeforsyning«.

Nogle af de ældste lærerinder var gammeldags klædt på med en lang, mørk nederdel, dertil et liv eller skjortebluse og en lang guldkæde 3-4 gange om halsen, hvortil var fastgjort et lille damegulddur, der blev opbevaret i skjortelommen eller nede i linningen af nederdelen. Andre

havde fastgjort uret indvendig i deres dametaske med en sikkerhedsnål. Men de kunne lære os dansk og andre fag, de gamle frøkener. Hvis vi i faget dansk kom til at sige »fordi at«, blev vi dunket i hovedet med »Barnets Sproglære« og fik at vide, at det hedder »fordi«, og så kom forklaringen. Vi tog aldrig fejl af »og« og »at«, som man nu ustandselig kan høre, vi fik det terpet ind.

Overlærer Laurits Pedersen (dengang lig med skoleinspektør) ved Skolen i Marienlyst Alle havde vist meget kontorarbejde at passe, så han havde ikke mange undervisningstimer. I dem yndede han at fortælle om det gamle Helsingør, som han var en stor kender af. Han fortalte om heksebrændinger, helsingørske færgemænd og købmænd samt om Bymuseet, som han ledede, og meget mere.

ALMENSKOLEN

Efter 1910-ordningen aftrappedes Almenkolens såkaldte »forberedelsesklasser«, i stedet voksede elevtallet i mellemskolen. Oversigt R viser antallet af overflyttede elever fra Folkeskolen.

Også udenbys elever fik plads i mellemskolen. For disse måtte der - i modsætning til Helsingør-børnene - betales skolepenge. I 1914 betales i forberedelsesklassen 6 kr., i mellemskolen 10 kr. og i real- og gymnasieklasserne 15 kr. - alt pr. måned. I 1917 - da forberedelsesklasserne var ophevet - var taksterne: 8 kr. i mellemskolen, højere klasser: 15 kr. I 1926 reguleredes skolepengene atter, nu betales 25 kr. i mellemskolen og 30 kr. i højere klasser.

Stadig flere udenbys elever - overvejende fra Tikøb kommune - søgte optagelse i skolen. I 1934 udarbejdede byrådet et forslag til en overenskomst med Tikøb⁷⁹. Det tiltrådtes af sognerådet og skulle være gældende foreløbig i 1934-37 (forlængedes siden

til 1946). Herefter skulle Tikøb refundere Helsingør kommune et beløb pr. elev svarende til gennemsnitsudgiften på skolen.

Nedenstående timefordeling viser de aktuelle timetal. I 1. og 2. mellem: drenge 33, piger 34 ug. timer, 3. mellem: 34 og 35 timer og 4. mellem 31 obligatoriske timer for begge køn, evt. mere p.g.a. valgfri fag.

PRIVATSKOLERNE

Kun fire af byens privatskoler overlevede 1910. O. Jespersens skole lukkede i 1924, den havde da omkring 70 elever. Fra 1924 var der kun Elisabeth Andersens skole og den katolske skole tilbage. Disse havde da (31. dec. 1924) henholdsvis 151 og 41 elever.

I 1914 søgte den katolske skole om et kommunalt tilskud, men det kunne ikke bevilges⁸⁰. Dyrtiden i forbindelse med krigen tvang skolerne til at sætte elevbetalingen op, men alligevel måtte kommunen flere gange støtte de to andre skoler økonomisk p.g.a. stigningen i lærerlønningerne. I 1918 ydedes 100 kr. til hver af de faste lærerinder ved de to skoler⁸¹, og 1918 og 1919 bevilgedes 5 kr. pr. elev som brænd-

	1. M.		2. M.		3. M.		4. M.		R.	1. B.		2. B.		3. B.	
	P	U	P	U	P	U	P	U		ns.	mn.	ns.	mn.	ns.	mn.
Religion	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1
Dansk	5	4	4	4	4	4	4	4	13	13	13	13	13	13	13
Tjælsk	5	5	4	4	4	4	4	4	5	2	5	2	5	2	5
Fysik									4	2	4	2	4	2	4
Fransk							(4)	(4)	3	3	3	3	3	3	3
Latin									6	4	4	4	4	4	4
Oldtidskundskab									3	2	2	2	2	2	2
Historie	4	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Geografi	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Naturhistorie	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Naturkundskab	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Naturfærg	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Regning og Matematik	3	5	6	6	6	6	6	4	2	6	2	6	2	6	2
Regning for Piger									(2)						
Geometri	1								(2)						
Regnskabsføring									(3)						
Skrivning	2	1	1	1	1	1	(2)	(2)							
Færdig	1	1	1	1	1	1	1	1							
Håndarbejde	2	2	2	2	2	2	2	2							
Lægesvejer	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4	4	4	4	4
Sang	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2

Almenskolen: timefordeling.

selstilskud. Det bemærkedes, at hjælpen var for indenbys elever⁸². Også i 1921 ydedes tilskud til de to skoler⁸³.

Vanskelighederne var åbenbart meget store, for 21. aug. 1919 søgte fru Elisabeth Jeppesen om kommune-garanti for et lån på 50.000 kr. Garantien bevilgedes, da det var i kommunens interesse, at hendes skole kunne fortsætte⁸⁴. Senere søgte fru Jeppesen om et yderligere tilskud på 4.000 kr. »under Hensyn til den for Skolen foreliggende Tvangssituation«. Pengene bevilgedes⁸⁵.

Kommunens interesse i - for en tid - at bevare privatskolerne findes udtrykt i magistratens indstilling til budgettet for 1922/23. Det anførtes heri bl.a., at man ikke kunne forsvare at unddrage privatskolerne kommunens tilskud, så længe kommunens skoler ikke kunne rumme de pågældende elever. Videre hed det: »Det kan dog ikke anses for nødvendigt, end ikke ønskeligt, vedvarende at opretholde to Privatskoler i Helsingør, hvorfor det foreslaas, at der gives Frk. Jespersens Skole en Frist paa 5 Aar til at afvikle, saaledes at sidste Kommunetilskud ydes denne Skole i 1927. ... Angaaende Elisabeth Andersens Skole foreslaas, at Tilskud ydes til denne Skole, saalænge nuværende Bestyrelse fortsætter Gerningen, dog ikke udover samme Aldersgrænse som foran nævnt...«⁸⁶.

Hermed var dødsdommen over de to skoler afsagt. Som nævnt gav Olga Jespersens Skole op i 1924, forinden søgte fru Jespersen om at få en kommunal pension - hun havde drevet skole i 26 år i Helsingør. Hun fik afslag: hun måtte kunne klare sig med

aldersrente (hun var 66½ år)⁸⁷. Nogle måneder senere søgte hun dog igen, og nu lykkedes det. »Efter Omstændighederne ydes Frk. J. en aarlig Understøttelse af 600 Kr.«. Lærerinde frk. Magnussen bevilgedes tillige 400 kr. årlig⁸⁸.

15. marts 1926 behandlede byrådet fru Jeppesens meddelelse om, at hun af økonomiske grunde ville nedlægge sin i 29 år drevne skole pr. 31. juli samme år. Byrådet bevilgede hende en pension på 1200 kr. årlig og 2 lærerinder hver 400 kr. årlig.

Arkil kommenterede lukningen i skolevæsenets årsberetning for 1926/27: »Det maa i mange Maader beklæ-

Overenskomst

mellem Helsingør Kommune og Tikøb--Hornbæk--Hellebæk Kommune angaaende Optagelse af Elever fra sidstnævnte Kommune i Helsingør Kommunes højere Almenskole:

1.

Mellem Helsingør Kommune og Tikøb--Hornbæk--Hellebæk Kommune træffes følgende Overenskomst for Skoleaarene 1934--35, 35--36 og 36--37.

2.

Helsingør Kommune forpligter sig for de i Punkt 1 nævnte 1 Aars Vedkommende til i Helsingør højere Almenskoles 1. Mellemskoleklasse at optage de Elever, hvis Forældre er bosiddende i Tikøb Kommune, som ønskes optagne i nævnte Klasse, og som opfylder de i gældende Lov og Anordninger stillede Betingelser for Optagelse, samt i det samme Tidsrum at optage Elever fra Tikøb Kommune i de højere Klasser. Irsaavidt Pladsforholdene tillader det.

3.

Tikøb--Hornbæk--Hellebæk Kommune forpligter sig til at refundere Helsingør Kommune for enhver Elev, der er optaget i Henhold til Punkt 2, den Sum, som udgør dennes gennemsnitlige Udgift pr. Elev i Helsingør højere Almenskole, beregnet efter Helsingør Kommunes Regnskab.

4.

For de Elevers Vedkommende, som i Henhold til denne Overenskomst optages i Helsingør højere Almenskole, kan Tikøb--Hornbæk--Hellebæk Kommune alkræve Forældrene en Skoleafgift, der dog ikke maa overstige den, der i Henhold til Skoleafgiftsloven alkræves i Statens Gymnasieskoler, henholdsvis i Mellemskoleklasserne, Realklassen og Gymnasieklasserne.

5.

Saaframt denne Overenskomst mellem de to nævnte Kommuner ikke forlænges udover det i Punkt 1 angivne Tidsrum, bevarer de Elever, der allerede er optagne i Skolen, Retten til at fortsætte deres Skolegang paa de i Punkterne 3 og 4 nævnte Betingelser.

NB Overenskomsten gælder vedvarende

ges ogsaa fra den offentlige Skoles Side, at der ikke i Byen findes en Privatskole, hvor Forældre, som af en eller anden Grund ikke ønsker deres Børn i Kommunens Skole, kunde anbringe dem. Den kommunale skole har hverken Æren eller Ansvar for, at den nu er Byens eneste; Forholdene har ført det med sig....«

Den katolske skole fortsatte med sine relativt få elever - højst 40-50 - som byens eneste private skole til lukningen i 1951.

6. FOLKESKOLEN I EN ROLIG UDVIKLING (1938-47)

I tiden efter 1937 skulle den danske folkeskoles struktur ændres gennemgribende efter vedtagelse af »Lov om Folkeskolen af 18. maj 1937«, men loven kom ikke til at bevirke de store ændringer i skoleforholdene fra 1. april 1938, som var den officielle ikrafttrædelsesdato. På grund af krigen med mangel på både penge og materialer gennemførtes fornyelsen af skolestrukturen m.v. først i efterkrigsårene.

Nye bestemmelser vedr. undervisningspligtens indtræden og ophør samt om skoleforsømmelser trådte dog i kraft straks. Ligeledes gennemførtes princippet om, at alle undervisningsmidler skulle stilles gratis til rådighed for eleverne (fra august 1943 gennemførtes dette også for alle elever i Almenskolen).

Loven havde to hovedformål: 1) skoleforholdene på landet skulle tilnærmes byernes, og 2) skolestrukturen skulle ændres, så den del af skolen, der ikke sigtede mod mellemskoleleksamnen, blev mere attraktiv. Først

med den nye skoleplan i 1948 ændredes Helsingør-skolerne, så den eksamensfri mellemskole oprettedes.

Efter loven skulle kommunerne, »hvis Forholdene tillader det«, etablere specialundervisning for de elever, som ikke kunne følge den alm. undervisning. Ved oprettelsen af hjælpeklasserne allerede i 1910 var Helsingør forud på dette område.

For Helsingørs vedkommende indvarslede tiden omkring 1937/38 alligevel en ny epoke for folkeskolen - aldrig er der sket så mange og så vigtige personaleændringer i skolens historie som i 1937 og 1938: afsked med 10 lærerkræfter samt lederne på begge skoler og væsnets øverste chef, yderligere foretoges konstitutioner, nyansættelser og forfremmelser i endnu større omfang. Hertil kom endvidere ansættelse af skolelæge, og endelig skiftede skolekommissionen formand for første gang i 15 år.

SKOLEBYGNINGER M.V.

Helsingør Folkeskoles fysiske rammer ændredes kun i ringe grad i dette ti-år, selv om udviklingen krævede flere lokaler, navnlig faglokaler, som kun kunne skabes ved at inddrage alm. klasselokaler. Disse blev efterhånden stærkt udnyttet, idet stadig flere klasser måtte dele lokale (at 1. og 2. klasserne delte et lokale regnedes for normalt, takket være deres beskedne timetal kunne deres skoletid holdes inden for kl. 8-16 - dog med enkelte vandretimer). De ældre klasser måtte efterhånden også dele lokale, f.eks. 3 klasser i 2 lokaler med deraf følgende vandretimer.

Allerede i 1932 - i forbindelse med byrådsdebatten om opførelse af de nye gymnastiksale - anførte skoleudvalget i sin indstilling⁸⁹ bl.a.: »... hertil kommer, at det stigende Børnetal tillige bevirker, at der heller ikke er Klasseværelser tilstrækkelige til den alm. Undervisning det uheldige og uholdbare heri behøver næppe nærmere Paavisning«.

En beskeden udvidelsesmulighed fandtes i skoleinspektørboligen i Lundegade, da den fra november 1937 stod ubenyttet, idet inspektør Axel Broch fik tilladelse til at give afkald på tjenestebolig. Skolekommissionen foreslog i byrådet indretning af bl.a. læsestue og fysiklokale i den ledige bygning - anslået udgift: ca. 32.000 kr.⁹⁰. Ved budgetbehandlingen i byrådet stillede det radikale skolekommissionsmedlem, direktør Knud Klem, forslaget som ændringsforslag og udtalte bl.a.: »Det hævner sig, at Socialdemokratiet i saa mange Aar har savnet Initiativ til at følge med i Udviklingen, og at man i saa høj Grad har hygget sig med det fra Fædrene nedarvede det forekommer mig at være beskæmmende, at f.Eks. smaa vestjyske Byer er langt forud for Helsingør«. Videre hed det: »Skolekommissionen har også haft nogle foreløbige Overvejelser angaaende især Folkeskolens udvikling med Indretning af en ny Skolebygning. Jeg ved, at disse Tanker har fremkaldt store modsætninger indenfor Flertalsgruppen med stærke Udtalelser om, at der ikke kommer nogen Skolebygning, før det overhovedet ikke kan udsættes længe«⁹¹.

Ved den endelige vedtagelse af

Sidste skoledag for skoleinspektør Chr. Hansen efter 41 års virke på Skolen i Marienlyst Alle.

budgettet 1939/40 forkastedes forslaget med 15 stemmer mod⁹².

Den støtte som sagen evt. kunne have fået i flertalsgruppen, var forsvundet brat 29. april 1938, da skolekommissionens formand, redaktør og folketingsmand J.P. Larsen pludselig afgik ved døden. Han havde været medlem af kommissionen fra 1917 og dens formand siden 1923. I en nekrolog hed det bl.a.: »Naar Skolen kaldte paa ham, var han altid rede, den stod hans Hjerter nær, og han fulgte dens Arbejde med aldrig svigtende Interesse. ... Med ungdommeligt arbejdsmod glædede han sig til at tage fat paa alle de Problemer, som den nye Skolelov stillede Helsingør Skolevæsen overfor«⁹³.

Efter krigsudbrudet i 1939 var evt. muligheder for nybyggeri til skolerne skudt ud i det uviste. Elevtallet i Folkeskolen holdt sig heldigvis ret konstant - se oversigt S.

Medvirkende hertil var, at der hvert år oversendtes elever svarende til 2-3 klasser til eksamensmellemskolen på Almenskolen (Oversigt R). Herved blev pladsproblemet efterhånden alvorligt for denne skole, der også modtog et stigende antal elever fra Tikøb kommune. I 1944, da de udenbys elever udgjorde omkring 25% af skolens elevantal, og dette var stadig stigende, drøftedes på Tikøbs foranledning muligheden for at bygge en fælles højere Almenskole for de to kommuner⁹⁴. Planen realiseredes ikke, i stedet vedtog byrådet at opsiges overenskomsten, så der fra 1946 kun skulle optages elever fra Helsingør i 1. mellem⁹⁵. Skolens voksende elevtal og udviklingen i antallet udenbys elever fremgår af oversigt S.

Toiletforholdene i bygn. I og II på Skolen i Lundegade gav i 1941 anledning til, at stadsingeniøren af magistraten blev anmodet om at fremkomme med en erklæring herom. Det hed heri om toiletterne, »at disse var og allerede i lang Tid har været i en saadan Tilstand, at de maa siges at være ganske uforsvarlige. Af 22 Toiletter er 7 aflukkede, fordi Klosetkummerne er sprængt. Hele Toiletordningen paa de to nævnte Skolebygninger er i allerhøjeste Grad utidssvarende«⁹⁶.

Herefter foresloges at omdanne inspektørboligen til toiletanstalt, omkostningen ansloges til 20.000 kr. Skolekommissionen accepterede, mens lærerrådet enstemmigt fraråde-

de, dels ønskede lærerne undervisningslokaler etableret midlertidigt, og dels påpegedes det pædagogisk uheldige i at blande de to bygningers elever. - Byrådet vedtog at indrette toiletterne⁹⁷.

I bygn. IV på Skolen i Marienlyst Alle foretoges en del mindre ændringer for at skaffe plads til skolelægeinstitutionen (1937) og skoletandklinikken (1944).

Som tidligere omtalt var gymnastiklokalerne bragt i orden med opførelsen af de to sale ved Skolen i Marienlyst Alle og modernisering af salene ved Skolen i Lundegade. Blot savnedes en idrætsplads nær ved skolerne. Almenskolens plads ved Mads Holmsvej var i begyndelsen af 1943 blevet udvidet og forbedret for ca. 65.000 kr. (heraf ydede staten som beskæftigelsesforanstaltning ca. 38.000 kr.)⁹⁸, men den optoges fuldt ud af Almenskolens egne elever. Folkeskolerne måtte altså stadig klare sig med banerne ved Ndr. Strandvej, men tit blev det p.g.a. afstanden kun til lidt boldspil på skolens asfalterede legeplads.

For at kunne opfylde 1937-lovens krav henstillede skolekommissionen i slutningen af 1943 til byrådet at undersøge muligheden for køb af fhv. møller Wiibroes arealer ved Møllebakken. Her kunne anlægges både idrætsplads og skolehaver⁹⁹. Det lykkedes at erhverve arealet for 55.000 kr. til overtagelse 1. okt. 1944¹⁰⁰. Den 11. sep. 1947 kunne de to skolers elever tage det ca. 10.000 m² store anlæg i brug, idet der afholdtes en festlig idrætskonkurrence mellem skolerne. Et stort savn var nu afhjulpet. Skolehaverne talte man ikke mere om.

UNDERVISNINGEN

Skoleopbygningen bestod som hidtil af en 4-årig grundskole + en 3-årig hovedskole for de elever, som ikke oversendtes til eksamensmellemkolen på Almenskolen - langt de fleste uden optagelsesprøve (oversigt R).

Nye regler om undervisningspligtens indtræden og ophør blev sat i kraft fra 1938. Herefter skulle børn, der var fyldt 7 år inden 1. april undervises, men børn der var fyldt 6 år skulle optages, hvis forældrene ønskede det. De enkelte kommuner kunne dispensere, så datoen blev 1. juli. Herved opnåede disse børn at kunne udskrives 1. april i det år, de fyldte 14 år (selv om de altså ikke - som krævet i loven - var fyldt 14 år ved udskrivningen). Dispensationsretten benyttedes i Helsingør Folkeskole.

Også reglerne om forsømmelser ændredes fra 1938. Det fastsloges, at ansvaret for børns undervisning har den, til hvis husstand barnet hører. Pligt til at søge folkeskolen har ethvert barn, der ikke på anden måde får en undervisning, der har samme omfang som folkeskolens. Mulktbeløbene blev ført a'jour, nemlig til 1 kr. pr. dag, i gentagelsestilfælde 3 kr. pr. dag.

En vigtig nyskabelse var lovens §57, hvorefter intet barn måtte have erhvervsmæssigt (d.v.s. lønnet) arbejde forud for skoletiden. Overtrådtes forbudet, kunne sagen oversendes til politiet. Forhold af denne art opdagedes af og til, men skolens henvendelse til arbejdsgiveren med trussel om politianmeldelse klarede altid problemet!

Elevernes skolefrihed for at deltage i konfirmationsforberedelse blev efter

en forhandling med byens præster i 1938 ordnet, så drenge og piger kunne gå på samme hold, og således at Almenskolens elever + elever i enkelte folkeskoleklasser mødte kl. 8-9, mens de øvrige elever mødte kl. 9-10. Herved begrænsedes »præstegangen« til kun at gribe ind i de enkelte klassers timeplan 2 timer om ugen. Man kom med denne ordning et ministerielt cirkulære i forkøbet. Det kom 10. sep. 1940.

Den altid standende debat om disciplinen i skolen blev særlig heftig omkring 1937 og de følgende år. Undervisningsminister Jørgen Jørgensen udtalte i et radioforedrag, at skolen måtte have den nødhjælp, som legemlig afstraffelse er¹⁰¹. Kort efter måtte ministeriet udsende »Bekendtgørelse om Forholdsregler til Opretholdelse af god Orden i Folkeskolen«¹⁰². Bestemmelserne fik gyldighed i næsten 30 år. I stk. 4 hedder det: »Tilsidesætter Børnene deres Pligt til Lydighed, Høflighed og Flid, sker der Brud paa Skolens Orden eller udviser et Barn utilbørlig Adfærd overfor de andre Børn, kan, naar Formaninger og Irettesættelse viser sig frugtesløse, Eftersidning eller under særlige Omstændigheder legemlig Revselse anvendes«. Om dette sidste - pinlige - punkt hedder det i stk. 6: »Legemlig Revselse må kun anvendes overfor Børn, der viser raa og hensynsløs Optræden overfor Kammerater. Som legemlig Revselse maa kun anvendes Slag - ikke over 3 - med et tyndt Spanskrør paa Sædet udenpaa Tøjet. Straffen skal tildeles med Besindighed og Alvor og saavidt muligt umiddelbart efter Forseelsen«.

I pkt. 7 anføres muligheden for - hvis alt andet glipper - at indbringe sagen for Børneværnet.

Det kan bemærkes, at på de lokale folkeskoler fandtes ved kontoret en protokol, hvori eftersidninger skulle indføres med oplysning om årsagen og lærerens signatur. I det omfang disse protokoller endnu er bevaret, kan de give et varieret billede af mangeartede problemer i skolen...

Folkeskolerne i Helsingør fik i 1941 et nyt ordensreglement, som i 15 punkter giver retningslinier for ordenen både på gaden, i klassen og på legepladsen. Pkt. 8 om leg: »Paa Legepladsen er al sømmelig Leg tilladt, men farlig og støjende Leg, der kan foraarsage Skade paa Bygninger, Inventar o.l. eller paa Børnenes Tøj, er forbudt. Knive maa ikke tages frem paa Legepladsen. Kasten med Snebolde, Cykelkørsel og Spil om eller Handel med Penge er forbudt. Toilet-rummene maa ikke anvendes til Leg«.

Ordensreglerne omtaler ikke alene, at man ikke må møde for sent, men også (pkt. 2): »De Elever, hvis Skoletid begynder senere end Kl. 8, bør ikke møde før i det Frikvarter, der gaar forud for deres første Time«. Bestemmelsen var umulig at overholde, den må ses som et udtryk for, at der kun var tilsyn med eleverne på legepladserne i frikvartererne.

I dårligt vejr havde eleverne i mange år mulighed for ophold i skolens kældre, men leg var ikke tilladt fastsloges i ordensreglementet i 1911. I reglementet af 1941 nævnes kældrene ikke, nu var børnene henvist til de udendørs læskure.

I undervisningen var klasseunder-

visning stadig næsten enerådende i de fleste fag. I regning trængte dog et nyt system »Individuel Regning« langsomt frem, men de timedelte regnebøger lod sig vanskeligt slå ud. Efter undervisningsplanens bogliste var det siden 1921 påbudt at anvende Pedersen & Røttings regnebog og i dansk den noget antikverede »Schneekloths ABC« i 1. klasse og »Børnenes Læsebog« i 2.-7. klasse. Efterhånden fik man et friere forhold til den obligatoriske bogliste, så nyere lærebøger indførtes i flere fag.

Som et vigtigt supplement til lærebøgerne anskaffedes såkaldte »klasse-sæt« af egnede håndbøger, f.eks. »Faglig Læsning«, »Foregangsmænd« og geografiske og historiske fremstillinger. En læsestue savnede skolerne stadig, skolebibliotekerne benyttedes dog flittigt til hjemlån af navnlig skønlitterære bøger, men også faglitteratur. Hjemlånet pr. låner lå ret konstant gennem hele perioden, nemlig gennemsnitlig 25-30 bøger årlig pr. låner på begge skoler. Bogbestanden var hvert sted omkring 2.000 bind i årene fra 1939 til 1946.

Af audiovisuelle hjælpemidler var det lysbillederne, der spillede en rolle, især i geografiundervisningen. Skolerne fik efterhånden opbygget en samling glasbilleder til brug i diaskop, men også episkop anvendtes. Dette sidste krævede absolut mørklægning, men havde den fordel at kunne vise postkort, fotos og udklip af diverse rejsebrochurer o.lign. Filmapparater havde skolerne endnu ikke - de kom først i 50'erne - men af og til lejede skolen en af biograferne til forevisning af en særlig egnet film, f.eks.

Elevarbejderne beundres af kammerater og forældre ved den årlige udstilling.

»Kongefilmen«, »Stanley og Livingstone«, »Oldtidsfilmen« m.fl.

Fagene naturhistorie (biologi) og naturlære (fysik/kemi) havde de bedste forhold på Skolen i Marienlyst Alle, der rådede over en »naturfagsklasse« med amfiteatralsk bænkeopstilling og de nødvendige samlinger lige ved hånden. Iøvrigt rummede samlingen en del meget smukke fysikapparater fremstillet af overlærer R.Fr. Rasmussen. (Desværre gik de fleste tabt ved bygningens brand i 1967). På Skolen i Lundegade havde man materialerne til disse fag stående i (utætte) skabe på begge bygninger, lærerne måtte altså medbringe de

nødvendige apparater og præparater til klassens eget lokale, som på daværende tidspunkt ikke engang havde en stikkontakt, langt mindre vand og vask. Navnlig naturlære led under denne uheldige ordning og blev til »Kridt-fysik«.

Vedrørende sang hed det i undervisningsplanen, at der i 5.-7. klasse skulle afsættes 1 ugentlig time til sammensang (korsang). Efterhånden som børnetallet steg, blev det en stor forsamling at holde styr på i en gymnastiksal, selv om 2 lærere blev sat på opgaven. Udbyttet af timen svarede ikke til indsatsen.

Tegneundervisningen var stadig minutiøs gengivelse af plane figurer i 3.-4. klasse, i de ældre klasser tegning af diverse rummodeller af træ. De ældste trin havde efter undervisnings-

planen mulighed for tegning af »Brugsgenstande, udstoppede Dyr og lign.«.

Sløjdundervisningen startede allerede i 2. klasse og fortsatte i 3. og 4. klasse som »Småsløjd«, d.v.s. fremstilling af modeller i ler, papir og pap. Fra 5. klasse gik man over til den mere attraktive træsløjd, hvor der fortrinsvis lavedes mindre ting, der ikke krævede så meget træ, f.eks. småhylder, tebakker, blomsterpinde, amagerhylder m.m. Særlig spændende var de modeller af skibe, som undertiden fremstilledes på ældste trin.

Parallelt med drengenes sløjdtimer lå håndgerningstimerne for pigerne. Op til 6. klasse indøvedes syning og strikning og fra 6. klasse endvidere maskinsyning med håndmaskiner. Fra fremstilling af grydelapper og en sypose fortsattes med forklæde, hals-tørklæde, vanter og senere strømper, skørter og bluser. De færdige arbejder opbevarede på skolen - ligesom tegninger og drengenes sløjdarbejder - for ved skoleårets slutning at kunne fremlægges ved udstillingen.

Et særligt attraktivt fag var pigernes husgerning. I læseplanen hed det om målet for undervisningen, at det var »at vænne Børnene til Orden, Huslighed og Sparsommelighed« samt »at lære dem Brugen af de Redskaber, der daglig anvendes i ethvert Hjem, og give dem nogen Kendskab til Madlavning«. Mange drenge blev temmelig misundelige på pigerne, når der f.eks. stegtes bøv i kældrene på bygn. II og IV, og duften bredte sig op i bygningen.

For at drengene kunne beskæftiges i et tilsvarende timetal, mens pigerne

havde husgerning, var 3 ug. timer afsat til »naturlære-regning for drenge«. Timerne benyttedes til geometri, aritmetik og navnlig supplerende fysik og evt. kemi.

Undervisning i fremmedsprog, nemlig engelsk (fra 5. klasse) og tysk (fra 6. klasse) fik kun eleverne i de »udvidede klasser«. De nødvendige timer skaffedes ved beskæring af dansk- og regnetimerne.

Udfoldelsesmulighederne i faget »Legemsøvelser« blev betydelig forbedret, da de nye gymnastiksale ved Skolen i Marienlyst Alle kom til, og de ældre sale ved Skolen i Lundegade moderniseredes, men idræt og boldspil var det småt med, indtil - som nævnt - sportspladsen ved Møllebakken blev taget i brug i 1947. Herefter var det slut med de tidsrøvende vandringer til sportspladsen ved Ndr. Strandvej. Svømmeundervisningen led også under tidspresset, når der kun var en gymnastiktime + de to frikvarterer. For at give eleverne virkelig mulighed for at lære at svømme tilbød kommunen gratis frivillig svømmeundervisning i sommerferien. Feriesvømningen, der foregik på svømmestadion i Nordhavnen, var meget populær, og hundreder af elever fra 4. klasse og opefter fik herigenem aflagt svømmeprøver - se oversigt U. Som det fremgår heraf svandt antallet af ikke-svømmere ind til det halve eller mindre.

Fra 1944 opstod en helt ny og spændende undervisningsmulighed, nemlig lejrskole for de ældste elever, idet Frederiksborg Amts Sparekasse som en gave til amtets ungdom havde opført en meget velindrettet lejrskole-

Skolepatruljerne klarer det ansvarsfulde job med bravour - her på hjørnet af Lundegade/Kongensgade i 1963.

bygning i Store Havelse ved Roskilde fjord. De følgende år var 1 eller 2 hold fra hver skole afsted i en uge. Det var en stor oplevelse at komme ud og se landbrug, skovdrift, virksomheder af forsk. art (mejeri, krudtværk m.m.) og bagefter i ord og tegninger udforme rapporter om emnerne. Også studier i naturen var oplagte emner. Aftnerne om pejsen var i reglen både muntre og stemningsfulde med improviseret underholdning af både elever og lærere, og der blev sunget og leet, til det blev tid til at gå til køjs. Den første nat kunne det knibe med at falde til ro, de følgende nætter gjorde en naturlig træthed sig gældende. I lø-

bet af opholdet fik elever og lærere kendskab til helt nye talenter hos hinanden. Lejrskoleopholdet blev for det meste en skoleoplevelse, som virkelig rystede en klasse sammen og blev en meget positiv skoleerindring.

Lejrskolerne fortsatte de følgende år (til 1951), hvor hver skole fik tildelt en uges ophold. Sparekassen stillede både bygning og økonomi til rådighed vederlagsfrit.

Et enkelt lokalt virksomhedsbesøg fandt sted i 1946, da værftet inviterede drengene fra 7. og 8. klasserne til besøg i maskinværkstedet og støberiet. Man håbede på denne måde at kunne øge tilgangen af lærlinge til værftet.

Et særligt indslag i den daglige undervisning i 8. klasserne kom til i 1946, da der blev truffet aftale med Hålsingborgs Folkskola om udveks-

ling af lærere nogle gange i årets løb. I de to nabobyer hørte eleverne om udvalgte emner (historie, folkeliv og digtning) i det andet land på henholdsvis svensk eller dansk. I tilknytning hertil foretoges fælles ekskursioner til seværdigheder på begge sider af Sundet for de pågældende elever. Særlig populær og spændende var turen til Höganäs med besøg i minerne.

Ved skoleårets slutning afholdtes den årlige »eksamen«, d.v.s. årsprøven, i sidste halvdel af marts. Forældrene og andre interesserede blev indbudt til at høre på i de mundtlige fag. Fra at være en slags overhøring med karaktergivning under medvirken af både faglærer og »censor« (en kollega) gik man efterhånden over til »forældredage«, hvor der blev undervist i udvalgte fag til orientering for forældrene. Det var navnlig i de yngste klasser, der var fyldigt fremmøde af forældre. Også en gymnastikopvisning var i mange år på programmet, men ophørte under krigen.

Særlig populær var udstillingen i gymnastiksalene af årets elevarbejder i håndgerning, sløjd og tegning. Der var i reglen trængsel af elever og forældre den eftermiddag, og det kunne være svært for de tilsynsførende at holde kontrol med de spændende udstillingsgenstande. Mange tårer blev udgydt, når elever - små eller store - ikke fik deres effekter efter udstillingen.

Skoleåret sluttede med en afslutningshøjtidelighed, hvor eleverne samledes i de pyntede gymnastiksale, de ældste for at få deres afgangsbeviser og skoleinspektørens råd med på vejen ud i livet, mens de yngre fik be-

sked om oprykning til ny klasse. For de elever, der stilede mod eksamensmellemskolen, blev spændingen udløst: overgang med vidnesbyrd eller krav om optagelsesprøve. Ved afslutningen overrakte kommunens bog-gaver til flinke elever, nemlig en pige og en dreng i hver afgangsklasse. Svenske bøger fra foreningen Norden uddeltes i nogle år af Hälsingborgs skoledirektør. Endvidere uddeltes legatportioner fra de legater, som var stillet til skolens rådighed: Lærerinde, Frk. Anna Christensens Mindelegat, Det Bendixenske Legat, Det Wilman-ske Legat og endelig Gamle Borger-skoledrenges Legat (kun til drenge!).

Skolefester og udflugter m.m. live-de op i hverdagen i reglen i efteråret og i forbindelse med fastelavn. Foruden skolebal var der forsk. underholdning: konkurrencer, sceneoptræden, traktement (ofte sodavand foræret af Wiibroe, eller varm chokolade) og undertiden en film. Ved skoleballet på Skolen i Lundegade i 1938 nævnes, at »Lærerne Th. Ratner og Jørgensen viste en række livlige Skygebilleder«¹⁰³.

I juni holdtes sommerferieafslutningen.

Her blev sunget og festet, og der uddeltes svømmekort til de elever, der ønskede sommerferiesvømning, og endelig modtog mange elever den ønskede »feriebillet«, d.v.s. gratis togrejse tur/retur i ferien til en ønsket station. Omkring 1/3 af eleverne fik en frirejse, ofte til fjerne stationer (billetter til København m.v. udstedtes ikke). I 1945 bevirkede de usikre forhold en kraftig nedgang i rejserne (6% af eleverne fik).

Småsløjd i taglokalet på bygning V, 1930.

Andre festlige indslag i skolehverdagen var højtideligholdelse af store begivenheder, eksempelvis i 1938 150-årsdagen for Stavnsbåndets ophævelse og samme år en omfattende festlighed, hvor 500 danske elever modtog et lignende antal svenske kammerater og sammen festede på Kronborg og Sommariva i anledning af 100-året for overrækkelsen af et smukt drikkehorn til Helsingør fra halsingborgske borgere.

Udflugter for enkelte klasser eller et eller flere klassetrins elever hørte også til skolens liv. I reglen foretoges turene med tog - undertiden lejedes et særtog, f.eks. til Dyrehaven. Oftest

gik turen til København med Zoo, museer og Tivoli, eller til Frederiksborg og Fredensborg. Undertiden gæstede en eller flere klasser store udstillinger i København, bl.a. et par store sundhedsudstillinger i Forum. Enkelte klasser tog en aften i Det kgl. Teater eller på Skolescenen. Inden lejrskoletraditionen slog rigtig igennem, foretog enkelte af de ældste klasser 8-dages studieture. Sønderjylland og Bornholm var de foretrukne rejsemål.

Helt speciel var en indbydelse, som Folkeskolen modtog via Undervisningsministeriet i 1947 om at sende 25 elever med 4 lærere til et stort stævne i Portsmouth med sang og folkedans. 16 drenge og 9 piger udvalgte fra 7. og 8. klasserne, og de fik et par uforlignelige uger i England. Senere på

året kom der engelsk genbesøg, hvor engelske elever og lærere indkvarteredes i Helsingør-hjem.

EKSAMENSMELLEMSKOLEN

Overgangen efter 4. klasse (evt. 5.) til eksamensmellemskolen på Almenskolen skete for langt de fleste elever - næsten 90% - uden prøve, altså med folkeskolens vidnesbyrd (oversigt R). Efter 3 måneder i »kursusklassen« startede eleverne efter sommerferien på Almenskolen.

Det blev af mange beklaget, at der ikke fandtes eksamensklasser ved folkeskolerne, så de boglige elever ikke kunne føres videre uden skole- og lærerskift i lighed med, hvad der var tilfældet i de fleste købstæder. Skolemyndighederne ønskede ikke forandring, bl.a. frygtede man »det sociale problem«, d.v.s. at der ville blive en »fin« og en mindre fin mellemskole. Disse bekymringer viste sig senere (1957) ubegrundede.

Ved overgangen til eksamensmellemskolen skulle forældrene afgive erklæring om, at de agtede at lade børnene gennemgå alle 4 klasser. Bestemmelsen overholdtes ikke strengt, efter ansøgning tillodes i reglen udmeldelse, ofte efter 3. mellem, når undervisningspligten ophørte.

For at udvide og afrunde skolegangen for de elever, som ikke kom i mellemskolen, vedtog byrådet i 1944 efter forslag fra fælleslærerrådet en ændring i skoleplanen, så der kunne oprettes frivillige 8. klasser¹⁰⁴.

Af praktiske grunde havde man allerede fra 1. april samme år startet 2 sådanne klasser, en ved hver af skolerne. I april 1946 var der elever til 3

klasser.

HJÆLPEKLASSER OG ORDBLINDEUNDERVISNING

Igennem hele perioden undervistes i hjælpeklasserne de børn, som ikke magtede at følge den almindelige undervisning. Der var 1 klasse på hvert trin fra 2. til 7. klasse. Klasserne fordeltes på de to skoler.

I læseplanen for disse klasser hed det siden 1921: »Hjælpeklasserne undervises om muligt særskilt i Gymnastik og Sløjd«. Denne ideelle fordring kneb det efterhånden med at opfylde af skemamæssige årsager p.g.a. lokallemangelen, så det blev snarere reglen, at de få piger og drenge fra en hjælpeklasse kobledes på 1 (undertiden 2) normalklassers hold i disse fag. Det samme skete tit i håndgerning og husgerning.

Man var efterhånden blevet opmærksom på, at nogle elever - selv om de var normalt begavet - havde store vanskeligheder ved at læse og stave. På skolekommissionens foranledning foretoges i februar 1945 en undersøgelse af alle de elever, som formodedes at være ordblinde. Undersøgelsen foretoges af forstanderinde Edith Norrie, København, og viste, at 56 elever (ca. 3½% af folkeskolens elever) burde have en særlig tilrettelagt undervisning, f.eks. som ekstraundervisning individuelt eller på hold.

Ordblindeundervisning startedes, så snart 2 lærerinder havde gennemgået et specielt kursus på Ordblindeinstituttet hos frk. Norrie. Eleverne undervistes på små hold i 3 timer om ugen, og resultaterne var ofte forbløffende gode.

*Fastelavnsfest for de mindste - en fast tradition.
Man venter på at slå »katten aftønden«.*

SKOLELÆGE- OG TANDLÆGEORDNING

Spørgsmålet om oprettelse af skolelægeordning nævnedes første gang i skoleplanen i 1912, hvor det om skolelægehed, at »en saadan ansættes efter nærmere Bestemmelse«. Den følgende skoleplan i 1922 fik en løfteparagraf, både om læge- og tandlægeordning: »Ved det kommunale Skolevæsen ansættes fra det Tidspunkt, Byrådet nærmere maatte fastsætte, en Skolelæge og en Tandlæge«.

Skolelægen kom fra 1. april 1937 -

foreløbig som et forsøg over 2 år, derefter gjort permanent (og fra 1. april 1947 lovsikret)¹⁰⁵. Foruden kredslæge Boertmann ansattes en skolesygeplejerske, fru Sparre-Ulrich, og på bygning IV skaffedes et lokale, som blev udstyret for godt 3.000 kr. Af skolelægens beretning for det første år fremgår, at der var 3.189 »konsultationer« spændende fra sår og udslæt til utøj. Også intelligensmålinger foretoges (20 børn), når det var ønskeligt af hensyn til oversidning eller placering i hjælpeklasse. Hos de 255 elever fra 1. klasserne fandtes dårlige tænder hos de 163 - et incitament for indførelse af skoletandpleje.

Den kom i december 1944. Klinikken fik lokale ved siden af skolelæ-

gens, og tandlæge Agnete Nørlyng ansattes som chef. På grund af besættelsen kom den først rigtig i gang i oktober 1945. I halvåret herefter fik 532 børn foretaget knap 1.500 behandlinger. 7 elever havde fejlfri tænder!

LÆRERNE

De mange personskift der skete omkring 1937 og 1938 indledtes, da skoleinspektør A.O. Arkil tog sin afsked 30. okt. 1937 efter at have ledet skolevæsenet i 25 år. Lærerforeningen arrangerede afskedsfesten, hvor Arkil blev hyldet som den interesserede og samvittighedsfulde leder, der nu kunne se tilbage på en lang og krævende livsgerning i Helsingør Folkeskoles tjeneste.

Fra 1. november 1937 til 1. april 1938 var overlærer Laurits Pedersen konstitueret som skoleinspektør, mens viceinspektør Laurits Jensen ledede Skolen i Lundegade.

Den 22. marts 1938 forelå udnævnelsen af lærer Axel Broch til skoleinspektør og overlærer. Ved årsafslutningen 31. marts var den store gymnastiksal på Skolen i Lundegade fyldt til trængsel af elever og pårørende, lærere fra begge skoler samt skolekommissionsmedlemmer. Kommissionens formand, J.P. Larsen, tolkede en tak for deres indsats i skolens tjeneste til de lærere, der nu forlod skolen. Herefter blev de nye kræfter budt velkommen, specielt skolevæsenets nye chef. Taleren betonede, at det var et vanskeligt hverv - ikke så meget m.h.t. det undervisningsmæssige, men den nye skolelov ville kræve meget. Støtte fra skolemyndighederne skulle ikke komme til at mangle.

Laurits Pedersen omtalte de 12 lærere, der nu »gik« og de 22 avancerede. Året har været det mest forvirrede i de 42 år, jeg har virket her. - Til de nyansatte lærere sagde han bl.a.: »Glem aldrig, at et Barn ikke er et Kar, der skal fyldes, men en Gnist, der skal tændes«. - Broch blev ønsket til lykke med posten, til lykke til skolen, forældrene og autoriteterne med dette valg.

Herefter fik Broch ordet og udtalte sig bl.a. om fornyelsen i skolen, som ville stille store krav - ikke mindst til kontakten mellem hjem og skole. Til slut ønskede den nye inspektør, at medarbejderne og han måtte få lykke til at skabe en skole med glade og trygge børn, og hvor hvert barn allerede efter den første skoledag må føle, at han eller hun har noget at sige tak for¹⁰⁶.

Laurits Jensen sluttede talerrækken ved på lærernes vegne at byde den nye inspektør og overlærer velkommen. Man håber og tror på et udmærket samarbejde.

Herefter kunne børnenes afslutning begynde.

Kun en måned efter tog skolevæsenet afsked med Laurits Pedersen, der i 42 år havde virket i Helsingør både som skolemand og videnskabsmand. Han havde arbejdet ihærdigt, dels gennem sin indsats i lærerrådet, dels som skoleleder og yderligere var han aktiv for folkeoplysningen og stiftede 1898 Helsingør Foredragsforening, og han fik Helsingør Aftenskole til at live op under sin ledelse. Endelig var han særdeles aktiv som byhistoriker - bl.a. »Helsingør i Sundtoldstiden« (1926) er et imponerende vidnesbyrd herom.

Skolen mistede med ham en særpræget og varmhjertet personlighed. Personalets hengivenhed kom stærkt til orde ved en festlighed på Skolen i Marienlyst Alle. Hans ønske om at gå i stilhed gik i nogen grad i opfyldelse, for aftenen før var skolekommissionens formand, redaktør J.P. Larsen afgået ved døden, så afskedshøjtideligheden fik derfor en stille og alvorlig karakter.

Ny leder af Skolen i Marienlyst Alle blev viceinspektør Valdemar Sørensen. Som ny viceinspektør udnævntes lærer Christian Hansen.

Skolekommissionens ny formand blev værftsarbejder Alfred Andersen, som i 1943 afløstes af direktør Knud Klem, som ledede kommissionen til 1946, da borgmester Sigurd Schytz overtog hvervet.

Folkeskolens medarbejderstab bestod pr. 1. april 1937 af 63 lærerkræfter foruden skolebetjente, rengøringspersonale og de ansatte i skolelæge-, skoletandlæge- og skolebespisningsinstitutionerne. Indtil 1945/46 ændredes lærerantallet næsten ikke, men derefter begyndte en markant stigning i takt med elevtallets vækst og den udvidede undervisningstid. (Oversigt S).

For at besørge timerne under de faste lærerkræfters forfald (sygdom, kursus m.v.) havde man i reglen 2 faste vikarer - i praksis en på hver skole. Desuden betjente skolerne sig af et antal løse vikarer. Da det var et problem hurtigt at skaffe vikarer i akutte situationer, etableredes fra 1940 en vikarordning fælles for Helsingør og Tikøb kommuner. Ifølge aftalen oprettedes hvert år en fælles vikarliste for

løse vikarer. På listen optoges et antal (f. eks. 30) unge lærere, som man kunne tilkalde. Leder af anvisningen blev Laurits Jensen. Årligt anvistes 30-40 vikarer. Efter 1946, da Tikøb kommune ikke ville efterbetale sine løse vikarer en lønstigning, som den ny lønningslov gav ret, men ikke pligt til, videreførte Helsingør vikaranvisningen alene.

En ny lønningslov¹⁰⁷ medførte betydelige forbedringer i lærernes forhold pr. 1. april 1946. Dels skete der en forhøjelse af alle lønninger, og dels bestemtes i §32, at 1/4 af de faste lærer(inde)embeder skulle omdannes til overlærerstillinger. Disse gav ikke særlige beføjelser, men et lønpålæg. De besattes i reglen med de lærere, der havde størst anciennitet.

Den hidtidige titel »overlærer« = skoleleder blev herefter ændret til »skoleinspektør«, mens skolevæsnets leder fik titlen »stadsskoleinspektør«.

En lokal lønforhøjelse til kommunens tjenestemænd vedtoges i byrådet i 1945 og gav anledning til, at kommunens lærere (Almenskolen og Folkeskolen) efter en del tovtrækkeri med ministeriet fik et pensionsgivende tillæg på 360 kr. årligt til alle. Hertil kom yderligere 800 kr. til skolelederne og 600 kr. til viceinspektørerne. Tillægget udbetaltes fra 1. april 1945.

Som eksempel på kommunens anerkendelse af en trofast medarbejder kan nævnes, at fru Sonne-Holm, som havde virket som timelærerinde fra 1910 til 1932 (og altså ikke var pensionsberettiget), fik tilkendt en årlig kommunal pension på 1.200 kr.

Lærernes pligtige timetal var stadig - som i 1814 - 36 undervisningstimer

om ugen. Skoleinspektørerne havde 9 egentlige undervisningstimer, mens 1 viceinspektør på hver skole skulle læse 24 og de øvrige 30 egentlige timer.

Visse timer og klasser gav reduktion, f.eks. dansk i 4.-8. klasse, husgerning, hjælpeklasser m.m. I skoleplanen 1932 og gentaget i 1935 gaves mulighed for nedsat timetal - mod tilsvarende lønreduktion - for mandlige lærere og ugifte lærerinder over 55 år samt gifte lærerinder.

Tilsynet på legepladserne påhvilede lærerne og var ulønnet. I praksis deltes ugens frikvarterer mellem lærerne (med undtagelse af enkelte æld-

re). Fra 1. januar 1945 indføjedes i skoleplanen, at der skulle ydes honorar for gårdinspektion (5 pladser) og for tilsyn med fysik- og biologisamlinger (1 lærer ved hver skole). Et længe næret ønske blev hermed opfyldt.

I hvert fald siden 1911 var lærerne som det hed »forpligtet til at føre Tilsyn med en Naboklasse, naar Forfald blandt Lærerpersonalet nødvendiggør det«. Ordningen praktiseredes stadig nu og da. Resultatet blev desværre det, at ingen af klasserne fik meget udbytte af timen.

Efter besættelsens ophør, da skolerne timetal landet over begyndte at stige, kunne det forudses, at der ville blive lærermangel. Danmarks Lærereforening opfordrede i 1946 pensionerede lærere og gifte lærerinder til atter

Kattekongen og -dronningen krones af ceremonimesteren.

at melde sig som undervisere. I Helsingør fik man et varsel om kommende vanskeligheder, da man i oktober 1947 måtte opslå 2 faste vikariater påny, da der ikke kom ansøgere ved første opslag.

Gennem lærerrådene og navnlig fælleslærerrådet havde lærerne efterhånden fået større indflydelse på skolens forhold. I skolekommissionsmøder skulle såvel fælleslærerrådsformanden som stadsskoleinspektøren deltage (i Helsingør blev det praksis, at også øvrige skoleledere deltog).

I en lang række sager krævedes fælleslærerrådets udtalelse, f.eks. om forslag til skoleplan, undervisningsplan, planer til nye skoler, diverse instrukser m.m. Endvidere havde rådet ret til at sende forslag til skolekommissionen.

*Skolekomedie - et muntert indslag i dagligdagen.
Her Pippi i vanskeligheder.*

De enkelte skolars lærerråd traf beslutning om elevens oprykning og overgang til særundervisning. Desuden udtalte lærerrådet sig om nye undervisningsmidler og om årsprøvens ordning samt om ændringer vedr. lokaler m.m. Også de enkelte lærerråd kunne stille forslag til skolemyndighederne.

Betydningsfulde nydannelser blev indført efter initiativ fra fælleslærerrådet, f.eks. oprettelse af 8. klasser og praktisering af week-end ordning i en periode, så undervisningen om lørdagen kunne slutte kl. 14 (i stedet for kl. 16).

Den lokale lærerforening - Danmarks Lærerforenings kreds 8 - tog sig som fagforening af lærernes arbejdsforhold og lønproblemer. Det var på lærerforeningens foranledning, at byrådet bevilgede de faste vikarer en garanteret løn for 36 ugentlige timer. En stadig betydningsfuldere opgave blev oprettelse af lokale lærerkursus, både korte instruktionskurser og ikke mindst lokale årskurser, hvor man efter 2 vintersemestre opnåede bevis svarende til Lærershøjskolens. Første fag var engelsk, siden kom dansk, fysik m.fl. til.

Som et kuriosum kan nævnes, at Lærershøjskolens forstander, G.J. Arvin, i 1943 forhandlede med byrådet om køb af et areal ved Den internationale Højskole, så Lærershøjskolen kunne opføre bygninger til sommerferiekurser for lærere. Planen strandede, da Finansministeriet ikke kunne bevilge pengene¹⁰⁹.

På privat basis, men med kommunal støtte, arrangerede lærer M. Riis lærerkursus i svømmeundervisning på Helsingør Svømmestadion. Disse kursus afholdtes i sommerferien 1945 og de 4 følgende år. Mange lokale lærere bestod her svømmelærereksamen.

BESÆTTELSESTIDEN OG SKOLERNE

Krigsudbrudet i september 1939 påvirkede ikke skolerne i første omgang. Besættelsen af Danmark året efter kom derimod til at influere på mange af skolens forhold. Naturligvis var hverken lærere eller elever ikke særlig koncentreret om undervis-

ningen den 9. april, da de tyske flyvemaskiner larmede over Sundet, og rygterne om, hvad der var sket, svirrede. Arbejdet kom dog de følgende dage i nogenlunde normal gænge. Den forholdsvis rolige udvikling varede de første par år, indtil varemangel (navnlig brændsel) og forringede levevilkår (rationering af fødevarer, forringet hygiejne i hjemmene) mærkedes i skolerne.

Af skolelægens beretning for 1940-41 fremgår, at han på grund af sæbeindskrækningen kunne mærke voksende udbredelse af hovedlus, og at der var et par tilfælde af fnat. I 1941 omtales elevernes ernæringstilstand som uændret, og at utøjet har samme omfang som året før. Det følgende år konstateres flere tilfælde af hovedlus (kroplus bemærkes ikke). De følgende år ses stadig ingen forringelse af elevernes ernæringstilstand, men fnattilfældene bliver hyppigere.

Tuberkulosen fik ikke - som frygtet - nogen stor udbredelse. I sommeren 1943 foretoges en fuldstændig tuberkuloseundersøgelse af byens befolkning¹¹⁰, som skulle møde op ved røntgenvognen på Skolen i Lundegade. For at undgå en evt. difteritisepidemi foretoges omkring samme tidspunkt en vaccination¹¹¹ af alle kommunens børn mellem 1 og 15 år. Kun 4-5 børn blev af forskellige årsager ikke vaccineret. For at sikre børnene mod vitaminmangel iværksatte byrådet ligeledes i 1943 en ordning med offentlig støtte til indkøb af »Vitaminol« til børn under 15 år¹¹².

På et lidt senere tidspunkt købte flere kommuner store mængder gulerødder til uddeling blandt eleverne for

at sikre dem vitaminmæssigt. I Helsingør var man lidt tilbageholdende, inden man afgav ordre på en jernbanevognfuld gulerødder, men de nåede ikke frem, inden interessen forsvandt.

Skolebadningen, der før krigen praktiseredes ca. hver 14. dag, standsedes i februar 1940 p.g.a. brændselsmangelen. I 1942 gennemførtes dog 2 badedage. Da kredslægen (tillige skolelæge) fandt, at renlighedstilstanden hos børnene ikke var tilfredsstillende, så mange børn led af børnesår, vedtog byrådet¹¹³, at der skulle holdes skolebadning »i det Omfang, som den forhaandenværende Brændselsituation gør det muligt« - men det skete kun ganske få gange.

Dyrtid og rationering bevirkede et betydeligt opsving i antallet af deltagere i skolebespisningen (oversigt T). Da ikke alle børn spiste på skolen hver dag, kan det anslås, at omkring halvdelen af eleverne deltog i bespisningen fra 1940. At antallet faldt stærkt i 1945 står i forbindelse med, at bespisningen i en periode måtte henlægges til »Børnegården«. Fra 1938 var madplanen blevet ændret fra hver dag at byde på en varm ret (grød, vælling, kødret), til efter københavnsk mønster servering af »Oslo-frokost« forsøgsvis hver anden dag. Frokosten bestod af 4 stk. rugbrød med smør og varieret, sundt pålæg + så mange fedtemadder som det ønskedes. Til frokosten serveredes 1/4 sødmælk og et æble eller en halv appelsin. Det skal siges, at køddagene - hvor der i reglen serveredes lobescoves - var særlig populære, så der var trængsel i spisekølleren. Nogle elever forsynede sig så stærkt, at de i de følgende timer var

Klar til cyklistprøven 1959. Hvilken vej skal vi køre?

temmelig inaktive....

Den sociale nød voksede, navnlig efter 1942. Skolelægen kunne berette om, at det kneb med tøj og fodtøj, navnlig drengenes. Ved elevernes omklædning til bad kunne man konstatere, at mange ikke havde undertøj. I efteråret 1942 fik folkeskolerne overladt overskuddet - 450 kr. - fra Almenskolen skolekomedie til indkøb af fodtøj, og fra dagbladet »Nordsjælland« kom knap 400 kr. til samme formål.

Træsko blev mere og mere almindelige, bl.a. takket være gentagne byrådsbevillinger à 1000 kr. til indkøb af træsko til trængende elever. De pågældende blev på lærerens eller for-

ældrenes foranledning sendt til skoleinspektør Valdemar Sørensen, som administrerede ordningen, der bestod til omkring 1948. Forældrene skulle selv sørge for at holde træskoene med klamper, men man så alligevel eksempler på, at drenge faktisk gik på de bare fødder, fordi træskobund og strømper var slidt igennem!

Undervisningen led naturligvis under de vanskelige forhold. Værst var opvarmningsproblemerne. Det begyndte allerede før krigen. Fra 10. februar 1939 måtte gymnastiksalene ikke opvarmes, og samme efterår forudsås, at det i løbet af vinteren kunne blive nødvendigt at lukke skolerne helt eller delvis. For at strække brændslet aflystes efterårsferien, og juleferien forlængedes til 2. februar. 7 af de tabte skoledage blev indvundet ved at aflyse årsprøven.

De 240 foreskrevne skoledage nåedes ikke før 1948:

Mang- lende dage:	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947
	25	3	12	18	36	3	11

Ulovlige forsømmelser, for hvilke der blev ikendt mult i grove tilfælde, 1 kr. pr. dag, beløb sig i årene 1937 til 1946 intet år til over 100 kr., i 1947 ikendtes dog 212 kr.

For at sikre opvarmningen indkøbte kommunen store mængder tørv. Til opbevaring af dem opførtes på legepladsen et vældigt tørveskur, hvorfra skolebetjentene og deres hjælpere dagen lang på trillebøre kørte tørv til de umættelige fyr i de forskellige kældre. Alligevel måtte skolerne lukkes flere gange i den koldeste tid.

Gymnastiksalene opvarmedes slet ikke, og i klasselokalerne måtte temperaturen ikke være over 18°C. Ofte var den lavere p.g.a. det ringe brændsel og de meget strenge vindte, så børnene beholdt overtøjet på i klassen for at holde varmen og samtidig forhindre tyveri af tøjet på gangene.

Luften i klasselokalerne blev tit dårlig, især når tøjet var fugtigt, og der tilmed skulle spares på ventilatationen.

På grund af mørkelægningen blev det nødvendigt i den mørkeste tid om vinteren at indskrænke den daglige undervisningstid til at ligge mellem kl. 9.15 og 15.20 med lektioner à 40-45 minutter.

Den daglige undervisning generedes efterhånden af papirmangelen. Der skulle regnes og skrives på hefternes omslag og ikke rutes med pladsen. Det papir man fik blev dårligere og blækket ligeså, så skriften ofte løb ud. I fagene sløjd og håndgerning måtte der spares mest muligt på de knappe materialer, pigerne medbragte om muligt gammelt strikketøj til at trevle op. Rationering og kødmangel prægede madlavningen i skolekøkkenet, så pigerne fik et realistisk indtryk af husmoderens kvaler.

De populære skoleudflugter og studieture faldt i antal efter 1940, da Undervisningsministeriet ikke længere gav frirejse til udflugter. Man foretog i stedet en del småture på cykel, men det var ikke uden problemer - ikke på grund af biltrafikken, men punkteringer hørte til dagens orden. Den sidste tid af krigen kunne selv »celuidsæk« være særdeles vanskelige at erhverve.

Trods transportvanskelighederne

Endnu en spændende lejrskoledag begynder på »Arrenakke«.

Så længe som kartofler har en skræl... Middagen forberedes på lejrskolen ved Store Havelse 1953.

gennemførte man lejrskoleopholdene på lejrskolen i Store Havelse. Nogle klasser cyklede de godt 40 km - ofte over Hillerød med pauser til opgaver undervejs, f.eks. Frederiksborg slot og Æbelholt klosterruin.

De urolige forhold i samfundet afspejledes i ministerielle cirkulærer, f.eks. henstilling til skolerne om, at der ikke i skolerne forekom demonstrationer mod det tyske militær (20. juni 1944). Faren ved omgang med sprængstoffer og fund af ammunition indskærpedes også¹¹⁴, ligeledes lærernes tilsynspligt med elevernes færden¹¹⁵.

Det øgede antal luftalarmer efter 1943 affødte et cirkulære (8. april 1944), hvori man indskærpede, at eleverne ved luftalarm ikke måtte gå hjem, men skulle forblive på skolen til afblæsningen. I Helsingør blev dette - bortset fra de hektiske dage omkring 5. maj 1945 - heldigvis kun aktuelt ganske få gange, længst under den falske luftalarm 19. sep. 1944, da tyskerne internerede det danske politi. Alarmen kom kl. 11, og alle måtte i beskyttelsesrummene i kældrene. Det blev nogle forfærdelige timer præget af usikkerheden om, hvad der skete, og de uhumske forhold. Børn og lærere var stuvet sammen i de klamme og mørke kældre, hvor vinduerne var blokeret med sandsække og træværk. Ventilation kunne kun ske ved at åbne døren til det fri, og nødklosettet var i stadig brug. Enkelte fik - naturligt nok - hysteriske anfald og måtte ud i det fri. Lærerne søgte at underholde de mindste elever, så godt de kunne, men stemningen var selvsagt trykket.

De natlige luftalarmer, som ofte kom 2 gange omkring midnat med ca. en times mellemrum, blev stadig hypigere. Det hæmmede naturligvis børnenes koncentration i skolen næste dag, den første time var ofte spildt. Lokalt indførtes en ordning, så skolen begyndte en time senere, hvis en luftalarm først var blæst af efter midnat. En enkelt gang skete afblæsningen få minutter før kl. 24 med det resultat, at langt de fleste børn blev væk, så lærerne sad med de få »frelste« en time. En uformel henvendelse til byens kommandocentral foreslog, at man en anden gang ville tøve de få minutter med afblæsningen, så midnat var passeret...

SKOLERNE BESLAGLÆGGES

I modsætning til mange andre byer undgik Helsingør længe, at Værnemagten beslaglagde skolernes bygninger, det skete først fra 5. april 1945. Aftenen før kom ordren til, at alle folkeskolens bygninger skulle være ryddet inden næste dag kl. 12 til brug for Værnemagten som lazaret.

Det blev en travl nat, hvor man (uden nævneværdig brug af lys!) fik ryddet samtlige klasselokaler, kontorer og lærerværelser for møbler og alskens materiel. De fleste ting blev stuvet i kældrene, der blev forsvarligt aflåst og vinduerne blokeret. Enkelte effekter blev anbragt ude i byen.

De følgende dage forhandlede med forskellige institutioner om lån af lokaler til undervisning og kontorer. Den efterhånden gennemprøvede løsning at låne lokaler hos Teknisk Skole lod sig ikke praktisere - bygningerne var forlængst taget til kaserne. Ligele-

des Den internationale Højskole og mange andre lokaler. Takket være imødekommenhed fra mange sider skaffedes i løbet af få dage lokaler til alle klasser, bortset fra 1. klasserne. Undervisningen startede den 16. april efter en nødplan med stærkt begrænset timetal.

Flest lokaler fik man på Almenskolen, hvor ialt 41 fortrinsvis yngre klasser undervistes om eftermiddagen. Endvidere anbragtes 9 klasser i spejderhytterne ved Gl. Hellebækvej, 6 i KFUM, 12 i Bethesda, 6 i Centralbiblioteket i Sct. Annagade og i Frelsens Hærs bygning 6 klasser. De enkelte klassers daglige undervisningstid var for de flestes vedkommende reduceret til 3 lektioner, væsentligst dansk og regning. Hver klasse fik dog nogle lektioner idræt på Ndr. Strandvej, hvor gymnastiklærerne stod klar - hvis vejret var gunstigt.

Skolernes administration fik lokaler i KFUM og i Industriforeningen. Sidstnævnte sted fik skoleinspektør Valdemar Sørensen sit kontor, mens stadsskoleinspektør Broch fik overladt KFUM's sekretærkontor i Kongensgade. Børn, lærere og forældre indrettede sig hurtigt med de ændrede omgivelser, det største problem blev faktisk kommunikationen mellem de forskellige afdelinger. Både lærere og elever havde naturligvis højst forskellige mødetider.

Fordi skolebygningerne brugtes til lazaret for sårede soldater og flygtninge, opretholdtes beslaglæggelsen længe efter befrielsen. Da bygningerne i juli 1945 atter var frie, skulle der gøres rent og desinficeres overalt af frygt for plettyfus m.m. Mange steder måtte

Tagetagen udbrændte, og begge bygninger blev stærkt vandskadede. Bygn. IV og V, 18. februar 1967.

der kalkes og males.

Bygning I kunne tages i brug 10. sep. 1945, og en uge efter var bygning III klar. Endelig kunne man efter efterårsferien den 22. oktober rykke ind i alle klasselokalerne. Først den 10. december, da den sidste gymnastiksal var klar, var alt normalt igen.

Førsteklasserne kunne starte deres skolegang i løbet af september 1945. Deres udvikling fulgtes med særlig interesse: ville det manglende halve års undervisning præge deres videre skoleforløb? Det viste sig, at frygten var ubegrundet, deres udvikling forløb normalt.

Trods de mange vanskeligheder var »den onde tid« gået forbløffende godt. Ingen - hverken lærere eller elever i folkeskolerne - synes at have sat livet til på grund af krigshandlingerne. Både lærere og elever havde måttet yde en ekstra indsats for at gennemføre undervisningen. Historie blev et populært fag, og der blev sunget nationale sange - ikke alene i sangtimerne. Interessen for tysk kunne derimod ligge på et meget lille sted.

Lærerkorpset var uden undtagelse på den rigtige side, så der var ingen problemer på lærerværelserne - alle kunne tale frit, og illegale skrifter lå ganske naturligt mellem de øvrige tidsskrifter og aviser. Blandt eleverne var der ikke alvorlige problemer, selv om enkelte kom fra tyskvenlige hjem eller havde familie, der var i tysk tjeneste.

7. RAMMERNE SPRÆNGES 1948-70

I perioden efter krigen gennemgik skolen en udvikling som næppe før. Samtidig voksede børnetallet, så lokalesituationen i nogle år var helt uacceptabel. En alvorlig lærermangel gjorde ikke situationen bedre. Strømmen af nye love og cirkulærer sammen med skolevæsenets vækst bevirkede, at administrationen voksede stærkt og måtte flytte fra skolen.

NYE LOVE OG ORDNINGER

Skoleloven af 1937 gennemførtes p.g.a. de vanskelige forhold i besættelsens kølvand kun langsomt. I 1948 revideredes skoleplanen for Helsin-

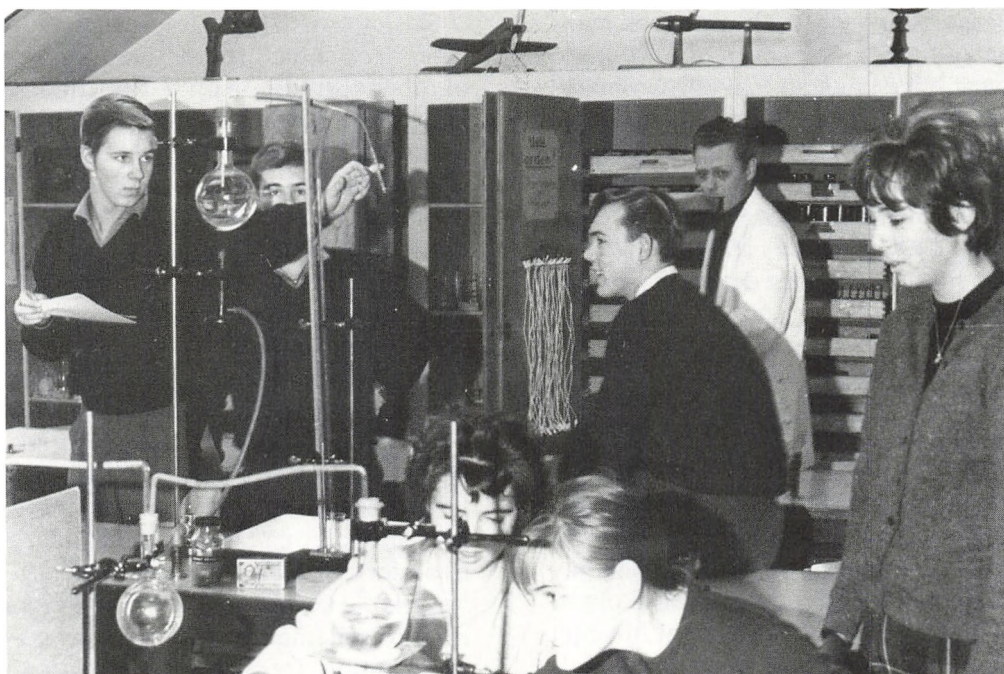
gør Folkeskole, så skolen herefter bestod af en 5-årig grundskole og en 3-årig eksamensfri mellemskole (F.M.) samt et 2-årigt præliminæreksamenskursus (oprettet 1. april 1947). Selv om der kun var 7 års undervisningspligt, fortsatte mange elever skolegangen. F.M. fik ikke det renommé, man havde håbet - det sagdes ligeud, at den »spillede fallit«, eller at »skolen visnede i toppen«. Fra 1957 fik folkeskolen endvidere eksamensmellemskole (E.M.) og realafdeling henholdsvis 4- og 1-årig.

I 1958¹¹⁶ afskaffedes mellemskolen og alm. forberedelseseksamen (præliminæreksamen). Herefter kom folkeskolen til at bestå af en 7-årig hovedskole med en overbygning omfattende dels en afdeling med 8., 9. og 10. klasse, dels en afdeling med 3 realklasser afsluttende med realeksamen. Efter 9. og 10. klasse åbnedes mulighed for at indstille sig til statskontrolleret prøve.

Ved oprykningen til 6. klasse deltes eleverne i en almen linie (A) og en boglig (B), dog kunne et flertal af forældrene ønske klassen videreført udelt (C). I 1960 oprettedes 8 A-klasser, 7 B-klasser og 3 C-klasser.

I 8. klasse kunne der vælges mellem 4 linier foruden realafdelingen: boglig, håndværker-, husholdnings- og handelslinien. En særlig afdeling var 8. + 9. klasse sigtende mod Teknisk Forberedelseseksamen, som første gang afholdtes i 1962.

Fra 1967 førtes alle 5. klasser udelt videre. Samme år dimitteredes Folkeskolens første hold med »Udvidet teknisk Forberedelseseksamen« (efter 10. skoleår).

Elevforsøg i MA's fysiklokale. Branden her var ikke en følge af elevvirksomhed!

Også skolens tilsyn og styrelse ændredes radikalt, da Rigsdagen 12. april 1949 vedtog en styrelseslov med det formål at modernisere loven fra 1933 og muliggøre en større forældreindflydelse. Byrådet skulle nu træffe beslutning om, hvorvidt skolevæsnets styrelse skulle bestå af 1) en skolekommission, 2) en skolekommission + skolenævn ved alle skoler, eller 3) en skolekommission + nævn ved de skoler, hvis forældre vedtog det. For Helsingørs vedkommende styredes skolevæsnets styrelse indtil 1962 af en skolekommission bestående af 6 byrådsmedlemmer + 4 (1958: 5) forældrevalgte medlemmer,

men ingen skolenævn.

Efter en lovrevision¹¹⁷ vedtog byrådet 16. april 1962, at der skulle være en skolekommission uden skolenævn, men efter afstemninger blandt forældrene opnåede Skolen i Marienlyst Alle og Skolen ved Sdr. Strandvej tilstrækkelig tilslutning til, at der på disse 2 skoler skulle oprettes nævn. Skolekommissionen kom herefter til at bestå af 6 byrådsmedlemmer + 3 medlemmer valgt af forældre kredsen + 2 valgt af skolenævnene. Fra 1966 bestod kommissionen af 7 byrådsmedlemmer og 2 repræsentanter for skolenævnene, som fra nu af fandtes ved alle skoler.

Trods den voksende forældreindflydelse - også gennem forældreforeninger ved de enkelte skoler - var det fortsat byrådet, der stod for bevillin-

gerne. Der var efter besættelsen mange kommunale opgaver, som ventede på at blive taget op, navnlig var behovet for boliger og forsk. institutioner stort. Megen debat skabtes i relation til rækkefølgen. Mange forældre fandt, at skolen i for lang tid stod for langt nede på listen - navnlig i 60'erne var situationen, som det vil ses, meget spændt.

NY SKOLELEDELSE

Som stadsskoleinspektør ledede Axel Broch det samlede skolevæsen siden 1938. Da han tog sin afsked i 1962, var elevtallet i skolerne vokset fra ca. 2.000 til det dobbelte. Byen havde forlængst nået den størrelse, som gav mulighed for ansættelse af en skoledirektør. Da Broch ønskede at blive på sin skole blandt børn og lærere (»Heller et kateder end en kontorstol«), oprettedes skoledirektørstillingen først ved hans afgang.

Broch havde da virket i Helsingør Folkeskole i 39 år og fungeret som aftenskolens leder 1931-39. Aftenskolen havde stået i stampe i 20'erne, men Broch gik til opgaven med energi, og elevtallet voksede atter. Han afløstes af Chr. Gaardø, under hvis ledelse aftenskolen blomstrede op som aldrig før. To nye skolelove kom Broch til at føre ud i livet, nemlig lovene i 1937 og 1958. Navnlig den sidste stillede store krav til skoleledelsen, så i Brochs seneste tid var det administrationen og ikke - som han selv ønskede det - pædagogikken der optog hans arbejdskraft. I nøje overensstemmelse med hans internationale livssyn var hans mangeårige ledelse af den lokale fredsforening.

Skolevæset skulle fra august 1962 ledes af en skoledirektør, men først 1. oktober tiltrådte lærer i København Hans Jensen. Hans første opgave blev at opbygge en skoleadministration i 2 små lejede lokaler Rosenkildevej 2, hvor han og sekretær frk. G. Lybke samlede trådene. Hans virke blev kort - 1. april 1965 tiltrådte han stillingen som undervisningsdirektør i Undervisningsministeriet.

Også den følgende skoledirektør, Herluf Rasmussen, fik kun en kort tid i Helsingør, idet han 1. maj 1968 udnævntes til skoledirektør i Esbjerg. Han kom til at stå for flytningen til nye kontorlokaler på Strandpromenaden, hvor der tillige blev plads til skolepsykologisk kontor, erhvervsorienteringskonsulenten og aftenskolens administration. Der krævedes nu et kontort personale på 6.

Den næste skoledirektør blev Mogens Gericke, som kom fra et skoleinspektørembede på Vesterbro i København. Han lovede ved sin tiltræden 1. juli 1968, at »han ville dø i sin rede«. Ulykkeligtvis skete dette alt for tidligt, idet han efter en svær sygdomsperiode døde i marts 1981, kun 60 år gammel. Under hans ledelse var administrationen vokset stærkt for at kulminere ved kommunesammenlægningen i 1970, da skolernes antal voksede fra 6 til 13, og elevtallet øgedes fra ca. 4.500 til 7.500.

Gericke viste sig som en særdeles dygtig og energisk administrator, som elskede sit job. Ved de mange forhandlinger med diverse myndigheder var han altid velforberedt og præcis, så der stod respekt om hans indstillinger. Han forenede i sin person både

den strenge chef og den hjælpsomme og forstående vejleder for forældre og lærere. Gericke har en stor del af æren for skolernes udbygning op til kommunesammenlægningen og senere i storkommunens første ti-år.

Siden Gerickes død har Poul Erik Hermansen beklædt embedet som skoledirektør.

Indtil 1962 havde det været praksis i Helsingør, at skolelederne deltog i skolekommissionsmøderne. Herefter blev det kun skoledirektøren. Gennem regelmæssige skoleledermøder holdtes kontakt mellem skoleadministration og skoler.

På de enkelte skoler medførte udviklingen, at der fra 1968 måtte ansættes sekretær til hjælp for skoleinspektørerne til det stadig voksende administrative arbejde.

LOKALESITUATIONEN

Den konstante vækst i elevtallet fra 1947 til 1970 (oversigt V og Y) medførte et alvorligt pres på de klasselokaler, der var til rådighed.

Omkring 1951/52 var der ikke »vandreklasser« (klasser uden eget lokale), når bortses fra, at det regnedes for normalt, at 1. klasserne med deres lille timetal ikke skulle have eget lokale. I de følgende år voksede antallet af elevklasser stærkere end lokalitetallet. Fra 1961 havde skolevæsenet gennem lån af lokaler i Teknisk Skole fået en bedring i situationen.

Fra april 1962 blev lokalerne hjemsted for Skolen ved Sdr. Strandvej, en selvstændig grundskole med 16 klasser. Som skoleinspektør konstitueredes viceinspektør Laurits Jensen, der gennem en imponerende energi fik

Legepladsen ved bygn. V: Der graves ud til Fynsplan-bygningen (bygn. VI).

skabt en »lilleskole«, der blev særdeles populær blandt elever og forældre trods de små og spartanske lokaler, som dog efterhånden blev bragt op til en rimelig standard. Et vældigt aktiv var festsalen, der benyttedes både til gymnastik og mange arrangementer for børn og forældre. Lidt efter lidt trappedes lokaleantallet ned, og i foråret 1962 meddelte Teknisk Skole, at man skulle bruge lokalerne selv. Herefter blev 16 klasser »husvilde« efter sommerferien, og da der ikke var anden udvej, skulle klasserne fordeles på de øvrige skoler, hvor overbelægningen i forvejen var betydelig. Forældrene rejste en proteststorm, og en vældig debat førtes i pressen og på

møder. Byrådet måtte talrige gange drøfte situationen og behandle de mange forslag om fremskaffelse af lokaler på utraditionel vis eller gennem fremskyndelse af besluttet eller igangværende skolebyggeri.

Med spænding havde man set frem til byens nye folkeskole - den første siden 1886. Endelig, 7. dec. 1951, vedtog skolekommissionen arkitekt Volmer Drosteds projekt om opførelse af en skole ved Gurrevej. I september 1953 startede jordarbejdet, og 1. april 1955 kunne normalklassefløjen og administrationsdelen tages i brug af 33 klasser, mens faglokalerne gjordes klar. Senere færdigbyggedes bibliotek og 2 gymnastiksale. Disse kunne slås sammen til én sal - på daværende tidspunkt byens største mødelokale, 42x10 m. Den ene sal udstyredes med en fast scene.

Undervisningsminister Julius Bønholt foretog indvielsen 9. februar 1957 og hejste skolens flag. De 900 elever fejrede skolen d. 11. februar, der herefter regnedes for skolens »fødselsdag«.

Med et slag var folkeskolens lokaleantal blevet næsten ideelt, men det varede kun kort, i 1962 lukkede Skolen ved Sdr. Strandvej, og de følgende år voksede elevtallet støt, så plads mangelen blev mere og mere alvorlig.

Ved de to gamle skoler inddrogtes tagrum og kældre til undervisningslokaler, f.eks. badeanstalten på MA og tagetagen (både MA og LU). Også sløjdsalene benyttedes til forsk. læsefag.

Fra efteråret 1958 havde MA og LU hver 2 lokaler i en barak mellem bygn. II og gaden. Den var i brug, til den 8 år

senere fjernedes for at give plads til bygn. »C«.

Det blev også nødvendigt at udstationere nogle klasser på Helsingør Gymnasium, der nu havde bedre pladsforhold, efter at en del mellem-skoleklasser var placeret på folkeskolerne.

Et forslag om at leje boligen ved Hollandske Mølle, hvor der ville kunne indrettes 3 klasselokaler, afvistes af byrådet, ligeledes forskellige forslag om opførelse (kommunalt eller privat) af industribygninger, som midlertidigt kunne indrettes til undervisning.

Ved byrådets budgetbehandling 1963¹¹⁸ åbenbares, at der var givet dispensation til opførelse af en interimistisk skolebygning, oprindeligt tænkt placeret ved Rønnebærralle, men nu af magistraten besluttet placeret ved Skolen ved Gurrevej. I et følgende byrådsmøde blev der rejst skarp kritik af, at fælleslærerrådet først fik projektet forelagt, efter at sagen var sendt til ministeriet¹¹⁹.

Bygningen, der var projekteret til 400.000 kr., vedtoges. Den stod klar i oktober 1963 og rummede 7 klasselokaler og en legesal m.m.

Som svar på et læserbrev med krav om at få besked om planer for flere skoler oplyste borgmester Schütz dagen efter, at der allerede forelå skitser til en kommende skole til ca. 9 mill. kr. Planernes indhold kom frem i byrådsmødet 11. juli 1960: opførelse af en tvillingskole til ca. 11 mill. kr. beliggende ved Rønnebær Alle indeholdende gymnasium og folkeskole. Man regnede med, at det ville være lettere at få byggetilladelse til et sådant pro-

jekt fremfor to selvstændige byggerier. Planen der var udarbejdet af arkitekt Mads Drøsted, godkendtes enstemmigt af byrådet.

Skitseforslaget viste et skolekompleks bestående af 4 klassefløje i 2 etager forbundet med 3 lavere mellemfløje med plads til administration m.m. Desuden 2x2 gymnastiksale og en fritliggende festsal.

6. maj 1961 kunne »Berlingske Aftenavis« meddele, at der ville foreligge byggetilladelse til efteråret til en række gymnasier, deriblandt Helsingørs. Senere vedtog byrådet de endelige planer¹²⁰, som indsendtes til Undervisningsministeriet. Prisen ansloges nu til 14 mill. kr. I samme møde oplyste borgmesteren overraskende, at planerne til den næste skole allerede lå klar: man ville bygge en skole ved Guldgravergården mage til Skolen ved Gurrevej. Udtalelsen blev senere modereret.

Den længe ventede igangsættelsestilladelse til byggeriet i Rønnebær Alle kom i august 1963, og i oktober indledtes de omfattende jordarbejder. Både disse og selve byggeriet rammes af forsinkelser flere gange. Gymnasiets fløje byggedes først, og i begyndelsen af 1966 flyttede gymnasiet fra de nedslidte lokaler ved Trækbanen, som havde været hjemstedet i næsten 70 år. Endnu var gymnasiet dog byggeplads, og den tilstødende folkeskole under opførelse siden foråret 1965.

Allerede efter sommerferien 1966 startede »Skolen ved Kongevej« i det gamle gymnasiums bygninger, som var gennemgribende ændret til det nye formål, ialt 15 lyse klasselokaler

+ de nødvendige faglokaler kunne tages i brug af ca. 450 elever.

Samtidig begyndte ca. 650 børn på »Skolen ved Rønnebær Alle«. Også her var der endnu håndværkere, og en del lokaler var ikke færdige.

Den 18. februar 1967 forværredes lokalesituationen alvorligt, idet der om formiddagen udbrød brand på MA, så tagetagen på bygn. IV og V udbrændte, selv om 40 brandmænd søgte at standse ilden. Ingen kom noget til ved branden, men skolens arkiv og mange symaskiner og biologiske præparater samt møbler blev ødelagt. I fysiklokalet, der udbrændte fuldstændig, ødelagdes kostbart apparatur, deriblandt en række uerstattelige apparater fremstillet af lærer R. Fr. Rasmussen.

De store vandmængder gennem etagerne bevirkede, at mange klasser måtte flyttes, dels til de andre skoler, dels til »papskolen«, en præfabrikeret bygning beliggende Blichersvej 123, som Helsingør Teknisk hidtil havde benyttet. Senere benyttedes disse lokaler af Skolen ved Gurrevej.

Situationen omkring 1967 fremgår af skolevæsnets beretning 1966/67, hvor skoledirektør Herluf Rasmussen omtaler de enkelte skoler:

1. *Skolen ved Kongevej.* Ombygningen ventes færdig til august 1967. Ny bygning med 4 klasselokaler m.m. forventes færdig februar 1968.
2. *Skolen i Lundegade.* Fynsplan-bygning vil kunne tages i brug august 1967.
3. *Skolen i Marienlyst Alle.* De brandskadede taglokaler retableres ikke, i stedet besluttet at opføre 3-etages Fynsplan-bygning.
4. *Skolen ved Rønnebær Alle.* Gymnastiksale ventes i brug august 1967, festsalen formentlig i 1968. En tilbygning (småbørnsafdeling) søges sat i gang efteråret 1967.

5. *Nordvestskolen*. Ventes opført efter Fynsplanen og klar til brug i 1969¹²¹.

6. *Gymnasiet*. En evt. modernisering i retning af et fagklasse-gymnasium overvejes tillige med nogle få ekstra lokaler. Festsalen ventes klar i 1968.

Det faktiske forløb blev:

1. *Skolen ved Kongevej*. Tilbygning med 4 klasselokaler med birum samt bolig for skolebetjent tages i brug august 1968.

2. *Skolen i Lundegade*. Fynsplan-bygningen på den gamle baraks plads startede ved årsskiftet 1966/67, og byggeplanen overholdtes, så den stod klar ved skoleårets start 1968. Også budgettet holdt, udgiften for de ca. 1.000 m² blev ca. 1 mill. kr. - omkring 35.000 kr. mindre end anslået. Bygningen rummede 3 normklasser á 60 m² med grupperum á 15 m², formningslokale, sanglokale og fysiklokale på 150 m² m.m. Intet under at dette vellykkede byggeri gav optimisme m.h.t. kommende skolebygninger.

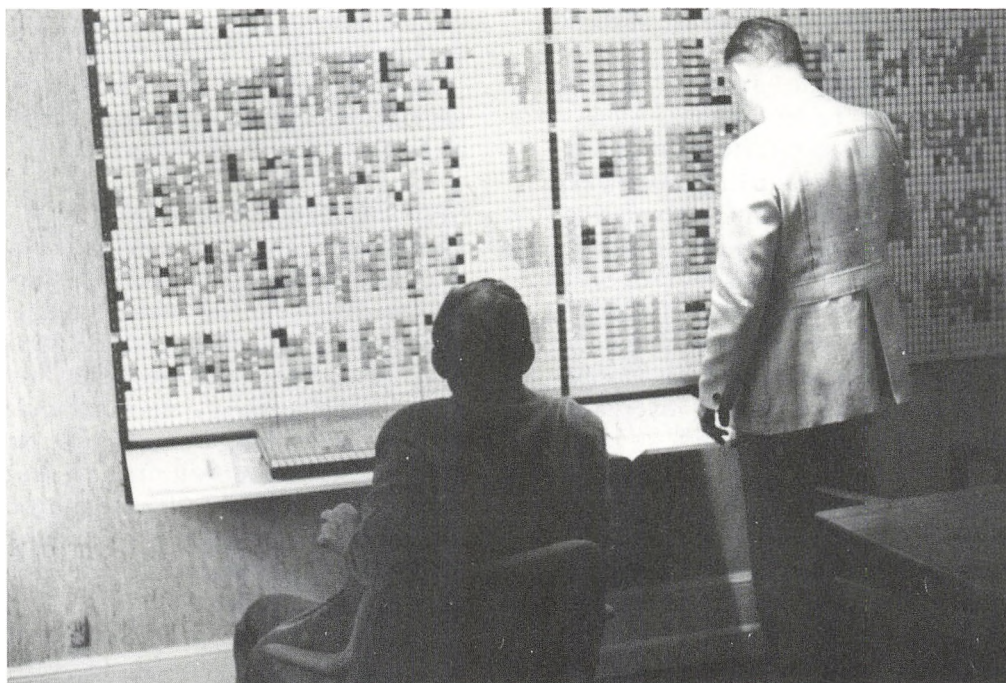
3. *Skolen i Marienlyst Alle*. På de brændte bygninger lagdes nyt, næsten fladt tag. En Fynsplan-bygning på ca. 1.300 m² opførtes fra oktober 1967 til juni 1968. Den indeholdt erstatning for de brændte lokaler: biologi-, håndgerning- og fysiklokale, desuden lokaler til formning og sang samt 2 normklasser m.m. Pris ca. 1,5 mill. kr. Også dette byggeri overholdt tids- og økonomiplan.

4. *Skolen ved Rønnebær Alle*. Festsalen toges i brug i maj 1968. Gymnastiksale og legeplads blev også afleveret. I begyndelsen af 1970 udvidedes skolen med en 3. fløj og omfattede nu ca. 16.000 m². I 1969/70 indrettedes frokostlokale for eleverne under den ene gymnastiksal.

5. *Nordvestskolen*. Flere års tovtækkeri endte med vedtagelse af de endelige planer i storkommunens første byråd 1970. Mere end 2 år havde det taget at udarbejde projektet, der flere gange måtte revideres, d.v.s. skæres ned. Skolen blev ikke opført efter Fynsplanen. Den indviedes i september 1972.

Et yndet hygehjørne i solen foran bygning VI.

6. *Gymnasiet*. Byggeriet (30 undervisningslokaler) erklæredes færdigt i foråret 1969. Den officielle indvielse af tvillingskolerne fandt sted 23. april 1969, hvor 18 talere med undervisningsminister Helge Larsen i spidsen havde ordet. Rektor Norbøll takkede for skolen, og i elegante vendinger omtalte han de mange besværligheder, dels med udflytningen, dels at drive skole på en byggeplads: »Pladsen uden for mindede mig om verdens skabelse, før der blev sat skel mellem det våde og det tørre - der var kun en dag, hvor vi blev helt afskåret fra omverdenen«¹²². Et specielt indslag i festen var en elevdemonstration uden for vinduerne som protest mod, at eleverne ikke havde fået indflydelse på festens udformning m.m. De samlede byggeomkostninger opgjordes til 24 mill. kr.

7. *Skolen ved Gurrevej* havde endnu i 1969/70 7 klasser, som fik undervisning i »papskolen«.

Et halvt år efter tvillingskolens indvielse udtalte skoledirektør Gericke, at gymnasiet var for lille og for utidsvarende. Der er derfor nu tale om at

Næste skoleår forberedes. Den nye timeplan tager form efter et langvarigt forarbejde. Her foretager viceinspektør Brunse og skoleinspektør Gerder en sidste afspudsning.

flytte gymnasiet fra Rønnebær Alle og benytte bygningerne til en »Vapnagård-skole«¹²³.

SKOLEVEJEN

Ibrugtagelsen af nye skoler medførte omlægninger af de hidtidige skoledistrikter. Da Skolen ved Gurrevej startede, måtte ca. 900 elever skifte skole, og endnu flere skiftede, da skolerne ved Kongevej og Rønnebær Alle toges i brug 1966.

For at få en rimelig fordeling af elever til skolerne kunne det ikke undgås, at en del børn fik en u hensigts-

mæssig skolevej med passage af stærkt trafikerede veje.

Myndighederne prøvede at sikre skolevejene bedst muligt. Alene i 1966 og 1967 medførte dette indretning af tunnel under Kongevejen ved Rønnebær Alle¹²⁴ samt lysregulering i krydset. Næsten samtidig foretoges regulering af krydset Kongevej-Stubbedamsvej og oprettelse af fodgængerovergange ved skolen¹²⁵, og endelig nogle måneder senere opsattes lysafmærkning af kryds og overgange ved Skolen ved Gurrevej¹²⁶.

UNDERVISNINGEN - NORMALKLASSERNE

Som tidligere nævnt fik folkeskolen fra 1947 et præliminæreksamenskursus for elever, som havde evner dertil, men ikke havde ønsket at gå i EM. De 8 »præliminarister» i 1949 var de første elever med eksamen fra Helsingør Folkeskole. Kursus dimitterede til 1962 ialt 140 elever. De to første år måtte eleverne til eksamen på Københavns Universitet, siden fik skolen lov til selv at afholde eksamen. Klasserne havde lokaler på LU, men undervistes af lærere fra flere skoler.

Med 1958-loven ændredes skolestrukturen, så EM ved folkeskolen bestod kun kort tid. Mellemskoleeksamen afholdtes sidste gang i 1962. Herefter fandtes realeksamen (efter 10. skoleår) og de nye statskontrollede prøver efter 9. og 10. klasse.

Vedr. beståede eksaminer ved folkeskolen: se oversigt X.

Fra 1. august 1956 skulle alle skoler gå over til sommerskoleår, så skoleåret 1955/56 blev forlænget med 3 måneder. Gennem revisionen af under-

visningsplanen 1955 reduceredes undervisningsdagene fra 240 til 236 årlig.

Skoleåret 1951/52 blev ekstraordinært afkortet med 2 uger i april 1951 på grund af brændselsmangel.

SPECIALUNDERVISNINGEN

Hjælpeklasserne havde stort set samme fagfordeling som normalklasserne, men kravene og undervisningsmidlerne i de enkelte fag måtte naturligvis afstemmes efter elevernes formåen. I særfagene (gymnastik, håndgerning, sløjd, husgerning) skulle de helst undervises særskilt, men de skemamæssige forhold nødvendiggjorde ofte, at specialklasseeleverne kom på hold med pigerne eller drengene fra 1 eller 2 normalklasser.

Efter ansættelsen af en konsulent for særundervisningen (skolepsykolog) fra januar 1954¹²⁷ skete udvælgelsen af elever til specialundervisning eller oversidning ved samarbejde mellem lærerråd og skolepsykolog. Det psykologiske arbejdsfelt voksede efterhånden, så flere psykologer måtte ansættes. I 1969/70 indstilledes fra folkeskolen 215 elever (knap 5% af alle elever).

Takket være mere individuel undervisning og udbygningen af ordblindundervisning m.m. blev stadig færre elever oversiddere (f.eks. blev i 1954 kun 6 elever svarende til ca. 0,2% af det samlede elevtal nødt til at gå en klasse om).

Indtil 1954 klarede man sig med 1 række hjælpeklasser (2.-7. klasse), herefter måtte klasserne dubleres for at holde en rimelig lav klassekvotient. Fra skoleåret 1968/69 videreførtes for første gang hjælpeklasser efter 7. sko-

leår (8. og 9. hjælpekasse). Takket være en kurator-ordning for disse klasser modtog eleverne værdifuld vejledning og støtte ved overgangen til erhvervslivet.

Talelidende elever henvistes til taleundervisning hos skolevæsnets talepædagoger bortset fra svære tilfælde, som krævede behandling på Statens Institut for Talelidende.

I 1954 undervistes 101 elever i hjælpekasser, mens 94 læsesvage fik undervisning i læseklasser (26 elever) eller på hold (68 elever). 3 elever modtog taleundervisning, 4 elever fik specialundervisning uden for skolen. På institutioner for åndsvage, blinde og døve undervistes 15 elever¹²⁸. I 1969/70 havde de 10 hjælpekasser 110 elever og 13 læseklasser havde 157 elever.

For at undgå at umodne elever led nederlag i deres første skoleår indførtes modenhedsprøver for indskrevne børn under undervisningspligtig alder. Det første år (1953) prøvedes 52 børn, hvoraf 16 derefter med forældrenes accept ventede et år med at begynde i skolen (i 1969 var tallene henholdsvis 188 og 20).

Fra skoleåret 1968/69 oprettedes 2 såkaldte skolemodningsklasser som supplement til 1. klasserne. Klasserne var beregnet til undervisningspligtige børn, som ikke skønnedes skolemodne.

Ved begyndelsen af skoleåret 1969/70 ansattes 2 lærerinder til at undervise undervisningspligtige børn på Montebello's ungdomsafdeling. Det første år omfattedes 21 elever af ordningen.

De stadig voksende krav til psyko-

logisk rådgivning krævede ved kommunesammenlægningen i 1970 en stab bestående af ledende skolepsykolog Karen Klem samt 2 psykologer og 2 talepædagoger.

KARAKTERER

Fra 1948 indførtes nye regler for karaktergivning, idet der fra 3. klasse blev givet terminskarakterer 2 gange årlig, desuden standpunktkarakterer i hovedfagene i forbindelse med årsprøven (fra 4. klasse). Kun i præliminærklasserne brugtes 15-skalaen spændende fra ÷ 16 til 15. I de yngste 3 klasser afholdtes hvert år »forældredage«.

Efter en revision i 1955 indførtes et karaktersystem med bogstaver fra A = særdeles godt til E = særdeles ringe. I karakterbogen omkring februar benyttedes ikke A, B o.s.v., men vidnesbyrd i ord. Med dette system kunne der ikke udregnes gennemsnitskarakterer.

Ørstedsskalaen (»15-skalaen«) afløstes 1963 af den nye 13-skala (kun i 8., 9. og 10. skoleår)¹²⁹.

Senere udarbejdedes meddelelsesbøger og i stedet for karakterer skulle bedømmelsen udtrykkes i ord. Endvidere indførtes »forældredage« en eller flere gange om året. Forældrenes interesse samlede sig især om de yngste klasser, som tit havde stort besøg. Det blev efterhånden kutyme, at der afholdtes klasseforældremøder, hvor ikke alene børnenes standpunkt, men også forholdene i klassen og evt. klassearrangementer drøftedes.

Ved udgangen af skolen udstedtes afgangsbøger med vurdering af standpunktet i de vigtigste fag udtrykt

ved ord: særdeles godt - godt - middel - ringe - særdeles ringe. Til elever, som forlod skolen efter bestået eksamen, udleveredes det autoriserede eksamensbevis samt en udtalelse fra skolen om eleven.

Fra 1957 afholdtes eksamen og årsprøver i maj/juni efter indførelsen af august-skoleåret.

Til orientering for forældre, som skulle have børn i skole, lod skolevæsenet i 1951 udarbejde en pjeces »Stumpen skal i Skole«, som fortalte om forholdene i skolen. I 1963 udarbejdedes heftet »lidt om skolen«, som mere udførligt orienterede nye forældre om så forskellige emner som forsømmelser, hjemmearbejde, sparemærker, speci-

i eksamensmellemskole- og realklasser.

	I m		II m		III m		IV m		real	
	dr.	pg.	dr.	pg.	dr.	pg.	dr.	pg.	dr.	pg.
Religion	2		2		1		1			
Dansk	5		4		4		4		4	
Skrivning	2		1		1					
Regning + mat.	5		5		6		6		5	
Historie	2		2		2		2		2	
Geografi	2		2		2		2		2	
Naturhistorie	2		2		2		2		2	
Naturlære	2		2		2		2		2	
Sang	2		1		1		1		1	
Engelsk	5		3		3		3		5	
Tysk			4		5		4		4	
Tegning	1		1		1					
Fællestimer ialt: 30			29		30		27		27	
Gymnastik	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3
Sløjf	4		4		2					
Håndgerning	2		2		2					
Husgerning	2		3							
	36	36	35	36	35	35	30	30	30	30
Latin							(4)			
Fransk							(4)		(4)	
Skrivning							(2)			
Sløjf							Ø			
Håndgerning							Ø		Ø	
Regning f. pg.									Ø	
Regnskabsføring									Ø	
Ugl. timetal: 36 36			35 36		35 35		34 34		34 34 (35)	

Timefordelingen

	Grundskole					Eksamensfri mellemskole						Præliminærkursus				
						alm. undervisn.			udv. undervisn.							
	1.	2.	3.	4.	5.	I	PM	II	PM	III	PM	I	P	2	P	
Dreng + pige:																
Religion	1/2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	1					
Dansk	10	8	8	8	8	7	8	6	6	7	5	5				
Skrivning	5	6	6	6	6	6	6	5	6	6	4	8 ¹⁾	8 ¹⁾			
Regning		1	1	2	2	2	2	1	1	1	1	3	3			
Historie		1	1	2	2	2	2	1	1	1	1	3	3			
Geografi		1	2	2	2	2	2	1	2	2	1	2	3			
Naturhistorie		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	3			
Naturlære		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	4			
Sang	1	1	1	1	1	2	1	1	2	1	1	1	1			
Engelsk									3	3	3	4	4			
Tysk									1	1	1	1	5			
Tegning				1	1	2	2	1	1	1	1					
Gymnastik	1															
Fællestimer ialt:	18	19	22	24	26	26	26	21	26	26	22	32	35			
Dreng:																
Gymnastik 7)		2	3	3	3	3	3	3	3	3	3					
Sløjf 7)		2	3	3	4	4	4	3	4	4	3					
Disponibel timer:						2	2	3	2	2	2					
Særtimer lør.dreng:	4	6	6	7	9	9	9	9	9	9	8					
Piger:																
Gymnastik 7)		2	3	3	3	3	3	3	3	3	3					
Håndgerning		2	3	3	4	3	3	3	3	3	3					
Husgerning						3	4	4	3	4	4					
Særtimer for piger:	4	6	6	7	9	10	10	9	10	10						
Ugentligt timetal:																
Dreng	18	23	28	30	33	35	35	30	35	35	30	32	35			
Piger	18	23	28	30	33	35	36	31	35	36	32	32	35			

1) Regning + matematik.
 2) Indtil flere gymnastiksal kan bygges, er timetallet reduceret.
 3) I 2.-4. kl. småsløjf, øvrige klasser træsløjf.

Undertiden må foretages enkelte ændringer på grund af lokalemangel m.v.

Timefordelingsplan (årsberetningen 1956/57) for grundsskolen, EM-klasser og præliminærkursus.

alundervisning, skolelæge og tandlæge m.m.

Fra skoleåret 1965/66 reduceredes timetallet for dansk og regning i 1. og 2. klasse midlertidigt på grund af lokale- og lærermangelen.

Det følgende skoleår indførtes »deletimer« i de yngste klasser, idet klasserne i nogle af dansk- og regnetimerne blev delt mellem 2 lærere. Ordningen var kun gældende i klasser, hvor elevtallet var over en vis grænse.

For at undgå sene timer om lørdagen, hvor mange forældre havde fri, indførtes som forsøg forkortede lektioner på lørdage fra 1954, så 8 lektioner kunne nås inden kl. 14. Fra maj 1969 gik man over til lørdagsfri i sommerhalvåret, og siden blev lørdag fast fredag.

NORMALTIMEPLANER

1.-7. skoleår.

Fag:	1.		2.		3.		4.		5.		6.		7.	
	d-p	d-p	d-p	d-p	d-p	d-p	d-p	d-p	d-p	d-p	d-p	d-p	d-p	
Dansk og skrivning	10(9-10)	12(11-12)	10(9-10)	10(9-10)	10-10	11-7	11-5	11-5	11-5	11-5	11-5	11-5	11-5	
Regning og matematik	5(9-7)	5(9-7)	5-5	5-5	5-5	5-5	4-4	5-5	5-5	5-5	5-5	5-5	5-5	
Kristendomundervisning	2(23-23)	2(23-23)	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	1(19-19)	1(19-19)	1(19-19)	1(19-19)	1(19-19)	1(19-19)	
Naturen		1-1	1-1	1-1	1-1	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	
Geografi		1-1	1-1	1-1	2-2	2-2	1(1-2)	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	
Biologi		1-1	1-1	2-2	1-1	2-2	1-1	2-2	1-1	1-1	1-1	1-1	1-1	
Læringsvejer		1-1	1-1	1-1	1-1	1-1	1-1	1-1	1-1	1-1	1-1	1-1	1-1	
Sang	2(23-23)	1-1	1-1	2-2	2-2	3(3-3)	3(3-3)	3(3-3)	3(3-3)	3(3-3)	3(3-3)	3(3-3)	3(3-3)	
Formning	1(9-19)	1(9-19)	1-1	1-1	1-1	1-1	1-1	1-1	1-1	1-1	1-1	1-1	1-1	
Håndgerning		0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	
Naturfag		0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	
Sløjd		0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	
Høvsprog		0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	0-2	
Færdighedsfag														
Engelsk eller evt. tysk														
Andet fremmedsprog														
Italiensk eller evt. engelsk														
Valgfri timer														
I alt	18-18	24-24	27-27	30-30	30(9-10)	33-33	33-33	33-33	33-33	33-33	33-33	33-33	33-33	

- 1) De enkelte fag kan fordelles, så der undværes delelever, jfr. side 12 f.
 2) Undervisningen i andre sprog forudsætter, at disse fag indføres i et eller andet stadium af registreringen. Men det må ske, når det kræver det. Undervisningen i andre sprog kan indføres i et eller andet stadium af registreringen. Men det må ske, når det kræver det.
 3) Det forudsættes, at disse sprog ikke berøres af kompetenceudfordringer, jfr. side 14.
 4) Læringsvejer kan indføres i et hvilket som helst skoleår.
 5) Formning sker på 1. og 2. klasse i de enkelte skoler eller registreret i 1 og 2. klasse.
 6) Valgfri timer skal indføres i et eller andet skoleår og for det valgfrie timetal gælder, at man kan udvælge mellem de enkelte fag på 1200 timer i alt.

Normaltimeplaner som anvist i »Den blå Betænkning«.

Realafdelingen.

Fag:	1. r.		2. r.		3. r. med latin		3. r. tekn. linje	
	d-p	d-p	d-p	d-p	d-p	d-p	d-p	
Dansk og skrivning	5-5	6-6	5-5	5-5	5-5	5-5	5-5	
Religion	1-1			1-1	1-1	1-1		
Engelsk	4-4	3-3	3-3	5-5	5-5	4-4		
Tysk	4-4	4-4	4-4	3-3	3-3	3-3		
Fransk				4-4				
Regning og matematik	6-6	6-6	6-6	5-5	5-5	7-7		
Historie	2-2	2-2	2-2	3-3	3-3	3-3		
Geografi	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2		
Biologi	1-1	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2		
Naturfag	2-2	3-3	3-3	2-2	2-2	5-5		
Formning	1-1	1-1						
Sang	1-1	2-2						
Læringsvejer	3-3	3-3	3-3	2-2	2-2	2-2		
Håndarbejde eller husegerning	0-2							
Sløjd	2-0							
Latin			4-4					
I alt	34-34	34-34	34-34	34-34	34-34	34-34		

UNDERVISNINGSFAGENE

I september 1958 nedsatte undervisningsminister Helveg Petersen et læseplansudvalg for at udarbejde en vejledning for undervisningen efter den ny skolelov. I foråret 1960 udkom »Betænkning nr. 253«, oftest kaldet »Den blå betænkning«, omhandlende de enkelte fags mål og midler. Foruden de hidtidige fag introduceredes

en række fag uden selvstændigt timetal i skemaet. Det drejede sig om seksualundervisning, færdselslære, familiekundskab og erhvervsorientering. Der var ved at opstå fagtrængsel - ikke alene i realafdelingen, men også i 1.-7. klasserne. Betænkningen indeholdt også »normaltimeplaner« med angivelse af de enkelte fags timetal.

Året efter kom endnu et bind med retningslinier for undervisningens form samt ikke mindst normer for indretning af lokaler. Det er næppe for meget sagt, at disse 2 bøger i de følgende år blev folkeskolens »bibel«.

Danskundervisningen aktiveredes gennem dels deletimer i de yngste klasser, dels gennem dramatisering, stillelæsning, interessevækkende læsetekster, billedstile, blanketudfyldning m.m. Skolebibliotekets materiale indtoges i undervisningen i højere grad end før (det gjaldt alle fag), og eleverne fik orientering om bogopstillingen og animeredes til at låne bøger med hjem. I de yngre klasser etableredes efterhånden »klassebogsamlinger« med særlig relevant materiale. Tanken var, at der skulle være en direkte forbindelse fra ABC'en gennem arbejdet med bøgerne i klassen og i skolebiblioteket til voksenbiblioteket.

Skrivning gled nu ud af læseplanen, og faget integreredes i dansk uden selvstændigt timetal. Et problem blev - på grund af lærerens metodefrihed - valget af skrivesystem, idet »formskrift« valgtes af mange lærere i stedet for den tidligere »skråskrift«. Undervisningen skulle føre frem til en letlæselig personlig håndskrift.

Regning og matematik kom gennem

8. og 9. klasse.

1. Den almene fagkreds.

	Antal timer	
	8. kl.	9. kl.
Dansk med litteratur	6	5
Skrivning, udfyldning af blanketter ..	1	0
Regning (og evt. matematik), herunder regnskabsføring	6	5
Orientering: Historiske, geografiske, biologiske emner, erhvervsorientering, arbejds- og erhvervslære, samfundslære, familiekundskab	7	6
Kristendomsundervisning	1	1
Legemsøvelser	3	3
	<u>24</u>	<u>20</u>

2. Vigtige valgfri fag.

	Antal timer		
	8. kl.	9. kl.	I alt
Praktisk arbejde (værkstedsun- dervisning, sløjd m.v.)	4-6	4-6	8-12
Husgerning	4	4-6	8-10
Håndarbejde	2	4	6
Engelsk	3-4	3-4	6-8
Tysk	3-4	3-4	6-8
Maskinskrivning	2-3	3	5-6
Geografi } hvortil evt. knyttes Naturlære } landbrugsfagl. em- Biologi } ner, jf. bmk. s. 242	4-6	4-6	8-12
Regnskabsføring for videre- komne		2	2
Matematik	3-4	3-4	6-8

Timefordeling for 8. og 9. klasser der forbereder til Teknisk Forberedelseksamen (TF-klasser):

	8. kl.	9. kl.
Dansk, herunder litteratur og emner hentet fra samfundslivet	7	6
Regning og matematik	8	10
Naturlære	6	6
Engelsk	3	4
Tysk	3	2
Kristendomsundervisning	1	1
Andre fag, herunder orienteringsfag og legemsøvelser	6	5
	<u>34</u>	<u>34</u>

nyere lærebogsystemer i højere grad end tidligere i relation til brug i dagliglivet (familie, samfund og erhverv). Det var slut med opgaver som f.eks. »Træk 999,99 kr. fra 4.847,03 og find 7/8 af det fremkomne beløb« og de mange indviklede grøftegravninger, hvor 12 mand kunne udføre arbejdet på 27 dage, men hvor der ustandselig gik arbejdere fra og til o.s.v.

Også de øvrige »gamle« fag moderniseredes, dels gennem appetitvækende bøger med relevant illustrationsmateriale og grafiske opstillinger. De tidligere stærkt indoktrinerende eller generaliserende geografiske og historiebøger (»Finnerne har let til kniven«, (historie koncentreret om konger og krigshistorie) forsvandt efterhånden. Samfundslære blev en vigtig del af historieundervisningen.

Faget »Naturhistorie« ændredes til *Biologi* og kom til også at omfatte sundhedslære og oplysning om alkoholproblemer m.v. De blegede præparater og udstoppede dyr blev lidt efter lidt trængt i baggrunden til fordel for indsamlet materiale - ofte fra klassekursioner - samt akvarier, vækstforsøg o.lign. i lokalet. Endvidere indgik film og lysbilleder hyppigere i undervisningen. På de ældste trin indførtes mikroskopi og forsøg til belysning af organisk kemi.

Naturlære skulle være et fag, hvor eleverne vænnedes til at iagttage og ræsonnere over fysiske og kemiske problemer. Demonstrationsforsøg suppleredes i den udstrækning lokalet og samlingerne tillod med elevforsøg. Et vigtigt stofområde i de ældste klasser blev atomfysik og energiforhold.

Legemsøvelser omfattede foruden

gymnastik i stadig større omfang discipliner som boldspil, atletik og svømning. Kun i 1. klasse undervistes piger og drenge sammen. Til pigernes gymnastik erstattedes klavermusikken med egnede rytmiske lydbånd og plader. I tilknytning til undervisningen erhvervede mange elever idrætsmærker og svømmebeviser¹³⁰. Desværre måtte faget nøjes med 2 ugentlige timer, indtil lokalesituationen lettede i slutningen af 60'erne. Et godt supplement var sommerferiesvømningen, som var meget populær (i 1970 deltog 1.004 elever).

Også de manuelle fag fik mere tidsvarende muligheder efter de nye planer. Tegning ændredes til *Formning* og rummede foruden tegning af alle arter arbejde med »værdiløst« materiale, linoleumstryk, papmachearbejde, plakatomaling, arbejder i gasbeton o.lign.

Håndgerning ændredes også. Hvor hovedvægten før havde ligget på selve arbejdsprocessen, blev faget nu mere produktorienteret og interessebetonet og suppleret med f.eks. vævning, knytning m.m. Elektriske symaskiner supplerede eller erstattede håndmaskinerne, og de større elever kunne selv vælge stof til deres arbejder.

Husgerning fik gennem bedre lokaleforhold mulighed for - foruden madlavning og kostplaner - at omfatte brugen af tekniske hjælpemidler som køleskabe, vaskemaskiner, elpiskere, trykkogere m.m. De enkelte klasser (hold) fik lejlighed til at arrangere små fester, og efterhånden som en »øvelejlighed« knyttedes til skolekøkkenet, åbnedes nye muligheder for faget.

Sløjd suppleredes med metalsløjd, så eleverne kunne lære at behandle ikke alene værktøj og træ, men også arbejde i metaller. Begge slags faglokaler forsynedes med relevante maskiner. Modelvalget blev mindre autoritært, der kunne nu vælges mere lystbetonede og tillukkende modeller.

Et attraktivt valgfag i de ældste klasser blev *maskinskrivning*. Faget fik især tilslutning fra pigerne. De fleste elever sluttede med at bestå en statskontrolleret prøve i faget.

Undervisningen i *fremmedsprog* (hovedsagelig engelsk og tysk, men også fransk og latin) blev mere tiltrækkende og relevant, dels gennem mere spændende lærebøger og adgang til ordbøger, dels gennem brug af nye hjælpemidler, især lydbånd og tonefilm, men også radio- og TV-udsendelser. Udenlandske gæstelærere og evt. studierejser i udlandet supplerede sprogtilegnelsen og lagde hovedvægten på, at eleverne skulle kunne føre en alm. samtale og forstå en tekst afpasset efter deres alderstrin.

Færdselslære blev obligatorisk fra 1958, men uden særligt timetal. Den blå betænkning tilrådede, at dansklærerne tog emnet op i hvert fald på de 5 yngste trin. Rådet for større Færdselsikkerhed forsynede skolerne med passende materiale, som lærerne kunne supplere med færdselsspil og lokalt materiale f.eks. vedrørende skoleveje, farlige lokale kryds o.s.v. I efteråret 1958 afholdtes for første gang »cyklistprøver« for eleverne i 7. og 8. klasse (siden blev det 6. klassernes elever¹³¹). Skolepatruljesystemet, hvor større elever skulle hjælpe de

mindre i trafikken omkring skolen, indførtes omkring 1956.

Erhvervsorientering havde skolerne taget op allerede en halv snes år før faget blev obligatorisk. Man startede med afgangseleverne og deres forældre, siden blev orienteringen lagt i mere faste rammer, og fra 1950 udnævntes E. Gether Sørensen som leder af erhvervsvejledningen ved Folkeskolen. Han afløstes et par år efter af Jon Brunse. Fra 1965 fungerede lærer C.-H. Nüchel som konsulent for erhvervsundervisningen. Afgangselever fra hjælpeklasserne kom til prøve på Psykoteknisk Institut¹³². Om efteråret arrangeredes erhvervsoplysningsmøder, hvor en lang række fagfolk fra forskellige erhverv kunne udspørges af de flere hundrede elever¹³³. Erhvervsvejlederen fungerede som konsulent for både elever og lærere, og skolebibliotekerne forsynedes med »erhvervskartotek« og andet relevant materiale. Fra 1955 sendtes elever i afgangsklasser ud i 14 dages erhvervspraktik, som snart blev meget populært hos eleverne. I 1966/67 udsendtes 140 elever til 248 arbejdssteder. Endvidere afholdtes en stort anlagt »erhvervsuge« fælles for folkeskolerne. Begge ordninger blev faste arrangementer de følgende år.

Den blå betænkning anbefalede indførelse af *seksualvejledning*, men konkluderede, at det måtte være frivilligt for den enkelte lærer at tage emnet op. I Helsingør havde man forlængst en vejledning for de større elever hos skolelægen assisteret af en kvindelig læge.

UNDERVISNINGSLOKALERNE

Endnu omkring 1960 var langt de fleste af eleverne bænket ved pulte med fast bænk uden mulighed for individuel arbejdsstilling. Katederet var placeret på en forhøjning foran tavlen. Lokalestørrelsen var for de fleste normalklasser på de to gamle skoler omkring 48 m², nemlig 20 på LU og 29 på MA, desuden 4 + 3 mindre lokaler (under 36 m²). Elevantallet i forbindelse med de tunge pulte tillod således ikke omgruppering af møblerne med henblik på mere moderne undervisningsformer.

I 50'erne begyndte udskiftningen af pulte med lette 2-mands borde med løse stole. Skolen ved Gurrevej fik fra starten borde og stole, ligeledes de senere tilkomne skoler. I de gamle skoler fjernedes katederforhøjningerne efterhånden, og moderne rummelige skabe opstilledes. Efter ibrugtagelsen af nye skoler og modernisering af de gamle fik eleverne bedre pladsforhold, og mulighederne for møbleringen øgedes. Omkring 1970 havde skolerne 16 klasselokaler over 54 m² og 106 på 36-54 m² samt 16 mindre lokaler til holdundervisning o.lign. Hertil kom det stærkt øgede antal faglokaler, ialt 69.

Belysningen, der oprindeligt bestod af 4 (eller 6) lamper, udskiftedes i de gamle skoler med lysstofrør suppleret med tavlebelysning. De sorte tavler udskiftedes efterhånden med nye ikke-reflekterende. Klasserne forsynedes med stikkontakter af hensyn til brug af lysbilledapparater, båndoptagere, overheadprojektorer m.m.

Da Skolen ved Gurrevej toges i brug, havde den som den første et ra-

Gl. Borgerskole drenge mødes til sommerfest på deres gamle skole 1980 - de yngste begyndte skolegangen i 1909.

dioudstyr med faste højttalere kombineret med et samtaleanlæg i hvert lokale. Tilsvarende anlæg fik de øvrige skoler efterhånden også. Herved blev det muligt at kommunikere fra de enkelte klasser til kontoret og omvendt. Fra kontoret kunne vigtige meddelelser sendes ud til alle. Anlægget muliggjorde - i forbindelse med det automatiske uranlæg - at markere timerens afslutning med et tonesignal i lokalene.

De mørke, uhygiejniske trægulve i de 2 gamle skoler erstattedes lidt efter lidt med linoleumsgulve. Væggene maledes i lyse, venlige farver og udsmykkedes med gode reproduktioner eller malerier - ofte suppleret med elevernes egne værker. De tidligere »klassiske« fremstillinger af mordet i

Finderup lade og Kristian II i fængslet forsvandt fra væggene.

Ved kommunesammenlægningen havde alle folkeskolerne tidssvarende, veludstyrede klasselokaler. Også faglokalerne var af god standard, idet de to gamle skoler var kommet godt med takket være de 2 Fynsplan-bygninger i 1967 og 68.

MODERNE UNDERVISNINGSMIDLER

Udbudet af lærebøger var indtil omkring 1950 præget af tilbageholdenhed, men da papirrestriktionerne endelig forsvandt, kom en strøm af nyt bogmateriale på markedet, og de hidtidige mere eller mindre rigoristiske »boglister« forsvandt. Takket være rimelige bevillinger kunne skolerne indføre nye aktiviserende systemer. En del bøger, f.eks. ABC, ordbog, salmebog, atlas m.m. fik eleverne til ejendom.

En lang række audiovisuelle undervisningsmidler holdt deres indtog. Fra midten af 50'erne var skolerne forsynet med tonofilmgengivere foruden apparatur til dias og båndfilm. Et voksende antal film låntes fra Statens Filmcentral.

Overheadprojektorer indførtes til brug i hjemmeklasser og navnlig i faglokaler. TV anskaffedes af hensyn til bl. a. Skole-TV-udsendelser. Båndoptagere benyttedes navnlig i sprogundervisningen, også reportagebåndoptagere vandt indpas.

For at muliggøre fotolære som valgfrit fag anskaffedes det nødvendige udstyr hertil på nogle skoler.

SKOLEBIBLIOTEKERNE

De gennem mange år udbyggede skolebiblioteker suppleredes yderligere - både den alm. bogbestand og de betydelige samlinger af klassesæt.

Bogbestanden og udlånets vækst ses af nedenstående:

bogbestand	bind	udlånte bind
1952/53	11.404	4.763
1957/58	40.466	8.009
1962/63	38.496	28.309 ¹³⁴
1967/68	37.496	67.222 ¹³⁵

Samlingen af klassesæt kom efterhånden til at spille en stor rolle i undervisningen. Klassesætsamlingen udgjorde i 1965 ca. 19.000 bind inden den ved kommunesammenlægningen nåede op på over 35.000 bind.

LEJRSKOLER

De fleste lejrskoler holdtes i mange år på Frederiksborg Sparekasses lejrskole ved Store Havelse, men efter 1951 kneb det med at få plads. Arbejdet for at skaffe Helsingør sin egen lejrskole var startet nogle år før, idet

der med skoleinspektør Kaj Jørgensen som primus motor var dannet en fond, der opsamlede det provenu på 2%, som lærerne fik for sparemærkesalget. Pengene samledes i »Sparemærkefonden« sammen med overskud fra diverse arrangementer på skolerne.

En kæmpemæssig lejrskolefest i efteråret 1953 satte næsten byen på den anden ende med »Lejrskoleavis« i 10.000 eksemplarer, børneoptog med ca. 500 børn, film, muntert køkken, præmieskydning m.m. Skolebygningerne næsten sprængtes af børn og forældre. Udbyttet blev ca. 18.000 kr., så fonden i 1954 indeholdt godt 30.000 kr.

I juli 1954 købtes en lystejeendom på 3 tdr. land nord for Arresø nær Tisvilde Hegn for 60.000 kr. kontant. Kommunen gav garanti for et lån på 25.000 kr. og støttede de følgende år lejrskolen. Et vældigt arbejde forestod med at gøre de to store og nogle mindre bygninger klar til brug for børnene. Mange lærere fik »fast arbejde« (ulønnet!), så allerede efter sommerferien 1955 rykkede de første lejrskolehold ind.

Udbygningen fortsatte de følgende år for fondsmidlerne, der nød godt af sparemærkesalget¹³⁶ samt overskud fra skolernes teaterarrangementer m.m. Der indlagdes vand og el, og inventar og køkken udskiftedes. I 1967 og 1972 rejstes nye bygninger. Efter el-varmeinstallation kunne ca. 20 hold få plads hvert år.

Mange tusind elever har haft et fornøjeligt og udviklende ophold på »Arrenakke«. I 1957/58 var der ca. 3.000 overnatninger. Som basis for lejrskole

ligger stedet ideelt med allehånde naturopgaver, historie- og erhvervsstof.

I 1970 udarbejdedes nye vedtægter, hvori det fastsloges, at Arrenakke fortsat skal ejes af de 5 »gamle« Helsingør-skoler. Ejendomsvurderingen var nu 400.000 kr., mens lånene var nedbragt til godt 43.000 kr.

Det voksende elevantal bevirkede i 60'erne, at Arrenakke ikke kunne dække lejrskolebehovet. Skolen ved Kongevej skaffede derfor gennem en lang række arrangementer midler, så man i 1967 kunne købe en nedlagt skole i nærheden af Markaryd i Skåne. Det var en stor bedrift af en ny skole på ca. 500 elever. Også her støttede kommunen projektet.

Det var især 7. klassernes elever, der fik lejrskoleophold på de »lokale« lejrskoler. Også 8. klasserne kom ofte på lejrskole, men i reglen på f.eks. Bornholm eller i Jylland og på Fyn. Opholdene svejsede tit en classes elever og lærere sammen på en helt ny måde.

For Helsingør Gymnasiums vedkommende kan nævnes, at skolen havde andele i lejrskoleejendommen »Brændstoft« ved Flensborg fjord, hvor gymnasieelever holdt lejrskole.

ELEVERNE FÅR MEDINDFLYDELSE

De tidligere stive regler om elevernes færden ændredes i løbet af 60'erne. De friere undervisningsformer satte deres præg på omgangstonen både mellem eleverne indbyrdes og overfor lærerne. Du-formen slog lidt efter lidt igennem.

Elevråd oprettedes ved skolerne,

men det tog tid at finde de rette arbejdsformer, når både små og store skulle tilgodeses. Igennem skolebladene kunne eleverne udtrykke deres syn på skolen og verden udenfor. De bar navne som »Mariehønen« (MA), »Kosle« (GU), »Tangent« (GY), »Uro-Stifttidende« og »Lunten« (LU).

Ved tilrettelæggelse af fester, afslutninger og koncerter fik elevrepræsentanterne medindflydelse, tillige på den enkelte skoles ordensregler m.m. Salg af mælk og frugt fra en skolebod kunne også være en elevrådsopgave.

Et elevrådsønske var på flere skoler ændring af legepladserne i erkendelse af, at tiden var ved at løbe fra de gamle former for leg, som f.eks. »Paradis«, »Sidste«, »Pigerne fanger drenge«, spil med kugler o.s.v. Nu blev det boldspil, hula-ringe, »bytte filmstjerner«, o.lign., der prægede de mindre elevers udfoldelser. Der måtte også tages hensyn til det stadig større antal »voksne« elever, som fik hygge og efterhånden opnåede inddordninger i frikvartererne og i nogle tilfælde udgangstilladelse.

Rygning, som hidtid havde fundet sted i smug på toiletter o.lign, blev mere eller mindre legaliseret på bestemte områder for de ældste.

Narkoen undgik man ikke, men noget voldsomt skoleproblem blev det heldigvis sjældent bortset fra lidt hash nu og da. Gennem undervisningen og foredrag af bl.a. Undervisningsministeriets narkokonsulent påvirkedes eleverne til at se problemerne i øjnene.

For at skaffe eleverne sunde fritidsbeskæftigelser oprettedes ved skoler-

ne interessegrupper¹³⁷ i stoftryk, sløjd, keramik, foto, sang, eventyr m.m. som supplement til sportsorganisationernes og spejderkorpsets tilbud¹³⁸.

Også Helsingør Musikskole og Helsingør Ungdomsskole blev muligheder for mange. Musikskolen havde i 1969/70 ca. 400 elever, og Ungdomsskolen over 700 i alderen 14-18 år, d.v.s. ca. 42% af aldersgruppen.

I 1953 havde man som forsøg givet tilbud om lektielæsning på skolerne om eftermiddagen. Tilslutningen, som i starten var på omkring 30 elever ved hver skole, ebbede hurtigt ud, og ordningen ophævedes.

DISCIPLINÆRE FORHOLD

De friere forhold efter krigen i forbindelse med de overfyldte skoler, hvor eleverne vandrede fra rum til rum, resulterede i 50'erne i stadig flere »tilpasningsvanskelige« og aggressive elever med deraf følgende disciplinære problemer for undervisningen og klimaet i skolen. Hertil kom de »samspilsramte« børn, hvor opløste hjem eller dårlige boligforhold var årsag til vanskeligheder i skolen.

Problemerne optrådte på landsplan, og spørgsmålet om skolens disciplinærmidler debatteredes. I 1949 udtalte undervisningsminister Hartvig Frisch på et nordisk lærerkursus¹³⁹, at enhver form for legemlig revselse burde forbydes, men spørgsmålet var, om lærerstanden var moden til et forbud. Året efter meddelte undervisningsministeren, der nu hed Fl. Hvidberg¹⁴⁰, at han ikke ville udsende cirkulæret med forbud mod legemlig

revselse, han fandt det krænkende for lærerstanden. Endnu var spanskrøret tilladt, det afskaffedes fra 1. august 1967¹⁴¹, men var i praksis allerede gået af brug i 50'erne i erkendelse af, at problemerne ikke løstes ad denne vej. Bekendtgørelsen tillod fortsat efter-sidning og anviste mulighed for overflytning af elever med grove forseelser til en anden skole eller udelukkelse fra undervisningen indtil en uge. Endvidere anbefaledes henvendelse til skolelæge, skolepsykolog, børneværn m.m., og ikke mindst fremhævedes lærerens indsats til fremme af et godt arbejdsklima.

Om problemerne i Helsingør vidner enkelte oplysninger i skoleberetningerne. Til skolepsykologen henvistes i 1951/52 18 elever med tilpasningsvanskeligheder, i 1966/67 og 1968/69 var tallene henholdsvis 53 og 56 - overvejende drenge. Skolelægen konstaterede 1953/54 8 drenge og 2 piger med adfærdsforstyrrelser, i 1956/57 angives 32 drenge og 40 piger.

Skoleinspektør Kaj Jørgensen nævner i beretningen 1962/63, at opførselsproblemer er sjældne i 8. klasse og realafdelingen, mens tidens almindelige uro slår stærkere igennem hos eleverne i 3.-7. klasse. De er mere støjende end før. Årsagen må søges i skolens overbelægning samt TV og sen sengetid. Året efter, hvor 44 af skolens 56 klasser må dele lokale, nævnes, at ansvaret for materiel forflygtiges, der er mange småskader med deraf følgende store reparationsudgifter. Det følgende år er børnene stadig forvirrede og skaber vanskeligheder på alle fronter. Situationen var den samme på alle skolerne, men alle

steder mindskedes problemerne mærkbart i takt med den aftagende overfyldning af bygninger og legepladser efter 1966.

Antallet af ulovlige (mulktpligtige) forsømmelser voksede ikke foruroligende i perioden 1949-57, hvor årsgennemsnittet lå på ca. 117 mulkt-dage ialt. Fra 1958 til 1966 voksede tallet til ca. 363 dage. Mulktbeløbet udgjorde uforandret 1 kr. pr. dag, alligevel indgik det fulde beløb aldrig, og ordningens betydning tabte sig efterhånden.

SOCIALE FORANSTALTNINGER M.V.

Fra 1948 ændredes skolebespisningen, så den varme mad hveranden dag bortfaldt. Hver skoledag serveredes nu i spisekælderen under bygn. IV 4 stk. rugbrød med pålæg samt 2 stk. marmelademad el.lign. Dertil et æble og 1/4 l sødmælk. Fra 1950 blev det af pladshensyn nødvendigt, at nogle elever fik madpakke + mælk i klassen. Antallet af spisere nærmede sig 50% af elevtallet.

Fra 1951 indskrænkedes bespisningen til perioden 1. nov. - 30. april i h.t. ny lovning¹⁴². Da Skolen ved Gurrevej var bygget, flyttedes køkkenet hertil, så alle klasser fremtidig fik maden bragt.

Madpakkerne afskaffedes fra april 1960, idet statstilskuddet til dem ophævedes. Herefter fik børnene kun mælk og en vitaminpille. Deltagerantallet steg i forbindelse med ændringen fra 1750 til 3100 (ca. 90% af eleverne).

Skolebespisningen ophævedes ved storkommunens første budget, hvor

der i stedet hensattes 375.000 kr. til en kommunal uddannelsesfond, som skulle svare til en lignende fond for Ti-køb-elever. På skolerne skulle herefter være mulighed for, at eleverne kunne købe mælk m.m.

Foruden de to kommunale uddannelsesfonde, som yder tilskud til elevers videreuddannelse, kunne de ældste elever fra 1963/64 søge stipendium fra »Ungdommens Uddannelsesfond«. I 1964/65 kom det 74 elever fra folkeskole + gymnasium til gode. Beløbet var for de fleste 800 kr. Ialt udbetaltes 51.300 kr. I 1968/69 udbetaltes 84.800 kr. til 152 elever i folkeskolen, og 79.900 kr. til 42 elever på Helsingør Gymnasium.

Muligheden for at få billet til en frirejse i sommerferien ophævedes fra 1968. Rejseaktiviteten kulminerede i 1963 med udstedelse af 1.505 billetter til Helsingør-elever. Hertil kom et betydeligt antal rejser til spejderlejre o.lign.

Skolelæge- og skoletandlægeklinikerne fik efterhånden for lidt plads på bygn. IV, så der planlagdes kliniklokaler på Skolen ved Gurrevej, men i sidste øjeblik vedtog byrådet at indrette central-klinikker i tagetagen på bygn. III. Tandklinikken fik her plads til 4 - siden 5 - stole. Samtidig vedtoges at tilbyde tandbehandling for alle elever, også de ældste, og tillige indførtes tandregulering¹⁴³. Ved centraliseringen frigjordes nogle hårdt tiltrængte klasselokaler.

Kredslæge Boertmann afløstes 1. juni 1951 af kredslæge S. Svendsen, der fungerede som skolelæge til 1. maj 1962, hvorefter skolelæge Chr. Tandrup trådte til.

Tandklinikken lededes siden starten i 1944 af cheftandlæge Agnete Nørlyng. I 1969 omfattede klinikken 7 tandlæger og 7 assistenter samt 1 sekretær.

LÆRERNE

Den voldsomme stigning i fødselstallene under besættelsen (i 1941 ca. 71.000 børn, 1942 ca. 80.000) kulminerede i 1946 med ca. 96.000 børn på landsplan - medførte i forbindelse med stadig længere skolegang en stærk stigning i både lokale- og lærerbehold over hele landet. I byer med vækst, som f.eks. Helsingør, forstærkedes behovet yderligere.

Indbyggertallet i Helsingør kommune øgedes fra 18.763 i 1945 til 23.227 i 1955 og atter 10 år senere til 28.873. Lige inden kommunesammenlægningen 1970 passerede befolkningstallet 30.000¹⁴⁴.

Udviklingen i lærerbeholdet i Helsingør Folkeskole fremgår af nedenstående oversigt¹⁴⁵:

	1948	1958	1969
Skoledirektør			1
Skoleinspektører	2	5	6
Viceinspektører	5	8	10
Faste lærere	58	110	197
Andre lærere ¹⁴⁶	7	12	11
Ialt	72	135	225

Det stigende lærerbehold resulterede i en lærermangel, som også blev særdeles følelig i Helsingør, selv om der gennem annoncer i »Folkeskolen«¹⁴⁷ og opslag på lærerseminarierne informeredes om de fortrin, Helsingør kunne byde på.

I vid udstrækning måtte lærerne

tage overtimer - i 1958 læstes f.eks. 9 embeder på denne måde. Alligevel var det fra begyndelsen af 50'erne og langt ind i 60'erne ikke muligt at dække behovet med kvalificerede lærere. I nogle tilfælde overtaltes lærere, der faldt for aldersgrænsen (70 år), til at virke som vikarer i deres eget embede.

Selv om seminariernes kapacitet øgedes, og Undervisningsministeriet begrænsede oprettelsen af nye stillinger (»lærerrationeringscirkulæret« 5. mar. 1962) var situationen i årevis særdeles vanskelig. Endvidere udsendtes en række cirkulærer om anvendelse af seminarieelever som vikarer og om besøgelse af ledige stillinger ved overtimer (18. maj 1953, 14. sep. 1961 m.fl.). Navnlig vikarsituationen blev til tider ganske uantagelig.

Medvirkende til lærermangelen var nedsættelsen af lærernes pligtige timetal fra 36 (siden 1814) til 32 fra 1. april 1961 (cirk. 14. sep. 1961). Forholdet modsvarede dog i nogen grad af dispensationer i elevernes timetal.

Ved en ny lønningslov (7. juni 1958) blev lærernes løn forbedret. Overgangen pr. 1. april 1958 til de nye regler medførte omregning af ancienniteten, men alle fik en følelig lønforhøjelse. Det hidtidige skel mellem forsørgere og ikke-forsørgere bortfaldt, så ikke-forsørgere fik en særlig stor fremgang. Det samme var tilfældet for samgifte, der nu begge fik fuld løn.

En lærer på yngste løn steg fra 12.452 kr. til 13.920 kr. årlig, mens en overlærer på slutløns steg fra 17.965 kr. til 20.400 kr. Til alle lønninger tillægges stedtillæg B = 600 kr. årlig. I de

nævnte beløb er pensionsbidrag (4%) fratrukket.

De kommunale løntillæg faldt bort med den nye lov.

Honoraret for legepladsinspektion, som kommunen havde ydet siden 1945, blev fra 1960 reguleret til satser i forhold til børneantallet på de enkelte pladser. Nyordningen skyldtes en overenskomst på landsplan mellem Købstadforeningen og Danmarks Lærerrforening.

Lærerrådenes beføjelser gav formændene ret til at deltage i skole-nævnmøder tillige med skoleinspektøren. Fælleslærerrådet repræsenteredes i skolekommissionen af formanden. Lærrepræsentanterne havde ikke stemmeret.

Fælleslærerrådets møder måtte på grund af det store antal medlemmer nødvendigvis indskrænkes. Efter en ny forretningsorden 25. sep. 1955 indførtes et forretningsudvalg til at tage sig af løbende sager og hastesager. Herefter skulle rådet normalt kun samles i maj af hensyn til valg m.m.

Den lokale kreds under Danmarks Lærerrforening omfattede efterhånden - med få undtagelser - Folkeskolens lærere. Fra april 1948 udgav kredsen eget medlemsblad »H. K. L.«, men det fik kun en kort levetid. Fra december 1967 videreførtes bladet i ny skikkelse.

I lærerkredsens regi afholdtes lokalt i betydeligt omfang kortere faglige kursus. Desuden deltog mange lærere i årskursus på Danmarks Lærershøjskole, således i 1966/67 15 lærere, mens 14 deltog i kursus af kortere varighed.

HELSINGØR GYMNASIUM

Helsingør Gymnasium (indtil 1947: Helsingør højere Almenskole) havde i 1951/52 sit laveste elevtal siden 1940, nemlig 422. De følgende år voksede elevtallet, til det kulminerede i 1957/58 med 673 elever (oversigt Y). På dette tidspunkt fik rektor Norbøll byrådets accept på en aflastning gennem placering af nogle 1. EM-klasser ved folkeskolerne¹⁴⁸. Som tidligere nævnt oprettedes fra august 1957 3 EM-klasser ved folkeskolerne.

Presset på lokalerne mindskedes herefter noget, idet skolen efter 1960-61 kun havde 450-500 elever, hvoraf gymnasieklasserne efterhånden udgjorde en stadig større andel. Fra 1963 havde gymnasieafdelingen flere elever end realafdelingen (240-215), og ved kommunesammenlægningen var forholdet 361-121.

De u hensigtsmæssige pladsforhold resulterede i opførelsen af tvillingskolen ved Rønnebær Alle. Den 4. januar 1966 kørte det første af mange flyttelæs, og den 10. holdtes en foreløbig indvielse, inden eleverne næste dag startede i de nye omgivelser. Da festsalen først blev færdig i sommeren 1967, måtte skolekomedien 1966 henlægges til Skolen ved Gurrevejs sal.

I 1968 foretoges en del ændringer i lokalerne, så skolen kunne fungere som fagklasse-gymnasium, der var en forudsætning for oprettelse af HF-klasser.

Ved kommunesammenlægningen savnedes endnu solafskærmning og færdiggørelse af sportspladser m.m., ligesom kantinens udbygning endnu manglede.

PRIVATE SKOLER

Efter Elisabeth Andersens skoles ophør i 1926 var den katolske skole i Nygade den eneste privatskole i byen, til den i 1951 måtte lukke. Medvirkende årsager var, at det kneb at afse søstre og præster til undervisningen, og det var vanskeligt at leve op til de øgede krav til skolerne.

Elevtallet lå de sidste år på godt 30 fordelt på 7 årgange. Den årlige »eksamen« overværedes af stadsskoleinspektør Broch som tilsynsførende for skolekommissionen. Da skolen lukkede, overtog Skolen i Lundegade dens lærebøger samt et sparsomt udvalg af undervisningsmateriel.

Skolen havde i enkelte situationer fungeret som »lynafleder« for folkeskolen, idet utilfredse forældre flyttede deres barn dertil: »Så går vi over til katolikkerne!« - der undervistes både katolske og protestantiske børn (flest piger).

I april 1962 - da debatten om de

overfyldte skoler optog sindene stærkt - kom meddelelsen om, at en kreds af forældre forberedte en »Lilleskole« i Helsingør efter forbillede fra Gladsaxe. Borgmesteren var på et møde med initiativtagerne den 13. april positivt indstillet.

Skolen startede 3. sep. 1962 med 33 elever i 3 klasser. Den første tid undervistes i private hjem indtil indflytningen i egne lokaler i ejendommen »Borrevold« ved Fredericiavej, som anskaffedes samme år. Kommunen gav garanti for et lån på 90.000 kr. og 4 år senere yderligere garanti for 200.000 kr. til udbygning af skolen¹⁴⁹.

Et særkende for skolen skulle være dels en lav klassekvotient, dels et miljø med snæver kontakt mellem lærere, elever og hjem. Ret hurtigt oprettedes her byens første børnehaveklasse. Skolen er landets næstældste lilleskole. Skolens leder blev lærer Ib Kvolsbjerg.

Noter:

- ¹ RA: »Stat. Opl. om Skolelok. i Kongeriget D.« 1882/83.
- ² »De gamle Borgerskoledrenge«, Hels. Byarkiv.
- ³ Helsingør byråd, 18. sep. 1873.
- ⁴ Helsingør byråd, 24. juni 1875.
- ⁵ Helsingør byråd, 16. juli 1874.
- ⁶ Skoleberetning 1887 (Hels.Borgerskole).
- ⁷ Helsingør Avis 21. sep. 1901.
- ⁸ Müller: Hels. Kommunes højere Almenskole 1883-1933.
- ⁹ Arkitekt på alle disse bygninger var *Johannes Emil Gnudtzmann*. Han var født i 1837 og havde bl.a. arbejdet hos Herholdt. I en menneskealder var han docent ved Polyteknisk Lærestanstalt i borgerlig bygningskunst. I begyndelsen af 1880'erne konstruerede han for Helsingør værft nogle lette gitterkonstruktioner. 1883 tegnede han en kommuneskole i Korsør, derefter fulgte de mange skolebygninger i Helsingør (1885-86, 1897, 1898, 1901). Endvidere har han i Helsingør tegnet en af Teknisk Skoles bygninger (1901) og Tinghuset (1907). Et særpræg for hans bygninger var dekoreringsen af murværk med glasursten og fliser, som en tid skabte mode. Pigeborgerskolens gavl mod Marienlyst Alle var et meget typisk eksempel (i dag er gavlens helhedsvirkning ødelagt ved rekonstruktion efter en brand). Foruden at have opført et stort antal skoler o.a. bygninger over hele landet, har han tegnet Sct. Pauls kirke i Nyboder, Kbh.
- ¹⁰ Ansat ved Friskolen 1881-98.
- ¹¹ Laur. Pedersen: Almueundervisning...
- ¹² H. Lehmann: Haandbog i Lovgivningen om den danske Folkeskole 1914.
- ¹³ Lov af 24. mar. 1899 om forsk. forhold vedr. folkeskolen.
- ¹⁴ Laur. Pedersen: Almueunderv., 209.
- ¹⁵ samme, 212.
- ¹⁶ samme, 209.
- ¹⁷ samme, 210.
- ¹⁸ Hels. byråd 19. feb. 1891.
- ¹⁹ Findes i forb. med skolevæsnets indberetn. 1890 (RA).
- ²⁰ Min. cirk. 11. apr. 1899 og 16. aug. 1906.
- ²¹ Ifg. skoleplanens § 5 var højst 6 ug. ekstratimer tilladt pr. lærer.
- ²² Ses af skoleberetningen for 1910.
- ²³ Hels. byråd 19. feb. 1901 og 16. jan. 1902.
- ²⁴ Indberetning 1900.
- ²⁵ Bortset fra den katolske skole.
- ²⁶ I Helsingør Byarkiv.
- ²⁷ Hels. byråd 5. jan. og 2. feb. 1905.
- ²⁸ »Nordsjælland« 6. jan. 1908.
- ²⁹ samme, 18. feb. og 8. dec. 1908.
- ³⁰ Hakon Müller: Hels. Kommunes h. Almenskole.
- ³¹ Hakon Müller: Hels. Kommunes h. Almenskole.
- ³² P. Christensen: Kommunestyret i H.
- ³³ Hakon Müller.
- ³⁴ P. Christensen som ovenfor.
- ³⁵ Hels. Dagblad 30. okt. 1911.
- ³⁶ samme 21. juli 1911.
- ³⁷ Min. f. K & U, 2. Kontor: Skolevisitationer (RA).
- ³⁸ Hels. Dagblad 30. okt. 1911.
- ³⁹ Hels. byråd 3. og 17. juli 1913.
- ⁴⁰ samme 16. okt. og 6. nov. 1913.
- ⁴¹ samme 29. mar. 1916.
- ⁴² samme 18. maj 1916.
- ⁴³ samme 15. juni 1916.
- ⁴⁴ samme 7. dec. 1916, 27. sep. 1917.
- ⁴⁵ samme 6. juni 1918.
- ⁴⁶ samme 3. okt. 1918.
- ⁴⁷ samme 20. juli 1911.
- ⁴⁸ samme 16. okt. 1913.
- ⁴⁹ samme 2. maj 1912.
- ⁵⁰ Årsberetn. 1916.
- ⁵¹ samme 1927/28.
- ⁵² Tallene fra de påg. årsberetninger.
- ⁵³ Hels. byråd 18. juni 1914.
- ⁵⁴ Orla Boye Nielsen i: Årbog for Frederiksborg Amts historiske Samfund 1977.
- ⁵⁵ samme årbog.
- ⁵⁶ samme årbog.
- ⁵⁷ Årsberetning 1920.
- ⁵⁸ samme 1918.
- ⁵⁹ Min. cirk. skr. 28. juni 1929.
- ⁶⁰ »Folkeskolen«, 7. juni 1935.
- ⁶¹ 8. maj 1936 (Avisaarbogen 1936).
- ⁶² Danm. Lærerforenings repræsentantskabsmøde 6. aug. 1937.
- ⁶³ Hels. byråd 2. okt. 1913.
- ⁶⁴ samme 12. mar. 1914.
- ⁶⁵ Kirkemin. skr. 22. juni 1918.
- ⁶⁶ Hels. byråd 9. nov. 1916.
- ⁶⁷ samme 22. mar 1917.
- ⁶⁸ Lov af 4. juni 1931.

- ⁶⁹ Hels. byråd 12. dec. 1918.
- ⁷⁰ samme 4. jan. 1912.
- ⁷¹ Skoletilsynsloven af 20. maj 1933.
- ⁷² Min. f. K & U'væsen 2.kontor: Skolevisitatser (RA).
- ⁷³ U. min. cirk. 26. mar. 1926.
- ⁷⁴ Årsberetning 1927/28.
- ⁷⁵ »Nordsjælland« 26. sep. 1908.
- ⁷⁶ Hels. byråd 18. juli 1918.
- ⁷⁷ Avis-Aarbogen 2. maj 1933.
- ⁷⁸ Årbog f. Fr.borg Amts hist. Samfund 1977.
- ⁷⁹ Hels. byråd 16. okt. 1933, 22. jan. 1934.
- ⁸⁰ »Nordsjælland« 22. okt. 1921.
- ⁸¹ Hels. byråd 21. nov. 1918.
- ⁸² samme 12 dec. 1918, 4. dec. 1919.
- ⁸³ samme 3. okt. 1921.
- ⁸⁴ samme 21. aug. 1919.
- ⁸⁵ samme 5. sep. 1921.
- ⁸⁶ samme 12. dec. 1921, 9. jan. 1922.
- ⁸⁷ samme 5. maj 1924.
- ⁸⁸ samme 7. juli 1924.
- ⁸⁹ samme 4. jan. 1932.
- ⁹⁰ samme 2. jan. 1939.
- ⁹¹ Hels. Dagblad 17. jan. 1939.
- ⁹² Hels. byråd 30. jan. 1939.
- ⁹³ Skoleberetning 1937/38.
- ⁹⁴ Hels. byråd 2. okt. 1944.
- ⁹⁵ samme 17. sep. 1945.
- ⁹⁶ samme 23. juni 1941.
- ⁹⁷ samme 14. juli 1941.
- ⁹⁸ samme 19. apr. 1943.
- ⁹⁹ samme 17. jan. 1944.
- ¹⁰⁰ samme 16. okt. 1944.
- ¹⁰¹ Avis-Aarbogen 24. feb. 1937.
- ¹⁰² Bek. 15. sep. 1938.
- ¹⁰³ Hels. Dagblad 25. feb. 1938.
- ¹⁰⁴ Hels. byråd 24. apr. 1944.
- ¹⁰⁵ Lov om Skolelæger 12. juli 1946.
- ¹⁰⁶ Hels. Dagblad 31. mar. 1938.
- ¹⁰⁷ Lov af 12. juli 1946.
- ¹⁰⁸ Hels. byråd 9. mar. 1942.
- ¹⁰⁹ samme 21. juni 1943.
- ¹¹⁰ samme 15. mar. 1943.
- ¹¹¹ samme 1. nov. 1943.
- ¹¹² samme 15. mar. 1943.
- ¹¹³ samme 1. nov. 1943.
- ¹¹⁴ Min. cirk. 24. juni 1943, 22. dec. 1943.
- ¹¹⁵ samme 16. sep. 1943.
- ¹¹⁶ Bekendtgørelse om folkeskolen 18. juni 1958.
- ¹¹⁷ Lov af 21. feb. 1962 om ændr. i skolestyrelsen.
- ¹¹⁸ Hels. byråd 18. mar. 1963.
- ¹¹⁹ Hels. Dagblad 23. apr. 1963.
- ¹²⁰ Hels. byråd 4. dec. 1961.
- ¹²¹ Skitseprojekt præsenteredes i april 1967 af arkitekterne Basse og Grenness.
- ¹²² Frederiksborg Amts Avis 24. apr. 1969.
- ¹²³ samme 4. okt. 1969.
- ¹²⁴ Hels. byråd 2. maj 1966.
- ¹²⁵ samme 6. juni 1966.
- ¹²⁶ samme 5. dec. 1966.
- ¹²⁷ Det skolepsykologiske arbejde var dog startet nogle år tidligere.
- ¹²⁸ Indberetning til ministeriet 1954.
- ¹²⁹ Cirk. 4. feb. 1963.
- ¹³⁰ I 1970 udstedtes 375 idrætsmærker og 280 svømmebeviser.
- ¹³¹ I 1970 deltog 413 elever, 126 (ca. 30%) bestod.
- ¹³² Eleverne prøvedes f.eks. i håndfærdighed, øjemålets nøjagtighed, reaktionshastighed, kombinationsevne o.lign. med henblik på at kunne fraråde valg af erhverv, hvor de praktiske forudsætninger ikke ville slå til.
- ¹³³ I 1952 førtes 562 samtaler, i 1957 ca. 800 og i 1967 ca. 1.100.
- ¹³⁴ Det nyoprettede (nov. 1962) børnebibliotek i Karmeliterhuset desuden 13.016 udlån.
- ¹³⁵ Faglitteratur: 18.503 bind, skønlitteratur: 18.681 bind.
- ¹³⁶ I 1969 solgtes for ca. 50.000 kr.
- ¹³⁷ Lov om fritidsundervisning, 6. juni 1968.
- ¹³⁸ Skolen i Lundegade havde f.eks. 1968/69 275 deltagere i 14 klubber.
- ¹³⁹ Avis-Årbogen 1949.
- ¹⁴⁰ »Nationaltidende« 31. okt. 1950.
- ¹⁴¹ Bekendtgør. af 14. juni 1967 om fremme af god ro og orden i skolerne.
- ¹⁴² Lov af 18. juni 1951.
- ¹⁴³ Hels. byråd 17. jan. 1955.
- ¹⁴⁴ Statistisk Årbog 1975, Hels. kommune, 1975.
- ¹⁴⁵ Skolevæsnets årsberetninger.
- ¹⁴⁶ Timelærere og faste vikarer.
- ¹⁴⁷ Medlemsblad for »Danmarks Lærerforening«.
- ¹⁴⁸ Hels. byråd 15. apr. 1957.
- ¹⁴⁹ samme 1. okt. 1962, 6. juni 1966.

Anvendte kilder:

Utrykt materiale

Rigsarkivet (RA)

Min. f. Kirke- og Undervisningsvæsenet, 2.
Kontor: Skoleberetninger 1856-1914.
do.: Skolevisitationer 1855-1915.
do.: Læreranciennitetsskemaer, Sjælland.
do.: Skolestatistik 1882-1883.

Undervisningsministeriet, Statskons. f. Folkeskolen og Seminarierne: Skoleindberetningskort 1954.

Privatarkiv nr. 6399: H.B. Storck. Pk. 7.

Landsarkivet for Sjælland (LA)

Helsingør Raadstuearkiv: Borger- og Almueskolens nye Bygning 1843-1844 (952).

do.: Forsk. Sager I (953).

do.: Sundhedskommissionen 1831-1865 (1119).

Sjællands Stifts Arkiv: Skolevisitationer 1884-1893 (47).

do.: Læreransøgninger.

Sjællands Stifts Provstearkiv, Lyngø-Kronborg Herreds Provsti: Skolevisitationsprotokol 1945-1856.

Kunstakademiets Arkitektursamling

H.B. Storck's Opmaalinger af Karmeliterklosteret. 1891.

Helsingør Byarkiv

Forhandlingsprotokol for Tikøb, Hornbæk og Hellebæk Sognes Skolekommission. 1823-
De gamle Borgerskoledrenge. Noter om Foreningen samt Skolen. 1886-1909.

Trykt materiale

Avis-Aarbogen, div. årgange.

Danmarks Lærerforening: Den danske Folkeskole gennem 100 Aar 1814-1914. 2. Opl. Kbh. 1914.

Elvius, Sofus: Danmarks Præstehistorie i Aarene 1869-1884. Kbh. 1885-1887.

Galschiøt, M.: Helsingør omkring Midten af forrige Aarhundrede. Kbh. 1921.

do.: Sparekassen for Helsingør og Omegn 1829-1929. Hels. 1929.

Helsingør kommune:

Uddrag af Helsingørs Communalbestyrelses Forhandlinger 1838-1868.

Uddrag af Helsingør Byraads Forhandlinger 1869-1969.

Historisk-finansiell Oversigt over Helsingør Kommune gennem 100 Aar.... Hels. 1941.

Kommunestyret i Helsingør 1890-1929. Hels. 1929.

Helsingør Borger- og Friskole: Skoleefterretninger 1886, 1887, 1891-1910.

Helsingør Borger- og Friskole samt Folkeskole: Skoleefterretninger 1911-1916.

Helsingør Folkeskole: Skoleefterretninger 1917-1957/58.

Beretning om Helsingør Folkeskole 1958/59 - 1960/61.

Beretning om Helsingør kommunale Skolevæsen 1962/63 - 1970/71.

Helsingørs Avis, div. årgange.

Helsingør Dagblad, div. årgange.

Heuer, Ludvig: Udsigt over Helsingør Latinskoles Historie (i Medd. om Helsingør Latin- og Realskole i Skoleaaret 1896-97). Hels. 1897.

Lorenzen, Vilh.: De danske Karmeliterklostres Historie. Kbh. 1924.

Müller, Hakon: Helsingør højere Almenskole 1883-1933. Hels. 1933.

Nielsen, Orla Boye: Folkeskolen 1921-1929 (i Årbog for Frederiksborg Amts historiske Samfund, 1977).

Nordsjælland, div. årgange.

Pedersen, Laurits: Almueundervisning i en dansk Købstad. Kbh. 1909.

do.: Helsingør i Sundtoldstiden. Kbh. 1929.

do.: Helsingørs Aftenskole siden 1885. Hels. 1911.

Petersen, Anders: Skematisk Oversigt over Borger- og Almueskolen i Danmark. 2. Udg. Kbh. 1887.

Petersen, Ellen Storm: Restaureringen af Sankt Marie kirke og kloster. Kbh. 1956.

Simesen, R.J.: Plan for den første Realskole i Helsingør. Hels. 1843.

Skibsted, H.V.: Almueskolevæsenet i de danske Købstæder. Ny Udgave. Kbh. 1876.

Skolesøgende Børns Erhvervsarbejde. I Statistiske Meddelelser XXXV, Bind I.H. Kbh. 1911.

Steffens, Henrik: Hvad jeg oplevede. 1-10. Kbh. 1840-45.

Stenfeldt, Jakob Aug.: Skole- og Undervisningsvæsenets nuværende Tilstand i Helsingør. Hels. 1843.

Thomsen, Jens: To gamle fortæller. (i Anders Uhrskov: Liv og Levned, I.Kbh. 1927).

Undervisningsministeriet: Undervisningsvejledning for folkeskolen. Betænkning afgivet af det af Undervisningsministeriet nedsatte læseplansudvalg. Betænkning nr. 253 og 297. Kbh. 1968-69.

Anvendt speciel terminologi

Beretninger:

de af skolevæsnet udgivne trykte årsberetninger (også i enkelte tilfælde beretninger udgivet af private skoler).

Fællesundervisning:

drengene og piger undervises i samme klasse - bortset fra enkelte fag.

Indberetninger:

de årligt til ministeriet udarbejdede indberetninger om undervisningen i kommunen (i Rigsarkivet).

Min. cirk.:

Undervisningsministeriets cirkulærer.

Skoleplan:

en af ministeriet godkendt oversigt over kommunens skoleforhold: skolerne og deres distrikt, lærerembedernes art og løn, skoleårets begyndelse m.m.

Specialundervisning:

nyere benævnelse for særundervisning.

Særfag:

undervisningsfag som (i reglen) er særskilt for drenge og piger (f.eks. sløjd, gymnastik m.m.).

Særundervisning:

særlig tilrettelagt undervisning for f.eks. svagt begavede, ordblinde eller handicappede elever.

Undervisningsplan:

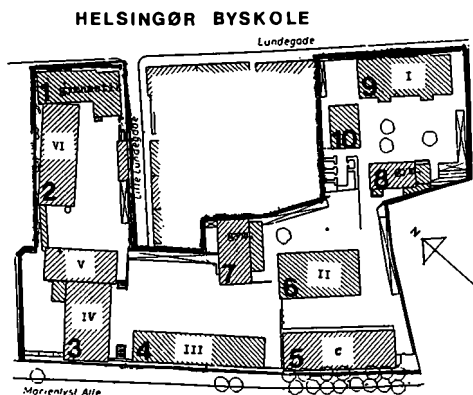
en af ministeriet godkendt oversigt over undervisningen: fagene og deres timetal, målene for de enkelte fag, ferieplan m.m.

Timereduktion:

omregning af læste timer til et højere antal løn-timer.

Vandreklasser:

klasser som deler hjemmelokale med en anden klasse, evt. flere. De implicerede klasser får herved »vandre timer«.

SITUATIONSPLAN

Bygningsbetegnelser
Skolerne i Lundegade og Marienlyst Alle

Jl. nr.	Kuv. nr.	
I	9	Dreng-borgerskole 1856
II	6	Fige-borgerskole 1900
C	5	Fynsplan-bygning 1967
-	7	Store gymnastiskol 1908
-	8	Lille - - 1886
-	10	Skoleinspektørbolig 1886-1938
III	4	Dreng-friskole 1836
IV	3	Pige-friskole 1690
V	3	Talbygning 1920
VI	2	Fynsplan-bygning 1968
-	1	Gymnastivæle 1935

A. Alm. oversigt vdr. byens forhold

År	a. Indbyggertal	b. Skolepligtige børn	c. Skatter	d. Sparekasse indl'n
1940	7.645			53.130 rdl.
1845	7.995			98.945 -
1850	8.111			133.248 -
1853			30.695 rdl.	147.721 -
1854			31.208 -	156.268 -
1855	9.097 1)		33.734 -	187.166 -
1856		1.138	36.643 -	236.668 -
1857			38.637 -	193.214 -
1858			43.490 -	166.013 -
1859		957	22.466 -	174.975 -
1860	8.442	994	23.851 -	183.974 -
1861		991	24.455 -	204.903 -
1862		1.040	27.519 -	189.370 -
1863		1.013		206.313 -
1864		974		185.797 -
1865		1.065	39.075 -	218.474 -
1866		992	41.643 -	212.991 -
1867		974	42.780 -	261.284 -
1868		983	52.397 -	224.985 -
1869		1.065	51.859 -	228.201 -
1870	8.891	1.123		228.322 -
1880	8.978	946		904.153 kr.
1890	11.076	1.498	125.328 kr. 2)	1.948.192 -
1900	12.948	2.018	157.263 - 1)	2.434.052 -

- 1) I 1855 havde Århus 8.891 og Ålborg 9.102 indbyggere
 2) Ejendoms- + personskatter

- Kilder: a. Danm. Statistik, Lybridsforhandlingerne
 b. Indberetninger til ministeriet
 c. Byrådsforhandlingerne
 d. Helsingør Sparekasse 1829-1929

B. INDRETNING OM SKOLESTUERES RUM (1856)

Børnerskolen	Elever	Lokalets rum, kub.fod	Pr. barn, kub.fod	Pr. barn 1/2)	Udsag.
Børnerskolen					
Realklassen	11	2204	200	6,2	
1. dr.kl. A	21	2720	129	4	
1. - B	23	2560	111	3,4	
2. - A	31	2400	78	2,4	
2. - B	31	2528	82 1/2)	2,5	
2. - C	23	4150	180	5,6	
1. pg. kl.	23	3072	133	4,1	
2. -	16	2400	150	4,6	

Friskolens pigeafd.	Elever	Lokalets rum, kub.fod	Pr. barn, kub.fod	Pr. barn 1/2)	Udsag.
Friskolens pigeafd.					
1. pg. kl. A	37	2820	76	2,3	
1. - B	29	2820	97	3	
1. - C	29	2806	96	3	
2. - A	28	3069	109	3,4	
2. - B	27	3069	113	3,5	
3. -	28	3437	122	3,8	

Friskolens drenge	Elever	Lokalets rum, kub.fod	Pr. barn, kub.fod	Pr. barn 1/2)	Udsag.
Friskolens drenge					
1. dr.kl.	56	3465	62	1,9	
2. - A	56	3485	63	1,9	
2. - B	57	3512	62 1/2)	1,9	
3. -	61	3437	56 1/2)	1,7	

- 1) fejlagtig udregnet til 84 kub.fod
 2) do. 68 -
 3) do. 55 -
 4) omregning: 1 m³ = 32,4 kubikfod

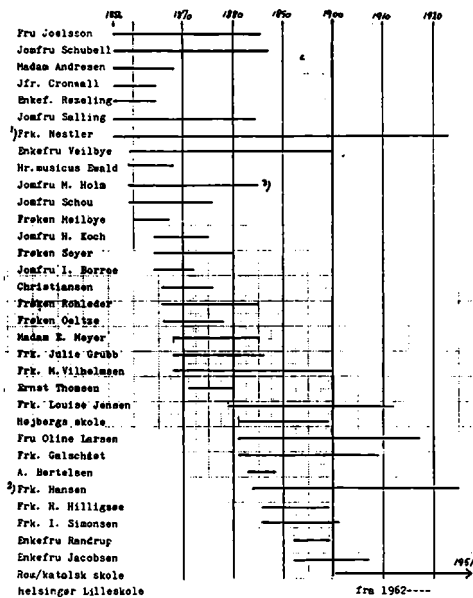
Kilde: Min. f. Kirke- og Undervisningsvæsenet, 2. Kontor: Skoleberetninger m.v. (RA)

C. OVERSIGT OVER DE PRIVATE SKOLERS LOKALEFORHOLD 1865

Skoleholder	Gade	elev-tal	Lokalets rum, kub.fod	Rumf. pr. barn, kub.fod	Rumfang pr. barn 1/2)
Fru Joellson	Steengaden	36	2223 2174 844 473	150	4,9
Jonfru Schubell	Strandgaden	30	2422	31	2,5
Frøken Nestler	Stjernegaden	15	2854	190	5,9
		9	829	92	2,3
Musicus Swald	Fiolgaden	19	1404	74	2,3
Fru Andersen	Steengaden	15	2330	155	4,8
		13	3409	262	8
		-	1819	-	bruges ikke
Lærer Christiansen	Stjernegaden	28	2075	74	2,3
		17	993	58	1,8
Fru VVeilby	Åzeltorvet	20	2122	196	6
Frøken Søyer	St. Annagade	22	1389	133	4,1
			1531		
Frøken L. Petersen	Sophiegade	6	1596	266	8,2
Frøken Oeltze	Strandgaden	28	3683	160	4,9
			795		
Jonfru Julie Grubb	Stængaden	14	1587	113	3,5
Frøken Rohleder	Steengaden	19	1344	71	2,2
		20	1432	72	2,2
Jonfru Salling	St. Annagade	12	1200	100	3,1
		18	1427	79	2,4
		10	698	70	2,2
Jonfru I. Borros	Brøndstrøde	10	1029	103	3,2
Frøken Schou	Brøndstrøde	25	1975	79	2,4
		14	1074	77	2,4
Frøken Holz	Sudergade	19	1594	84	2,6
Frøken Høilby	St. Annagade	9	1668	185	5,7
Jonfru H. Koch	Lundegade	24	4804	200	6,2
Hadan Meyer	Sudergade	8	1312	164	5,1
Jfr. Rusch	Sudergade	-	870	-	ikke start. endnu
		-	1062	-	

Kilde: Helsingør Augustuearkiv: 1 m³ = 32,4 kub.fod
 Sundhedskommissionen 1831-65 (LA)

TABEL D.

NB: 23 skoler med ganske kort levetid (2-4 år) indelagt.
 Fra 1879 frk. Marie Koch, fra 1898 frk. O. Jespersen
 fra 1897 frk. Elisabeth Andersen
 1886/87 overgik frk. Hols til skolevænet med skolens ca. 50 piger

Kilde: De årlige indberetninger

B = Borger skolen F = Friskolen R = Realskolen
 P = Private skoler A = Anden underv., syge m.m.

År	B	F	R	P	Sum B+F+R+P	A
1845	272	344	89	209	914	34
1856	179	408	94	311	992	34
1859	116	371	82	367	936	-
1860	103	404	91	368	966	28
1861	114	394	89	389	986	9
1862	136	392	95	398	1.021	19
1863	138	380	76	407	1.001	12
1864	130	374	75	388	967	10
1865	130	360	71	472	1.033	32
1866	139	361	70	453	1.023	18
1867	126	374	77	370	947	27
1868	110	401	75	471	1.057	37
1869	108	368	78	485	1.039	26
1870	101	401	97	419	1.018	88
1871	92	381	95	436	1.004	38
1872	94	382	87	451	1.014	43
1873	106	362	86	487	1.041	28
1874	129	349	88	503	1.069	50
1875	127	332	87	502	1.048	19
1876	131	323	96	445	995	48
1877	115	332	97	466	1.010	35
1878	127	334	94	444	999	34
1879	135	339	90	405	969	29
1880	128	331	78	370	907	39
1881	114	337	76	417	944	31
1882	116	381	71	448	1.016	14
1883	112	425	105	466	1.108	20
1884	102	484	125	522	1.233	10
1885	104	534	150	458	1.246	10
1886	170	527	150	517	1.364	0

I Realskolens tal er medregnet elever over sk-pl alder

1) desuden 12 børn i Gurre skole 3) pigekl. og realkl. nedlagt
 2) - 10 - - -

Kilde: De årlige indber. til ministeriet

F. Friskolens drengedeling 1856 - 1886

G. Privatskolernes elevandel 1859 - 1886

År	Friskole- drenge	Antal klasser	Elevtal max.	Elevtal min.	Klassekvotient
1856	230	4	61	56	58
1859	221	4	60	45	55
1860	234	4	63	55	59
1861	227	4	58	55	57
1862	224	4	59	47	56
1863	217	4	57	35	54
1864	209	4	57	44	52
1865	200	4	54	45	50
1866	206	4	53	50	52
1867	224	4	58	54	56
1868	226	4	65	51	57
1869	210	4	55	46	53
1870	229	4	64	53	57
1871	206	4	55	46	52
1872	206	4	55	48	52
1873	185	4	48	45	46
1874	184	4	54	42	46
1875	173	4	54	39	43
1876	169	4	45	40	42
1877	178	4	46	44	45
1878	182	4	52	42	46
1879	197	4	58	44	49
1880	202	4	64	42	51
1881	194	5	41	36	39
1882	216	5	52	39	43
1883	239	6	47	31	40
1884	274	7	44	32	39
1885	293	7	46	34	42
1886	276	9	33	24	31

Kilde: Indberetningerne til ministeriet

År	Børn i skole i alt	Privatskolers børnetal	Privatskolers andel
1859	936	367	39 %
1860	966	368	38 %
1861	986	389	39 %
1862	1.021	398	39 %
1863	1.001	407	41 %
1864	967	388	40 %
1865	1.033	472	46 %
1866	1.023	453	44 %
1867	984	484	49 %
1868	1.057	471	45 %
1869	1.039	485	47 %
1870	1.018	419	41 %
1871	1.004	436	43 %
1872	1.014	451	44 %
1873	1.041	487	47 %
1874	1.069	503	47 %
1875	1.048	502	48 %
1876	995	445	45 %
1877	1.010	466	46 %
1878	999	444	44 %
1879	969	405	42 %
1880	907	370	41 %
1881	944	417	44 %
1882	1.016	448	44 %
1883	1.108	466	42 %
1884	1.233	522	42 %
1885	1.246	458	37 %
1886	1.364	517	38 %

Kilde: Indberetningerne til ministeriet

H. Statistisk oversigt 1887 - 1902

År	u-pl	B	F	R	P	Sum B+F+R+P	A
1887	1361	312	549	160	429	1450	10
1888	1431	317	572	167	429	1485	6
1889	1449	321	589	157	426	1433	7
1890	1498	339	609	155	467	1570	5
1891	1471	325	645	149	442	1561	
1892	1493	308	680	146	436	1570	4
1893	1566	310	705	166	474	1655	6
1894	1607	314	722	172	452	1680	12
1895	1662	322	781	177	484	1764	16
1896	1762	329	822	177	484	1832	20
1897	1870	363	877	196	519	1955	24
1898	1930	398	899	207	516	2020	19
1899	1967	435	943	231	471	2080	8
1900	2018	516	1011	227	408	2162	6
1901	2055	587	1012	230	406	2235	7
1902	2143	657	1071	220	373	2321	5
1903	2200	696	1119	211	346	2372	6
1904	2234	719	1141	206	350	2416	3
1905	2265	724	1176	205	363	2468	9
1906	2262	728	1167	214	370	2479	6
1907	2224	728	1166	221	364	2479	4
1908	2264	753	1176	240	360	2529	5
1909	2278	741	1172	249	346	2508	3

Når antal underviste er større end antal u-pl, skyldes det elever, der er over/under u-pl alder.

B = Borgerstolen F = Friskolen R = Realskolen P = Private skoler
A = anden el. ingen underv.

Kilde: Skolevæbnets årlige indberetninger

I. Privatskolernes elevandel 1887 - 1909

År	Børn i skole ialt	Privatskolers børnetal	Privatskolers andel
1887	1450	429	30 %
1888	1485	429	29 %
1889	1493	426	29 %
1890	1570	467	30 %
1891	1561	442	28 %
1892	1570	436	28 %
1893	1655	474	29 %
1894	1680	452	27 %
1895	1764	484	27 %
1896	1832	484	26 %
1897	1955	519	27 %
1898	2020	516	26 %
1899	2080	471	23 %
1900	2162	408	19 %
1901	2235	406	18 %
1902	2321	373	16 %
1903	2372	346	15 %
1904	2416	350	14 %
1905	2468	363	15 %
1906	2479	370	15 %
1907	2479	364	15 %
1908	2529	360	14 %
1909	2508	346	14 %

K. Skolernes driftsregnskab 1890 - 1910

år	Borger- og Almuekollevæsnat				Den højere skole
	udgift ialt	skolepenge	indtægt ialt	kommunens netto-udg.	kommunens netto-udg.
1890	33.138	7.957	8.675	24.523	7.964
1891	33.093	8.009	8.386	24.707	8.217
1892	34.826	7.518	7.821	27.005	8.942
1893	33.399	7.496	7.805	25.594	9.739
1894	33.964	7.233	7.615	26.349	10.173
1895	34.653	7.726	8.075	26.577	10.345
1896	37.410	7.869	8.158	29.252	9.562
1897	39.091	8.312	8.621	30.470	9.387
1898	43.631	9.074	9.417	34.214	10.050
1899	47.969	9.933	10.237	37.732	11.643
1900	54.105	11.610	11.969	42.136	11.795
1901	71.755	11.716	18.266	53.489	11.268
1902	78.114	12.273	20.509	57.605	10.655
1903 3)	100.364	16.882	26.025	74.339	14.719
1904	86.128	14.450	21.494	64.634	14.245
1905	88.737	14.622	22.172	66.565	13.158
1906	99.871	14.683	23.538	76.333	13.696
1907	106.338	14.914	24.816	81.522	14.933
1908	131.859	15.699	35.770	96.090	17.789
1909	135.240	15.417	38.843	96.397	19.280
1910	134.157	14.111 3)	38.473	95.684	18.331

Bælsbene omfatter ikke renter og afdrag på lån

Afrunding til hele kroner

1) Fra 1901 ydes refusion fra staten

2) P.g.r.a. omlægning af regnskabsåret 5 kvartaler

3) Folkeskolen (gratis) startet

Kilde: Kommunestyret i Helsingør 1890 - 1930.

L. Forsamlelser 1889 - 1909

(1 % af antal "besøgte dage")

Kilder: De årlige indberetninger
Skolevæsnets beretninger

M. Skolebespisning 1896 - 1910

År	Deltagere 1)	% 2)	Udgift ialt	Privillige bidrag 3)
1896	230	30 %	689,78 kr.	487,37 kr.
1897	230	27 %	373,23 kr.	307,80 kr.
1898	230	27 %	422,51 kr.	187,00 kr.
1899	240	25 %	414,93 kr.	122,50 kr.
1900	240	25 %	427,92 kr.	110,00 kr.
1901	250	25 %	543,93 kr.	136,00 kr.
1902	300	28 %	371,42 kr.	84,50 kr.
1903	300	27 %	348,56 kr.	337,98 kr.
1904	300	26 %	541,32 kr.	293,00 kr.
1905	300	26 %	543,57 kr.	325,79 kr.
1906	300	26 %	474,37 kr.	259,50 kr.
1907	300	26 %	535,49 kr.	288,50 kr.
1908	300	26 %	553,78 kr.	212,00 kr.
1909 4)	300	26 %	1.045,46 kr.	281,97 kr.
1910	300	25 %	566,73 kr.	315,00 kr.

1) kun ca.-tal findes opgivet

2) deltagerprocent (afrundet) i forhold til Frikskolens elevetal

3) kun de kontante bidrag

4) bespisning ca. 5 måneder dette år

Kilde: Skoleberetningerne de pig. år

år	Sygden		N. lovlig gr.		U. lovlig gr.		Malt (kendt 1)
	B	F	B	F	B	F	
1889	dr 3,3	3,7	0,4	1,1	0,6	3,2	254,89 kr.
pl 4,5	4,0	0,9	1,6	0,3	1,6	2)	
1891	dr 4,1	3,5	1,2	1,7	0,3	2,9	251,85 kr.
pl 5,8	4,5	1,8	1,6	0,4	1,6	0,9	
1893	dr 4,2	3,8	0,8	1,1	0,4	2,3	182,91 kr.
pl 5,4	5,2	1,6	1,2	1,1	1,1	1,1	
1895	dr 4,3	3,7	1,2	1,3	0,5	2,1	229,98 kr.
pl 5,9	4,8	1,7	1,3	0,9	0,9	0,9	
1897	dr 4,8	3,6	1,3	0,7	0,7	1,6	186,72 kr.
pl 5,7	5,2	1,7	1,5	0,8	1,6	0,9	
1899	dr 5,0	4,0	1,0	1,2	0,7	2,0	190,79 kr.
pl 5,8	5,5	1,6	1,9	0,8	0,9	0,9	
1901	dr 5,1	3,8	0,6	0,6	0,6	0,8	197,28 kr.
pl 6,4	4,5	1,3	0,8	0,6	0,5	0,5	
1903	dr 3,8	3,3	0,6	0,7	0,6	1,0	303,34 kr.
pl 4,8	4,0	1,0	1,0	0,5	0,5	0,5	
1905	dr 5,0	5,8	0,7	0,6	0,6	1,2	435,17 kr.
pl 6,9	5,0	1,6	0,9	0,7	0,9	0,9	
1907	dr 5,0	3,6	0,6	0,4	0,6	0,6	233,32 kr.
pl 7,0	4,1	0,6	0,9	0,7	0,5	0,5	
1909	dr 4,3	3,7	1,3	0,5	0,5	0,4	254,44 kr.
pl 4,7	4,4	1,6	1,1	0,6	1,0	1,0	
Gn. smit 1909-12	5,1		0,8		0,05		3)

1) Ikke nødvendigvis erlagt

2) 1899: 5-tallet er omtrentlige

3) Skolene i Lundegde og Marimøst Alle

NB: Af hensyn til svarstueligheden er kun nedtaget hvert andet år, og procenttallet er afrundet til 1 dec.

B = Borgerkolene, F = Friskolen

Kilde: De pig. års skoleberetninger

N. Statistisk oversigt 1910 - 1937

År	B	F	Folke- skolen	A	P	Skoleme- talt
1910	574	940	383	238	348	2.483
1911	458	759	659	232	331	2.439
1912	351	623	940	231	357	2.502
1913	245	473	1.202	222	294	2.436
1914	137	271	1.438	278	302	2.426
1915	67	117	1.651	309	276	2.420
1916			1.783	345	271	2.399
1917			1.765	377	299	2.441
1918			1.767	417	289	2.473
1919			1.775	400	314	2.489
1920			1.670	390	323	2.383
1921			1.671	394	312	2.377
1922			1.673	364	294	2.301
1923			1.628	360	269	2.257
1924			1.645	368	192	2.208
1925			1.597	343	165	2.105
1926			1.632	358	38	2.028
1927			1.699	338	44	2.081
1928			1.720	348	47	2.115
1929			1.741	357	47	2.145
1930			1.740	376	42	2.158
1931			1.718	389	46	2.153
1932			1.716	376	46	2.138
1933			1.730	372	56	2.158
1934			1.718	359	58	2.135
1935			1.701	347	54	2.102
1936			1.660	338	40	2.038
1937			1.644	342	39	2.025

B = Borgerskolen F = Friskolen A = Den h. Almenskole
P = Private skoler

Kilde: Skolebestyrerens årlige beretninger

O. Skolebesætning 1911 - 1937

År	Deltagere	Udgift	Frivillige bidrag	Besøringer
1911	300/330	589.00 kr.	274.00 kr.	"Urrangede Friskolebørn"
1912	250	600.19 -	206.00 -	do.
1913	250	470.53 -	202.40 -	"Urrangede Elever"
1914	250	935.56 -	578.72 -	do.
1915	300	892.91 -	528.00 -	do.
1916	600/650	653.83 -	199.00 -	I h.t. dyrtidslev ¹⁾
1917	850			do.
1918	900			do.
1919	725			do.
			Antal dage	Pris pr. portion
1920	200			
1921	250	16.081.68 kr.	240	26.7 øre
1922	250	11.671.73 -	220	21.3 -
1923	300	5.780.58 -	100	20 -
1924	300	5.763.78 -	110	17.5 -
1925	300	4.826.07 -	120	13.4 -
1926	270	3.811.00 -	125	11.3 -
1927	280	4.100.66 -	123	11.9 -
1928	240	3.269.32 -	115	11.9 -
1929	220	4.449.44 -	130	15.5 -
1930	230	3.232.16 -	108	13.1 -
1931	200	3.771.75 -	120	15.7 -
1932	200	6.460.90 -	220	14.7 -
1933	200	6.732.92 -	220	15.3 -
1934	225	3.587.33 -	102	15.6 -
1935	225	4.450.92 -	105	18.8 -
1936	250	4.883.18 -	100	19.5 -
1937	265	5.625.56 -	100	21 -

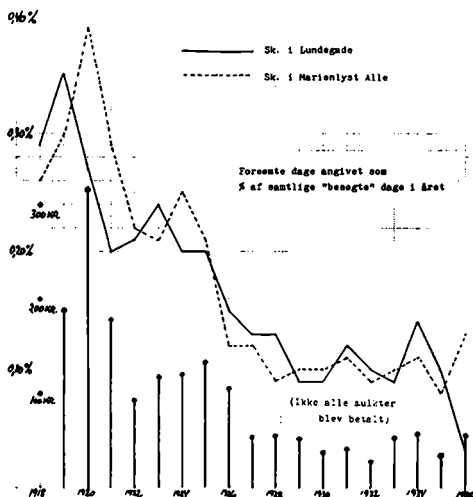
¹⁾ kommunaludgift med refusion fra staten

Kilder: Skolebestyrerens årlige beretninger
Balsbøns vdr. 1916 fra "Friskolebørns Besætning 1913-20"
i Helsingør Byarkiv

Q. Lovlige forsamlinger og kendte aukter
1918 - 1936

År	Borgerskolen				Friskolen			
	Antal bind	Udlin	pr. elev	delt. %	Antal bind	Udlin	pr. elev	delt. %
1910	889	7.499	21	82,4	1.094	7.559	17	96
1911	1.013	7.640	22	87,5	1.117	9.562	22	98
1912	1.146	8.988	18	84,8	1.060	8.908	18	97
1913	1.290	7.648	18	89,8	1.170	11.060	17	98,6
1914	1.325	9.733	21	92,7	1.260	9.804	19	93
1915	1.427	7.974	16	95,5	1.426	9.051	23	95,3
1916	1.400	5.856	14	93,3	1.630	7.570	18	93,7
1917	1.479	5.178	13	95,2	1.697	9.734	22	94
	Skolen i Lundegade				Skolen i Marienlyst Alle			
1918	1.479	4.855	11	96,1	1.790	7.452	15	96,8
1919	1.313	6.059	14	96	1.800	10.603	23	98,7
1920	1.407	6.546	17	90,8	1.750	7.793	17	95,5
1921	1.465	6.068	17	90,7	1.835	7.393	16	92
1922	1.523	6.312	18	91,5	1.981	8.390	19	98
1923	1.588	6.844	21	90,4	2.214	9.411	20	95,5
1924	1.500	7.901	25	89,4	2.321	8.216	17	91
1925	1.385	9.531	26	97,1	2.432	7.696	16	91

Kilde: Skoleberetningerne 1911-26

Kilde: De årlige indberetninger.

År	Uden prøve		Med prøve		Uden prøve Ialt	Med prøve Ialt
	LU	MA	LU	MA		
	dr. pg.	dr. pg.	dr. pg.	dr. pg.		
1937	18 + 16	7 + 9	5 + 1	3 + 1	50	10
1938	15 + 9	18 + 24	0 + 1	3 + 1	66	5
1939	11 + 5	17 + 23	4 + 2	1 + 2	56	9
1940	7 + 12	12 + 15	3 + 2	2 + 3	46	10
1941	13 + 21	13 + 25	1 + 2	5 + 0	72	8
1942	10 + 20	20 + 17	0 + 0	3 + 3	67	6
1943	7 + 20	16 + 22	3 + 3	0 + 4	65	10
1944	17 + 10	24 + 21	1 + 0	1 + 2	72	4
1945	19 + 20	20 + 23	0 + 0	2 + 2	82	4
1946	10 + 9	18 + 19	2 + 7	8 + 3	58	20
1947	14 + 8	13 + 20	2 + 1	0 + 0	55	3
					689	89

År	Lundegade elever kl.	Marientlyst elever kl.	Alsen- skolen	Privat skole	Undervist Ialt	Heraf udenby
1937	738 29	906 35	342	39	2.025	48
1938	702 28	872 35	358	38	1.970	60
1939	706 28	855 35	379	36	1.976	63
1940	692 28	827 35	415	35	1.969	94
1941	676 28	866 35	432	37	2.011	97
1942	681 27	864 34	465	39	2.049	113
1943	672 27	866 34	483	26	2.047	120
1944	695 28	872 34	508	25	2.105	137
1945	718 29	925 35	530	24	2.197	141
1946	753 30	938 35	502	24	2.217	118
1947	779 31	983 37	475	33	2.270	105

Antallet elever overflyttet med prøve udgør ca. 11 % af samtlige overflyttede elever.

Elevtal pr. 31. dec. de pågældende år
Udenby elever hovedsagelig i Alsenkolen

Kilder: De årlige skoleberetninger

Kilde: De årlige skoleberetninger

T. Skolebesøringen 1937 - 1947

År	Deltagers Ialt	Deltager-%	Saalet udgift	Gennemsnitspris pr. portion
1937	265	16 %	5.626 kr.	21 øre
1938	300	19 %	9.260 kr.	28 øre
1939	306	20 %	10.406 kr.	32 øre
1940	488	32 %	17.511 kr.	42 øre
1941	474	31 %	19.304 kr.	37 øre
1942	482	31 %	22.693 kr.	39 øre
1943	433	28 %	47.813 kr.	50 øre
1944	415	26 %	54.971 kr.	58 øre
1945	308	19 %	49.850 kr.	73 øre
1946	348	21 %	61.890 kr.	78 øre
1947	326	19 %	61.128 kr.	80 øre

Deltagerantallet er et gennemsnitstal af fremmede - det faktiske antal tilmeldte elever var noget større.

Øvrige tal er afrundet til hele tal.

Kilde: De årlige skoleberetninger

U. Skolebesøring (ferieundervisning) 1937 - 1947

År	Deltagers Ialt	Heraf ikke-svømmere	Ilye svømmere	Ilye-svømmere ¹⁾	
				før	efter
1937	533	266	159	50 %	20 %
1938	448	201	103	45 %	22 %
1939	367	194	95	53 %	27 %
1940	394	234	139	60 %	24 %
1941	332	187	96	56 %	27 %
1942	321	192	109	60 %	26 %
1943	381 ²⁾	234	94	61 %	37 %
1944	388	218	142	56 %	20 %
1945	229	152	96	66 %	24 %
1946	331	210	106	63 %	31 %
1947	352	187	104	53 %	24 %

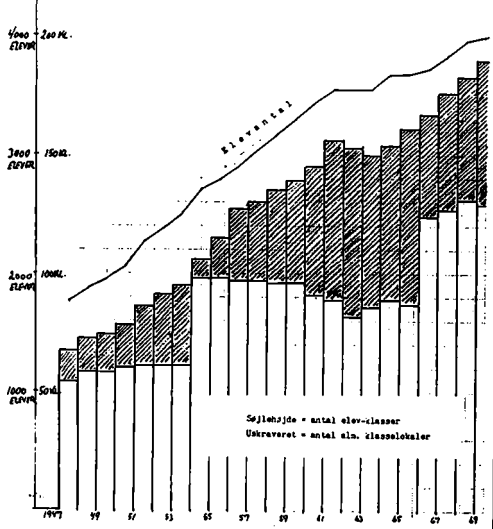
Eleverne var opdelt i hold, hvert hold fik ca. 20 undervisningsdage.

¹⁾ I % af samlet deltagerantal

²⁾ Ikke nedregnet 17 elever fra Tikøb kommune

Kilde: De årlige skoleberetninger

V. Udviklingen 1947 - 70 i elevtallet (folkeskolen) og forholdet mellem elev-klasser og klasselokaler

Kilde: De årlige skoleberetninger

X. Eksaminer og prøver (folkeskolen)

År	Prølløsningseksamen	Hølløsningseksamen	Realløsnings	9.kl. prøve	Tænn. Forb. eks.	10.kl. Prøve	Udv. tænn. Forb. eks.
1949	8						
1950	6						
1951	8						
1952	14						
1953	10						
1954	10						
1955	7						
1956	9						
1957	10						
1958	10						
1959	13						
1960	10						
1961	10	77					
1962	15	97	53	18	12		
1963			60	61	8		
1964			71	53	19		
1965			82	75	24		
1966			78	74	29	12	
1967			89	61	24	24	23
1968			82	133	32	32	21
1969			66	122	27	60	25

Kilder:

De årlige skoleberetninger
Eksamensprotokoller

Y. Skolernes elevtal 1947 - 1970

År	LU	MA	SSS	GU	KO	RØ	HF	GY
1947/48	779	993					1.762	475
1948/49	808	1.055					1.363	436
1949/50	869	1.075					1.944	431
1950/51	919	1.138					2.057	423
1951/52	1.017	1.248					2.265	424
1952/53	877	1.033	465				2.381	472
1953/54	888	1.132	483				2.503	530
1954/55	963	1.235	511				2.709	569
1955/56	746	846	384	917			2.793	613
1956/57	761	853	376	906			2.896	664
1957/58	802	901	372	963			3.038	673
1958/59	874	895	374	1.024			3.167	644
1959/60	897	951	354	1.099			3.301	551
1960/61	985	984	366	1.128			3.443	459
1961/62	1.025	996	371	1.156			3.548	433
1962/63	1.221	1.090		1.235			3.546	459
1963/64	1.138	1.038		1.374			3.550	455
1964/65	1.143	1.050		1.412			3.605	471
1965/66	1.151	1.049		1.488			3.688	451
1966/67	791	771		1.063	438	664	3.727	436
1967/68	794	742		1.057	520	732	3.845	462
1968/69	775	757		1.115	540	776	3.963	467
1969/70	742	743		1.122	570	815	3.992	491

LU = Skolen i Lundegade

KO = Skolen ved Kångevej

MA = Skolen i Marienlyst Alle

SSS = Skolen v. Gdr. Strandvej

GY = Helsingør Gymnasium

HF = Helsingør Folkeskole

Kilde: Skoleberetningerne

En fortegnelse udarbejdet af Erik Gøbel over skolevæsenets ledere samt en lærerfortegnelse 1857-1970 beror i Helsingør Kommunes Museers lokalhistoriske arkiv.

Nye generationer er på vej.

Snekkersten og Skotterup fiskerleje

Af Christian Sørensen

EGNEN I DE ÆLDSTE TIDER

På Strandvejen lidt syd for Helsingør ligger Snekkersten og Skotterup. Det var tidligere to små fiskerlejer, hvis beboere havde deres daglige virke i den nordlige del af Øresund. Fiskerlejerne lå i Tikøb kommune, som i areal dækkede det nordøstlige hjørne af Sjælland og omslutede Helsingør på hele landsiden. Efter sammenlægningen af de to kommuner i 1970 blev fællesnavnet: Helsingør kommune.

Allerede i stenalderen boede der mennesker på egnen omkring Tikøb: man har fundet stendysser og en jættestue, anlæg, der tyder på velordnede landsbysamfund og ikke på tilfældige omstrejfer i et øde skovområde. I jernalderen forsvandt alle beboerne fra denne egn, hvorfor? Ingen ved det. I flere hundrede år lå egnen øde hen præget af vidtstrakte, folketomme skove¹. Her byggede Valdemar Atterdag (1340-1375) et slot godt gemt i dette store skovområde, sandsynligvis for at have et støttepunkt nær Øresunds smalleste sted. I 1361 hører vi om kong Valdemars slot i Gurre, idet han bygger et Skt. Jakobs kapel ved fæstningen².

I Tikøb var der i løbet af den tidlige middelalder vokset et solidt landsbysamfund op, og rundt om i det store skovområde havde nybyggere slået sig ned, hvor der var åbne pletter, og ude langs kysten begyndte de første tegn på fiskerlejer at vise sig. Ellers

var det hele vild natur med masser af skov, søer, moser og tætte krat; helt op imod det attende århundrede var forholdene næsten uændrede, - årsagen var først og fremmest, at datidens konger ønskede skovene og især deres vildtrigdom bevaret. Disse store skove var monarkernes private jagtområde, her kunne de hente store mængder af vildt til deres hofholdning.

Da skoven blev ryddet til fordel for landbrugsjord først i middelalderen, finder vi også navne fra denne egn. Omkring år 1150 stiftedes klosteret i Esrum. Dets første marker og ejendomme blev skænket munkesamfundet af Biskop Eskild³, der havde hentet cisterciensermunkene i Frankrig.

DE FØRSTE STEDNAVNE FRA KYSTEN

Et af de første stednavne, vi hører om fra kysten, er Borup; det omtales i et par dokumenter og stadfæstelsesbreve vedrørende Esrum kloster fra 1178 og 1211, hvor også navnene Rørtang og Flynderup nu dukker op.

Omkring år 1500 har klosteret eksisteret i ca. 350 år; i den tid har munke- ne erhvervet sig megen rigdom i form af godser med bondebyer og en mængde jord. For at holde styr på al dette gods, lader abbed Peder i Esrum i 1497 udarbejde en godsfortegnelse⁴ eller en jordebog, der hedder Codex Esromensis, med opgivelse af hver ejendoms afgift. Her omtaler man de

som Schotterups Huus. I den nordlige ende af Egebæksvang løber en lille bæk ud i sundet, den kaldes Skotrenden, om den har inspireret til stednavnet er svært at sige.

SAGN OM SNEKKERSTENEN

Om navnet Snekkersten findes der flere sagn, som beretter, hvordan navnet kan være blevet til.

Lidt nord for det tidligere hotel Kystens Perle ligger en meget stor sten ude i vandkanten som et levn fra istiden; det er om denne sten - »Snekkerstenen«, de forskellige sagn handler.

I gamle dage boede der på denne egn en snedker, hvis mål det var at få opført en ny bolig til sig og sin familie. Da han var i gang med arbejdet, kom der en trolde, som havde sin bolig i en nærliggende høj; han lovede snedkeren at ville bygge et særdeles nydeligt hus for ham, hvis han kunne gætte denne gåde:

Hvad er det, som først går på fire,
så på to,
og til slut på tre ben?

Snedkeren rådførte sig med en klog mand og løste gåden således:

Et menneske som i barndommen
kryber på fire,
som i manddommen går på to ben -
og endelig i alderdommen støtter
sig til en stok - og
altså går på tre ben.

Trolden fuldførte huset i en fart, men var så forbitret over sit uheld, at han forfulgte snedkeren, der flygtede for hans vrede ned til stranden og svømmede ud i Øresund. Trolden greb da i hidsighed en stor sten og kastede den efter ham, men ramte ikke, den faldt i vandkanten; stenen blev ef-

ter snedkeren kaldt »Snekkerstenen«.

Et andet sagn beretter videre, at snekkerstenen vender sig, når den lugter varmt brød, og den danser, når den hører musik.

Et andet sted fortælles, at den første person, der boede her på kysten, hed Sten; og det skulle være årsagen til navnet.

Endnu et skal nævnes. Det beretter om galgebakken, som skal have ligget oppe på skrænten bag ved Kystens Perle; heri boede en kæmpe-trolde. På Hven boede en troldekvind, der havde set sig gal på trolden. En dag, da han stod og nød udsigten fra sin bakke, blev troldekællingen så arrig, at hun rev en stor sten op af jorden, bandt den i sit strømpebånd og slyngede den af al kraft i retning mod trolden, idet hun råbte: »Hvis jeg ikke rammer dig, skal så sandt mit slot synke i grus«.

Hun ramte ikke, den store sten faldt nede i strandkanten, hvor den har ligget lige siden. Troldekælling og slot sank i grus, og man har på Hven intet spor af dem.

Det samme sagn optræder også i en lidt anden version: Troldekællingen på Hven var blevet meget irriteret på kirkeklokkerne i Helsingør, hvorfor hun lægger en stor sten i sit strømpebånd og slynger den mod byen; stenen når ikke så langt, men falder i strandkanten ved Snekkersten.

SVENSKERNES HÆRGEN

I 1600-TALLET

I den første halvdel af 1600-tallet hører vi ikke ret meget om kysten uden for Helsingør. Der boede kun ganske få mennesker, og de var fiskerbønder

med små jordbrug i rydninger langs kanten af Egebæksvang; skoven dækkede den gang hele kystlinien. Vejen, der gik forbi deres hytter, var ikke andet end hjulspor i den øde, sandede kyststrækning; nord for lå Helsingør med sit sundtoldsliv og sin kongeborg, syd for lå de små bondesamfund Egebæk, Esperød og Lokkerup, i baglandet landsbyerne Rørtang, Flynderup og gården Borup.

I året 1621 nævnes Snekkersten; det er Chr. d. IV, der udsteder et skøde til en af sine undersåtter, Anders Vintapper i vinkælderen på Frederiksborg slot, på en grund ved den næste bro »Snekkestien«. Den her omtalte bro hørte antagelig til gården Borups teglgård⁶, begge dele var blevet tilskødet Chr. d. III i 1548.

Der skal gå ca. fyrre år igen, før vi atter hører lidt om egnen syd for Helsingør. Krigen mod svenskerne i 1658-60 er slut, Kronborg har været erobret, og over hele landet har de svenske tropper røvet og plyndret og efterladt alt i ruin. For at få et overblik over alle skaderne påbød kong Frederik III, at der i hvert herred skulle udvælges otte mænd til at se på skaderne og skrive en rapport. Om de mange ulykker i Tikøb sogn skriver de bl.a., at Snekkersten fiskerleje er øde og helt nedbrudt; det er første gang vi hører Snekkersten blive omtalt som et fiskerleje.

Svenskekrigen i 1658-60 med sin nød og elendighed er kommet på afstand, vi skriver nu år 1700; atter en gang skal egnen udsættes for svenskerens besøg.

Den 4. august gør Carl XII landgang ved Tibberup mølle⁷, der ligger

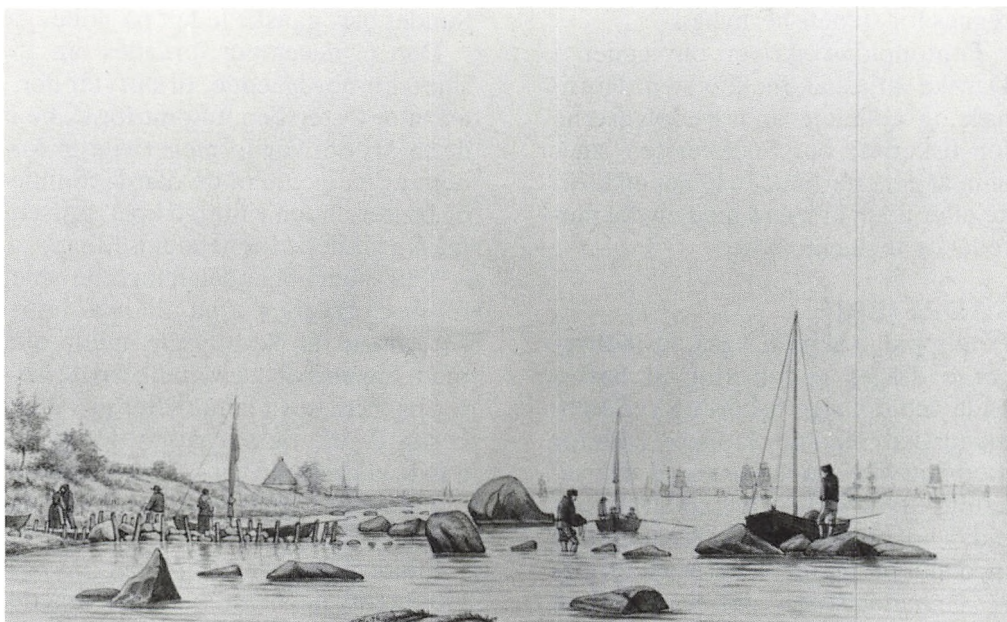
ved den gamle Strandvej mellem Espergærde og Humlebæk. Her landstammede han 10.000 mand. I de første dage efter landsætningen manglede svenskerne rytteri, så de turde ikke trænge ind i landet efter proviant, hvorfor de drog på plyndringstogt i omegnen og langs kysten, fra gårdene der omkring tog man bl.a. kornet på marken.

Espergærde, Skotterup og Snekkersten fiskerleje blev totalt udplyndret for alt spiseligt. Fra Tikøb sogn blev der i tiden 10.-16. august leveret 120 vognlæs proviant til lejren ved Tibberup Mølle.

To gange svensk besættelse inden for et halvt århundrede har været en hård belastning for disse små samfund. Deres vekslende erhverv, lidt landbrug og fiskeri, har dårligt nok kunnet dække deres eget behov. Lidt naturalier og rede penge skaffede de sig ved at faldbyde frisk fisk til de skibe, der lå på reden for at betale sundtold. Og så havde de en nabo, der gav dem problemer, det var skoven; her var masser af dyr, det var kongens ejendom og det var strafbart at røre krongods. Det var svært for disse mennesker at holde de springende hjorte væk fra deres små jordbrug; de måtte om natten tude i kohorn for at jage kronvildtet væk.

OPGANGSTIDEN BEGYNDER

Efter svenskerens besøg i 1700 er der ro i landet nogle år, i 1709 udbræder den Store nordiske Krig, der varer til 1720. I 1711 hærger pesten. Endnu i årene 1715-16 stod omtrent halvdelen af Helsingørs huse ubeboede; ude på

*Parti af fiskerlejet Snekkersten.
Originaltegning Handels- og Søfartsmuseet.*

landet og langs kysten var det lige så galt.

Fra 1720 til 1801 er Danmark inde i en rolig periode; handelen blomstrer op med deraf følgende stor skibstrafik og travlhed ved sundtolden.

Ude på landet mærkedes udviklingen, da loven om rytterskolerne i 1721 blev udstedt. Det var begyndelsen til at mildne og forbedre bøndernes kår. Men de er stadigvæk fæstere, og for at bevare arbejdskraften på landet indføres stavnsbåndet i 1733, hvorefter ingen bonde mellem 14 og 36 år må flytte fra det sted, hvor han var født. Omkring 1750 kommer reformperioden med jorddeling og gårdenes udflytning fra landsbyfællesskabet for at gøre landbrugene bedre og mere rentable.

Om forholdene ude ved kysten får vi lidt at vide af præsten i Tikøb midt i 1700-tallet. Han hed Rasmus Henriksen Garbo, var født i 1699 og blev i 1723 ansat som sognepræst ved Tikøb kirke, et embede han beholdt i 63 år. Han fortæller om fiskerlejerne; der findes tre i sognet: Hornbæks, Snekkerstens og Ålsgårds lejer, hvor alle fiskerne er hurtige folk, bekvemme både til lands og vands. Om Snekkersten skriver han, at det er det smukkeste leje i landet, luften er sund, og landet ligger højt. Vejene er overalt godt indrettede, brolagte og gode. Husene er tegltækte, og fiskerne er gudsfrygtige.

Fiskeriet nævnes også; der fanges torsk hele året med den bedste smag i hele landet, om foråret sild, flynder, skrubber, rejer, og om sommeren makrel, laks, hornfisk og strandaborre, om efteråret ål og tobiser, som kan

regnes for stedets herlighed.

Pontoppidan skriver om egnen i Danske Atlas, at Snekkersten, Hornbæk og Gilleleje er hovedpladserne for fiskeriet; om Snekkersten siger han, at det efterhånden ligner en flække eller liden købstad med en del murede- og tegltækte huse.

KADREJERI

Pontoppidan skriver også, at indbyggerne drager god næring af havet, både ved det rige fiskeri og ved købmandsskab med de skippere, som for modvind ofte må lægge sig på den såkaldte »Jyde red«. Det, som Pontoppidan her omtaler som købmandsskab med skipperne, er fiskernes kadrejeri⁸, en handelsform, der bestod i flere hundrede år. Det var havets høkere; de sejlede omkring og tilbød frisk fisk og småfornødenheder til alle de mange skibe, der passerede Øresund. I bytte for deres varer fik de gammelt tovværk eller sejl, og til tider lidt af lasten⁹. Det ibyttetagne blev omsat til rede penge i Helsingør.

I den sidste del af 1800-tallet blev der på Snekkersten bygget en hel del af disse velsejlende kadrejerjoller¹⁰.

Når vinden var ugunstig for sejlskibene, kunne der samles et anseligt antal i Sundet; men det var ikke kun vind og vejr, der stoppede dem. Ved indsejlingen til Øresund lå fæstningen Kronborg og mindede dem om, at her skulle erlægges sundtold for at komme forbi.

At der til tider var mange skibe, får vi et lille begreb om, når vi læser Helsingør Avis for 1771; her står for den 5. december, »at der gik 125 mest engelske skibe til sejls til Nordsøen,

Sundet blev ganske ledigt på skibe«.

Den 6. december fortælles om 35 skibe for nordgående, til slut står der, at nu er Østersøen udtømt for skibe i dette år; det var jo meget vigtigt for dem at nå igennem de danske Sunde og bæltter, inden vinteren kom, og isen måske lukkede for gennemsejling.

Ved siden af handelen med skibene forekom tyverier af og til i ly af mørket; nogle af kadrejerne holdt øje med, om en skibsbesætning havde været på værtshus i land. Efter et sådan besøg lå alle og sov rusen ud, og så havde kadrejerne frit spil; de kravlede om bord og tog alt, hvad de kunne få fat på.

Sundtoldens vagtskib, der lå ved Helsingør, havde en båd, der sejlede rundt mellem ankerliggerne om natten for at opretholde lov og orden. En båd fra Snekkersten bemanded med fiskere blev i 1841 pågrebet under et natligt besøg i et skib; de blev bragt om bord i vagtskibet, hvor løjtnanten beordrede dem afstraffet, en handlemåde, som løjtnanten senere blev skarpt bebrejdet for.

I Helsingør Avis for den 30. juni 1856 kan man læse, at der på reden lå henved 300 skibe. Hele dette storslåede sceneri var ved at ophøre. Den 8. august 1857 inddrages vagtskibet, og fra 1. april 1857 var det slut med at betale sundtold, skibene havde ikke mere pligt til at stoppe ved Helsingør. Det betød, at der heller ikke blev provianteret ret meget mere, til gengæld voksede kadrejernernes handel med de forbisejlende skibe.

Kadrejerne anskaffede sig nu store, kraftige både¹¹ p.g.a. al den proviant af forskellig art, de skulle sejle rundt

med; hele dagen gik med at handle. Konkurrencen mellem dem var hård, det gjaldt jo om at komme først; det udviklede sig til, at man sejlede enten til Hornbæk eller Dragør for at møde de store sejlere.

Kadrejernes både var nok store og rummelige, men de skulle alligevel passe på, at de ikke lastede båden mere, end at den stadig var sødygtig. En tung lastet båd og måske tillige dårligt vejr krævede stor dygtighed af den fisker, der sad til rors, han skulle hele tiden holde øje med vind og sø, et akavet vindstød eller en forkert sø kunne hurtigt gøre det af med båd og besætning.

Medens man handlede med et skib, kunne der godt opstå farlige situationer, da man ikke brugte at stoppe op, det hele foregik medens man sejlede.

Desværre gik det til tider galt. Om det kan vi finde lidt i avisen fra den tid. Den 1. november 1870 kæntrer en båd fra Snekkersten med to mand om bord medens de handler med en tysk skonnert, begge to drukner¹² og efterlader sig hustru og flere børn.

En lignende ulykke indtraf 17. november 1876; da er det en kadrejer fra Skotterup med tre mand om bord, der kuldsejler og synker, alle tre drukner¹³. Ulykken indtraf ved Trekroner ud for København under en hård østenstorm, de to var gift og efterlod sig hustru og syv børn. I begge tilfælde blev der lavet indsamlinger til de efterladte.

KIRKELIVET

Præsten i Tikøb Rasmus Garbo samt historikerne Pontoppidan og Hofmann giver os et godt indtryk af, hvordan her var midt i 1700-tallet ude ved kysten, bl.a. oplyses, at fiskerlejerne Snekkersten og Skotterup ligner en lille købstad, en oplysning der leder tanken hen på, at her efterhånden må bo en hel del mennesker; det gjorde der også, i de to lejer tilsammen ca. 40 til 50 familier.

Alle disse mennesker havde et behov for kirkelig betjening, de manglede en kirke her ude ved kysten til deres religiøse handlinger ved dåb, bryllup og begravelser eller bare den almindelige søndagsgudstjeneste.

Ganske vist havde de kirken i Tikøb¹⁴, som var deres sognekirke, men når det var vinter og storm, kunne det godt være en besværlig tur på en åben vogn med heste for ad elendige jordveje. Men alligevel har de trodset vejrguderne mange gange; for det første traf de folk fra andre egne i sognet, og dernæst fik de jo en religiøs oplevelse, som de ikke opnåede hjemme i stuen, hvor de måtte nøjes med at læse i Bibelen og afsynge salmerne uden orgelmusik.

I Skotterup ud til Strandvejen lå for hundrede år siden det gamle »Dalsborg«. Det var en udflyttergård fra Borupgård. I laden, der lå ud mod skoven, blev der afholdt gudstjenester nogle gange om året af en præst, der kom fra Tikøb. Senere blev der også afholdt gudstjenester i Snekkersten skole.

Efter konfirmationens indførelse i 1736 skulle alle de 14-årige piger og drenge afsted til Tikøb præstegård

hele vinteren, og det var til fods i al slags vejr, da der ikke fandtes nogen form for offentlig befordring. Fra Espergærde, Skotterup og Snekkersten, var der en kirkevej på 7 til 8 kilometer, de har mange gange været godt forkomne, når de nåede frem, og når overhøringen var forbi, skulle de den lange vej hjem igen. Der har sikkert været mange forsømmelser, som følge af sygdom.

Ønsket om en kirke her på kysten blev fremført gang på gang gennem årene uden det gav noget resultat.

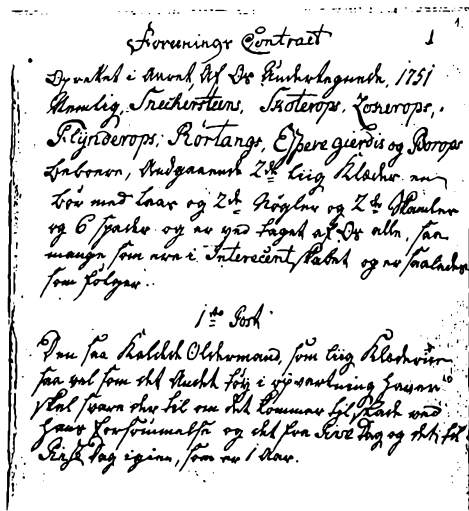
SNEKKERSTEN LIGKASSE

I 1700-tallet oprettede man et »Lig Societet«, der skulle sikre den afdøde en hæderlig og anstændig begravelse samt støtte til de efterladte; det gjorde man ved at tilsiige nogle af lig-foreningens medlemmer til at bistå ved begravelsen. Disse mænd skulle møde i en uniform, der bestod af en sort snipkjole, kort foran og med lange skøder, dertil en blomstret vest, knæbukser og sorte strømper med sølvspænder ved knæene, og ligeledes spænder på de sorte sko, på hovedet en trekantet hat; hele påklædningen skulle være ren og i orden, ellers vandede der en bøde.

Desuden ejede foreningen spader og skovle, der blev opbevaret i kirken, til opgravning og tilkastning af graven; man anskaffede sig også tre træskamler til at stille kisten på.

Dette lig-societet er antagelig et af de ældste af den slags; det første skriftlige vidnesbyrd vi har er fra 1745.

I den første halvdel af 1700-tallet var det endnu kun et fåtal af fiskere og

Ligkassens ældste protokol.
Originalpapirer på Egnsmuseet Flynderupgård.

bønder, der kunne læse og skrive. Derom oplyser et gammelt medlem, at man hos de forskellige strandfogeder, oldermænd og lavstillidsmænd havde malet loftet rødt; her på tegne- de man med kridt medlemmernes bo- mærke eller tegn samt streger, der markerede hans betalinger. På denne måde har lig-societetet i Snekkersten sikkert også haft sine første regnska- ber.

I 1745 nævnes den første older- mand, det er Christen Pedersen fra Skotterup. Nu er man efterhånden blevet lidt skrivekyndig, idet man i 1751 laver foreningens første vedtæg- ter »Forenings-Contract«.

Foreningen gælder for beboerne i Snekkersten, Skotterup, Boserup, Flynderup, Rørtang, Espergærde og Borup.

I vedtægterne kan vi læse om, hvad foreningen eller »ligkassen«, som den i daglig tale blev kaldt, råder over.

Der var to sæt ligklæder, en trillebør med lås og to nøgler samt de før omtalte spader, skovle og skamler.

Til opbevaring af ligtøjet, regnskabsbogen og skrivesagerne havde de en »lade«, det var en egetræskiste med tre låse med tilhørende tre nøgler.

Ifølge ligkassens vedtægter skulle der afholdes møde to gange om året, 3. pinsedag og 1. november. Til det ene af disse var der mødepligt, ellers fik man en bøde.

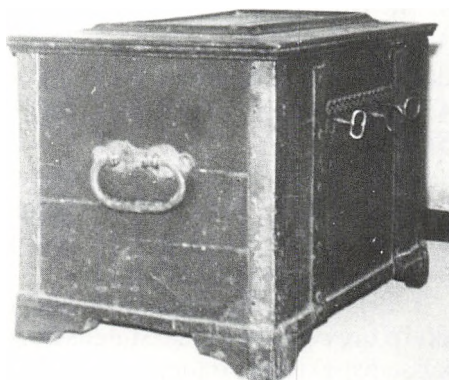
Man valgte en oldermand for et år ad gangen til at bestyre kassen; hvis han ikke indvarslede til møde i ordentlig tid, så var det ham, der måtte af med en bøde.

Oldermanden var enevældig hersker med ret til at udnævne to bisidder til medhjælp; de skulle iflg. vedtægterne udføre alt, hvad oldermanden pålagde dem, bl.a. føre protokollen og regnskabet.

Hver af bisidderne havde en nøgle til egetræskisten og skulle derfor altid være til stede, når oldermanden skulle have åbnet pengekassen. Låsene var udført på en sådan måde, at alle tre nøgler skulle sidde i og drejes samtidigt for at åbne kassen; det var medlemmernes sikkerhed for, at der ikke blev taget af kassen i utide.

Ved oldermandsskifte var der som regel gilde, men det bestemte han selv, da det skulle holdes i hans hjem.

I vedtægterne finder vi en paragraf, der siger, at oldermanden skal »Traktere samtlige Interecenter« med en halv tønde øl, fire pottes brændevin og kridtpiber og tobak, det hele på hans egen bekostning. Ved dette gilde gik det muntert til, da oldermanden

Lavsladen.

Foto: forfatteren.

som regel også trakterede med æbleskiver; iflg. vedtægterne får oldermanden en bøde, hvis han ypper klammeri ved disse gilder.

Ligkassen havde gennem årene fået samlet en del penge, som blev lånt ud til medlemmerne; det var især til betaling af en ny båd. I 1790 lavede man helt nye love, hvor man indførte pengehjælp til de efterladte; i begyndelsen fik de 40 rigsdaler, en del år senere forhøjedes dette beløb.

Foreningens navn blev ændret til »Snekkersten Låne- og Begravelseskasse«, men blev i det daglige stadig kaldt ligkassen.

Ligtøjet var gratis til brug for afdøde medlemmer, deres koner og børn, men hvis et ikke-medlem ville leje det hele, kostede det 4 skilling; dette beløb blev sat op til 1 rigsdaler, da man reviderede lovene i 1798.

Snekkersten ligkasse blev, efter hvad der skriftligt foreligger stiftet 3. pinsedag 1745, da var medlemstallet: Snekkersten 27, Lokkerup 1, Flynderup 1, Borup 1, Rørtang 4 og Esper-

gærde 5; i 1777 var medlemstallet steget til 35 i Snekkersten. I 1778 var der 3 medlemmer i Skotterup og i 1780 er det steget til 6. Senere (i 1820) er der 43 medlemmer i Snekkersten og 7 i Skotterup.

I 1875 betalte de 3,00 kr. årligt og for hvert lig 70 øre. Når et medlem havde været med i 30 år, blev kontingentet nedsat til 1,60 kr. årligt.

I 1914 kom ligkassen i en meget skarp brevveksling med Statens Sygekasseinspektorat, da man nægtede at lade sig kontrollere af statens tilsyn. Man påberåbte sig, at ligkassen var et helt privat foretagende og nægtede at lade regnskaberne kontrollere. Man meddelte inspektoratet, at man havde nedsat et udvalg til opløsning af ligkassen; efter 1. november 1914 ville ligkassen ikke eksistere mere.

Indenrigsministeriet beklagede dybt i brev til ligkassen, at den ikke ville bøje sig for landets love og måtte derfor selv tage ansvaret for en eventuel opløsning, inspektoratet anmodede om at få meddelt, når ligkassen var blevet ophævet.

Bestyrelsen for ligkassen sendte ikke nogen melding til inspektoratet om lukning; to gange i løbet af foråret 1915 rykkede man ligkassen for regnskaberne for 1914 i udfyldt stand, en pligt, den havde iflg. lov af 1. april 1905. I juli 1915 rykkede man en sidste gang, inden sagen gik til indenrigsministeriet. Da ligkassen efter 1. november 1914 ikke eksisterede mere officielt, var der heller ikke nogen ansvarlig person, der kunne modtage og besvare breve og andre henvendelser fra det offentlige.

I marts 1933 fordelte man pengene i

kassen mellem de sidste medlemmer, og det blev slutningen på den gamle ligkasses næsten 250-årige historie¹⁵.

EN JORDEFÆRD FOR ET PAR HUNDREDE ÅR SIDEN

Ligkassen skulle medvirke til, at den afdøde fik en hæderlig og anstændig begravelse.

Når en person var død, blev der valgt en bedemand og en bedepige, som ikke måtte tilhøre den nærmeste familie. Bedemanden indbød på familiens vegne een mand fra hvert hus til at komme kl. 9, spise frokost og følge afdøde til jorden, samt efter begravelsen følge med hjem og spise til middag.

Disse indbydelser skete flere dage før, for at følget kunne nå at leje vogne. Bedepigen indbød dagen før begravelsen kvinderne til at komme om aftenen og lægge liget i kiste. Under kistelægningen drak man et utal kopper kaffe; det hændte også, der blev budt på vin og kager, og så snakkede man, ofte til langt ud på natten.

På begravelsesdagen mødte alle de indbudte, der blev bænket af bedemanden, hvis opgave det var at fylde snapseglassene; øllet blev serveret i store krus. Bordene var dækket med kogt røget skinke, smør og brød samt forskellige slags pålæg.

Ligkassens medlemmer havde pligt til at møde, ellers blev de idømt en bod på 3 mark. De skulle komme i den foreskrevne uniform, spidskjole med knæbukser, samt sølvspænder på sko og strømpebånd; denne fine påklædning blev kun brugt ved begravelser og ophørte i begyndelsen af 1800-tallet.

*Fregattens aflevering til Tikøb kirke.
Foto i forfatterens eje.*

De små stuer i huset var fyldt til sidste plads. Der spises, drikkes og snakkes i et par timer, og så er det på tide at komme afsted; klokken er henad elleve om formiddagen. Kisten blev båret gennem fiskerlejet og sat på ligvognen ved Rørtangvejen (nu Klostermosevej), hvor også hele følget steg til vogns, og så kørte kortegen den lange vej gennem mark og skov til kirken i Tikøb.

Hjemme hos afdøde havde nabokonerne travlt med at lave middagsmaden færdig til alle begravelsesgæsterne, for nu skulle der festes for afdøde.

Efter ligtogets ankomst til Tikøb kunne ceremonien foregå på to måder: enten en højtidelighed inde i kirken eller også blev kisten kun båret en gang rundt om denne og derefter sat i jorden.

Når ceremonien var forbi og graven kastet til, gik de over på den anden side af vejen i Tikøb kro; her var vogne og heste blevet stillet, da man kom.

Inden de begyndte hjemturen skulle der nydes noget på kroen, og da man havde spist, inden man tog af sted, og skulle hjem for at spise igen, var det mest de våde varer, der havde interesse; det resulterede som regel i, at en del af dem kom i højt humør. Under hele køreturen hjem lød munter sang og råb fra de forskellige vogne i følget, dog tav man ved bebyggede steder. Ved hjemkomsten var alle alvorlige igen.

Nu gik man til bords, og risengrøden med et smørhul i midten blev båret ind i store fade, hvorfra man spiste og skyllede det ned med sødt øl; bag efter blev der serveret klipfisk med sennep og kartofler samt snapse.

Hele spisningen foregik under stor munterhed. Når middagen var forbi,

havde man et pusterum på en times tid, inden kaffen blev serveret med rom og kaffebrød. Senere blev der sat en bowl punch på bordet, og så var det tid for tobaksrygning og en sang, bl.a. en vi også kender i dag: »Om hundrede år er alting glemt«.

KIRKEN I EGEBÆKSVANG

Beboerne langs kysten fik deres kirke: den 8. august 1897 blev Egebæksvang kirke indviet. I årene før var der udvist stor interesse for sagen af egnens befolkning; de startede den første del af projektet i 1887 med et møde i Snekkersten skole. Man valgte en komité med pastor Carlsen fra Tikøb i spidsen med det formål at skaffe penge til et kirkebyggeri i Egebæksvang. Der blev lavet lister, på hvilke beboerne kunne tegne sig for måneds- og årsbeløb.

I Egebæksvang blev der afholdt basar og skovfest til fordel for kirken. Præsten fra Garnisons kirke i København protesterede mod, at der skulle danses til klokken tre om natten til fordel for en kirke, men formanden for komitéen, pastor Carlsen, svarede, »at det ikke var en dans i korte skørter, men uskyldig ungdomsfornøjelse i al ærbarhed«, og pastoren kunne roligt tilråde damerne at følge musikkens lokkende toner.

I september 1891 indsendte komitéen en ansøgning til ministeriet om ønskeligheden af en kirke i Tikøb sogns østre del og fremhævede heri den betydning, en kirke ville have, især for byerne Tibberup, Mørdrup, Rørtang, Espergærde, Skotterup og Snekkersten. Det påpegedes blandt meget andet, at Tikøb kirke ingen lig-

hus havde, hvorfor de afdøde til stor ulempe især om sommeren måtte henstå hjemme i de tætbefolkede småhuse indtil begravelsen.

Byggeprisen for kirken blev ca. 32.000 kr., hvoraf staten gav de 8.500 kr. samt byggegrunden; kirken blev tegnet af arkitekt Ludvig Knudsen, København. Grundstenen blev lagt 23. juni 1896; kirken blev opført af røde mursten i romansk stil; den skiller sig ud fra landets andre kirker ved, at tårnet vender mod øst og alteret mod vest.

Altertavlen er en kopi efter J. Skovgaard »Jeg er den gode hyrde«. De nuværende lysekroner fik kirken gennem indsamlinger i 1929-31; de er tegnet af arkitekt H.G. Skovgaard, men figurerne i kronen er modelleret af professor Utzon Frank. Meget af kirkens udsmykning er gaver fra enkeltpersoner og grupper i den lokale befolkning.

Af gaver som blev skænket kirken kan nævnes alterbilledet, prædikestolen og begge kirkeskibene samt de to figurer i tårnrummet: Moses og Kristus. Kirkens kalk med dertil hørende disk i drevet sølv. Tårnuret og den nuværende klokke er ligeledes gaver.

Kirkens første klokke var støbt i stål, men blev udskiftet i 1932¹⁶, da sognepræst V. Bartholdy Møller¹⁷ og hustru skænkede kirken en malmklokke, der bærer indskriften: »Velsign, o Gud min klokkesalme En præst med viv gav mine malme. De Smithske støberier i Ålborg gjorde mig i året 1931 - til kirken i Egebæksvang«.

Det første af kirkeskibene er en skønnertbrig »St. Louis« model af en

Lerskolen. Foto: Egnsmuseet Flynderupgård.

vestindienfarer, bygget af former Carl Holm, Helsingør, skænket af en kreds af kystens beboere og Snekkersten fiskerforening og ophængt i maj 1925.

Det andet skib er en brig »Agnes«, bygget og givet af fisker Johan M. Würtz¹⁸, Espergærde, til minde om sig og sin afdøde hustru Agnes. Ophængt i december 1952.

I omtalen af kirkeskibe bør jeg også nævne skibet, der hænger i sognets ældste kirke, Tikøb kirke.

Det er orlogsfregatten »Snekkersten«, bygget i 1853 af en orlogsgast fra Snekkersten om bord i sundtoldens vagtskib ved Helsingør. Skænket til kirken i 1856 af fiskerne i Snekkersten.

Godt et halvt hundrede år senere er kirkeskibet til reparation i Snekkersten. Turen tilbage til Tikøb kirke foretog søndag den 4. juni 1920.

Skibet blev sat på en ladvogn smykket med Dannebrog, og blev i spidsen

for et følge på ca. 100 fiskere og andre beboere i en snes vogne, hvori Snekkerstenfiskerne sad med fiskerforeningens fane, kørt til kirken; her tog præsten imod skibet og holdt en smuk tale som tak.

SKOLEFORHOLDENE

Ligesom i nutiden tog præsterne i gamle dage sig af ungdommens kristelige oplæring, hvilket var vigtigt, da børn ikke som nu gik i skole og fik regelmæssig undervisning i kristendom. Til hjælp havde præsten som regel en sognedegn. Denne sang ikke blot i kirken, men underviste om søndagen og, hvis det kunne lade sig gøre, på en hverdag sognets ungdom i den kristne lære. Men det var meget tilfældigt, hvem der virkede som degn. Man foretrak som regel studenter, men ofte var det håndværkere eller andre, og de var ikke alle lige egnede til at lære fra sig.

Det var ikke ualmindeligt, at man havde en ældre kvinde, en »læsemoder«, i landsbyen til at lære de små lidt læsning og skrivning.

I årene 1717-18 lod Frederik d. IV de kongelige godser inddele i militære distrikter, de såkaldte »Rytterdistrikter«, og i disse distrikter blev der i årene fra 1721 og fremefter opført skoler. Den 28. marts 1721 lod kongen publicere sit gudelige fortsæt, nemlig 240 skolers oprettelse.

Kronborg rytterdistrikt, hvortil Tikøb sogn hørte, fik tildelt 19 skoler ialt, og der byggedes en rytterskole i Tikøb og en i Borsholm. Skolerne blev opført af bygmester Laurits Erikssen og kostede 550 rigsbankdaler pr. skole.

De nye kgl. skoler skulle efter biskop Herslebs henstilling være anse-

gere end almindelige huse, så deres udseende kunne henlede tanken på deres høje bestemmelse.

Der viste sig ret snart væsentlige problemer med de nye rytterskoler. Det var alt for lidt med kun to skoler i så stort et område som Tikøb sogn; skolerne blev hurtigt overfyldte, og de meget lange veje gjorde regelmæssig skolegang umulig¹⁹. For børnene fra kysten har det været en besværlig tur især på vinterdage.

Årene efter 1750 var en opgangstid for landet, og mange ledende mænd tænkte under påvirkning fra udlandet meget over, hvorledes man skulle forbedre den forkuede og ufri landbobefolknings kår. Kronprins Frederik, den senere kong Frederik d. VI nedsatte en kommission i 1785 til forbed-

*Den lille skole.
Foto: forfatteren.*

ring af fæstebøndernes og husmændenes kår på kronens godser i Frederiksborg og Kronborg amter.

Brødrene Reventlow, der selv havde lavet almueskoler på deres godser, blev kommissionens ledende kræfter. De sørgede for, at de nye skoler, der skulle bygges, kom til at ligge midt i skoledistriktet så »at en fjerding vej blev det længste mål for noget barn«.

Kommissionens forslag var 69 skoler i de to amter. Halvdelen var der allerede, nemlig de gamle rytterskoler fra 1721.

En af de ældste kongelige skoler i Tikøb sogn, bortset fra de gamle rytterskoler, er skolen i Snekkersten, der blev opført i 1794-95. Ifølge et brev fra Rentekammeret skulle »Lerskolen« have været opført i Rørtang, men blev flyttet til en bakke nord for Borupgård²⁰, for enden af Parkvej. I over hundrede år var det sydkystens eneste offentlige kommuneskole²¹. Distriktet, den omfattede, var: Mørdrup, Tibberup, Espergærde, Skotterup, Borup, Dalsborg, Rørtang, Kronborg Teglhuse og Snekkersten.

Den gamle lerskole blev nedlagt og solgt i 1897 til privatbeboelse. Der blev bygget to nye skoler, den ene på Stokholmsvej i Espergærde og den anden på Rørtangvej (nu Klostermosevej) i Snekkersten. Begge skolerne eksisterer endnu, men har undergået store forandringer.

Der var også en lille privat skole for lejets bedrestillede familier; den blev oprettet omkring 1880 og havde til huse forskellige steder i Skotterup. Det var to frøkener Hendrike og Fanny der underviste. De var døtre af bådebygger Jens Carl Hansen og høker

Børge Børgesen i Skotterup. I 1885 får frøkenerne deres egen lille skole, den blev bygget ved indgangen til Egebæksvang (Strandvejen 246). I begyndelsen af 1920'erne blev skolen nedlagt og solgt, og er nu privat sommerbolig.

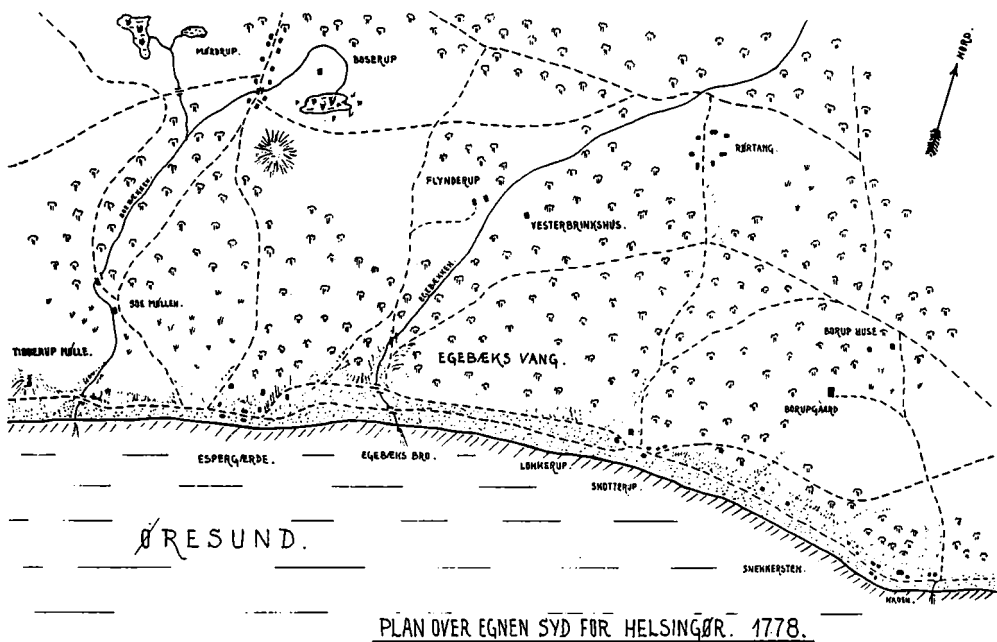
VEJEN LANGS STRANDEN

Strandvejen, der går gennem Snekkersten og Skotterup, er nu en moderne trafikåre, måske ikke af de store, men en meget benyttet vej langs Øresund mellem København og Helsingør. På den tid, da egnen langs kysten begyndte at blive beboet, var vejen ikke andet end et par hjulspor i sandet mellem skov og strand.

I året 1709 blev der oprettet en personbefordring mellem København og Helsingør. Til det formål skulle der bruges 24 heste, hvoraf 8 skulle være opstaldet i København, 8 i Rungsted og 8 i Helsingør.

I tidens løb har vejen haft forskellige navne. »Strandvejen«, som den nu hedder, blev det officielle navn fra 1792. Tidligere kaldtes vejen i en periode »Sandvejen«, et navn der hentyder til vejens tilstand; beboerne langs kysten havde sikkert ikke de store problemer, det var mere de vejfarende, der skulle færdes på den med hest og vogn; herom en lille beretning.

Vognmændene i Helsingør klagede over den dårlige vej, der ødelagde både heste og vogne. I 1757 søgte de om at måtte køre ind gennem Egebæksvang for at undgå det sandede stykke vej ved landsbyen Lokkerup, men deres andragende blev afslået.

Plan over egnen syd for Helsingør.
Originalkort i Vejdirektoratets kortsamling.

Der var andre besværligheder med vejen, som derimod berørte beboerne; det var dens naboskab til Øresund. Vejen lå flere steder meget udsat. Om efteråret og vinteren, når de kraftige nordvest-storme med højvandede rasede, blev der skyllet store stykker af vejen i havet. Der var især to steder, hvor det var særligt slemt; det ene sted var strækningen over Kronborg teglværks jorder⁷², og det andet var stykket ud for Snekkersten kro. Om stormenes angreb på vejen er der en række oplysninger fra 1800-tallet.

I 1806 anden juledag gik et stort stykke af vejen i havet under en kraftig storm; der blev i hast anlagt en ny vej højere oppe på teglværkets grund. Den 8. januar 1839 under en storm

sank igen et stort stykke af vejen i havet på samme sted.

I en rapport om vejen oplyses, at forstranden fra Helsingør mod København årlig tager af, så husene mere og mere udsættes for fare. Navnlige gælder det stranden ved Snekkersten og Sletten. På strækningen ved Snekkersten er der nu kun 6 a 8 alen til vejen og det understreges, at nu er vejen meget farlig. Stormen og højvandet ødelagde Strandvejen igen i 1850.

Nogle af århundredets værste storme rasede i 1862 og 72. Anden juledag 1862 steg vandet til højder, »hvis lige man ikke havde set i mands minde«. Den fantastiske orkan og stormflod i 1872, der blev en naturkatastrofe for Lolland og Falster, slap man forholdsvis godt fra på Øresundskysten.

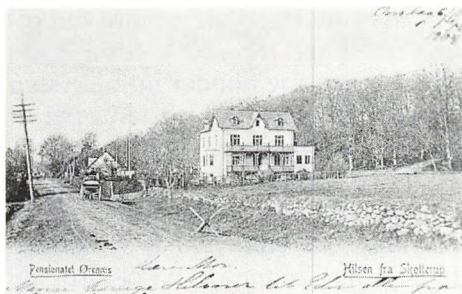
Den 16. og 20. februar 1882 var der igen stormflod med højvandede, over-

Strandvejen ved Kronborg-teglværks jorde.
Postkort: forfatteren.

svømmelser og ødelæggelser af vejen i Snekkersten. Man overvejede at forlægge Strandvejen, men opgav det, da lodsejerne afstod fra at grave sand, sten og grus i stranden samtidig med, at de gav amtet tilladelse til at anlægge høfder²³ ud fra kysten og benytte den ilanddrevne tang til beskyttelse. Samme år (1882) udførte nogle fiskere ved Snekkersten et bolværk og gærdearbejde til sikring af forstranden ud for deres tørvelodder; da de tillige sikrede vejen, søgte de amtet om tilskud, men deres anmodning blev afvist.

Århundredets sidste storm kom i 1899, men denne gang slap Snekkersten fri for de store ødelæggelser. Værre gik det allerede i begyndelsen af 1900-tallet, hvor julestormen i 1902 raserede og ødelagde både forstrand, tørrepladser og fiskeredskaber; mange fiskefartøjer gik tabt, da fortøjningerne sprang, og de drev til havs, nogle af dem blev fundet igen, da de drev i land på den svenske kyst. Som afslutning på Øresund og stormene, skal jeg kort omtale den orkanagtige storm natten mellem den 24. og 25. oktober 1917. På strækningen mellem Helsingør og Snekkersten, strandede der på

Strandvejen i Skotterup.

den ene nat 6 mindre sejlskibe, heraf blev de 3 slået til vrag. Heldigvis blev alle skibenes besætninger reddet i land.

Det var lidt om Øresund, når det var værst, men havet kunne også være indbydende og friste til en dukkert i bølgerne, når det var sol og sommer, men badning fra stranden var endnu i begyndelsen af 1800-tallet et ret ukendt begreb.

Det var rejsende fra England, der fortalte om det nye med søbade, det skulle være så sundt for legemet. I sommeren 1835, der var meget varm, tog badelivet et sådant omfang, at borgmesteren i Helsingør forbød badning syd for byen ud til Snekkersten; det stred mod velanstændigheden og voldte forargelse. Han anbefalede folk med landsteder at etablere badebroer. Overtrædelse af forbudet blev straffet med bøde fra 2 mark til 5 rigsdaler sølv.

FISKERNE OG DERES REDSKABER

Hvornår folk har søgt til kysten for at bosætte sig som fiskerbønder, er der ikke noget klart svar på. I middelalder-

ren, hvor de store sildestimer om efteråret fyldte Øresund²⁴, strømmede både borgere og bønder ud til kysten for at deltage i sildefangsten i perioden fra Bartholomæi (24/8) og til Dionysii dag (9/10).

Inde på kysten var der opført primitive huse, de kaldte dem »fiskerboderne«; her kunne de bo og arbejde med nedsaltning af silden. Når høstsilden var fanget, lå boderne tomme hen, alle var draget hver til sit en god skilling rigere. Det store sildeeventyr forsvandt fra Sundet, det flyttede andre steder hen; kun navnet Fiskerboden blev tilbage som et minde om en svunden tid.

I Snekkersten og Skotterup var der begge steder et markestykke, som helt op i det 18. århundrede bar navnet »Fiskerboden«.

Beboerne i de små landsbyer, der opstod i 1500-tallet ude langs kysten, var en blanding af bønder og fiskere; ved siden af landbruget drev de sæsonfiskeri. Jordløse bønder har også søgt ud til kysten, hvor de bosatte sig passende steder og virkede som fiskere og drev en smule jordbrug. De erhvervede sig ålegårdsrettigheder i fiskestaderne, som var en række vandarealer langs kysten, hvor de ud for boende bønder havde kongens tilladelse til fiskeri.

Kronen havde højhedsret til deres huse, fiskestader og tørrepladser, de var kongens folk; officielt blev de repræsenteret af en oldermænd, dertil valgte man helst en med børn, da hans opgave kun var at uddele og indsamle skattebøger, ud over det havde han intet at sige.

Derimod var der altid en mand, der

i kraft af lederevner tiltog sig myndighed over alle de andre, ham kaldte man »kongen«; enhver klage blev af ham indgivet til amtsforvalteren, der boede i det gamle Esrum kloster.

Det skete, at han fremmede sin egen families sager på bekostning af de andre, hvilket skabte en opposition imod ham.

Når man havde fundet en ny mand, der var dygtig nok til at tale og skrive deres sag, gled magt og indflydelse mere og mere over til ham, til sidst trak den tidligere »konge« sig tilbage.

Deres blandede erhverv med lidt landbrug og fiskeri har de fortsat med gennem årene; i de først bevarede folketællingslister fra 18. århundrede benævnes de »fiskere og husmænd«, og på datidens matrikelkort står der navn på deres marker.

For at overleve som helårs-kystfiskere var de tvunget til at tilpasse sig årstidens fiskearter. Deres både var ikke store, da de skulle trækkes på land, når det blev storm, og det gjorde, at man havde et stort udvalg af lettere fiskeredskaber til de forskellige fiskearter. Det var åleruser, torskegarn, rødspættegarn, flyndergarn, hornfiskegarn, makrelgarn, næringer, bakker, snører, pilk, rejeruser o.s.v.²⁵.

Ejeren af Strandmøllen, Chr. Drewsen, der længe havde været aktiv for at få bundgarnsfangst indført, havde for egen regning hentet en kyndig mand fra Skåne. I 1785 fik han tilladelse til i 10 år og uden at erlægge nogen afgift at udsætte bundgarn til fiskeri på det af ham udsete sted i stranden ved Vedbæk by.

Men bundgarn var kendt mange år

*Fiskere ved havneskuret 1958.
Foto: forfatteren.*

før på kysten ved Snekkersten. Af en indberetning fra 1763 om behovet for fiskerihavne i Nordsjælland fremgår det bl.a., at man i Snekkersten, som var et af de rigeste fiskerlejer ved Øresund, anvendte bundgarn, og at fiskerne af og til søgte om at få »udvist« bundgarnspæle af bøg. Skotterup er i indberetningen nævnt som et fiskerleje af samme beskaffenhed som Snekkersten.

Bundgarnet var det største og tungeste af deres fiskeredskaber, det havde sin faste plads i fiskestaderne. Men her var det en gruppe af fiskere, der ejede disse garn, da de både var kostbare at fremstille og vedligeholde.

Før netfabrikkernes tid måtte fiskernes koner og døtre selv spinde hør til bindegarn. Fiskegarnet lavede man vinteraftener eller dage, når man ikke kunne komme ud at fiske p.g.a. stormvejr; man »bandt garn«. Der var næsten altid et eller andet fiskeredskab i arbejde til fornyelse eller erstatning for et garn, der var blevet mørt (råddent).

Det nye garn skulle »barkes«, før

det blev taget i brug for at beskytte og bevare det mod at rådne. Man dyppe- de det færdige garn i et afkog af ege- bark; det kunne forlænge et garns le- vetid, der ellers højst var et år.

Senere havde man ovne på tørre- pladserne til barkning²⁶. Bundgarne- ne, der var de største og tungeste (ve- jede over 2 tons), blev på en skrå slid- ske overhældt med varm tjære, en proces, der var meget besværlig og ubehagelig, også fordi garnet blev hængt ud på tørrepladsen, medens tjæren var våd.

Den periode om efteråret, hvor de fiskede blank-ål i bundgarn og ruser, blev kaldt »de tre mørker«. Når må- nen sidst i august eller først i septem- ber havde været fuld og var i aftagen- de (stod i næde), udsatte man bund- garn og åleruser i fiskestaderne; det kaldte man første mørke.

En lille uge efter det havde været fuldmåne, stod den ikke op før 2 af 3 timer efter solnedgang; nu kunne man vente åletræk, men vinden skulle være i det nordøstlige hjørne, og strømmen måtte ikke være for kraftig, ellers kunne fiskeriet fuldstændig slå fejl.

*Badebroer i Snekkersten.
Postkort: forfatteren.*

*En Snekkersten-fisker.
Foto: fisker H. Hansen, Snekkersten.*

Nogle dage før fuldmåne tog man alle garnene i land til tørring og eftersyn, og nu håbede man på andet mørke, der som regel var det bedste. Tredie mørke var meget tvivlsomt; nogle fiskede i det, andre ikke; det gav sjældent noget udbytte ud over ødelagte garn, fordi man nu var nået hen omkring november og kunne forvente de store efterårsstorme.

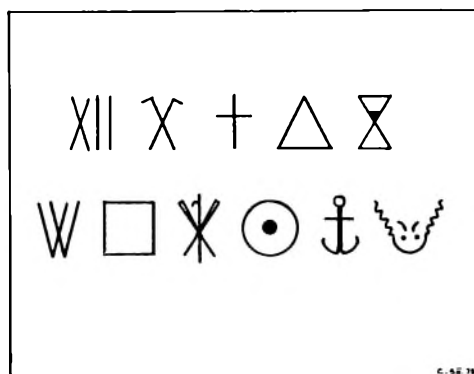
I november blev bundgarnspælene trukket op. Det var lange afbarkede træer, der blev holdt oprejst af et sindrigt sytem af tove, der var fastgjort til havbunden med hjemmelavede stenkrabber og gamle skibsankre. Når ålefiskeriet var overstået,

blev der Mortens aften (10. november) spist »Pot-ål«, en ret tilberedt af ål, æbler, timian og løg kogt sammen i en gryde med meget lidt vand.

Med års mellemrum fryser Sundet til; det hænder især, når vinteren først i december kommer med frost og sne fra det nordøstlige hjørne. Øresund kan ligne en stor ismark; før i tiden, da fremdriften skete ved sejl, gik al skibstrafik i stå. Hele denne kolde periode truede i tidligere tid fiskernes eksistens; en lang og hård vinter kunne bringe dem i armød; for at afbøde det værste gik de på isen og fiskede.

De lastede isslæden med nogle stager, og et stykke sejl, et trækar og et net. Så gik turen ud over isen; sejlet blev stillet op som en skærm mod vinden. Der blev hugget to huller i isen, eet til at fiske med snøren i og eet til nettet for opbevaring af fisken levende. Sidst på dagen blev fangsten hældt over i karret, og så gik det hjemad i småløb, dels for at få varme i kroppen og dels for at nå i land, inden mørket kom.

*Symboler på fiskererskaber.
Tegning: forfatteren.*

Bundgarnsfiskere.

Foto: fisker H. Hansen, Snekkersten.

I perioder, hvor isen var usikker, slog 4 til 5 fiskere sig sammen og trak en lille båd med sig. Det hændte, at isen begyndte at bryde op; så fik de travlt med at komme i land, før isen for alvor kom i drift.

Når vind og vejr ikke tillod dem at komme på søen, beskæftigede de sig med mange andre ting knyttet til fiskeriet. Der var en aktivitet, som var særlig vigtig, det var fremstillingen af tovværk, liner, simer, snøresnore o.lign.

For at få bundgarnet eller ruserne til at stå korrekt i vandet, behøvede man mange tove på kryds og tværs, det krævede fornyelser hele tiden. Fiskerne på Snekkersten og Skotterup havde hver sin reberbane, den ene var på tørrepladsen over for Snekkersten kro, den anden på tørrepladsen ved den nordlige indgang til Egebæksvang²⁷.

Konerne og pigerne havde nok at gøre med alle deres huslige pligter samt dyrene og urtehaven; men de var også med ved stranden, når bådene kom i land. Her stod de klar med trillebøren og et kar for at modtage dagens fangst af levende fisk, hvorefter turen gik ad Strandvejen til Helsingør. Fiskerkonerne fra Snekkersten og Skotterup tog opstilling på fisketorvet, som i forrige århundrede var placeret på fortovet ved Bramstræde lige over for Hotel d'Øresund - til stor gene for de forbigående.

Efter grundlovens vedtagelse i 1849 blev der lavet en række nye love, bl.a. loven om domæneejendoms afhændelse i 1852, der betød, at nu solgte

staten fiskestaderne til beboerne langs kysten af Øresund.

Fra Helsingør byskel og til skellet mellem Frederiksborg og Københavns amter er der 26 stader eller vandarealer²⁸. Fiskestaderne på denne kyststrækning var i tidligere tid af

Reberbanen i Snekkersten.
Tegning: C. Bøsevang i 1924, Helsingør.

STADFORDDELING.		
Nr. nordfra.	Navn.	Ejere.
1.	Kronborg Teglgårds Stede.	1/1 Proprietær Fene.
2.	Skjellebæk Stede.	1/4 Ole Andersen } Snekkersten 1/4 J. Gotfred Jensen } 1/4 Chr. Sørensen } 1/4 Hans Hansen }
3.	Walbo Stede.	1/2 Hans Johansen } Snekkersten 1/4 Jens Andersen } 1/4 Ludvig Petersen }
4.	Guldkende Stede.	1/2 Vilhelm Hansen } Snekkersten 1/4 Hans Børresen } 1/4 Jørgen Børresen }
5.	Bo Stede.	1/2 Johannes Nielsen } Snekkersten 1/4 Willumsens enke } 1/8 Peter Willumsen } 1/8 Berre Olsen }
6.	Kloster Stede.	1/1 Helsingørs hospital.
7.	Lokkerup Stede.	1/1 Enkefru Jens Schlarbeck, enke efter Consul S. i Helsingør
8.	Berge Larsen Stede.	1/4 Jens Thomassen } Snekkersten 1/4 Anders Thomassen } do. 1/4 Peter Jørgensen } Skotterup 1/8 Hans Johansen } do. 1/8 Hans Hansen } Snekkersten
9.	Egebæk Stede.	1/2 Carl Hansen } Skotterup 1/4 Jørgen Jørgensen } 1/4 Jørgen Hølløsen }
10.	Skytte Stede.	1/2 Jens Tagesen } Snekkersten 1/4 J. Gotfred Jensen } 1/4 Ole Andersen }
11.	Jens Hansen Stede.	1/2 Berre Hansen } Skotterup 1/2 Anders Jonassen }
12.	Wasse Stede.	1/1 Krogerup gods.
13.	Eiderkilde Stede.	1/2 Vilhelm Hansen } Snekkersten 1/2 Jens Rasmussen } Skotterup

Stadefordeling.

Originalpapirer: Egnsmuseet Flynderupgård.

staten som domæneejer overdraget til fiskerne ved fæstebreve, men kun til de beboere af fiskerhuse, hvor stader fra gammel tid var tilknyttet.

I årene 1856 til 1866 køber fiskerne i Snekkersten og Skotterup deres fæstestader af staten; de betragtedes herefter som fast ejendom.

Om salget af disse stader skriver fiskerassistents Peter Jonassen Willumsen, at det gik ikke ganske glat med salget af staderne. Nogle solgtes gan-

ske vist hurtigt og til gode priser, men flere blev først solgt ved fæsteledighed, og enkelte af disse gik ikke højt i pris.

Hvor staderne var delt i parter, kunne afhændelsen af et stade strække sig over flere år, afhængigt af fæsteperiodens udløb²⁹. Salgsprisen på staderne varierede fra 250 til 400 rigsdaler.

En flere hundrede år gammel fiskemetode efter hornfisk, som foregik ved Kronborg pynt, ud for slottet blev kaldt »Slottefiskeriet«³⁰. Om foråret når hornfisken trak syd på gennem Øresund, kunne stimerne ved bestemte vind- og strømforhold blive

To Snekkersten-fiskerkoner.

Foto: H. Christiansen, Snekkersten.

presset ind mod pynten, hvor strømmen til tider kan være meget stærk. I den situation var der »Slottelejlighed«. Det blev før i tiden udnyttet af fiskerne fra Snekkersten og Skotterup, som delte sig op i selskaber á 7 til 8 mand i en storebåd og en lillebåd.

Slottegarnet de brugte, var et rektangulært garn uden pose til fisk, et primitivt stænegarn 28 favne langt og 4 favne dybt. I ældre tid havde selskaberne navne, som f.eks. »De edderspændte«, »Jomfruerne« og »Hønse-ne«.

Denne form for fiskeri efter hornfisk døde ud i midten af 1900-tallet, da de yngre generationer ikke var interesseret p.g.a. den tvivlsomme indtjening ved dette gamle sæson-fiskeri.

BÅDEBYGGERI

Fiskernes vigtigste stykke værktøj var båden; uden den kunne de ikke lave ret meget ved fiskeriet, derfor skulle den holdes vedlige. Båden og fiskeredskaberne var afgørende for eksistensen; var de ikke i orden, og slog fiskeriet fejl, truede fattigdommen. Der var en lille kålhave ved huset og en gris i svinestien. Desuden havde en del af fiskerne et lille landbrug oppe på bakken bag ved lejet; men disse sysler havde ikke den store interesse, fiskernes mark var Øresund.

I tidligere tid fik fiskerne på kysten fremstillet deres både i Sverige, bl.a. i Råå og Høganæs, men det var dyrt og vanskeligt. Det var først midt i 1800-tallet, der blev mulighed for at få bygget nye både i omegnen.

I 1780 kommer bådebygger og fisker Andreas Mathisen³¹ (f. 1759) til Skotterup; han havde sine gamle for-

Slottefiskerne i arbejde.

Foto: Dansk Folkemuseums Billedsamling.

ældre med på aftægt; de var over 70 år. Der var ikke mere arbejde med bådene end de kunne klare³².

I begyndelsen af 1800-tallet kom en ny bådebygger til Skotterup, Ole Olsen³³ (f. 1786). Han arbejdede på lejet i omtrent 40 år; en af hans lærlinge, Niels Olsen (f. 1819), søn af fisker Ole Nielsen, nedsatte sig som bådebygger i 1840'erne. Niels Olsen³⁴ var født på Snekkersten og overtog sin farbroder Jens Niensens (f. 1764) fæstehus; her arbejdede han som bådebygger til ind i 1860'erne.

Ved siden af det håndværksmæssige fiskede han med på en kvart part i Skellebæks fiskestade.

I Skotterup var der i 1840'erne en bådebygger, Jens Carl Hansen³⁵ (f. 1822); han kom fra Helsingør og blev gift med en Skotterup-pige Anna Sophie Rasmussen.

I begyndelsen af 1850'erne blev der endelig mulighed for at få bygget nye både lige i nærheden.

Bådebygger Jens Svendsen³⁶ (f. 1827) oprettede værksted på Espergærde i 1853; han kom til at bygge både til fiskerne fra Øresundskysten lige fra København til Gilleleje.

Da havnen i Snekkersten var ved at være færdig, flyttede Jens Svendsen i 1875 sit værksted her til.

For at kunne udføre reparationer på de lidt større både byggede Jens Svendsen sig en ophalerbedding langs med den søndre mole. Spillet, der blev drejet med håndkraft, krævede en betjening på 6 til 8 mand, men villige folk var der altid i nærheden; der vankede jo en øl bagefter.

Det var mange forskellige typer både, han byggede, fiskekvaser til rødspætte- og ålefiskeri, sandgraverbåde, lystkuttere og små joller, men mest kendt blev Jens Svendsen for »Snekkersten-jollen«. Det var en meget velsejlende båd på 17 til 18 fod, som i den sidste halvdel af 1800-tallet blev brugt til kadrejeri³⁷.

Der eksisterer endnu nogle stykker af den oprindelige Snekkersten-jolle bevaret af sejlsportsfolk, der fattede interesse for den gamle bådtype med den karakteristiske sejlføring.

Jens Svendsen havde fire døtre og tre sønner: Jacob, Lauritz og Svend, der alle havde lært bådebyggeri hos deres far. Senere oprettede Jacob et værksted på Refshaleøen i København og Svend et i Kastrup. Lauritz overtog værkstedet i Snekkersten i 1898 efter sin far, der døde i 1915. I de 36 år Lauritz havde værkstedet, nåede han at bygge 1035 både i størrelser fra 15 til 30 fod.

En båd af størrelse som Snekkersten-jollen kostede sidst i 1800-tallet

*Bådebygger Lauritz Svendsen.
Foto: Egns museet Flynderuppgård.*

ca. 190 kr. Nu om stunder lyder det ikke af ret meget, men sammenlignet med en årsindtægt ved fiskeriet, betød det en stor udgift. Et tilfældigt valgt år, f.eks. 1894, kunne 20 ruser i søen fiske for 1430 kr.

I 1908 startede man foreningen »Den gensidige Baadeassurance«. Foreningens formål var gensidig hjælp ved forlis og haveri af fiskebåde hjemmehørende i Snekkersten og Skotterup. Foreningen hjalp såvel ved total forlis som ved havari og tyveri af både; også skader på eller forlis af både forårsaget af storm og højvande i havn eller på land var indbefattet under assurancen.

Højeste assurancebeløb var 1000 kr.³⁸; skader under 10 kr. blev ikke erstattet. I indskud betaltes 2 pct. af det forsikredes værdi, og præmien var 1 pct. om året af forsikringsbeløbet.

HAVNEN

De forankrede fiskeredskaber, som fiskerne satte i staderne, blev med årene større og tungere; deres daglige arbejde var et slid, alt skulle gøres med håndkraft. Tekniske hjælpemidler havde de ingen af, ej heller en havn, bådene lå til anker ud for kysten, og ved land havde de primitive anløbsbroer³⁹, hvorfra alle søens aktiviteter foregik. Når det blæste op til storm, skulle alle bådene trækkes på land, et arbejde, der stillede store krav til den enkelte. Det var et mere slidsomt arbejde da at være kystfisker fra åben strand end nu.

Fra 1771 er der en række oplysninger om fiskeriet overalt i Danmark, fordi regeringen ønskede ud fra disse at kunne stille forslag til fiskeriets forbedring. I indberetningen fra Kronborg amt gøres opmærksom på, at der er et alvorligt problem i alle områdets fiskerlejer. Det ville være meget tjenligt, siges det »om der ved hvert fiskerleje blev anlagt og indrettet en liden havn, hvor fiskerne kunne have deres både liggende«.

Behovet for en bådehavn til Snekkersten og Skotterups fiskere var meget stort, staten kunne udmærket indse dette, men der kom ikke nogen havn. Historien viser, at der skulle gå over hundrede år endnu inden havnen kom, og så var det ikke staten, men fi-

Strandvejen ved Snekkersten havn.

skerne selv, der tog initiativet til dens bygning. En optælling i 1870 viste, at der i Snekkersten var over 80 og i Skotterup over 30 både, derfor blev ønsket om en havn stadig stærkere for hvert år.

Besværlighederne ved kystfiskeriet var i store træk fælles for alle fiskerlejerne ved Øresund. Det er sidst i 1800-tallet, de små havne på kysten dukker op, dog havde Humlebæk allerede i 1812 fået en havn. Tårbækfiskerne byggede havn i 1865-66, derefter kom Skovshoved; fælles for dem begge var, at de ingen økonomisk støtte fik fra staten.

Ved et fællesmøde i 1871 vedtog fiskerne i Snekkersten og Skotterup at forberede bygningen af et havneanlæg⁴⁰.

Der blev valgt en komité bestående af fisker Peter Jonassen Willumsen (f. 1833) og broderen fisker Vilhelm Jonassen Willumsen (f. 1841), fisker Jens Jonassen (f. 1831), fisker Jens Petersen Thagesen (f. 1832) og høker Børge Børgesen (f. 1824).

Dette udvalg af fiskere kom til at stå som foregangsmænd til havnebyggeriet. De søgte og fik en byggetilladelse, desuden lovede stat og kommune dem økonomisk bistand. I december 1871 har de hos tømremester Peter Chr. Steen i Helsingør fået lavet en tegning samt udregnet et overslag på 10.000 rigsdaler.

Indenrigsministeriet bidrog med 1000 rigsdaler, Tikøb sogneråd med 800 rigsdaler; desuden kom der mange store og små bidrag, fra enkeltpersoner og fra forskellige fonds; selv hans majestæt Christian d. IX gav 300 rigsdaler.

Man vedtog at anlægge havnen ud for Snekkersten kro; her var en passende naturlig vanddybde, og faren for tilsanding af havneindløbet var minimal.

En kreds af mænd fra det bedre borgerskab bl.a. en grosserer, en admiral samt en folke- og landstingsmand, satte på eget initiativ en artikel i Helsingør Avis den 23. februar 1872, hvor de fortalte om Snekkersten og Skotterup fiskernes bestræbelser for at få bygget en havn; de anbefalede alle i by og på land at støtte deres gode formål, som også ville blive til gavn for de kommende slægter.

Efter dette indlæg i avisen strømmede pengene ind til havneprojektet; man indså nu, at her var chancen for at få en virkelig stor bådehavn. Det første projekt på 10.270 kvadratalen ved kroen blev forkastet; bl.a. fordi den kom til at ligge for langt væk fra fiskerne i Skotterup. En bedre placering blev vedtaget, denne gang midt i fiskerlejet ud for villa »Hildas minde«.

De fik tegnet et nyt udkast til en bådehavn hos Chr. Steen i Helsingør. Denne gang var arealet dobbelt så stort, nemlig 22.100 kvadratalen. Udseendet af havneprojektet blev nogenlunde som den havn, vi kender i dag.

Kun en måned efter, at Helsingør Avis havde bragt artiklen om fiskernes anstrengelser, var der indkommet 1372 Rd., og den næste måned indbragte over 700 Rd.

Allerede i marts 1872 er arbejdet i gang. Fiskerne leverede selv det meste af arbejdskraften i den udstrækning fiskeriet tillod. Når der blev 1

Rd. eller 2 tilovers der hjemme, blev den givet til havnen. Fiskerkonerne deltog også i indsamlingerne af penge-midler; på deres runder i omegnen med fisk opfordrede de kunderne til at give en gave til havnen i form af penge eller ting, der kunne bortloddet på bazar.

Foruden indsamlingerne afholdt man også forskellige arrangementer til støtte for havneprojektet bl.a. en stor skovfest i juni 1872. Det samlede overskud fra festen i Egebæksvang blev 835 Rd. og 15 skilling, der ubeskrædet tilfaldt havnekassen.

I begyndelsen var økonomien ikke noget problem; de udlagte lister i Helsingør og København gav ret anseelige beløb. Men i byggeriets sidste par år måtte man ty til lån på vekslar.

Fisker Peter Jonassen Willumsen (1833-1919), fiskerassistens og uddannet navigatør, var hovedmanden bag havnebyggeriet⁴¹. Han var de to fiskerlejers betroede mand, i en periode medlem af Tikøb sogneråd. Lige fra indsamlingernes start i sommeren 1871 og til slutningen i 1878 ledede han alle forhandlingerne med offentlige myndigheder og bestyrede

PROGRAM

til
St. Hans Festen i Egebæksvang
den 23de og 24de Juni 1872
til Fordel for Anlægget af en
Baadehavn ved Snekkersten.

Søndagen den 23de Juni:

- Kl. 2 Em.: Kaproning.
- 4—6: Hornmusik.
- 5: Foredrag fra Frihedsstenen.
- 7—1: Dans og forskjellige Forlystelser.
- 7¹/₂: Kaplob af Drengene (paa Plainen ved Frihedsstenen).
- 9¹/₂: St. Hans Blus.

Mandagen den 24de Juni:

- Kl. 4—6: Hornmusik.
- 5: Præmie-Uddeling for Kaproningen.
- 6: Klattring af Drengene.
- 7: Dans og forskjellige Forlystelser.
- 10¹/₂: Stort Fyrværkeri.

En Tombola, et Conditor og en Restauration bestyres af Damecomiteen, og forefindes forskjellige andre Beværtningstelte, Udsalg m. m. paa Festpladsen.

Adgangstegn til Festpladsen, som bæres synlige paa venstre Side af Brystet, erholdes for hver enkelt Dag ved Indgangen: à 16 Sk. for Voxne og 8 Sk. for Børn.

Til Dansesalonen à 1 Rd. for en Herre,
64 Sk. for en Dame.

Abonnementskort lydende paa Navn, hvilke give Adgang til hele Festen begge Dagene, kunne erholdes hos d'Hr. Kjøbmand E. Larsen og Conditor Lassen i Helsingør samt hos Hr. Kjøbmand Børgesen i Skotterup eller ved Indgangen mod at erlægge for en Herre 1 Rd. 48 Sk., for en Dame 1 Rd., for et Barn 48 Sk.

Abonnenterne bære ligeledes et synligt Tegn paa venstre Side af Brystet.

Dampskibene anløbe begge Dagene Egebæksvang paa de reglementerede Router mellem Kjøbenhavn og Helsingør og afaae hver Aften Kl. 11 fra Egebæksvang til Helsingør og Helsingborg.

Passagerfragten er imellem Helsingborg og Egebæksvang 3 Mk. 8 Sk. Tour og Retour.

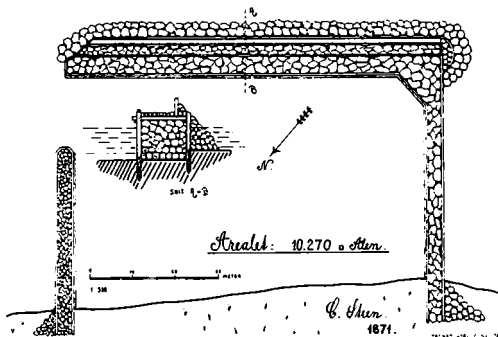
Imellem Helsingør og Egebæksvang 2 Mk. 8 Sk. Tour og Retour, 1 Mk. 8 Sk. enkelt Tour.

FESTCOMITEEN.

Program til skovfesten.
Helsingør Avis 1872.

Havneprojekt ved Snekkersten kro.
Originaltegning: fisker I. Børgesen, Snekkersten.

UDKAST TIL EN BAADEHAVN VED SNEKKERSTEN UDFOR KROEN.

pengekassen. Hele havnens regnskab førte han i et lille hæfte, han kaldte »havnekassen«.

Sidst i året 1873 var byggeriet kommet så langt, at man kunne komme i læ bag dækmolerne; der blev udarbejdet et »Reglement samt Havne- og Brotaxt for Baadehavnen ved Snekkersten«. Det færdige reglement blev underskrevet af de fem mænd i havnekomiteen fra 1871; de blev den første havnebestyrelse. Den 1. januar 1874 åbnedes havnen for offentlig besejling med fisker Jens Jonassen som havnefoged.

Man manglede endnu at beskytte molerne udvendig med store søsten. Der blev sejlet sten til havnen i ca. to

år; prisen for en last sten svingede mellem 15 Rd. og op til 60 Rd. alt efter lastens størrelse.

Med åbningen af Snekkersten havn blev et stort savn afhjulpet. Mange af fiskernes aktiviteter blev flyttet ind i havnen, bådene skulle ikke mere trækkes på land, når det blev storm, nu lå de godt beskyttet i deres nye havneanlæg.

De sidste to år 1877 og 78 af havnens byggeperiode er der ikke meget at sige om; det var en færdiggøring af hele havneanlægget. Deres betroede mand Peter J. Willumsen skulle nu slutte regnskabet, som han havde ført i syv år; hans orden i regnskaberne afslørede sig bl. a. i en lille regning på 7 skilling (14 øre) for sæbe til rambukken.

Regnskabet blev afleveret til revisi-

*Stranden inde i havnen.
Tegning: Alb. Holm.*

onen den 12. januar 1879 underskrevet P.J. Willumsen.

Det færdige regnskab for Snekkersten havn blev:

Udgifter ialt	39.809,73 kr.
Indtægter ialt	39.803,54 kr.
Udlagt af kassereren	6,19 kr.

I marts 1879 blev regnskabet godkendt med få rettelser.

Fiskekvaserne⁴² var større fiskebåde på 5 til 8 tons; før lå de til ankers ud for kysten, men nu kunne omlosgningen af levende fisk foregå inde i havnen. Fangsten blev sejlet til København⁴³, hvor der i gaderne blev råbt med »store levende Snekkerstentorsk« Høstsildene fra Snekkersten var også meget fine; de københavnske silderøgerier kunne uden besvær sælge dem som »ægte Bornholmere«, hvilket fiskerne pralede lidt med.

Havnepladsen ved nordre mole.

Transporten af passagerer til og fra dampskibsfarten i Sundet foregik i robåde af et færgelav med hjemsted ved broen i Skotterup.

Hele denne trafik til skibene flyttede til Snekkersten havn i 1876⁴⁴. I vinteren 1892-93 skruede isen den søndre mole i stykker, sommeren efter i 1893 reparerede fiskerne selv molen, samtidig forlængede de den 11 meter. Arbejdet blev ledet af bådebygger Jens Svendsen⁴⁵.

I 1920'rne blev begge molerne opbygget i beton, og der blev bygget en sandfanger midt på den nordre mole. Landbolværket blev fuldført i 1933-34.

Søndre molehoved.
Foto: fisker H. Hansen, Snekkersten.

NOGLE FORENINGER PÅ LEJET - FISKERFORENINGEN

Fiskerne i Snekkersten og Skotterup havde tidligere i det daglige levet og arbejdet ret adskilt fra hinanden. Det havde sine naturlige årsager. For det første var der et langt øde stykke mellem nuværende Gydevej og Lindahlstien; her lå kun ganske få huse. Dernæst var det en havneløs kyst, hvor fiskerne havde deres aktiviteter på stranden overfor deres bolig.

Men med bygningen af deres bådehavn i 1870'erne blev der skabt et sammenhold imellem dem. Havnen var midtpunktet i den daglige gerning; her mødtes man og drøftede nye tanker og ideer, der bl.a. resulterede i dannelsen af en fiskerforening.

Foreningen blev stiftet i 1877 og fik navnet »Snekkersten og Skotterup Fiskerforening«. Formålet var at virke for fælles interesser samt medvirke til et godt forhold mellem beboerne, desuden at yde medlemmerne og deres hustruer dagpenge ved sygdom og bistå med lægehjælp.

Ved den stiftende generalforsamling den 20. oktober 1877 var der 52 fiskere til stede fra de to fiskerlejer; alle

indmeldte sig samme aften. Til formand valgte man fisker Jens Peter Thagesen, en post han beholdt i 20 år.

På en generalforsamling i februar 1897 blev foreningens love reviderede; man engagerede en læge, der ydede gratis lægehjælp til foreningens mandlige medlemmer. Desuden åbnedes der mulighed for lån af kassens midler, hvis beholdningen var 1000 kr. eller der over.

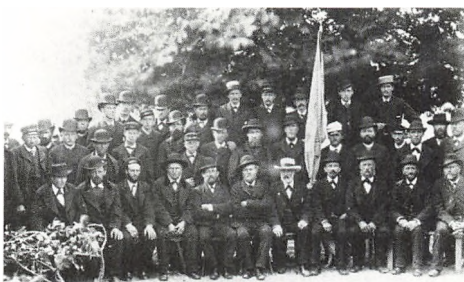
For at blive medlem skulle man stille med en attest fra foreningens læge. Der forlangtes et godt helbred, desuden måtte man ikke være over 45 år. I indskud betaltes fra 3 til 6 kr. efter alderen. Kontingentet var 1 kr. om måneden, og sygehjælpen var 1 kr. om dagen i 60 dage om året.

Reglement

samt

Havne- og Brotaxt for Baadehavnen ved Snekkersteen.

<p>Havne- og Brotaxt</p> <p>1. For hver Bådehavn og Brohavn, som er indrettet til at tage imod Både og Broe, skal der betales en Takst af 100 Rbld. om Aaret.</p> <p>2. For hver Bådehavn og Brohavn, som er indrettet til at tage imod Både og Broe, skal der betales en Takst af 50 Rbld. om Aaret.</p> <p>3. For hver Bådehavn og Brohavn, som er indrettet til at tage imod Både og Broe, skal der betales en Takst af 25 Rbld. om Aaret.</p> <p>4. For hver Bådehavn og Brohavn, som er indrettet til at tage imod Både og Broe, skal der betales en Takst af 12 Rbld. om Aaret.</p> <p>5. For hver Bådehavn og Brohavn, som er indrettet til at tage imod Både og Broe, skal der betales en Takst af 6 Rbld. om Aaret.</p> <p>6. For hver Bådehavn og Brohavn, som er indrettet til at tage imod Både og Broe, skal der betales en Takst af 3 Rbld. om Aaret.</p> <p>7. For hver Bådehavn og Brohavn, som er indrettet til at tage imod Både og Broe, skal der betales en Takst af 1 Rbld. om Aaret.</p> <p>8. For hver Bådehavn og Brohavn, som er indrettet til at tage imod Både og Broe, skal der betales en Takst af 0 Rbld. om Aaret.</p>	<p>Havnes Bestyrelse</p> <p>1. Havnes Bestyrelse består af 12 Medlemmer, som vælges af Bådehavnen og Brohavnen.</p> <p>2. Havnes Bestyrelse vælger en Formand og en Næstformand.</p> <p>3. Havnes Bestyrelse vælger en Kasserer og en Sekretær.</p> <p>4. Havnes Bestyrelse vælger en Læge og en Kirurg.</p> <p>5. Havnes Bestyrelse vælger en Advokat og en Notar.</p> <p>6. Havnes Bestyrelse vælger en Byrådsmedlem og en Borgermester.</p> <p>7. Havnes Bestyrelse vælger en Skolebestyrelsesmedlem og en Skoleinspektør.</p> <p>8. Havnes Bestyrelse vælger en Sundhedsbestyrelsesmedlem og en Sundhedsinspektør.</p> <p>9. Havnes Bestyrelse vælger en Brandbestyrelsesmedlem og en Brandinspektør.</p> <p>10. Havnes Bestyrelse vælger en Vandskadebestyrelsesmedlem og en Vandskadeinspektør.</p> <p>11. Havnes Bestyrelse vælger en Byrådsmedlem og en Borgermester.</p> <p>12. Havnes Bestyrelse vælger en Skolebestyrelsesmedlem og en Skoleinspektør.</p>
--	--

Fiskerforeningen af 1877.

Foto: I. Børgesen, Snekkersten.

Gennem fiskerforeningens mangeårige eksistens har den medvirket i et stort antal sager »til fælles bedste for beboerne i de to lejer«, som formålsparagraffen fra 1877 lød på.

En enkelt sag blandt mange fortjener lidt omtale, da den viser deres håbløse kamp for at råbe de lokale myndigheder op, når noget gik dem imod. Jeg skal her gengive fiskerforeningens brev til Justitsministeriet. De skrev:

»I anledning af at fremmede Nationers Søfolk, ofte, paa forskellige Maader foruretter os, særlig idet de plyndre vore Fiskegarn, ja end ogsaa bortstjæler dem aldeles, uden at det lykkes os at faa Ret over dem idet vores eget Politi (Kronborg østre Birk) ligger for meget afsides (Fredensborg) og Helsingør Politi, ja end ogsaa den her ansatte Distrikts Commissair, Toldkontrollør Klein, rent ud negter at gøre noget for at skaffe os vore Eiendele tilbage, tillade vi os herved at adspørge det høie Justitsministerium om, hvor vi i slige Tilfælde have at henvende os, for at erholde Retfærdighed, uden (som Helsingørs Politi forlanger) at stille Sikkerhed for

Skib og Last, hvilket overstiger vore ringe Evner.

I August Maaned blev 2 Garn til Værdi 20 Kroner bortstjaalet fra en herboende Fisker og der var al Rimelighed for at de vare bortstjaalen af Briggen »Ottalias« Captain.

Sagen blev meldt til Helsingørs Politi, som den nærmeste Søkøbstad, der sendte Underfogeden Ralff herud, men som vægrede sig saavel som Distriktscommissairen for at gaa om bord paa Briggen og anstille Undersøgelser, uagtet de blev tilbudt Assistance af Fiskerne. I Briggens Baad fandtes Brændevabler og forskellige Vandplanter og lignende som pleie at hænge i Fiskegarn.

I henhold til Omstaaende tillade vi os at foreslaa

1) At Distriktscommissairen afløses af en Fisker som er med Forholdene bekendt og helst maa vælges af Distriktets Fiskere, og som skal være pligtig at følge med ud til Skibene, naar det forlanges.

2) At der til Distriktscommissairens Assistance udnævnes 4 mænd, som forsynes med et udvortes Tegn paa

Sommerudflugt med damer.

Foto: I. Børgesen, Snekkersten.

deres Stilling, for at i Slige Tilfælde at imponere Søfolkene. Disse kunne enten være ulønnede eller mod en ringe Løn danne et Ordenspoliti ved siden af.

3) Disse kunne vælges af Fiskerforeningen.

4) At Helsingør Politi naar det forlangtes Strax og uden Modsigelse eller Garanti tog sig af enhver Søen vedrørende Sag, som af ovennævnte Mænd blev indanket for dets Domstol.

5) At »Det forenede Dampskibsselskabs« Skibe de aarlig gjøre megen Skade paa vore Fiskeredskaber som ogsaa paa Fiskeriet uden at ville godtgøre sligt selv, forbydes at løbe over de faste Stader som Regeringen, i sin Tid har solgt og tilskødet Fiskerne som en uryggelig Ejendom; men at de, hvis Øresundsafdelingens Skibe vedbliver at anløbe Kyststationerne, da løbe uden for Staderne og ind i mellem tvende Stader ved Stationerne uden at løbe hver dem paa tvers, samt at godtgøre Alt hvad de af Vanvare maatte ødelægge.

Til yderligere mundtlig at forklare ovennævnte Poster have vi udvalgt en Deputation af Fiskere og deres Ord skal være bindende for os alle som af os selv, idet vi befuldmægtiger dem til at handle og tale i vor fælles Interesse.

Snekkersten og Skotterups
Fiskerforening
den 5. oktober 1878«

Desværre er det ikke lykkedes mig at finde svarbrevet på deres henvendelse fra justitsministeriet.

I 1919 blev foreningen indmeldt i »Dansk Fiskeriforening« og i 1933 blev den optaget i »Sundets samvirkende fiskeriforeninger«.

SANGFORENINGEN

Efter havnen var færdig i 1878, og der var dannet en fiskerforening i 1877, blev der, som tidligere nævnt mere kontakt mellem beboerne. Nye familier var flyttet hertil, især kom der mange unge mennesker til lejet, som fiskekarle og piger.

Den 6. december 1878 indbød en kreds af fiskere lejets beboere til et møde i kælderstuen på Snekkersten kro med det formål at danne en selskabelig- og underholdende forening. Mødet resulterede i stiftelsen af »Snekkersten-Skotterup Sangforening«. Der meldte sig straks mange fiskere til det nydannede sangkor; som dirigent blev der ansat musiker Louis Peter Hansen fra Helsingør (Krølle Hansen).

Fiskernes eksistens og leve-vilkår var meget svingende; deres indtjening var afhængig af vejr og vind, og det var ikke alle, der havde lidt på kistebunden til at stå imod med. For dem var der kun fattighjælpen fra kommunen, men det ville de ikke ydmyges med; de satte en ære i at støtte og hjælpe hinanden.

Den 6.-7. august 1882 afholdt foreningen en stor fest i Snekkersten kro have for indsamling af midler til dannelse af deres »Hjælpe- og Lånefond«; ved festen indkom der 900 kr. og 87 øre. Som tak til arrangørerne af det store arrangement udnævntes de til æresmedlemmer. Det var: orlogskaptajn Tegner⁴⁶, grossererne Lodse og Holm samt købmand Hilligsøe fra Helsingør.

Foreningen fejrede sit 25-års jubilæum den 15. oktober 1903 med fællesspisning og bal. Ved denne lejlig-

hed udnævnte man to nye æresmedlemmer, nemlig: dirigenten Louis P. Hansen og fisker Henrik Ludvig Hansen⁴⁷, sidstnævnte havde da sunget tenor i koret i 25 år.

På et bestyrelsesmøde i 1920 vedtog man at afholde en årlig tilbagevendende sommerfest med dystløb⁴⁸ og anden optræden i havnebassinet; disse fester gentog man længe.

Den 11. december 1920 indviede man ved en festmiddag på hotel »Gefion« i Espergærde foreningens ny erhvervede fane. Det første bidrag ved indsamlingen var en 2 øre, som blev sat på fanen.

Hvert år i februar afholdt foreningen et stort maskebal på Snekkersten kro, hvor fantasien fik frit løb i valget af kostymer. En anden fast tradition var sangkorets underholdning fra havnemolen pinsemorgen.

I juni 1926 arrangerede man en friluftskoncert i Snekkersten kros have sammen med Hellebæk og Sletten sangforeninger, hvor kgl. kammer-sanger Peter Cornelius var solist. Når der var et sølv- eller guldbryllup på lejet, var sangkoret også med for at hylde de aldrende par.

Sct. Hans aften var noget af det helt festlige; i 1800-tallet satte fiskerne tjæretønder fyldt med gamle stykker bundgarn ud på stenene i strandkan-ten.

Igennem en lang årrække var det sangforeningen, der stod for underholdningen Sct. Hans aften. Det faste sted var stranden over for Snekkersten kro, hvor der var samlet et kæmpebål med en heks på toppen. Medens bålet brændte, underholdt sangkoret, og bag efter var der bal ovre på kroen.

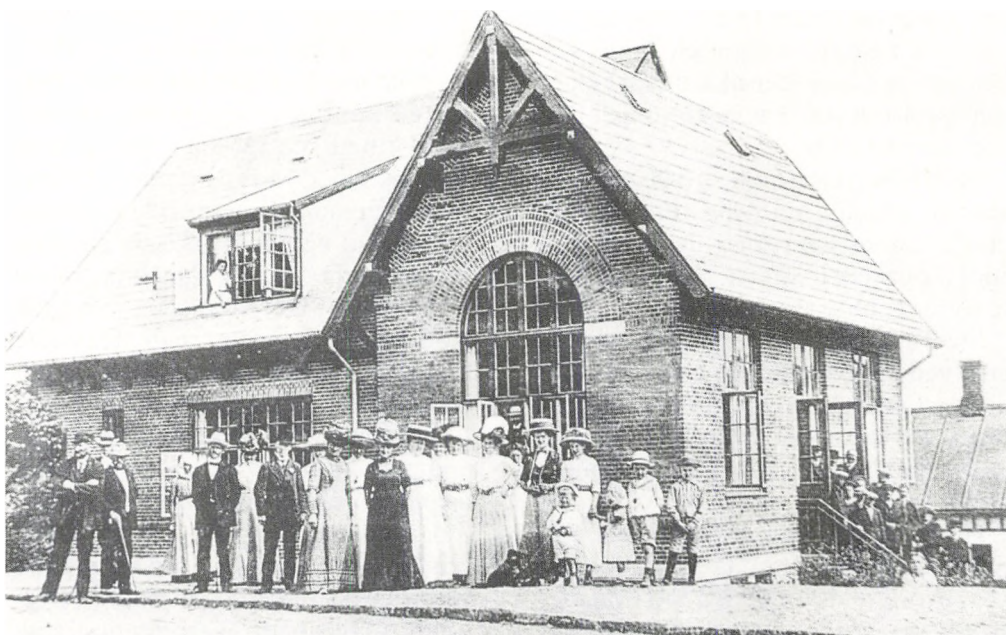
Den største Sct. Hans aften, sangforeningen har lavet, var den i 1927; på pæle ude i vandet havde man bygget en kopi af orlogsskibet »Dannebrog« med master og rigning samt fyldt den med kvas og grene. Marine-maler Wilhelm Arnesen havde leveret tegningen, og han holdt selv bårtalen ude fra skibet. Koret sang bl.a. Johan Halvorsens »Der stod sig et Slag udi Køgebugt«, hvorefter man afbrændte fregatten - et flot syn, som blev overværet af flere tusinde mennesker.

I december 1928 fejrede man foreningens 50 års jubilæum; om formiddagen mindedes man foreningens stiftere ved nedlæggelse af signerede kranser på deres grave, og om aftenen var der festmiddag på hotel »Øresund« i Helsingør. Ved denne lejlighed blev der udnævnt fire nye æresmedlemmer. Foreningen afholdt koncert i 1931 med operasanger ved Det kgl. Teater Viggo Larsen som gæst.

Snekkersten-Skotterup Sangforening blev medlem af Centralsangforeningen for sjællandske Provinsbyer, og i 1935 var koret medvirkende ved et sangstævne, som Centralsangforeningen afholdt i slotsgården på Kronborg.

Ved kong Christian d. X's regentjubilæum i 1937 deltog sangkoret med fane den 15. maj om morgenen i hyldestsangen på Amalienborg slotsplads.

Foreningen fejrede sit 60 års jubilæum ved en festmiddag på hotel »Gefion« i Espergærde. I de følgende år deltog sangerne i koncerter på Det kgl. Teater og i Rådhushallen, og i 1940 arrangerede sangforeningen Alsangstævne i Egebæksvang, hvor der

*Foreningen Frem's' hus.
Foto: M. Jørgensen, Snekkersten.*

deltog over 1000 mennesker.

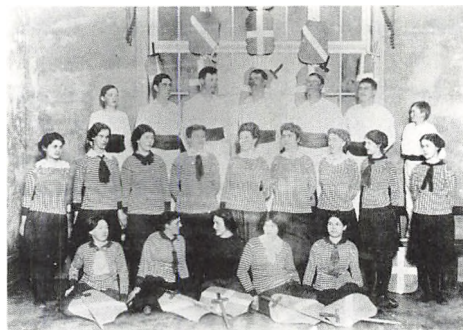
Efterhånden mindskedes interessen for den gamle sangforening, og i 1949 blev den ophævet.

FORENINGEN »FREM«

Før i tiden var arbejdsdagen lang; det var ganske normalt, at man i de små fiskerhjem bandt nye garn en time eller to efter aftensmaden, før de unge havde fri og kunne kontakte deres jævnaldrende på lejet. Med mellemrum kom der om vinteren teaterselskaber til Helsingør. De aftener var de unge ude fra lejerne som regel faste gæster. Ellers var der ingen adspredelser for ungdommen; mange af dem havnede på de lokale kroer, eller også gik man i smågrupper til Helsingør.

En del af de lidt ældre beboere på lejet ønskede de unge væk fra kroerne. De arrangerede et møde i Snekkersten skole den 26. september 1910; og her stiftedes foreningen »Frem«.

*Gymnastikholdet 1916.
Foto: A. Thomsen, Snekkersten.*

Foreningens formål var at fremme almindelig oplysning og udvikling blandt Snekkersten og omegnens beboere, særlig for den voksne ungdom. Den daværende ejer af Borupgård, geheimekonferenseråd G.A. Hagemann⁴⁹, opførte i 1911 huset på hjørnet af Stationsvej og G.A. Hagemannsvej til foreningen som ungdomshus; foreningen betalte 1 kr. om året i symbolsk leje.

Forsamlingshuset skulle bruges til afholdelse af foredrag, diskussionsmøder, almindelig undervisning, læsestue, håndarbejde, husflid samt til gymnastik og almindelige sammenkomster. Kontingentet var 4 kr. om året⁵⁰.

Efter G.A. Hagemanns død⁵¹ i 1916 skænkede hans svigersøn og datter, dr. Hasselbalch⁵² og frue, ejendommen »Frem« til foreningen som legat.

Gennem årene kom foreningen til at huse mange forskellige aktiviteter;

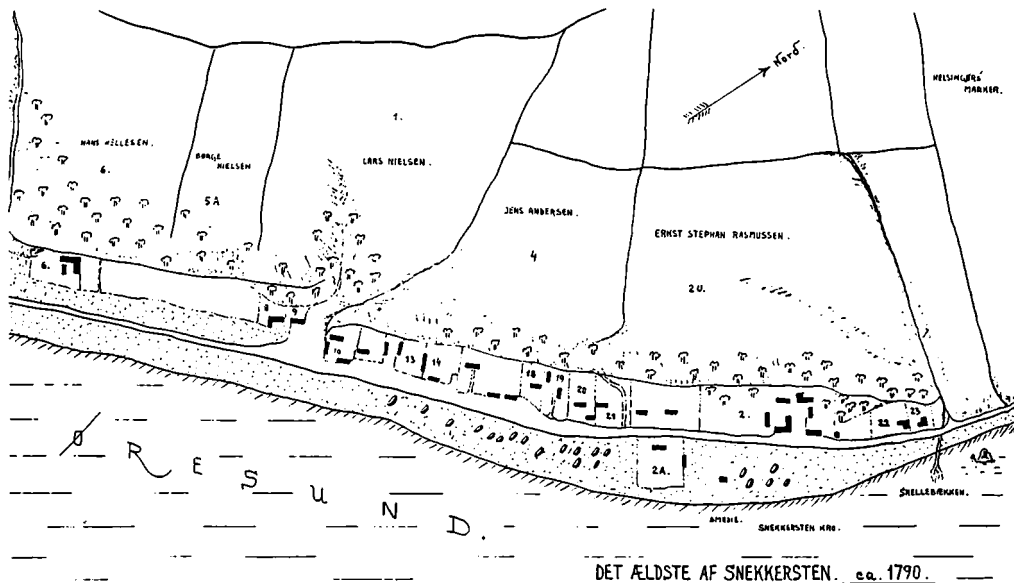
mange gode foredrag og rejsebeskrivelser med lysbilleder har været afholdt her. Basarer, juletræsfester og danseskoler m.m. lejede lokalene. Et af årets højdepunkter var den årlige dilettantforestilling; ved den lejlighed kom de lokale talenter frit frem.

Efterhånden som årene gik, blev folk optaget af andre fritidsinteresser, bl.a. radio og biografer, foreningsarbejdet sygnede hen og i 1955 opløstes foreningen; huset »Frem« blev solgt til privat beboelse.

DET ÆLDSTE SNEKKERSTEN

Den ældste bebyggelse på fiskerlejet ligger mellem nuværende Gydevej og Skellebækken lidt nord for Kystens Perle. Det var den gang som nu en

*Det ældste af Snekkersten ca. 1790.
Rekonstruktion af gl. matrikelkort.*

række af små bindingsværkshuse med stråtag, hvoraf den overvejende del stadig er bevaret. Husene havde de i fæste; det var »bøndergods under kronen«; til husene var der fra tidligere tid tilknyttet parter i fiskestaderne.

Jeg skal her nævne indholdet af et ganske almindeligt fæstebrev, som det blev udformet i marts 1849 på et fiskerhus.

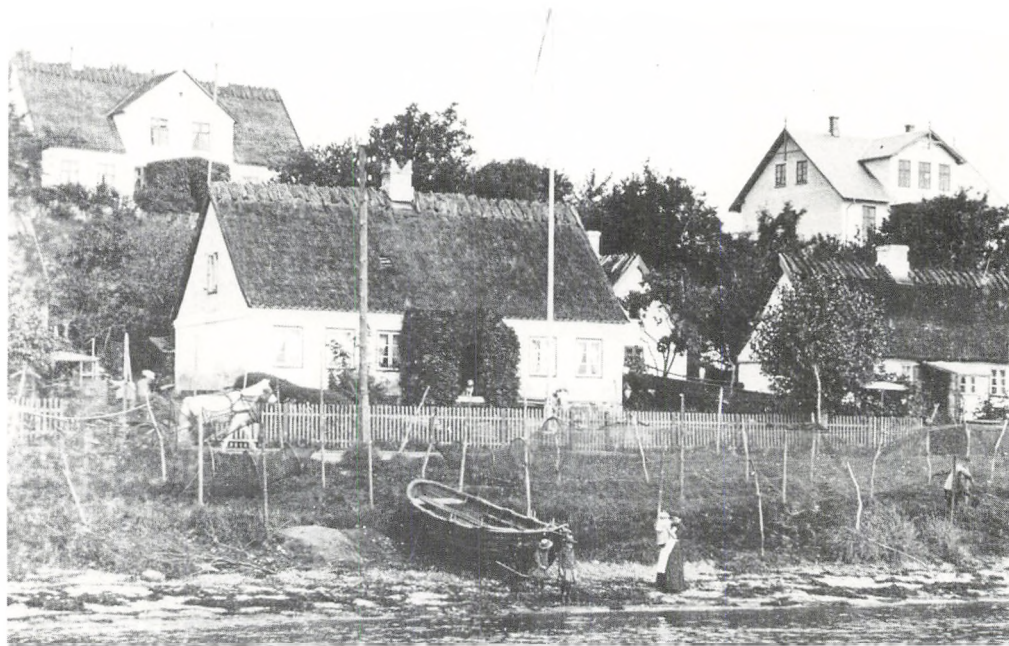
Af huset skulle de betale 2½ skæppe byg, og af grundpladsen betalte de 1/4 skæppe af kornsorterne rug, byg og havre, samt af hver 1/4 part i fiskestadet betalte de 3 à 4 ol fisk. Afgifterne skulle betales med penge efter hvert års kapitalstakst. Ved indfæstningen skulle der betales

1 tønde byg, der blev sat til 4 rigsdaler og 31 skilling; desuden skulle fæsteren udføre 2 dages arbejde med grøftegravning, høhøstning, møglæsning eller andet markarbejde. Blev dette arbejde ikke udført, kostede det 24 skilling pr. dag til den kgl. kasse; ligeledes betalte fæsteren 24 skilling årlig for en klapjagtsdag.

Efter grundlovens vedtagelse i 1849 blev der åbnet mulighed for, at fiskerne kunne købe deres fæstehuse af staten, hvilket de også gjorde i de følgende årtier til priser fra 100 til 150 rigsdaler for et hus.

Befolkningstilvæksten i fiskerlejet kom i væsentlig grad udefra; her blev der ikke den store indgiftning imellem familierne, som det skete på enkelte andre lejer. Folk kom gennem årene til Snekkersten og Skotterup fra mange forskellige egne af landet; en af år-

*Fiskerhuse i Snekkersten.
Foto: forfatteren.*

Stranden i det ældre Snekkersten.

Foto: forfatteren.

sagerne kunne være den rosende omtale disse lejer fik af samtidens forfattere. Det var ikke kun hele familier, der flyttede her til, men mange unge piger og karle kom til lejet som tjenestefolk. Pigerne til hjælp for konen ved hus og have, og karlen til hjælp ved fiskeriet.

Til eks. var der i Snekkersten i 1801 fordelt på 17 fiskerfamilier 16 piger og 19 karle; hertil kom så deres egne sønner og døtre. På samme tid var der i Skotterup 4 fiskerfamilier med tilsammen 2 piger og 3 karle. Historien viser, at mange af disse tilflytter-piger og karle blev gift med de lokale, hvilket var med til at skabe en sund udvikling i befolkningen.

Det var fiskerne, der var i flertal på lejet, men der boede også forskellige håndværkere, som f.eks. i 1790 en muremester og hans svend, to sko-

magere⁵³ samt en smed. Allerede i 1770 var der en smedie på tørrepladsen over for Snekkersten kro; smeden Niels Jensen⁵⁴ (f. 1719), boede med sin kone i huset ved siden af. Nogle år senere (i 1785) kom en ny smed, Friderich Johansen Clost⁵⁵ (f. 1750) og hans kone Ane Christina Alleqvist. Omkring 1800 var der en anden smed, Mathias Frederik Prom (f. 1759) og hans kone; de havde et folkehold på 6 karle og 1 pige, thi foruden at være smed havde han også et husmandsbrug.

SNEKKERSTEN KRO

I den nordlige ende af Snekkersten, hvor Kystens Perle nu ligger, lå førhen den gamle privilegerede Snekk-

kersten Kro med rejsestald og gæstgiveri.

Om kroens oprindelse fortæller historien her på lejet, at en ung knøs fra Snekkersten gjorde tjeneste på linieskibet »Trefoldigheden« i søslaget på Kolberger Heide i 1644, hvor kongen Christian d. IV blev slået omkuld på dækket. I stedet for at sætte flaget på halv, som knøsen fik ordre til, kravlede han op i riggen og slog en knude på flaglinen, så flaget ikke kunne hives ned, da han mente, det ville svække kampmoralen, hvis de andre skibe så, at kongen var død. Da Majestæten kom til sig selv igen erfarede han denne friske hændelse, som han belønnede med en tilladelse til et udskænkingssted i Snekkersten.

Historikeren Hofmann omtaler Hellesens hus i 1774, det er teglhængt hvortil er en privilegeret kro, det var Snekkersten kro han mente. Ejeren på den tid var proprietær Hans Hellsen (f. 1721) privilegeret traktør og værtshusholder. Foruden gæstgiveriet havde han også et stort landbrug og teglbrænderi.

Fra midten af 1700-tallet og til sidst i 1800-tallet har kroen sin storhedstid, bl.a. spadserede folk fra Helsingør om sommeren ud til Snekkersten, hvor de tilbragte søndagen ved kroen og stranden. Amtmanden nævner det i en rapport til det kgl. Rentekammer i 1778⁵⁶; han skriver, at kroen i Snekkersten er et yndet udflugtsmål for beboerne fra Helsingør.

I 1785 dør proprietær Hans Hellsen, hans anden kone Anna Margrethe drev det hele videre alene, men det var en stor opgave for en enlig kvinde. I 1787 giftede hun sig med fisker Ernst

Stephan Rasmussen (f. 1756) fra Skotterup; de drev den store bedrift videre - kro, landbrug og teglbrænderi. De havde et folkehold på ti mennesker, fem piger og fem karle, desuden var der også Anna Margrethes seks døtre fra første ægteskab. De fem karle var fremmedarbejdere i Snekkersten, de var alle gift og bosat i Skåne.

Gæstgiver Ernst Stephan Rasmussen var meget aktiv. Foruden sine kropligter passede han også sit fiskeri i Skotterup; staten gav ham i 1788 fæsteret på fiskestade nr. 4⁵⁷ ved Lokkerup. Dette stade afhændede han igen i 1817 til kaptajn Schierbeck i Helsingør.

På kroen var der nu et folkehold på to piger og tre karle. I 1820'erne døde både Ernst Rasmussen og hans anden kone Anne Daufin, kroen blev solgt til en enke Marie Kathrine Worm; hun drev den videre sammen med sine tre sønner; den ældste af dem, Peter Pedersen (f. 1798), var bl.a. også færgemand i Helsingør.

Da Marie Worm døde, drev hendes sønner kroen videre med den yngste søn Poul Pedersen som gæstgiver.

Herefter skiftede kroen ret tit ejere, i de sidste ca. 70 år af dens historie havde den en lang række af ejere, jeg kan bl.a. nævne Schmidt⁵⁸, Rosenbaum, Otto Jensen, Holger Schlyntz, Richard Jensen, H.C. Thomsen, som skjulte jøderne, da forfølgelsen satte ind i 1943; her ventede de på skibschance til Sverige. Dette hjælpearbejde kom til at koste H.C. Thomsen livet, som mindstenen over for Kystens Perle vidner om.

Op som sidste ejer af kroen, inden den nedbrændte i maj 1950, konsul Oskar Petersen.

Den gamle smedie.

Foto: Egnsmuseet Flynderupgård.

POVLINELYST

Ejeren af Borupgård sidst i 1700-tallet var mægler Isaac Wilhelm Tegner (f. 1765)⁵⁹, til lille Borupgård ved Stenskov, Dalsborg og Hjortespring. Eligeret borger, kgl. Majestæts agent og købmand, gift med Ellen Marie Lund⁶⁰, de fik tre sønner: Peter W. Tegner, Johannes C. Tegner⁶¹ og Ludvig F. Tegner⁶². I 1820 døde faderen Isaac Tegner og det blev den ældste søn Peter Wilhelm Tegner (f. 1798), der overtog Borupgård⁶³. Peter W. Tegner var i marinen, hvor han efterhånden var avanceret til kommandør. I 1844 solgte han Borupgård og flyttede ned på den lille lystgård »Povlinelyst«. Den lå på hjørnegrunden, hvor Stationsvej munder ud i Strand-

vejen, der hvor »Hamlet house« nu ligger. Den ene af de gamle stråttækte bygninger er bevaret, det er villa »Snekken«.

På bakken bag ved lå »Fiskerboderne«⁶⁴, som tilhørte kong Frederik d. 7, her var hans sommerpavillon, der blev brugt af de kongelige som udgangspunkt, når de gjorde udflugter og fisketure til Øresund. Frederik d. 7 kom bl.a. som privat mand ret ofte til Snekkersten, idet han var lensherre til Borupgård og personlig ven med kommandør Peter W. Tegner. I mange tilfælde kom han sejlene i sin kgl. kutter; når Snekkersten-fiskerne roede Majestæten i land blev der saluteret fra et lille kanonbatteri oppe på skrænten bag »Povlinelyst«.

Mellem Stationsvej og Lindahlsstien var der to smalle strimler jord, som var adskilt med et stengærde. Det ene

stykke lå langs med Strandvejen og var af staten udlagt til tørreplads for fiskerne; det andet stykke jord, matrikel nr. 7C, tilhørte kommandør Tegner. Denne markstrimmel fik navnet »Russervænget«, fordi man her anlagde Russerkirkegården, som præsten i Tikøb indviede engang i 1830'rne.

En stor russisk flåde, som havde været på øvelsestogt, ankrede op ud for Snekkersten kro og satte et stort antal syge marinesoldater i land; de var slemt medtagne af skørbug. Folk på lejet prøvede at hjælpe dem, men de døde alle. For at kunne begrave marinernerne, udlagde man Tegners mark til begravelsesplads.

På kirkegården rejstes senere et stort sort trækors, hvorpå stod malet: »Her fandt manges sømand hvile«. Indskriften hentydede ikke kun til de russiske søfolk, men også mange ilanddrevne druknede søfolk blev begravet her. Tidligere var det almindeligt at begrave de druknede på det sted, hvor man fandt dem drevet i land bl.a. af hensyn til eventuel smittefare.

Uden for stengærdet ved russerkirkegården stod en stor granitsten, hvori der er indhugget et kongeligt navnetræk: C.5, samt årstallet 1682. Stenen er borte og kirkegården er forlængst sløjfet, i vor tid er der kun lidt tilbage af stengærdet, der adskilte marken og tørrepladsen.

Efter kommandør Peter W. Tegners død i 1857 boede sønnen, generaldirektør Johannes W. Tegner⁶⁵ (f. 1832) på Povlinelyst; han boede sammen med en søster og sin mor Johanne Catrine Tegner⁶⁶.

I vinteren 1909 fik generaldirektøren

den ide, at han ville flytte kongestenen, der lå uden for russervænget, hen til sin strandhave foran Povlinelyst. Hans søster, frøken Juliane Tegner⁶⁷, prøvede meget på at få ham fra den ide, hun mente der kunne ske ham noget forfærdeligt, hvis han flyttede stenen. Overtalelse hjalp ikke, den skulle flyttes. Om det er der en gammel beretning skrevet af en Snekkersten-fisker (Jens Jonassen⁶⁸ f. 1831). Han fortæller:

»Generaldirektøren var meget populær på Snekkersten, og han kunne derfor let skaffe sig hjælpere til flytning af stenen. Han fik lavet en kraftig, lav slæde, stenen blev læsset på, og med alle fiskerne til hjælp gik det i sneglefart afsted. De nåede velbeholdent hen til strandhaven og fik stenen væltet af; det var et forfærdeligt vejr den dag, med blæst og tøsne, alle var godt våde og kolde. Fiskerne ville ingen penge ha' for arbejdet, i stedet for blev de budt hen på kroen til en bowle punch. Generaldirektøren drak nogle glas, gik hjem i seng, men kom ikke op af sengen mere før han skulle begravnes. Hans søster Juliane Tegner boede alene på Povlinelyst til sin død i 1919, hun blev 85 år gammel«.

Om kongestenenens oprindelse fortæller en gammel beretning, at den blev sat til minde om kongen Chr. d. 5, som skænkede et stykke jord til begravelsesplads. Kongen lod landet matrikulere i årene 1682-85, ved denne udstykning fremkom en smal markstrimmel, matrikel nr. 7C, det er dette stykke jord, der i 1830'rne blev indviet til kirkegård.

Som afslutning på beretningen om Povlinelyst kan tilføjes, at man ved

Povlinelyst.
Postkort: forfatteren.

nedrivningen af den søndre sidebygning fandt en gammel gravsten med indskriften:

»Her giemmes Støvet af Urban Aaskov Etatsraad og Livmedicus født den 28. April Ao 1742, død den 29. Maii 1806.

Og hans Hustrue Anna Marie Kall født den 29. Martii 1742. Død den 29. September Ao 1801.

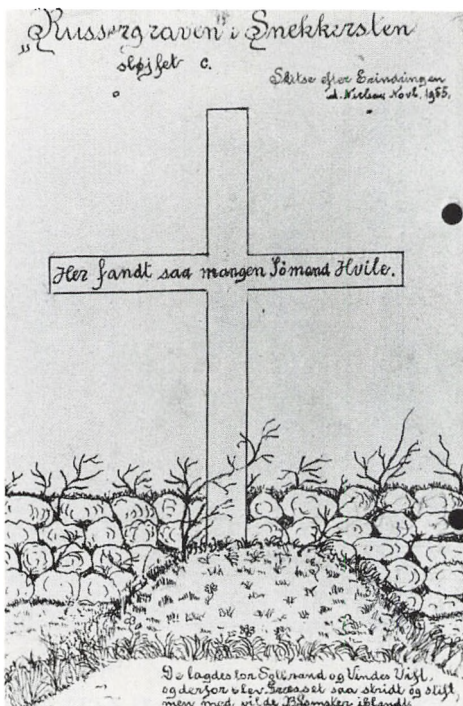
Vandrer. Lev som Disse, da skienker Livet dig Tilfredshed Din død vorder rolig og Dit Minde Velsignes. Sat af Sandhed og Erkientligt Venskab«.

Urban Bruun Aaskov var marine-læge. Han blev senere (1775) livmedikus hos dronning Juliane Marie. Hvordan og hvorfor hans gravsten er havnet på Povlinelyst vides ikke. Den

eneste forbindelse synes at være Aaskovs og Tegners tilhørsforhold til marinen.

På den anden side af Stationsvejen modsat Povlinelyst blev der omkring århundredskiftet opført et par større huse. I juni 1892 skænkede fru Ville Heise, enke efter komponisten Peter Heise, 200.000 kr. til opførelse og drift af et rekreationshjem for kirtel-svage børn. Bygningen blev opført Stationsvej 1⁶⁹ log kom til at koste 25.000 kr. Fiskerne gav deres tilladelse til, at hjemmet byggede en badebro ved stranden.

I 1907 skænkede fru Ville Heise ejendommen kaldet »Damehjemmet« Strandvejen 204, det var et hjem med fribolig for enligt stillede damer. Samme år skænkede fru Heise en ejendom på Strandvejen 104 kaldet »Officersenkehjem« til officersfore-

Trækorset på Russergraven.
Erindringsskitse af A. Nielsen 1955.

ningen i København, nuværende: Danske Statsembedsmænds samråds enkebolig.

LOKKERUP OG SKOTTERUP

I den nordlige ende af Egebæksvang lå den lille landsby Lokkerup, som endnu i 1730'erne var beboet af enkelte familier. Men Lokkerup som landsby forsvandt, tilbage ligger Lokkerups porthus, som et synligt minde ved indgangen til skoven. I en meget lang årrække var huset bolig for de lokale hegnsmænd eller skovløbere.

Som navnet siger det, var Egebæksvang engang en egeskov, men den er nu fortrængt af bøgen. Skovløbernes

arbejde var bl.a. at skrælle barken af de fældede egetræer, barken blev tørret og opbevaret i barkhuset. Når der var samlet bark nok til en auktion, kom garverne fra Hørsholm, Fredensborg og Helsingør og købte ind til deres garverier.

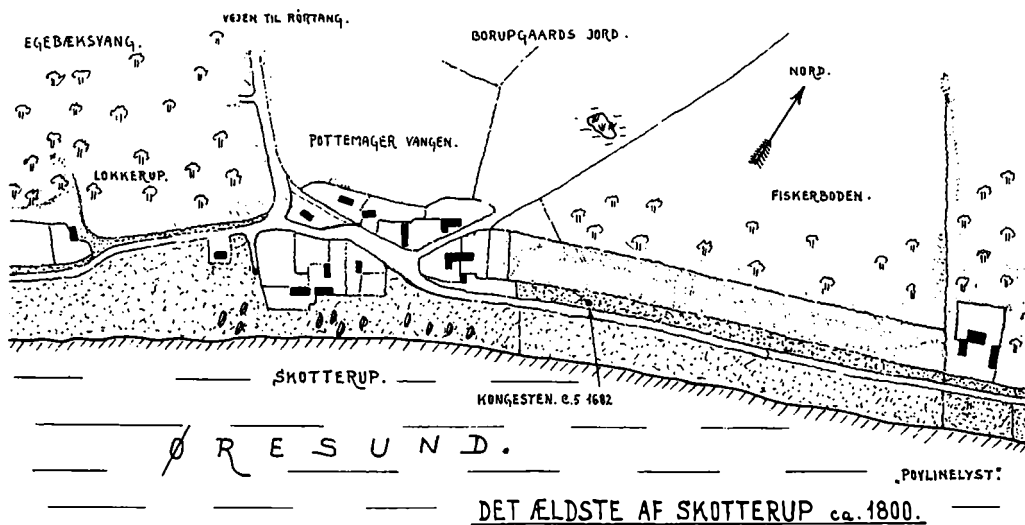
Hvor den gamle Tangvej (Klostermosevej) udmunder i Strandvejen opstod det lille fiskerleje Skotterup. Det nævnes i 1688 som »Skotterups Huus«.

Det blev oplyst i 1771, at der var bygget 8 huse, på det tidspunkt boede der en daglejer, en pottemager, en bådbygger, en bager og syv fiskerfamilier.

I begyndelsen af 1800-tallet kom der mange besøgende til Skotterup om sommeren på grund af Egebæksvang, som var blevet et yndet udflugtsmål. De store maj-fester i årene før grundlovens vedtagelse skabte også stor aktivitet i fiskerlejet; de fleste gæster til skoven kom sejlene og blev sat i land ved Kongevasen. Det er i disse år, vi hører om Skotterup kro⁷⁰, der begyndte som et traktørsted.

Den første traktør var fisker Børge Børgesen⁷¹ (f. 1824), men senere blev kroen overtaget af fisker Svend Jensen, da fisker Børge Børgesen kom med i krigen 1864.

De senere ejere af kroen var: C. Lindahl, Carl Jonassen og Georg Brüggelbosch. Der var et lille skilt uden for kroen: Barberen kommer hver dag ad Strandvejen til Humlebæk, besked modtages her. Der var ikke nogen barber på nogen af lejerne om vinteren, det var kun om sommeren, når fiskerlejerne var fulde af landliggere.

Plan over det ældste Skotterup.
Tegning af forfatteren.

I 1923 fik fiskerlejerne en barber og frisørsalon. Det var barbermester P.M. Gulev, der kom fra Jylland via en kortere arbejdsperiode i København. Gulev åbnede forretning i et lille træskur⁷² ved havnen; en salon, der kom til at bestå i mange år.

Fisker og traktør Børge Børgesen kom hjem fra krigen 1864, men havde mistet det ene ben: som krigsskadeerstatning fik han lov til at oprette en høkerbutik i Skotterup på den betingelse, at han købte sine varer hos de helsingørske købmænd. Han boede Strandvejen 234 i den højre halvdel af huset, her åbnede han sin høkerbutik.

En tidligere kadrejer C.C. Lindahl og hans kone Camilla flyttede til Skotterup omkring 1870, de havde kroen i nogle år. Hans søster Sofie Marie Lindahl blev gift med en Skotterup-fisker Carl Jonassen⁷³, de to bestyrede kroen for Lindahl, selv byggede han købmandsbutik med skibsproviantering ved siden af kroen. Sønnen Carlo Lin-

dahl (f. 1879) videreførte butikken, hans søn igen, Erik Lindahl fortsatte i det gamle købmandshus. Forretningen har haft 100 års jubilæum i 1972, men er ikke i familiens eje mere.

Midt i Skotterup by ligger arvefæstehuset »Schierbecks minde«. Fisker Peter Petersen Lund, der havde det i fæsts afstod det i 1812 til købmand Schierbeck fra Helsingør. Fisker Mikkel Johansen⁷⁴ blev ansat til at bestyre det hele, han skulle bo husfrit samt have 1/4 part af alt, hvad der blev fisket. I 1817 fik Schierbeck Lokkerup-fiskestade tilbage, det havde været fæstet bort i omtrent 30 år, senere købte han det af staten for 370 rigsdaler.

På hjørnet af Klostermosevej og Strandvejen i Skotterup lå det gamle »Dalsborg«. Det var en lille gård med mejeri og mødesal, mælken fra Borupgård og Flynderupgård blev be-

handlet her. Mødesalen blev brugt af egnens befolkning til gilder, fest og gudstjenester.

En af Borupgårds tidligere ejere baron Wedel Wedelsborg købte Dalsborg, som i mange år ikke hed andet end »Lille Borupgård ved Stensko-ven«. Det Dalsborg, som vi kender i dag, blev bygget af generalkonsul Poul Holm⁷⁵ i 1916.

ØRESUNDSTRAFIK OG LANDLIGGERI

Før jernbanen blev anlagt, besørge- des persontrafikken mellem Køben- havn og Helsingør med en åben heste- vogn; senere fik man startet en Øre- sundstrafik med små rutebåde. Alle- rede i 1709 oprettedes en personbe- fordring, men vejen, de kørte på, var ikke andet end et par hjulspor i san- det. For de få passagerer, der skulle afsted, har det været en streng tur i dårligt vejr på en åben vogn. I 1726 blev der etableret en kørende postru- te ad Strandvejen; den skulle køre to gange om ugen og medtage både per- soner og gods samt pengeforsendel- ser. Den fik hurtigt navnet »Radbræk- ningsmaskinen«, et navn, som fortalte lidt om den tortur det var at blive be- fordreret med den. Med rette blev der anket over, at de 6 mil mellem Helsin- gør og København var de eneste på hele ruten fra Stockholm til Ham- burg, hvor man bød de rejsende at køre på åben vogn og ikke i lukket di- ligençe. Men Danmark havde haft en diligençe, den blev indkøbt i 1797 fra Amerika, men efter 4 års kørsel på Kongevjen mellem København og Helsingør var den slidt op. I 1838 kom der igen en lukket diligençe, der var

siddepladser både inde og uden på vognen til ialt 10 personer og på buk- ken sad en postillionkusk med sit posthorn.

Den tiltagende trafik af rejsende gjorde, at man fik oprettet en skibsrute mellem København og Helsingør. Denne kystfart var meget upålidelig og var årsagen til, at en kreds af for- retningsmænd i de to byer i 1841 dan- nede et aktieselskab med navnet »Det helsingørske Dampskibsselskab«. Nu begyndte en mere regelmæssig trafik, der blev sejlet en dobbelttur om dag- en; men for beboerne i de små fisker- lejer havde rutebådene ingen betyd- ning, da de sejlede direkte mellem København og Helsingør.

Fiskerne sejlede selv i perioder jævnlgt til København, da en stor del af deres fisk blev solgt til hovedsta- den. Desuden havde de Helsingør, som kun lå nogle kilometer væk, her kom de fleste af konerne hver dag med fisk på trillebøren. Det gav dem mulighed for at gøre de nødvendige indkøb af tøj eller varer til hushold- ningen.

Det forenede Dampskibs Selskab (DFDS) købte Øresundsruten i 1874 med skibe og det hele for 64.000 kr. Den regelmæssige trafik blev besørget af tre skibe: Horatio, Hamlet og Laertes. Der blev herefter sejlet tre dob- belt-ture om dagen, desuden begynd- te de nu at stoppe ved de små fiskerle- jer, det var Skovshoved, Bellevue, Tårnbæk, Skodsborg, Vedbæk, Rung- sted, Humlebæk og Skotterup; der blev i de første år ikke stoppet i Slet- ten og Espergærde. Det var ikke fi- skerlejernes faste beboere, der nu havde fået rejselyst, siden rutebådene

begyndte at stoppe ved de små pladser; årsagen var københavnernes landliggeri, som før kun strakte sig til omegnen af København.

Efter at de nu kunne sejle til de små fiskerlejer, kom det bedre borgerskab længere væk fra hovedstaden.

Fiskerne blev nu konfronteret med andre og lettere livsformer; de havde aldrig kendt andet end det barske, primitive liv, hvor der måtte slides for det daglige brød. Deres beskedne fiskerhuse blev om foråret fikset op med kalk og maling, hvor efter herskaberne fra København lejede sig ind for sommeren, indtægten blev brugt til terminen.

Her på lejet stoppede rutebådene ud for kroen i Skotterup, passagererne blev hentet og bragt i land i fiskernes robåde af et færgelaug, der brugte den såkaldte »Kongevase« som landingsplads. Når rutebåden nærmede sig, viste den ved flagsignaler, hvor mange passagerer, der skulle hentes af færgefolkene⁷⁶. Når de rejsende og deres bagage var sat i land på broen, var der en skilling at tjene for en rask fisker med at køre det hele på trillebøren til deres sommerbolig.

Da Snekkersten havn var ved at være færdig i 1876, flyttede DFDS sin færgetransport til og fra rutebådene hen til den nye havn; her betalte man 60 kr. om året i bropenge, desuden byggede man et venteskur til folk, der skulle med damperen. Ved havnen blev færgefarten overtaget af fisker og havnefoged Jens Jonassen⁷⁷, og det blev for ham en stor forretning, især om sommeren. Han passede ruten i over tyve år, og i den tid nåede han at færgelængt over 100.000 mennesker

samt deres gods.

Allerede nogle måneder efter at færgefarten til og fra havnen var begyndt, kostede det et menneskeliv. Det var en dag i begyndelsen af juli 1876, da fiskerne Jens Jonassen og Vilhelm Jonassen Willumsen færgede passagerer og gods ud til hjuldampere »Gefion«, at Vilhelm J. Willumsen⁷⁸ faldt over bord og druknede. Han blev kun 35 år og efterlod sig hustruen og 3 sønner samt 1 datter.

Men der var også muntre scener, særlig når det var søgang og blæsevej. Fra færgemand Jens Jonassen er der en lille beretning om turene, han fortæller: »Vi havde engang kun to passagerer, mand og kone, hun skreg af skræk og dunkede ham i ryggen, han prøvede at trøste hende, men det hjalp ikke. Hun smed sin trøje og begyndte at snøre sine støvler op og opførte sig, som om hun var forrykt. Hun var ung og smuk, så man kunne tilgive hende en hel del. Da hun gjorde en lille pause, sagde jeg: genér Dem ikke for mig, lille frue, bliv bare ved, men nu var vi i havn, og der skete ikke mere«.

I sommertiden kunne vi komme ud for at skulle bruge 8 à 9 både på en gang, især når der kom en forening på et par hundrede mennesker, det var tit nogle fornøjelige ture.

Da kystbanen blev åbnet i 1897 holdt sundfarten op; herefter foregik al trafikken af gods og passagerer med banen. I 1920'erne blev det bilerne, der transporterede københavnere på landet. Hele denne udflytning og udlejning af fiskerhusene døde først ud i løbet af 1950'erne.

NORD- OG KYSTBANEN

Mellem København og Helsingør blev der oprettet en jernbaneforbindelse, som fik navnet »Nordbanen«⁷⁹, den begyndte 8. juni 1864. Banen gik fra København ind over Frederiksborg⁸⁰ og Fredensborg.

Beboerne i Snekkersten og Skotterup måtte daglig se toget køre forbi, for efter baneledelsens mening var der ikke beboere nok der, til at det kunne svare sig at bygge en holdeplads. Når der var ankommet et tog til Helsingør, afgik der en hestevogn ad Strandvejen til Snekkersten og Espergærde med rejsende dertil. Der skulle gå 15 år, før der blev oprettet en holdeplads i Snekkersten. Den blev indviet 1. pinsedag, 20. maj, 1879, togene kørte to gange om dagen i hver retning, men der blev kun gjort holdt i Snekkersten om sommeren, trinbrættet og venteskuret blev pillet ned og fjernet om vinteren.

Jernbaneselskabet etablerede et beskedent billetsalgssted i et vogterhus (Nørrevej 13), der nu er nedrevet; billetsalget blev passet af banevogter nr. 38 eller hans kone. Hverken rejsegods eller andet gods ville man vide af, først syv år senere (i 1886) kunne man sende banepakker. Den gamle Nordbane mellem Snekkersten og Helsingør blev nedlagt i 1891. Samme år den 24. oktober blev den nye holdeplads⁸¹ i Snekkersten indviet i forbindelse med, at den nye banestrækning til Helsingør var flyttet længere ud mod kysten. Den 1. februar 1892 blev der oprettet et brevsamlingssted hos fisker Jens Jonassen Strandvej 182, det stod i forbindelse med »Det nordsjællandske Jernbanepostkontor«.

Da der i 1894 blev arbejdet på kystbanen mellem Klampenborg og Helsingør søgte Tikøb sogneråd indenrigsministeren om, at holdepladsen ved Gydevej i Snekkersten må blive flyttet til det sted, hvor den nye bane krydser Rørtangvej (Klostermosevej) i Skotterup, men deres ansøgning blev afslået.

Snekkersten station, der blev opført og indviet i forbindelse med kystbanens åbning i 1897, kom til at ligge, hvor den nuværende station er; den gamle station fra 1897 blev nedrevet i 1956.

TEGLGÅRDHUSENE

Lidt nord for Snekkersten kro (Kystens Perle) lå tre huse på søsiden af Strandvejen, det var Teglgårdshusene.

Navnet kan de have fået i gammel tid på grund af deres naboskab til Kronborg Teglgård⁸², som lå skråt over for. Det nuværende Søndre Strandvej 98 er Teglgårdens gamle hovedbygning.

De to af husene var beboelse, det tredje var fælles redskabs- og bådeskur. Beboerne havde nær tilknytning til Snekkersten leje, da deres sønner senere bosatte sig i Snekkersten og Skotterup, hvor de gennem årene udgjorde en stor familie med aktive fiskere.

I det ene af husene boede Jens Petersen⁸³ f. 1777 og hans kone Ellen Børgesdatter. Han var fiskekarl hos Stephan Rasmussen på Snekkersten kro, som havde Lokkerup fiskestade i Skotterup. Jens Petersen havde to sønner hvor den ældste Peter Jensen⁸⁴ f. 1804 blev stamfader til familien Petersen, der i 1870'erne talte 6 fiskerfa-

*Snekkersten gamle station.
Postkort: forfatteren.*

milier. Den anden søn Lars Jensen⁸⁵ f. 1809 blev stamfader til familien Jensen, der i 1870'erne talte 5 fiskerfamilier i Snekkersten og Skotterup.

Det sidste af teglgårdshusene Strandvejen 71 blev af Helsingør kommune købt i 1972 og nedrevet. Her boede fisker Lars Jensen f. 1809 og hans kone Ane Katrine med deres to sønner Jens Gotfred f. 1841 og Jens Frederik f. 1847 samt to døtre. Det blev fisker Jens Frederik Jensen, der overtog huset. Han var gift med Francisca f. Christensen fra Helsingør. De fik to piger og tre sønner.

Jens Frederik Jensen blev kun 57 år, han døde i 1904, men hans kone Francisca og den ældste søn Peter Frederik Jensen f. 1882 blev boende, hun til sin død i 1956 og sønnen til 1967. De to af Franciscas tre sønner var fiskere i Snekkersten bedst kendt under navnet Frederik og Georg Teglgård. Jens Georg Jensen, som han rigtig hed var bl.a. en kendt skikkelse i Helsingør, da han gennem mange år kørte med fisk på trillebør til byen og solgte fangsten fra en port på Stengade, først

sammen med sin mor Francisca og senere for sig selv.

DE GAMLE SLÆGTER

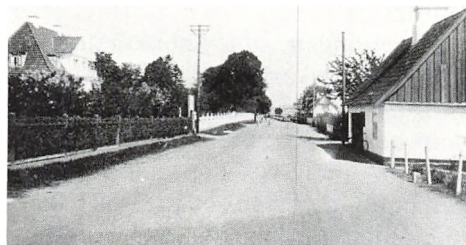
De mennesker, som levede på egnen i fiskerlejernes tidligste tid, er der ikke meget skriftligt om ud over registreringerne i kirkebogen og skifteprotokollen. Folketællingslisterne, der begyndte i 1787 viser beboernes familieforhold; men det var mennesker, hvor om der ikke var meget at sige.

I 1679 nævnes der seks personer i Snekkersten, som hver skulle betale en rigsdaler i landgilde, det er Hans Hogensen, Jørgen Hansen, Helle Lauersen, Hans Jørgensen, Jens Madsen og Helle Lauersen på bakkem.

I Skotterup omtales i 1690 Børge Larsen, Jørgen Jørgensen og Peder Nielsen. Børge Larsens⁸⁶ efterkommere delte sig i fire grene: Pedersen, Jørgensen, Hansen og Børgesen. De to sidste familier fortsætter i vores tid.

En anden af de tidligere beboere i Snekkersten var fisker og husmand Niels Olsen⁸⁷ fra 1731. Ved ham begyndte en anden familie Børgesen, som også har mange efterkommere i vores tid. Der var en sidegren Olsen,

*Det sidste teglgårdshus.
Foto: Egnsmuseet Flynderupgård.*

men den stoppede i 1942 ved sognefoged og fisker Chr. Gerner Olsens død.

Midt i 1800-tallet var der fem familier Andersen på lejet, men ingen af dem var i slægtsskab fra begyndelsen. De tre af familierne var tilflyttere fra nordkysten, som stadig har slægtninge på egnen.

Den ældste af familierne Andersen begyndte ved fisker og husmand Anders Michelsen f. 1738 i Snekkersten, blev gift med Anna Helene Olesdatter. De fik en søn Ole Andersen f. 1767⁸⁸, som fik tilnavnet Skellebæk. Hans barnebarn også en Ole Andersen f. 1851 boede i Skotterup og var gift med Louise Marie f. Tullgren 1850 i Helsingør, Ole Andersen fik tilnavnet Skotte. Senere overtog Ole Andersen Skotte sit barndomshjem ved Skellebækken i Snekkersten (Strandvejen 116).

En anden af familierne Andersen begyndte ved Ole Andersen f. 1782⁸⁹, han kom til lejet omkring 1800 fra Gilleleje, og blev fiskekarl hos husmand og fisker Jørgen Børgesen i Snekkersten. Ole Andersen blev gift i 1808, ham gav man tilnavnet Kullen. En familie der stadig lever på lejet.

Foruden disse få omtalte, lever der mange andre gamle familier på lejet, som f.eks. Helleesen, Johansen, Johannessen, Rasmussen, Sørensen, Thagesen, Thomsen, Fogelberg og Würtz.

Beretningen om Snekkersten og Skotterup fiskerleje er ikke ment som et forsøg på at kulegrave en egn og dens befolkning. Med det skrevne har jeg kun villet vise, hvordan udviklingen har fundet sted i et par små fiskerlejer i den nordlige del af Øresund.

Noter og henvisninger:

- ¹ En kronikør i året 1050 skrev: «Den nordlige del af Sjælland ligger øde».
- ² I året 1364 sender pave Urban V en samling relikvier (Helgenlevninger) til kapellet ved Gurre slot.
- ³ Grunden til den megen velvilje mod klosteret udtrykkes hos biskop Eskild således, at »han til munkenes fordel og fred har skænket dem Esrum«.
- ⁴ Opgørelsen munkene foretog viste, at de var ejer af 300 gårde på Sjælland.
- ⁵ Grot. - Nederlandsk navn for gros. I Danmark bruges udtrykket i 13-1400 årene for regningsmønt = 9 penninge.
- ⁶ Borups teglgård, det er Kronborg teglgård der menes, broen var den stenvase de brugte til udskibning af teglprodukter.
- ⁷ Den 19. august 1700 begyndte svenskerne at rømme lejren ved Tibberup mølle, og den 3. september havde den sidste svensker forladt landet.
- ⁸ Kadrejeri. Emnet er udførligt behandlet i særtryk af Handels- og Søfartsmuseets Årbog 1971, »Kadrejere og Bumbådsmænd« af Henning Henningsen.
- ⁹ Skibene ville meget gerne have frisk fisk, da skibskosten hovedsagelig bestod af salt kød, flæsk, klipfisk og brød, der var fuldt af orm. Kadrejerne ventede gerne med at praje en ankerligger til de var sikre på, at skipperen var taget i land, folkene om bord var sjældent så nøjeregnende med mængden af de varer de gav i bytte.
- ¹⁰ Jens Svendsens bådebyggeri omtales nærmere i afsnit: Bådebyggeri side 159.
- ¹¹ Kadrejernes både var ca. 18 fod lange, åbne, hurtigsejlende og letroede; de var klinkbyggede og spidsgattede. De havde mast med spryd- og topsejl samt fok. Roret var, som på de fleste både på Sundet af et stykke træ, hvilket benævntes »hugget ror«. De var stærkt byggede, da de skulle kunne holde til at blive slæbt med på siden af de skibe de handlede med.
- ¹² Den tyske skonnert fortsatte sin kurs uden at stoppe, eller gøre forsøg på at redde dem. De forulykkede var: fiskerne Lars Hansen og Jens Nicolaj Petersen begge familiefædre fra Snekkersten; der blev spillet »Dilletant« og indsamlet penge til de efterladte.

- ¹³ De forulykkede var: fiskerne Hans Petersen og brødrene Poul og Peter Nielsen. De blev begravet i en fælles grav på Tikøb kirkegård den 26. november 1876. Ved den efterfølgende indsamling til de efterladte, indkom der 443 kr. 50 øre.
- ¹⁴ Fra kysten og til kirken i Tikøb er der ca. 8 km, dengang ad elendige jordveje gennem mark og skov.
- ¹⁵ Laugsladen med protokoller blev i 1933 afleveret til Søfartsmuseet på Kronborg. Nu er de gamle effekter overført til Egns museet på Flynderupgård efter ønske fra museumschef Kenno Pedersen. I den forbindelse kan det oplyses, at ejeren af »Sømandshvile« Strandvejen 140 i Snekkersten fandt de gamle ligskamler, som lå gemt og glemt på loftet.
- ¹⁶ Den gamle jernklokke kom tilbage i 1982. Er nu opstillet i en klokkestabel ved urnekirkegården.
- ¹⁷ Til minde om sognepræst Vagn Olav Bartholdy Møller (1883-1949) og hustru Anna Thejll (1884-1944). Bartholdy Møller var Egebæksvang sogns anden selvstændige sognepræst, idet han efterfulgte den kendte dr.theol. M. N. Neiiendam, der virkede fra januar 1923 til juni 1930.
- ¹⁸ Johan Marius Würtz f. 1879, var den næstældste af fire brødre i Skotterup, hvor de var fiskere lige som deres far. Johan Würtz store interesse var modelskibe, især gamle fregattetyper, som han byggede flere af.
- ¹⁹ Der var mange forsømmelser blandt børnene i rytterskolen, det kan man se i de gamle skoleprotokoller, i mange tilfælde opgav man end ikke årsagen, der står kun: ingen årsag.
- ²⁰ Af et Rentekammerbrev af 24. maj 1794 fremgår det, at det skolelod, som er udlagt af Borupgårds jorder ved Rørtang forlægges til en kullet bakke nord for Borupgård.
- ²¹ I skoledistriktet var der 30 gårdejere, 128 parcelister og husmænd, hvoraf 43 var fiskere. Fiskerne ydede i almindelighed 6 å 8 lispund ål om året, dog var dette ikke bestemt, men afhæng af deres gode vilje. (1 lispund = 16 pund).
- ²² Strækningen over Kronborg teglværks jorder, det er vejstykket fra Stubbedamsvejens udmunding i Strandvejen og ca. 500 meter nord efter (mod Helsingør). Jorden her hørte i tidligste tid til Helsingør overdrev, og strakte sig helt ud til Skellebækken ved Snekerstenen (den store sten i strandkanten).
- ²³ »Høfder« er en række pæle nedrammet i sandet vinkelret ud fra kysten, som stadigvæk bruges til at stoppe sandets vandring i strandkanten.
- ²⁴ I den ældre middelalder var sildefiskerierne på Sundet af overvældende betydning. Saxo fortæller, at man næppe kunne ro sig frem for sildenes mangfoldighed, og at man kunne fange den med hænderne uden garn. Da der i den katolske tid med dens mange fastedage i alle Europas kulturlande var et meget stort forbrug af saltede sild, blev silden Danmarks vigtigste eksportartikel og Sundet et sted, hvor fremmede købmænd kom for at købe den. Silden fangedes og nedsaltedes af danskerne selv, men saltet medbragtes tillige med andre varer, som de solgte på Skåne-markedet.
- ²⁵ Fremstilling og brugen af de mange forskellige fiskeredskaber, er udførligt beskrevet i årbogen 1971 for Frederiksborg Amts Historiske Samfund »Humblebæk fiskerleje« af Asger Schmelling.
- ²⁶ I 1900-tallet brugte fiskerne en anden imprægneringsmetode til deres bomuldsgarn. Til processen blev brugt barken af den tropiske akacieplante, som blev kaldt »catechu« (blev også brugt til garvning) samt birke- eller granbark. Det hele blev kogt med vand iblandet soda. Når blandingen kogte dypede man garnene i det.
- ²⁷ Den gamle reberbane, som stod på stejlepladsen i Skotterup er opstillet på Frilandsmuseet i Lyngby. En rekonstruktion af hus og spil er opstillet i Fiskerisamlingen på Egns-museet, Flynderupgård.
- ²⁸ Ifølge en rentekammerordre af 19. okt. 1839, opmåler amtsforvalter Fasting i 1840 fiskestaderne på strækningen fra Helsingørs byskel og til Nivå på en dag. Som måleline brugte han et krabbetov (line til forankring af fiskegarn på havbunden). Der var slået knuder på tovet som afstandsmærker, arbejdet udførtes af fiskerdrenge i de fiskerlejer man passerede. Senere, i 1892 bliver staderne opmålt igen, denne gang med optiske instrumenter af Fiskeri-inspektionsfartøjet »Hauch«.
- ²⁹ En detaljeret beskrivelse af fiskestaderne står i årbogen 1970 for Frederiksborg amts Historiske Samfund »Fiskestader og Fiskestaden« af Georg Larsen.

- ³⁰ Slottefiskeri. Emnet er udførligt behandlet i Handels- og Søfartsmuseets Årbog 1953 af Peter Michelsen, Nationalmuseet.
- ³¹ Fisker og bådebygger Andreas Mathisen f. 1759 gift med Ane Kathrine Ottosdatter f. 1762, tre døtre Ane Marie, Johanne og Ellen, en søn Svend Andreasen. Andreas Mathisen havde sine gamle forældre med på aftægt, Mathias Bendtsen f. 1717 og hans kone Johanne f. 1719.
- ³² I 1834 var antallet af beboere steget til 26 fiskerfamilier i Snekkersten og 9 familier i Skotterup.
- ³³ Bådebygger Ole Olsen f. 1786 ungarl, hans husholderske Karen Olesdatter f. 1774 ugift; deres datter Mette-Marie Olesdatter f. 1815.
- ³⁴ Fisker og bådebygger Niels Olsen f. 1819, købte sit fæstehus matr. nr. 15 af staten i 1861 for 120 rigsdaler (240 kr.). Hans kone Else f. Nielsen 1813 døde i 1869; herefter kom han på aftægt hos fisker Christian Sørensen, som overtog huset i 1878 for 100 kr.
- ³⁵ Bådebygger Jens Carl Hansen, f. 1822 tilflytter fra Helsingør, blev gift med Anna Sophie f. Rasmussen 1828 i Skotterup. Jens Carl Hansen fik to sønner: Martin Carl Hansen f. 1853, Lars Ernst Hansen f. 1854, han blev gift med Stine Nielsine f. Thomassen, som var fiskerdatter fra Snekkersten.
- ³⁶ Bådebygger Jens Svendsen f. 1827 gift med Johanne f. 1830, de havde fire døtre: Laura, Sine, Anna og Cathrine samt tre sønner: Jacob, Laurits og Svend.
- ³⁷ Kadrejeri. Dette emne er udførligt behandlet i et særtryk af Handels- og Søfartsmuseets årbog 1971, »Kadrejere og Bumbådsmænd« af Henning Henningsen.
- ³⁸ Senere blev forsikringssummen hævet til 2.500 kr., som højeste beløb.
- ³⁹ Fiskernes anlægsbro var en »Stenvase«, d.v.s. to rækker nedrammede pæle ud fra stranden, fyldt op med sten imellem, øverst et par planker for at kunne køre ud med trillebør.
- ⁴⁰ Bygningen af Snekkersten havn står i årbogen 1973 for Frederiksborg amts Historiske Samfund »Om tilblivelsen af Snekkersten havn« af Chr. Sørensen.
- ⁴¹ Initiativtageren til - og hovedmanden bag havnebyggeriet var fiskerassistente, navigatør og fisker Peter Jonassen Willumsen (1833-1919). Fra 1871 til 1888 var han kasserer for havnen. Han blev af regeringen i 1871 valgt til medlem af fiskerikommissionen, og i 1870 opmålte han Esrum sø. Han blev af regeringen i 1878 sendt til Norrkøbing, som tilsynsmand ved udstillingen; og i 1880 blev han sendt til Berlin i samme ærinde. Medlem af Tikøb sogneråd fra 1865 til 1871. Desuden var han bestyrelsesmedlem i våbenbrødreafdelingen, i Snekkersten ligkasse, i Dansk Fiskeriselskab samt i Dansk Fiskeriforening. I 1872 var han tilsynsmand i fiskeriafdelingen i den store industriudstilling i København. I en årrække var han oldermænd i Snekkersten ligkasse. Regeringen udnævnte ham i 1888 til assistent ved fiskerikontrollen i Vordingborg.
- ⁴² »Snekkersten« åben fiskekase bygget i 1865 af Jens Svendsen. 5,56/100t. »Skotterup« fiskekase bygget i Sverige. 5,38/100t. »Sophie« halvdeksbåd 5,97/100t. »Godthaab« fiskekase af Skotterup 8,56/100t.
- ⁴³ Annonce i en Københavner-avis i 1781: levende Snekerstentorsk 12 skilling pundet, kan købes ved Gammel Strand i Urmagerens kælder i nr. 3 til kl. 6 om aftenen.
- ⁴⁴ Dampskibsfarten i Sundet, omtales i afsnit: - Øresundstrafik og landliggeri side 180.
- ⁴⁵ Bådebygger Jens Svendsen omtales nærmere i afsnit: Bådebyggeri side 159.
- ⁴⁶ Orlogskaptajn Johannes Christopher Tegner 1829-86, søn af kommandør Peter Wilhelm Tegner.
- ⁴⁷ Fisker Henrik Ludvig Hansen f. 1857, hans ældste søn Louis Duvé Hansen f. 1889 og den yngste søn fisker Henrik Duvé Hansen f. 1906, begge to har de, som deres far sunget tenor i Sangforeningen i mange år.
- ⁴⁸ Dystløb var en meget benyttet form for underholdning, når der blev afholdt havnefester før i tiden. De stridende unge stod på en platform i agterstævnen af hver sin båd, der blev roet frem af fire fiskere. Når båden passerede hinanden, skulle de prøve at skubbe modparten i vandet, til det brug havde de en stang med en polstret træskive på enden. Snekkersten/Skotterup Sangforenings gamle protokoller, fane og andre ejendele er skænket til Egnsmuseet på Flynderupgård.
- ⁴⁹ Geheimekonferenseråd Gustav Adolph Hagemann, direktør for Polyteknisk Læreanstalt f. 1842 i Århus, døde 1916 på Borupgård. Var gift med Mathilde Bruun fra Assens. De købte i 1899 den 300 tønder land sto-

- re gård i Snekkersten.
- ⁵⁰ To veje i Snekkersten fik navn efter Hagemann og hans kone: G.A. Hagemannsvej og Mathilde Bruunsvej.
- ⁵¹ En detaljeret beskrivelse af »Frem«s historie står i årbogen 1982 for Frederiksborg amts Historiske Samfund af Find Asmund.
- ⁵² Godsejer K.A. Hasselbalch f. 1875 ved Hjørring, gift med Antonie Sophie Hagemann, Borupgård. Hasselbalch blev læge i 1898, tog den medicinske doktorgrad i 1899. Fra 1905 til 1917 forstander for laboratoriet ved Finsens lysinstitut. Overtog Borupgård i 1916 efter Hagemanns død. Var æresmedlem i en del forskellige selskaber inden for landbruget. I 1950 æresdoktor ved Københavns universitet. Den 5. maj 1945 overrakte Hasselbalch en check på 50.000 kr. til kong »Peder« borgmester i Helsingør, til oprettelse af fødehjemmet »Antoniehus«, senere fulgte endnu 50.000 kr. Hasselbalch døde i 1962 på Borupgård. En vej i Snekkersten fik navn efter dr. Hasselbalch: K.A. Hasselbalchs Vej.
- ⁵³ Skomager Ole Olsen f. 1763 gift med Maren Christensdatter f. 1753. Skomager og indsider Peder Ibsen f. 1753 gift med Ellen Larsdatter f. 1742 samt børnene Helene, Johanne og Andreas Petersen.
- ⁵⁴ Smeden Niels Jensen kom til Snekkersten i 1746.
- ⁵⁵ Familien bestod af Friderich Johansen Clost og hans kone Ane Christiane Alleqvist f. 1749 samt en søn Friderich Clost f. 1785 og en datter Bente f. 1769. Konens bedstemoder Dorthea Alleqvist f. 1709 boede hos dem på aftægt.
- ⁵⁶ Rapporten til det kgl. Rentekammer i maj 1778 blev lavet for at få et overblik over de lokale kroer, deres beliggenhed og afstand til nærmeste købstad i Frederiksborg, Kronborg og Hørsholms amter, da man ville det utidige drikkeri til livs.
- ⁵⁷ Fiskestade nr. 4 ved Lokkerup ændredes til nr. 7 ved Fastings opmåling af staderne i 1840.
- ⁵⁸ I 1896 sælger Schmidt kroen til Rosenbaum for 63.000 kr. Hotelejer Otto Jensen sælger kroen i 1919 til Holger Schlyntz for 203.000 kr.
- ⁵⁹ Issac Wilhelm Tegner f. 1765 døde på Povlineyst i 1820.
- ⁶⁰ Ellen Marie Lund (1769-1813).
- ⁶¹ Johannes Christopher Tegner, blev hjul- og karetmager i Helsingør.
- ⁶² Ludvig Ferdinand Tegner 1805-93, var løjtnant i »Borgervæbningen« i Helsingør og afgik som kaptajn. Han ejede »Ottos Mindes Mølle«, den senere så kendte Hollandske mølle, som blev nedrevet i 1968.
- ⁶³ Kommandør Peter Wilhelm Tegner overtog Borupgård i 1828 efter faderens død, men solgte den igen i 1844. Han døde i 1857 på Povlineyst.
- ⁶⁴ »Fiskerboderne« omtales i afsnit: Fiskerne og deres redskaber side 153.
- ⁶⁵ Johannes Wilhelm Tegner f. 1832, var generaldirektør ved Statsbanerne.
- ⁶⁶ Johanne Catrine Cecilie 1802-75 født Christophersen.
- ⁶⁷ Frøken Juliane Tegner 1834-1919.
- ⁶⁸ Fisker og havnefoged Jens Jonassen 1831-1923 var søn af fisker Jonas Jensen f. 1802 og hustru Anna Catrine Johnsdatter f. 1801. - Jens Jonassen var gift med Lena Marie f. Børgesen 1827-1918. De fik en søn Jens Gerner og tre døtre Johanne Marie, Bertha Augusta og Rise Marie. Jens Jonassen deltog som 18-årig i krigen 1849-50 på korvetten Valkyrien.
- ⁶⁹ »Børnehjemmet« Stationsvej 1 er nu privat beboelse.
- ⁷⁰ I de første år af kroens historie, blev der solgt rugbrød fra disken i krostuen.
- ⁷¹ Traktør og fisker Børge Børgesen f. 1824 var søn af distriktskommissær og fisker Jørgen Børgesen f. 1792 og hustru Rise f. Jacobsen 1799. Han var gift med Christine f. Pedersen 1823 i Skotterup, de havde en søn og tre døtre.
- ⁷² Træskuret, der var barbersalon stod ved den søndre havnemoles udmunding i Strandvejen. Gulev fejrede sit 25 års jubilæum som mester i 1938.
- ⁷³ Carl Jonassen f. 1836 var den mellemste af fisker Jonas Jensens fem sønner i Skotterup.
- ⁷⁴ Fisker Mikkel Johansen f. 1790 var søn af husmand og fisker Johannes Michelsen i Snekkersten. Mikkel var gift med Inger Birgitte f. Haagensen 1790 i Helsingør, de fik fem sønner og tre døtre.
- ⁷⁵ Generalkonsul Poul Holm solgte Dalsborg i 1941 til grosserer Kjær.
- ⁷⁶ Rutebåden gav besked til færgefolkene i Skotterup ved hjælp af signalfag, der blev sat

i formasten. Færgefolkene observerede i klart disse signaler, hvorefter de sejlede ud og lå klar når rutebåden kom, enten med en stor eller en lille båd.

- ⁷⁷ Jens Jonassen omtales i afsnit: Povlinelyst.
- ⁷⁸ Det var søndag den 9. juli 1876, at fisker Vilhelm Jonassen Willumsen faldt over bord og druknede, da han skulle række et tæppe og nogle blomster op til en passager på rutebåden. Han blev begravet den følgende torsdag på Tikøb kirkegård under meget stor deltagelse.
- ⁷⁹ I forbindelse med Nordbanens åbning i 1864, blev der udgivet et stort illustreret hæfte: »Fra Kjøbenhavn til Helsingør« - En vejleder på Den Nordsjællandske Jernbane. Hæftet indeholder billettakster på 1., 2. og 3. klasse, køreplaner samt en række tegninger ledsaget af tekst over de egne og steder man kørte forbi.
- ⁸⁰ Frederiksborg - er det nuværende Hillerød, byen der voksede op omkring slottet.
- ⁸¹ Den nedlagte nordbanestrækning fra 1891 blev til Nørrevej. Holdepladsen som man indviede i oktober 1891 blev anlagt ved Gydevej (Grønnegangen) hvor viadukten nu er. Viadukten blev bygget i 1924, da den gamle baneovergang ved ledvogterhuset på den ældste Gydevej blev nedlagt.
- ⁸² Omkring 1800-tallet boede der på Kronborg Teglgård en teglfabrikør Adolf Wilhelm Jørgensen f. 1857, hans kone Henriette f. Müller 1763 samt en søn og tre døtre.
- ⁸³ Fisker Jens Petersen kom til Snekkersten ca. 1800. Hans kone Ellen f. Børgesen 1784 var datter af fisker og husmand i Skotterup Peder Børgesen og hustru Ane Margrethe.
- ⁸⁴ Fisker Peder Jensen f. 1804 var gift med Inger Marie f. Nielsen 1804 i Søllerød. De fik tre sønner: Jens, Niels og Børge Petersen.
- ⁸⁵ Fisker Lars Jensen f. 1809 var gift med Ane Katrine f. Olsen 1810 i Helsingør. De fik to sønner: Jens Gotfred Jensen og Jens Frederik Jensen samt to døtre.
- ⁸⁶ Fisker i Skotterup Børge Larsen f. 1687 i Halland var gift med Margrethe Pedersdatter f. 1712. De fik fem sønner: Børge, Jørgen, Helge, Peder og Lars Børgesen, samt fire døtre. I første halvdel af 1900-tallet var Børge Larsen slægten vokset til en af de største på lejet med mange aktive fiskere.
- ⁸⁷ Fisker og husmand i Snekkersten Niels Olsen

f. 1731 var gift med Maren Andersdatter f. 1738. De fik tre sønner: Børge, Jens og Ole Nielsen. Den ældste søn Børge f. 1762 blev stamfader til en anden familie Børgesen på lejet, som godt 100 år senere var vokset til en stor familie med mange mandlige medlemmer.

- ⁸⁸ Ole Andersen Skellebæk f. 1767 blev gift ca. 1812 med Marie f. Koch 1775. Hun havde en søn og to døtre med fra 1. ægteskab. I hendes andet ægteskab med Ole Andersen fik de to sønner Anders og Christian Olsen f. 1814 og 16.
- ⁸⁹ Ole Andersen Kullen f. 1782 boede på matr. nr. 6 (Strandvejen 198) hos husmand og fisker Jørgen Børgesen f. 1737 og døde i 1812, men Ole Andersen og hans kone blev boende til Oles død i 1830. De fik to børn: Anders Olsen Kullen og Boline Olesdatter f. 1809 og 12. Anders Olsen Kullen flyttede hen på matr. nr. 20 (Strandvejen 140) »Sømandshvil« hvor han fik arvefæste- og skødebrev på huset.

KILDEMATERIALE til Snekkersten og Skotterup fiskerleje.

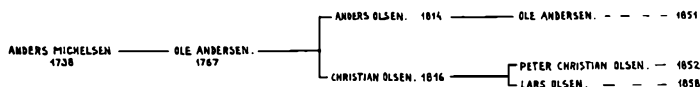
- Om Tikøb sogn i gamle dage. Niels Stenfeldt. Dansk Børnetidende 1917.
- Træk af Snekkerstens historie. Aage M. Rasmussen.
- Handels- og Søfartsmuseets årbog 1953.
- Samme 1971.
- Snekkersten Låne- og Begravelseskasse. Protokoller udlånt fra Egnsmuseet Flynderupgård. Festskrift i anledning af Egebæksvang kirkes 80 års fødselsdag i august 1977.
- Spredte træk af folkeskolens historie i Tikøb kommune ved: overlærerne Mejnholdt og Aage M. Rasmussen 1944.
- Hjemstavnsbog for Frederiksborg amt. 2. halvbind 1944.
- Årbogen 1970 for Frederiksborg amts Historiske Samfund: Vejenes udvikling i Frederiksborg amt af T. Topsøe-Jensen.
- Fem mil langs Øresund af T. Topsøe-Jensen.
- Årbogen 1970 for Frederiksborg amts Historiske Samfund: Fiskestaderne af Georg Larsen.
- Samme 1973: Om tilblivelsen af Snekkersten havn af Chr. Sørensen.
- Af fiskerlejets saga af Jens Jonassen 1908-10. Illustreret Tidende 10. maj 1874 Stranding.

Samme 17. december 1882 Kongestenen.
 Berlingske Tidende 20. juli 1895.
 Helsingør Avis
 Helsingør Dagblad.
 Helsingør omkring midten af forrige århundrede. M. Galschiøt.
 Lokale foreninger. Materiale fra Egnsmuseet på Flynderupgård.
 To gamle fortæller 1927 af Anders Uhrskov.
 Bogen om kystbanen 1897-1972.
 Tikøb sogn 1711-12. Født børn. Rigsarkivet.
 Samme 1735.
 Oeders efterretninger 1771. Rigsarkivet.
 Optegnelser på folketallet i Snekkersten og Skotterup 1787 til 1870. Rigsarkivet.

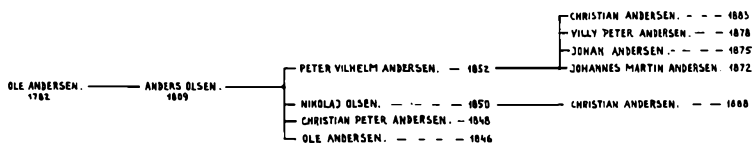
Specifikation over kroerne i Frederiksborg amt 1778. Rigsarkivet.
 Snekkersten skoles protokoller fra 1828-1895.

Hermed bringer jeg en hjertelig tak til museumschef Kenno Pedersen, som fandt mit skriftlige materiale egnet til udgivelse. Også en tak til det Kulturelle udvalg i Helsingør kommune, der muliggjorde udgivelsen. Samt en tak til skolekonsulent Helge Jensen for hans store hjælp ved redigering og korrekturlæsning.

Espergærde, den 30. december 1985
Christian Sørensen
 værkfører

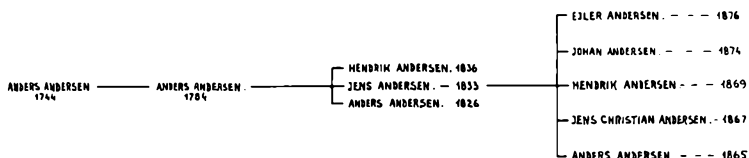

ANDERSEN. SKELLEBÆK ELLER SKOTTE

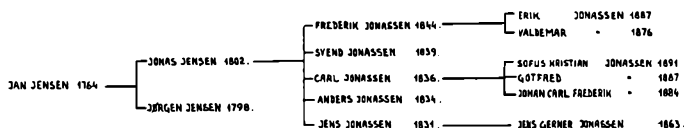
ANDERSEN. MULLEN

C. 11. 77

ANDERSEN. STRANDVEJEN MATR. NR. 8

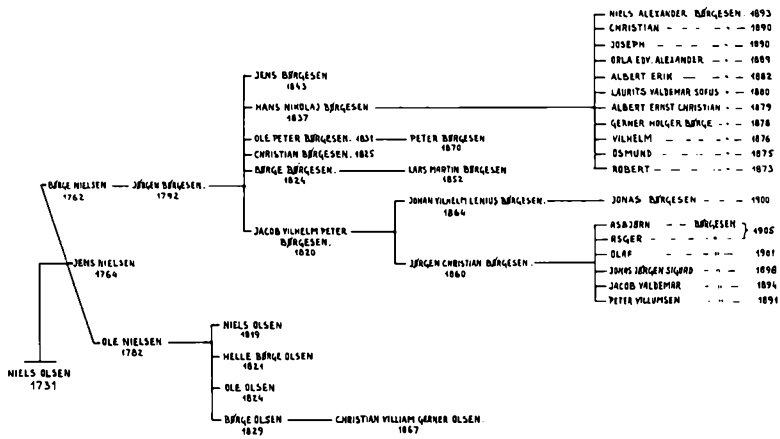
C. 15. 74

JONASSEN.

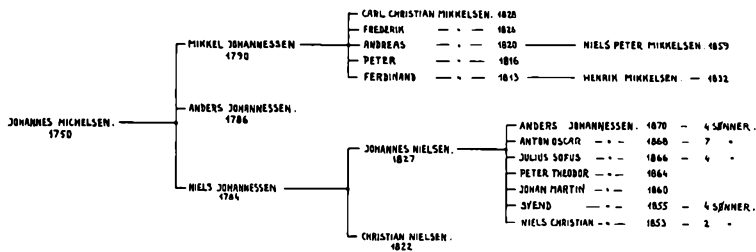
C. 45. 78

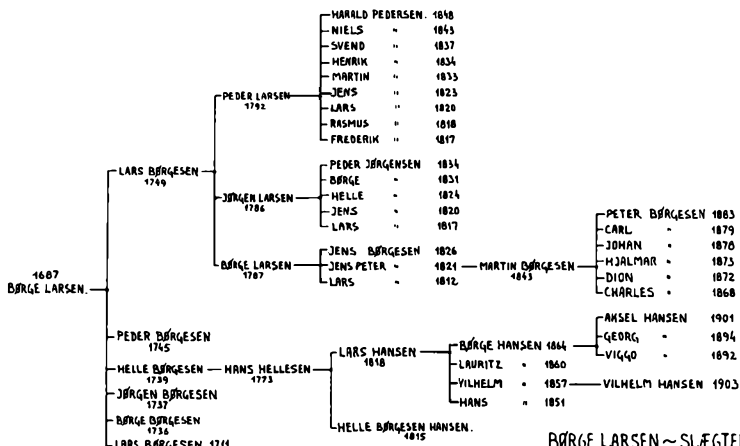
BØRGESEN OG OLSEN.

c. 5. 11.

JOHANNESSEN OG MIKKELSEN.

c. 5. 11.

BØRGE LARSEN ~ SLEGTEN.

c. 5. 11.

Aase Faye in memoriam

Den 15. marts 1985 døde ledende museumsinspektør Aase Faye, 43 år gammel. Hermed mistede Helsingør Kommunes Museer deres leder gennem næsten 12 år. Museet hørte da til et af landets største provinsmuseer. Aase Faye's pludselige bortgang kom som et chok for medarbejdere og kollegaer rundt om i landet.

Aase Faye, der var mag.art. i europæisk etnologi, tiltrådte i efteråret 1973 den nyoprettede museumsinspektørstilling ved Helsingør Bymuseum, som da omfattede samlingerne på Marienlyst Slot og Karmeliterklostrets vestfløj. Samtidig med Aase Faye's tiltræden som leder fik museumsvæsenet overladt det såkaldte Karmeliterhus til museum. Karmeliterhuset havde indtil 1971 været domicil for kommunens bibliotek. Bygningen måtte, for at kunne anvendes til dets nye formål, gennem en omfattende indre istandsættelse. Med et klart mål for øje og en sikker smag blev arbejdet forestået af Aase Faye. Dette var selvfølgelig både arbejds- og tidskrævende, men Aase Faye forstod tidligt at knytte en betydelig og entusiastisk personkreds til museet, og allerede i 1974 løb de første af en lang række særudstillinger af stabelen såvel i Karmeliterhuset som på Marienlyst Slot.

Vel især Marienlyst Slot og de fornemme sommerudstillinger med dansk kunsthåndværk og i tilknytning hertil kammerkoncerterne i »Kongens Værelse« fik mere og mere Aase

Faye's store interesse og hele hjerte. Sideløbende hermed arbejdede Aase Faye engageret og målrettet med opbygningen af en værdifuld lokal male-ri- og sølvsamling, som nu er en af museets stoltheder. Sølvsamlingen endvidere med en kulturhistorisk undersøgelse og publicering for øje. Desværre nåede Aase Faye ikke at realisere sin store drøm.

Som leder af Helsingør Bymuseum fik Aase Faye i 1978 overdraget opgaven at forestå overflytningen af Arne Meylings Historiske Samling for Espergærde og omegn til det nyindrettede Flynderupgård med henblik på en nyopstilling. Ansvar og det krævende arbejde, men ikke mindst de mange problemer der opstod omkring Flynderupgård Museet, som i 1982 blev en del af Helsingør Kommunes Museer, tog hårdt på Aase Faye, og styrkede afgjort ikke hendes i forvejen ikke alt for gode helbred.

Aase var et temperamentsfuldt og impulsivt menneske, der kunne være både hård og krævende overfor sine omgivelser, men samtidig også et menneske, der vovede at give noget af sig selv.

Kenno Pedersen

Helsingør Kommunes Museer

Beretning for året 1985

Museumsåret startede trist. Efter længere tids sygdom afgik museernes leder, mag.art. Aase Faye ved døden, hvilket selvsagt kom som et chok for alle og satte sit umiskendelige præg på dagligdagen.

Meget er nået, men en del står endnu tilbage at udføre. Dette kunne passende være sammenfatningen over det forløbne arbejdsår.

Indsamling og registrering

I modsætning til de foregående år, har 1985 ikke været præget af de meget store og tidskrævende hjemtagelser. Men takket være den store kreds af nye og gamle venner, har museerne også i år modtaget mange gaver, hvad nedenstående fortegnelse vidner om.

Registreringen har på denne baggrund også kunnet prioriteres særdeles højt. Således er de store hjemtagelser fra 1983-84 af forretninger og værksteder blevet registreret tillige med en væsentlig del af det bygningshistoriske materiale. Hertil kommer den løbende registrering af nyindkomne genstande. Tilbage står et gammelt efterslæb på henved 3000 unummererede genstande på fjernmagasinerne.

Hvad der ikke umiddelbart fremgår af nedenstående giverfortegnelse er arkivafleveringernes indhold og omfang. De to aviser *Helsingør Dagblad*

og *Op og ned langs kysten* har således afleveret tusindvis af fotografier i kasser og sække. Disse mange fotografier, hvoraf kun en lille del har været gengivet i bladene, er nu registreret og indlemmet i museernes lokalhistoriske billedarkiver på henholdsvis Bymuseet og Flynderupgaard Museet.

Den nyordning og nyregistrering af de lokalhistoriske arkiver, som blev påbegyndt for et par år siden, er videreført i 1985. Tilbage står arbejdet med udarbejdelsen af nye og bedre søgesystemer.

Ved køb har museerne erhvervet følgende:

Oliemaleri af Tom-Petersen: Parti af Stengade, 1906. 2 stik af H.G.F. Holm: Parti fra havnen - Marienlyst Slot. Oliemaleri af Svend Hammershøi: Udsigt fra fyrtårnet på Kronborg. Stik af J.J. Bruun: Helsingør og Kronborg Slot. Oliemaleri af S. Schlichling Carlsen: Strandvejen i Hellebæk. Helsingør Værfts direktionsbord. Skydeskive for krigsråd J.P. Petersen. 1 gammel 100,- kr. seddel. Oliemaleri af Godfred Christensen: Strandparti, Hornbæk 1906. 3 lejdebreve.

Gaver 1985

Bymuseet har med tak modtaget følgende gaver:

Skabelon fra J. Amdrup Larsen. 2 fløjlsregalier fra Ingrid Bro. Værktøj fra Frede V. Enequist. Bøger fra Carlo Hansen. Div. husgeråd fra Viggo Pedersen. Lykønskingskort o.lign. fra Arne Jensen. Kaffedåse m.m. fra G. Tvedberg. Sølvbestik fra Poul Petersen. Dolk og kniv fra Knud Ras-

mussen. En kop fra Harald Jantzen. Askebæger og bog fra Kirsten Olsen. Oliemaleri m.m. fra Københavns By-museum. Køkkenlampe fra Gunner Lundahl. Vaskeredskaber fra Aage Mortensen, J. Ludvigsen, Erna Nielsen, Inge Brit Larsen, Kaj H. Petersen, Aksel Jensen, Harry Henriksen, Mikkel Hass og Oluf Nielsen. Julepynt, pyntegenstande, værktøj, vaskestokke m.m. fra Alva Forsmark. Vaskestok, vaskebræt fra Sonja Møller. Vaskestok fra Skandinavisk Henkel A/S. Flaske fra Bernhard Poulsen, div. bøger og billeder m.m. fra Ellen Bünner. Flaske fra Egon Rasmussen. Gasvarmer m/strygejern fra Else Vibeke Qvist. Støvleknapper og medaljon fra Bjarne Tofte Jørgensen. Salmebøger modeblade, kalendere, beklædning m.m. fra Grethe Andersen. Dukkevogn fra Bente Christensen, gruedel fra Kirsten og Ove Sørensen. Omstillingsbord fra Wiibroes Bryggeri. TV-apparat fra Gertrud Hansen. Manufakturkasse fra B. Sjøholm. Brandøkse m.m. fra Ove Pedersen. Slagterværktøj fra Frede Olsen. Cigarrullebræt fra Willy Krone. Støvsuger og elvarmer fra Jens Steinhøus. Brødkrog og nøgle til brødvogne m.m. fra Poul Matthiessen. Div. varer fra lædergrossist fra Uffe Mortensen. Zinkbalje og -spand fra Svend Hacke. Genstande og bøger fra frihedskampen fra John B. Jensen. Læderjakke, formkasse m.m. fra Harald Jensen. Barbersalon fra Gunnar Lundahl. Mønt fra Chr. Ekstrand. Feltsender og grammofonplade fra Margrethe Flendt. Rationeringskort m.m. fra Kitty Tvede. Købmandsvægt fra Kalorius. Oliemaleri fra Elith

Nielsen. Oliemaleri fra Poul Jantzen. Div. bøger og julepynt fra Erik Gøbel. Askebæger, bøger m.m. fra Jack Mellon Nielsen. Grydelåg og vandfad fra H. Ring. Salmebog fra Ole Thestrup. Værktøj m.m. fra snedkerværksted fra J.A. Svendsen. Skrivemaskine fra Kenno Pedersen. Legetøj og tøj fra Christian Faye. Gevær, akvarel m.m. fra Per Christiansen. 2 modeller fra Wiibroes Bryggeri. Mønt fra Ove Bruhn. Mønt og kongemærke fra Kirsten Haslund Poulsen. Oliemaleri fra Ella Gylling. Flaskepost og tøj-klemme fra Karin Limbrecht. Jernbaneskrin fra Peter Scherfig. Pletbakke og 2 billeder fra Sorø Amts Museum. Tysk skråhue fra J.C. Almar. Div. regnskabsbøger, kalendere m.m. fra Mary Sommer. Boreværktøj fra Keld Christiansen. Wiibroe-reklamer og -etiketter fra Lars Bjørn Madsen. Dåser med skure- og vaskepulver fra Nikolaj Larsen. Vindue fra Larsen og Nielsen. Diplom og medalje fra Ib Jørgensen. Vægt og tønne fra Strandgårdens Vinhandel. Barberknive m.m. fra Eva Klintonberg. Regnskabsbog fra Grethe Møller. Mønsterhefter fra Helle Storinggaard. Fotoapparat fra Erik Jensen. Oliemaleri fra Svend Laursen. Fiskebod fra Holger Bahrenscheer. Smykker, beklædningsgenstande m.m. fra boet efter Ester Christiansen. Legetøjsbog fra Kirsten Aagaard. Medaljon fra Bjarne Tofte Jørgensen. Kjoler m.m. fra Niels Prag. Emblemer fra Ella Nielsen. Torturinstrument fra Bjarne Bengtsson. Komiske kort fra Louise Meincke, gadespejl fra Inger Kristine Jensen. Julepynt fra Alice Westergaard-Hildinge. Næringsbrev m.m.

fra Milrid Jørgensen. Julepynt fra Kirsten Borneland, Tanja Johansen, Betty Pedersen og Henry Nielsen. En model af »Tretorn«, Gummifabrikken.

Endvidere har museet modtaget en fornem testamentarisk gave fra boet efter kunstmaler Ole Kielberg bestående af en række af hans tidligste arbejder samt det særdeles dejlige maleri af Snekkersten Havn 1934.

Flynderupgård Museet har med tak modtaget følgende gaver:

Ove Jensen, Math. Bruunsvej 9, Snekkersten: Tysk feltspade, tysk pig-trådssaks, sminkekasse fra foreningen Frem. Skraber, dørslog, 2 hofteholdere, div. køkkenredskaber, kakkelovn, symaskine samt div. gartnerredskaber fra fader afdøde anlægsgartner Valdemar Jensen, Snekkersten, komplet ådret sengemøblement og servantestel. Erling Jensen, Snerlevej 62, Helsingør: 2 stk. foto i træramme. Axel Christensen, Kløvermarken 23, Espergærde: Strygerem, etui m/barberknive, håndklippemaskine, div. barberknive, frisørsaks fra giverens barbersalon v/Havnen, Espergærde. Hasse Engel, Piskesmældet 11, Helsingør: Decimalvægt. Testamentarisk gave fra Knud Tjellesen, Kornmarken 2, Espergærde: Standur. Anders Andersen, Strandvejen 166, Snekkersten: Papirsejlgarn. Kaj Henning Petersen, Tjalfesvej 8, Helsingør: Brændeoovn. Stanley Christensen, Parkvej 2, Snekkersten: Zinkbalje. Marie Helene Andersen, Parkvej 2, Snekkersten: Zinkbalje, 3 stk. vaskebræt. Max Jørgensen, »Sømandshvile«, Strandvejen 140, Snekkersten: div.

dåser, gl. toiletbræt, 2 stk. ligskamler fra Snekkersten Ligkasse. Poul Johannesen, Strandvej 152, Snekkersten, Barkkniv, 2 stk. merlespir, kompas. Egon Rasmussen, P.W. Tegnersvej 8, Snekkersten: Div. flasker. Bjarne Tofte Jørgensen, Gefionsparken 22, Helsingør: Sølvbakke.

Overdraget fra Handels- og Søfartsmuseet, Kronborg: Snekkersten Ligkasses laugslade og protokoller.

Byhistorisk arkiv har haft den glæde at modtage fotografier, arkivalier samt diverse trykt materiale fra:

Eleno Aubeck, Ålborg Kloster. Marius Bendtsen, Mads Holmvej 47E, Helsingør. Ellen Bünner, Allegade 13, Helsingør. Ruth Bønlykke, Høbrovej 43, Helsingør. Vagn Baagø, Højvænget 15, Helsingør. Ingvar Christensen, Kongevej 42, Helsingør. Grethe Dam, Helsingør Børneasyll. Ebeltoft Museum, Juulsbakke 1, Ebeltoft. Per Egelund, Stengade 75, Helsingør. Jørgen Elsåe, Gl. Strandvej 193A, Espergærde. Margrethe Flendt, Kullabergvej 6B, Humlebæk. Alva Forsmark, Gurrevej 19B, Helsingør. Frederiksborg Amts Hist. Samfund. Friis, Marienlyst Alle 30, Helsingør. Gentofte kommunes Lokalhist. Arkiv, Sct. Pedersvej 6, Hellerup. Gladsaxe Biblioteksvæsen, Søborg Hovedgade 220, Søborg. Erik Gøbel, Kongevej 170, Helsingør. Hamlet Postkort v/ Frans Nilsson, Havnegade 21, København. Carlo Hansen, Klostergade 3, Helsingør. Egon Hansen, Marienlyst Alle 31, Helsingør. Kaj Hansen, Gammeltoftsgade 16, København. Tora Olivia Hansen, Sct. Annagade 37, Helsingør.

gør. E.O.A. Hedegaard, Blichersvej 9, Helsingør. Helsingør kgl.priv. Skydeselskab. Herning Museum, Museumsgade 1, Herning. Hillerød Bibliotek, Bakkegade 23, Hillerød. Lokalhist. Arkiv fra Holbæk kommune, Hørby, Holbæk. Ole Honoré, P.W. Tegnersvej 115, Snekkersten. Henning Høybye, Hallandsvej 31, Ålsgårde. Hørsholms Egn Museums arkiv, Sdr. Jagtvej 2, Hørsholm. Astrid Hastrup, Peter Bangsvej 240, Valby. Harald Jantzen Esrumvej 119B, Helsingør. Mogens Japsen, Sophie Brahesgade 7, Helsingør. Erik Jensen, Allegade 13, Helsingør. Ingrid K. Jansen, Stenvinkelsvej 11, Helsingør. Knud Jensen, Odinsvej 45, Helsingør. Bjarne Tofte Jørgensen, Gefionsparken 22, Helsingør. Axel S. Jørgensen, Fokken 72, Snekkersten. Henrik Jørgensen, Drejervej 9, Hornbæk. Gert Karstensen, Dansk Metal, Strandgade 46, Helsingør. Københavns Bymuseum, Absalonsgade 3. Køge Byhistoriske Arkiv, Kirkestræde 14-16, Køge. Lars Kaarup, Århusvej 62, Helsingør. K. Hjort, Gefionsvej 72B, Helsingør. LAFA, Skolegade 43, Helsingør. Hans Erling Langkilde, Christiansvej 6A, Charlottenlund. Bodil Lundsgård Larsen, Peder Skramsvej 12, Helsingør. Børge Eilif Larsen, Allegade 14, Helsingør. Edith Larsen, Marienlyst Alle 29, Helsingør. Bodil Liventhal, Rude Vang 27C, Holte. Oskar Markussen, Hornbækvej 348, Tikøb. Poul Mathiessen, Sigurd Svanesvej 1, Helsingør. Louis Mohr, Stubbedamsvej 71, Helsingør. Morsø Lokalhist. Arkiv, »Rosenlund«, Dueholmsgade 7, Nykøbing Mors. Uffe Mortensen, Flynn-

derborgvej 13A, Helsingør. Carsten Møller, Kongevej 20, Helsingør. Bevaringsforeningen Mørdrup Landsby v/K. Tommerup, Mørdrupvej 96, Espergærde. Peter Mørup, Ørnevej 18, Frederikshavn. Ella Nielsen, Stenfeldtsvej 20, Helsingør. Gudrun Nielsen, Per Bjørnsvej 25, Hornbæk. Jack M. Nielsen, Mariagervej 10, Helsingør. Jesper Nielsen, Mimersvej 14, Helsingør. Konno Nielsen, Godthåbsvej 17, Espergærde. Næstved By- og Egnshistoriske Arkiv, Teatergade 16, Næstved. Ellen Olrik, Nordlysvænget 6, Helsingør. Frede Olsen, Suedergade 18, Helsingør. Egon Otto Osterloh, Mads Holmsvej 49E, Helsingør. Bernhard Paulsen, Blichersvej 85, Helsingør. Anna C.K. Pedersen, Rostgaardsvej 5, Helsingør. Asta S.M. Pedersen, Olaf Rudesvej 1, Helsingør. Vagn Lund Pedersen, Lærkevænget 26, Næstved. Aage Møller Pedersen, Læssøesvej 32, Helsingør. Ole Peters, Lynges Bygade 18, Lynges. Thomas Petersen, Odinsvej 10A, Helsingør. Jan Pihl, Søndermarken 70, Espergærde. Jørgen Rendil, Stengade 51, Helsingør. Ribe Folkebibliotek - Lokalhist. Arkiv, Giørtzvej 1, Ribe. Flemming Røen, Violgatan 1, Bjuv. Flemming Rønne, Helsingør Værft, Allegade, Helsingør. Vilner Skov, Eremitvej 2A, Helsingør. Slagelse Centralbibliotek, Stenstuegade 3, Slagelse. J.A. Svendsen, Freysvej 12, Ålsgårde. Olga Svenson, Plejehjemmet Hamlet, Kronborgvej, Helsingør. Karen-Lis Sørensen, Birkemosevej 123, Kolding. Peder R. Tannebeck, Navergårde, Sct. Annagade 21, Helsingør. Ove Thelin, Helsingør Rådhus, Stengade, Helsingør. Ole

Thestrup, Lundegade 21, Helsingør.
Karen Tvedberg, Platanhaven 26,
Snekkersten. Helga Weber, Århusvej
17, Helsingør. Johanne Wegmann,
Tordenskjoldsvej 19, Helsingør. Wi-
ibroes Bryggeri, Hestemøllestræde,
Helsingør.

Museerne har endvidere modtaget følgende i depositum: Maleri af Vilhelm Hammershøir: Rønnebæralleen ved Snekkersten (Davids Samling, København). C.B.S. Berthelsen: Kronborg og Grønnehavn, 1870 og David Monies: Udsigt fra nordkysten mod Kronborg og Helsingborg (Handels- og Søfartsmuseet). Berthe Wegmann: Grosserer M.C. Holm (Helsingør Værft), C.W. Eckersberg: Parti af Øresund nord for Kronborg (Statens Museum for Kunst.)

Undersøgelser

Det museale arbejde har i 1985 kun i meget ringe udstrækning omfattet egentlige undersøgelser udover de, som har været påkrævet i forbindelse med registreringen. En mindre undersøgelse af to murpartier i Karmeliterhuset blev dog foretaget i forbindelse med planerne om etablering af nye døråbninger.

Endvidere gav en henvendelse fra Det sociale Boligselskab anledning til en mindre undersøgelse af bebyggelsen »Hamlets Vænge«, som er under renovering. Undersøgelsen, der omfattede både en bygningshistorisk og en etnologisk del, resulterede i publikationen: »Hamlets Vænge - det at bo«.

Endelig har Grethe Ebbesen og Aksel Hansen fortsat deres indsam-

ling af interviews af ældre borgere i kommunen.

Bevaring

Den hidtidige indsats på dette område har primært været rettet på malerisamlingen, medens den øvrige genstandssamling har fristet en henfaldende tilværelse.

Samlingerne bærer som helhed præg af mangel på almindelig vedligeholdelse og utilfredsstillende udstillings- og opbevaringsforhold. En del af samlingen befinder sig på et mere eller mindre kritisk stadium af nedbrydning, og i mange tilfælde vil det være nødvendigt med omgående konserveringsindgreb.

Statens Museumsnævn har efter henvendelse fra museet bevilget penge til udarbejdelse af en rapport over museernes og samlingernes tilstand. Rapporten er under udarbejdelse af overkonservator Knud Holm. Frederiksborg Amtsmuseumsråd har efter ansøgning bevilget penge til restaurering af to malerier, nemlig Bertha Wegmann's portrætmaleri af grosserer M.C. Holm og Godfred Christensens maleri af Hornbæk strand 1906.

Formidling

På det formidlingsmæssige område har 1985 været præget af usædvanlig stor aktivitet. Den 1. marts åbnede særudstillingen »Arbejdets Vilkår« i Karmeliterhuset. Udstillingen markerer formelt afslutningen på det store 4-årige projekt »De nye tider i Helsingør«.

I anledning af 40-året for Danmarks befrielse blev en mindre særudstilling åbnet på Flynderupgaard Museet un-

der titlen »Helsingør under besættelsen«.

Marienlyst Slot dannede i perioden 1. juni til 1. august rammen om en udstilling af dansk kunsthåndværk. To svenske guldsmede, nemlig Olle Ohlson og Carl Gustav Jahnson, blev som en slags fornyelse indbudt til at deltage i sommerudstillingen. Antallet af udstillere var iøvrigt bevidst reduceret i antal. Følgende kunsthåndværkere deltog i udstillingen på Marienlyst Slot: Keld Helmer-Petersen (fotografi), Anja Kjær og Daryl Hinz (glas), Ole Zøfting-Larsen (grafisk design), Jane Reumert (keramik), Bernt og Erling Christoffersen (møbler), Susan Holm (stoftryk), Olle Ohlson og Carl Gustav Johnson (sølv), Annette Juhl (tekstil).

Arkitekt Bernt var påny arkitekten bag den smukke og vellykkede kunsthåndværkerudstilling. Der blev sædvanen tro afholdt kammerkoncerter i »Kongens Værelse« på Marienlyst Slot alle mandage i juli måned. Koncerterne, der arrangeredes i samarbejde med pianisten Mark Schneider, var mere end velbesøgte, hvilket har medført tanker om en dublering af de enkelte koncertarrangementer i 1986.

Marienlyst Slot dannede også rammen om årets sidste særudstilling. I anledning af 400-året for færdiggørelsen af Kronborg Slot arrangeredes en mindre udstilling over emnet »Helsingør og Kronborg gennem 400 år« - samhörighedens historie. Den årlige billedbog i serien »Helsingør - som fotografen så det«, helligedes naturligt Kronborg som emne. En særavis omfattende 10 artikler skrevet af fhv. museumsdirektør Henning Hennings-

en, museumsinspektør Kenno Pedersen, museumspædagog Poul Korse, cand.mag. Henrik Bengtsen og museumsdirektør Hans Jeppsen blev udgivet i samarbejde med Helsingør Dagblad. Særavisen, der er udsolgt, blev trykt i 5000 eksemplarer. Ved åbningen af »Kronborgudstillingen« på Marienlyst Slot den 6. september præsenteredes samtidig en nyopstilling af museernes sølvsamling. Udstillingskonsulent Anne-Lise Rand forestod den smukke nyopstilling i fem fritstående monter.

Karmeliterhuset lagde i juli måned rum til en udstilling af Asbjørn Hillestofts charmerende malerier. Et mindre julearrangement løb af stabelen i december, hvor museerne indbød alle - unge som ældre - til at komme og pynte museernes juletræer anno 1985. Dette som andre museale aktiviteter har været godt og lødigt dækket af såvel den trykte som æterbårne presse. Bymuseet medvirkede endvidere i februar i Københavns Regionalradios program »Søndagsturen går til«. Med økonomisk støtte fra Kulturministeriet har Helsingør Kommunes Museer og Langelands Museum indledt samarbejde om et udstillingsprojekt i Spanien m.fl. lande over emnet »Danmarks vej til velfærd«.

Organisation og samarbejde

Den 16. september vedtog Helsingør Byråd nye vedtægter for Helsingør Kommunes Museer. En ny struktur- og funktionsplan for museerne, herunder stillingsbeskrivelser for museumschef (tidligere ledende museumsinspektør) og museumsinspektør,

blev samtidig vedtaget. Forvaltningsmæssig blev museumsvæsenet henført til Skole- og fritidsforvaltningen.

For at forbedre den interne arbejdsgang og -klima har der siden 1. juni været afholdt månedlige personalemøder. Tilsvarende afholdes nu faglige samrådsmøder (stok-møder) en gang månedlig. Pr. 1. september 1985 er cand.phil. Kenno Pedersen ansat som ledende museumsinspektør - fra 16. september 1985 som museumschef. Cand.mag. Anne Majken Sne-rup Rud er pr. 1. januar 1986 ansat som museumsinspektør.

Personalet ved museerne omfatter pr. 31/12 endvidere følgende: museumspædagog Poul Korse (deltid), overassistent Mona Christensen (deltid), museumsbetjent Carsten Møller, museumsforvalter Ritta Vognsen Jensen, kustode Gerhard Sieling (deltid). Timelønnede medarbejdere: Annette Aagaard, Tenna Bülow, Kirsten Aagaard, Lars Bjørn Madsen og Martin Holm Hansen. Endvidere har følgende været beskæftiget ved Helsingør Kommunes Museer: Hanne Mette Zøllner, Annelise Nielsen, Henry Nielsen, Catarina Sciacca, Preben Fehmerling, Else Marie Nørgaard, Keld Jensen, Bente Johansen, Lone Weitze, Sonja Rivli, Ruzica Pejkić, Erik Hansen, Jessie Jensen, Morten Kjærø, Carsten Nørgaard, Makbule Caliskan, Michael Sterll, Jørgen Nielsen, Ketty Rasmussen, Eivind Lind, Annette Thrane, Tina Andersen, Mogens Lund, Karen Larsen, Margit Mentz, Friedel Hansen, Knud Pedersen, Esera Karaca og Lis Pedersen.

I den udstrækning det har været muligt tidsmæssigt og økonomisk har personalet deltaget i møder og kurser. Poul Korse, Ritta Vognsen Jensen og Annette Aagaard har således deltaget i DKM's sommerkursus på Vallekilde.

Samarbejdet med Handels- og Søfartsmuseet, Helsingborg Museum og Københavns Bymuseum er fortsat og udviklet. Endvidere er der indledt samarbejde med museumsgruppen i venskabsbyen Uumannaque med henblik på etablering af et museum i jubilæumsåret 1988. Museerne er repræsenteret ved museumschefen i LAFA (Lokalhistoriske arkiver i Frederiksborg Amt) og Amtsmuseumsrådet samt i »Industripuljen«. Annette Aagaard er repræsentant i »Dragtpuljen«.

Bygningerne

Dræningsarbejderne omkring hovedbygningen på Flynderupgaard har løst fugtproblemerne i kælderetagen og dermed de nyindrettede særudstillingslokaler.

I Karmeliterhuset er loftsetagen over »Brahesalen« ud mod Sct. Annagade blevet isoleret, dels af energisparehensyn dels for at udnytte det store loftsrum til magasin. Indretningen af magasinet er netop tilendebragt og hylderne er fyldt op med genstande fra kældermagasinerne. Dette har samtidig givet mulighed for en nyindretning af sidstnævnte til museets billed- og negativsamling samt til museets tegningsarkiv.

I forbindelse med planerne om en flytning af museets indgang fra Hestemøllestræde til Sct. Annagade er

Årsberetning fra museumspædagogen

Fredningsstyrelsen blevet ansøgt om tilladelse til etablering af to indvendige døråbninger, hvilket har foranlediget en mindre bygningshistorisk undersøgelse af de pågældende murpartier. Svar forventes at foreligge i begyndelsen af 1986.

I begyndelsen af september blev der monteret specielt udformede »museumsskilte« på Karmeliterhuset mod henholdsvis Hestemøllestræde og Sct. Annagade.

Endelig er den gamle vaskekælder under Hestemøllestrædefløjen under renovering med henblik på indretning til mørkekammer.

Museernes pædagogiske formidlingsarbejde har i 1985 været præget af meget forskelligartede aktiviteter.

Kontakten til kommunens skoler er blevet uddybet. Der er nu på hver enkelt skole en lærer, der har påtaget sig at være museumspædagogens kontaktperson og sørge for, at museernes undervisningstilbud bliver formidlet videre til samtlige lærere. Museumspædagogen har desuden været inviteret ud til en del skoler for at orientere om, hvad museerne har at byde på.

Der er produceret undervisningsmateriale til særudstillingen »Arbejdet vilkår«.

Der er etableret en kursusvirksomhed, der har til formål at give lærerne bedre forudsætninger for at inddrage museernes samlinger og skiftende udstillinger i undervisningen. I januar afholdtes kurset: »Da bedstemor gik i skole«. Dette kursus vil senere blive fulgt op med henblik på formidlingen af den særudstilling, som Bymuseet vil vise i anledning af Byskolens 100 års jubilæum i 1986. Også Kronborgs 400 års jubilæum gav stof til en særudstilling - og et lærerkursus, hvor slottets historie og bygninger blev grundigt gennemgået. Tilmeldingen til kurserne var så stor, at de begge måtte gentages. At kurserne blev meget vellykkede skyldes ikke mindst inspirerende og kyndig medvirken af hhv. pens. viceskoleinspektør Erik Gøbel og slotsforvalter J.C.J.R. Almar.

I anledning af Kronborgjubilæet blev der også udskrevet en modelkonkurrence blandt klasserne på de kommunale skoler. De vindende klasser blev 3.b og 6.a fra Skolen ved Kongevej med flotte modeller af Kronborg og 5.b fra Skolen ved Gurrevej med en ny og morsom udgave af Holger Danske. Vinderprojekterne blev udstillet på Marienlyst Slot, hvor de dygtige elever ved en lille sammenkomst også fik overrakt præmier og diplomer.

Museumspædagogen har deltaget i planlægningen og gennemførelsen af Den internordiske Lejrskole, hvor Helsingør kommune i september var vært for over 100 skoleelever fra de nordiske venskabsbyer Harstad, Umeå og Vasa samt en klasse fra Grydemoseskolen; et krævende arbejde, men også en meget stor oplevelse, både for gæsterne og for os arrangører.

Arbejdet med en lokal undervisningsvejledning for faget historie er bragt til en foreløbig afslutning. Det indsamlede materiale bliver nu EDB behandlet, hvorefter det vil blive publiceret og forhåbentlig blive et nyttigt redskab for undervisningen i lokalhistorie.

Flere af de nævnte aktiviteter har været gennemført i nært samarbejde med Pædagogisk Central og her især med orienteringskonsulent Henrik Lieberkind.

Der er udarbejdet en brochure med en præsentation af Helsingør Kommunes Museer. Gennem Vandrehjemmet, Feriebyen og Stauninggården sendes brochuren til alle de klasser rundt om i landet, der planlægger

lejrskoleophold i Helsingør.

Indsamlingen af Helsingørsange og -viser er fortsat i samarbejde med musikbibliotekar Susanne From. Det indsamlede materiale er nu under registrering. Senere følger en fornyet indsamlingskampagne, hvorefter redigeringen af en Helsingørsangbog påbegyndes.

Museumspædagogen har deltaget i Dansk Kulturhistorisk Museumsforenings sommerkursus samt i foreningens årlige formidlingsmøde, hvor der blev bidraget med et indlæg om Museerne formidlet gennem lokalpressen. Samme emne blev grundigere uddybet ved Sammenslutningen af lokalhistoriske Arkivers årsmøde på LO-skolen.

Udover de nævnte aktiviteter har museumspædagogen i vidt omfang deltaget i planlægningen af museernes udstillinger og publikationer.

*Kenno Pedersen
Museumschef*